

**ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ
ΤΟΝ ΝΕΟ ΑΙΩΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

Άγγελος Ευστράτογλου

ΑΘΗΝΑ 2018

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΤΟΝ ΝΕΟ ΑΙΩΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Αθήνα 2018

Copyright © INE ΓΣΕΕ

ISBN: 978-960-9571-90-6

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο
είναι του συγγραφέα και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη
τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Ιουλιανού 24, Αθήνα 10434

Τηλ. 210 8202247, 210 8202249

e-mail: f.athousaki@inegsee.gr, www.inegsee.gr

*Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή
μετάφραση όλου ή μέρους του κειμένου χωρίς την άδεια του εκδότη.
Επίσης, η αναδημοσίευση (όλου ή μέρους του) χωρίς αναφορά της πηγής*

Περιεχόμενα

1. Αντικείμενο, στόχοι και μεθοδολογικά ζητήματα της μελέτης	5 -
1.1 Αντικείμενο και στόχοι της μελέτης	5 -
1.2 Η διάρθρωση της μελέτης	8 -
1.3 Τα στατιστικά δεδομένα της μελέτης.....	11 -
2. Εξελίξεις στα επαγγέλματα.....	12 -
2.1 Εισαγωγή.....	12 -
2.2 Προσφορά, ζήτηση και ανεργία στα βασικά επαγγέλματα την περίοδο 2000-2016 -	13 -
2.3 Εξελίξεις της απασχόλησης κατά φύλο στα βασικά επαγγέλματα.....	18 -
2.4 Απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος σε αναλυτικά επαγγέλματα	21 -
2.4.1 Η χρονική περίοδος 2000-2010	22 -
2.4.2 Η χρονική περίοδος 2011-2016.....	32 -
2.5 Παραγωγικό σύστημα ή ανθρώπινο δυναμικό οδηγός στις εξελίξεις των επαγγελμάτων;	40 -
3. Επαγγέλματα, ευέλικτες μορφές απασχόλησης και ανεργία.....	42 -
3.1 Εισαγωγή.....	42 -
3.2 Επαγγέλματα και ευέλικτες μορφές απασχόλησης	43 -
3.3 Επαγγέλματα και ανεργία.....	48 -
3.4 Επαγγέλματα, ευέλικτες μορφές απασχόλησης και ανεργία.....	53 -
4. Επαγγέλματα και κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	64 -
4.1 Εισαγωγή: Το πρότυπο της επαγγελματικής διάρθρωσης των κλάδων	64 -
4.2 Επαγγέλματα του αγροτικού τομέα	66 -
4.3 Επαγγέλματα των ορυχείων, των λατομείων και της μεταποίησης	68 -
4.4 Επαγγέλματα του ηλεκτρισμού και της ύδρευσης.....	72 -
4.5 Επαγγέλματα των κατασκευών.....	75 -
4.6 Επαγγέλματα του εμπορίου.....	79 -
4.7 Επαγγέλματα των μεταφορών, της αποθήκευσης, της ενημέρωσης και των επικοινωνιών	83 -
4.8 Επαγγέλματα των ξενοδοχείων – εστιατορίων.....	87 -
4.9 Επαγγέλματα των χρηματοπιστωτικών και ασφαλιστικών δραστηριοτήτων	91 -
4.10 Επαγγέλματα των επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών, υποστηρικτικών δραστηριοτήτων και διαχείρισης ακίνητης περιουσίας	94 -

4.11	Επαγγέλματα της δημόσιας διοίκησης.....	- 98 -
4.12	Επαγγέλματα της εκπαίδευσης.....	- 102 -
4.13	Επαγγέλματα της υγείας και κοινωνικής πρόνοιας	- 105 -
4.14	Επαγγέλματα των άλλων δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών και των νοικοκυριών ως εργοδοτών	- 108 -
4.15	Παραγωγή, απασχόληση, παραγωγικότητα και μεταβολές στη διάρθρωση των επαγγελμάτων κατά κλάδο.....	- 112 -
5.	Επαγγέλματα και ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες	- 117 -
5.1	Εισαγωγή.....	- 117 -
5.2	Ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, γενικοί κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας και απασχόληση.....	- 117 -
5.3.	Ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, αναλυτικοί κλάδοι και απασχόληση	- 119 -
5.3.1	Κλάδοι με αύξηση της παραγωγής.....	- 120 -
5.3.2	Κλάδοι με μείωση της παραγωγής	- 123 -
5.4	Επαγγέλματα, κλάδοι και ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες.....	- 126 -
5.4.1	Η χρονική περίοδος 2000-2010	- 127 -
5.4.2	Η χρονική περίοδος 2011-2015	- 134 -
5.5	Κύρια επαγγέλματα των κλάδων και εύρος οικονομικής δραστηριότητας	- 138 -
5.6	Διαπιστώσεις – Συμπεράσματα	143
6.	Επαγγέλματα και τεχνολογία.....	151
6.1	Εισαγωγή. Τεχνολογία, επαγγέλματα και δεξιότητες	151
6.2	Επαγγέλματα και επαναλαμβανόμενα και μη επαναλαμβανόμενα καθήκοντα	154
6.4	Μεταβολές των επαγγελμάτων και επαναλαμβανόμενα και μη επαναλαμβανόμενα καθήκοντα	159
7.	Επαγγέλματα και εκπαίδευση	172
7.1	Εισαγωγή.....	172
7.2	Οι εξελίξεις στο εκπαιδευτικό επίπεδο του ανθρώπινου δυναμικού. Προσφορά, ζήτηση και ανεργία κατά εκπαιδευτικό επίπεδο.....	173
7.3	Διάρθρωση του ανθρώπινου δυναμικού κατά εκπαιδευτικό επίπεδο.....	179
7.4	Μεταβολές των επαγγελμάτων και εκπαιδευτικό επίπεδο	182
8.	Επαγγέλματα, εκπαιδευτικό επίπεδο και αποδοχές. Προς μια πόλωση των επαγγελμάτων;	185
8.1	Εισαγωγή.....	185
8.2	Επαγγέλματα, εκπαιδευτικό επίπεδο και αποδοχές.....	185
8.2.1	Η περίοδος 2000-2010	186

8.2.2 Η περίοδος 2011-2015	191
8.3 Προς μια πόλωση των επαγγελμάτων;.....	195
9. Διαπιστώσεις και συμπεράσματα. Μια διαρκής επέκταση των επαγγελμάτων των υπηρεσιών ως αποτέλεσμα της διαίτησης ενός ανορθόδοξου παραγωγικού μοντέλου ...	202
9.1 Οι εξελίξεις στα επαγγέλματα.....	202
9.2 Οι παράγοντες που επιδρούν στις μεταβολές των επαγγελμάτων	207
Βιβλιογραφία.....	211
Παράρτημα.....	215

1. Αντικείμενο, στόχοι και μεθοδολογικά ζητήματα της μελέτης

1.1 Αντικείμενο και στόχοι της μελέτης

Η παρακολούθηση των εξελίξεων στις αγορές εργασίας και στη δομή της απασχόλησης από την οπτική των επαγγελματιών είναι συνυφασμένη με κοινωνικές και οικονομικές διεργασίες, με τη μετανάστευση, με διαδικασίες αύξησης και μείωσης επαγγελματιών, δημιουργίας νέων και κατάργησης άλλων και σε πολλές περιπτώσεις με φαντασιακές και λιγότερο ρεαλιστικές θεωρήσεις μιας πραγματικότητας και των προοπτικών της, με μύθους και αλήθειες της εκάστοτε κοινωνικής συγκυρίας¹. Ταυτόχρονα είναι συνυφασμένη με την αλλαγή του περιεχομένου των επαγγελματιών, των καθηκόντων τους, των γνώσεων και των δεξιοτήτων που απαιτεί η άσκησή τους και των διαδικασιών και μηχανισμών παραγωγής τους. Τα επαγγέλματα –συνιστώντας εκείνες τις κοινωνικές οντότητες (κατηγορίες) γύρω από τις οποίες, πέραν των άλλων, αρθρώνονται τα δικαιώματα των εργαζομένων– φωτίζουν ένα μέρος των εξελίξεων που άπτεται τόσο των οικονομικών όσο και των ευρύτερα κοινωνικών διεργασιών.

Η κοινωνία, μέσα από τους θεσμούς της (εκπαιδευτικό σύστημα, σύστημα τεχνικής εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης), αλλά και από άλλες διεργασίες, διαμορφώνει ένα τμήμα των προσφερόμενων επαγγελματιών. Ένα άλλο τμήμα διαμορφώνεται μέσα από τη συμμετοχή των ατόμων στην εργασιακή διαδικασία και την απόκτηση εμπειρίας σε συγκεκριμένα επαγγέλματα. Από την άλλη πλευρά το παραγωγικό σύστημα διαμορφώνει με βάση τις δικές του διεργασίες και προτεραιότητες (βασική επιδίωξη των επιχειρήσεων είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους τους) τις δικές του απαιτήσεις σε επαγγέλματα. Υπ' αυτό το πρίσμα η εκάστοτε διάρθρωση των επαγγελματιών συνιστά και μια έκφραση της προσπάθειας μεγιστοποίησης των κερδών των επιχειρήσεων. Το είδος και η ποσότητα των επαγγελματιών που απαιτούνται ώστε να επιτευχθούν οι εκάστοτε στόχοι των επιχειρήσεων και των οικονομικών δραστηριοτήτων διαμορφώνουν εν γένει το παραγωγικό σύστημα.

Έτσι λοιπόν η διάρθρωση των επαγγελματιών σε μια δεδομένη στιγμή αναδεικνύει όψεις του καταμερισμού της εργασίας, που συνδέονται με τη μεγιστοποίηση και τη διατήρηση του κέρδους των επιχειρήσεων. Σε περιόδους οικονομικής κρίσης και με δεδομένες τόσο τη δομή του παραγωγικού συστήματος όσο και τη δομή της απασχόλησης, οι όψεις αυτές του καταμερισμού της εργασίας συνδέονται στο μεν πεδίο των επιχειρήσεων με τις προσπάθειες διατήρησης των κερδών τους και παραμονής τους στην παραγωγική διαδικασία, στο δε πεδίο της δομής της απασχόλησης με τις προσπάθειες των αυτοαπασχολούμενων να παραμείνουν στην παραγωγική διαδικασία.

---

¹ Σε πολλές περιπτώσεις τα άτομα φαντασιώνονται από νεαρή ηλικία το επάγγελμα που θα ήθελαν να ασκήσουν στη ζωή τους. Οι φαντασιώσεις αυτές άλλοτε μετατρέπονται σε ισχυρές επιθυμίες και καθορίζουν λίγο ή πολύ τις κινήσεις των ατόμων αναφορικά με τον επαγγελματικό τους βίο και άλλοτε εγκλωβίζουν τα άτομα σε αδιέξοδες επιλογές. Ταυτόχρονα, η ολοκληρωτική απουσία από το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας ενός συστήματος επαγγελματικού προσανατολισμού επιδεινώνει τα προβλήματα αυτά.

Με γνώμονα τα παραπάνω, επιχειρείται μια διερεύνηση των εξελίξεων στα επαγγέλματα, στις γενικές και αναλυτικές τους κατηγορίες στο διάστημα 2000-2016. Η χρονική αυτή περίοδος, που ξεκινάει από τις αρχές του νέου αιώνα (2000) και καταλήγει το 2016, περιλαμβάνει μία περίοδο ανόδου της ελληνικής οικονομίας και της απασχόλησης και μία περίοδο σημαντικής ύφεσης της οικονομικής δραστηριότητας, συρρίκνωσης της απασχόλησης και δραματικής αύξησης της ανεργίας. Στις δύο αυτές χρονικές περιόδους αλλά και σε ενδιάμεσα διαστήματα, που σε ορισμένες περιπτώσεις σηματοδοτούνται από τις αλλαγές στις ταξινομήσεις των στατιστικών δεδομένων, τα επαγγέλματα, καθώς επηρεάζονται από μια σειρά παραγόντων, μεταβάλλονται τόσο ως προς τα μεγέθη τους όσο και ως προς το περιεχόμενό τους. Κατά συνέπεια, στη χρονική αυτή περίοδο αλλά και στα ενδιάμεσα χρονικά διαστήματα δεν διαφοροποιείται απλώς η σύνθεση και η διάρθρωση των επαγγελμάτων αλλά και τα καθήκοντα που απορρέουν από αυτά, καθώς και τα προσόντα, οι γνώσεις και οι δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την άσκησή τους. Ταυτόχρονα διαφοροποιείται το περιβάλλον μέσα στο οποίο τα επαγγέλματα αναπτύσσονται ή συρρικνώνονται, όσο και οι γενικότερες συνθήκες άσκησής τους.

Με βάση τα παραπάνω οι στόχοι της μελέτης μπορεί να ενταχθούν σε δύο βασικές κατηγορίες: Η πρώτη αφορά την παρακολούθηση των εξελίξεων που συνδέονται με τα βασικά μεγέθη των επαγγελμάτων, την προσφορά, τη ζήτηση και την ανεργία τους, τις μεταβολές τους, τη μεγέθυνση ή τη συρρίκνωσή τους, τη διαφοροποίηση της διάρθρωσής τους και τις σχέσεις που αναπτύσσουν με την κυρίαρχη τάση της εποχής που αφορά τις ευελιξίες. Ειδικότερα, επιχειρείται καταρχάς η ταυτόχρονη διερεύνηση της προσφοράς, της ζήτησης και της ανεργίας των βασικών επαγγελμάτων (μονοψήφιος κωδικός επαγγέλματος), των μεταβολών, των διακυμάνσεων και της διαφοροποίησης της διάρθρωσής τους, όπως αυτές διαμορφώνονται μέσα από δημογραφικές και κοινωνικές εξελίξεις και κυρίως μέσα από τη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος από τη μία, αλλά και από τις απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος της χώρας από την άλλη. Ακολούθως, διερευνώνται οι απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος σε αναλυτικά επαγγέλματα (τριψήφιος κωδικός επαγγέλματος) σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές καθώς και η διαφοροποίηση των απαιτήσεων αυτών στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα. Μέσα από την αρχική αυτή διερεύνηση ανιχνεύονται, σε ένα πρώτο επίπεδο, και οι παράγοντες που επιδρούν στις εξελίξεις αυτές, οι οποίοι θα διερευνηθούν διεξοδικά σε επόμενες ενότητες της μελέτης. Η δεύτερη κατηγορία των στόχων αφορά τη διερεύνηση των αιτίων που προκαλούν τις μεταβολές αυτές. Ποιες δυνάμεις, ποιοι παράγοντες επενεργούν, επηρεάζουν και διαμορφώνουν τα μεγέθη αυτά; Σε ποιους παράγοντες οφείλεται η αύξηση ή η μείωση ενός επαγγέλματος; Οι παράγοντες αυτοί λειτουργούν ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλο ή αλληλοεπηρεάζονται και διαμορφώνουν το τελικό αποτέλεσμα; Παραμένουν διαχρονικά σταθεροί ή η βαθιά οικονομική και κοινωνική κρίση της χώρας καθορίζει και το είδος και το βαθμό της επίδρασης του κάθε παράγοντα;

Στα ερωτήματα αυτά επιχειρείται να δοθούν απαντήσεις κάνοντας χρήση τόσο του θεωρητικού οπλοστασίου που αφορά τα επαγγέλματα όσο και μεθόδων και τεχνικών που έχουν αναπτυχθεί στη βιβλιογραφία και αφορούν την ανάλυσή

τους². Σε γενικές γραμμές σε τρεις ομάδες μπορεί να ενταχθούν οι παράγοντες (δυνάμεις) που επιδρούν και διαμορφώνουν τις εξελίξεις στα επαγγέλματα. Η πρώτη περιλαμβάνει τη ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών, τις τεχνολογικές μεταβολές και την επέκταση του διεθνούς εμπορίου³, παράγοντες που επιδρούν στη ζήτηση εργασίας και κατ' επέκταση στη ζήτηση των επαγγελματιών. Ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες και τεχνολογικές μεταβολές αναμένεται να είναι οι σημαντικότεροι παράγοντες που επιδρούν στις μεταβολές της απασχόλησης και στη διαμόρφωση των επαγγελματιών⁴. Η δεύτερη περιλαμβάνει την εκπαίδευση και τη μετανάστευση, παράγοντες που επιδρούν στην προσφορά εργασίας και στην προσφορά επαγγελματιών. Και η τρίτη αφορά τις θεσμικές ρυθμίσεις των αγορών, και ειδικότερα των αγορών εργασίας που λειτουργούν ως ενδιάμεσοι παράγοντες, που επιδρά τόσο στη ζήτηση όσο και στην προσφορά εργασίας. Οι συνδυασμένες επιδράσεις των παραγόντων αυτών, που ενσωματώνουν στο εσωτερικό τους μια ποικιλία από επιμέρους παράγοντες καθορίζουν τις εξελίξεις στο πεδίο της απασχόλησης, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τα επαγγέλματα, τη διάρθρωση και τις μεταβολές τους. Σε πολλές περιπτώσεις οι δυνάμεις αυτές ασκούν επιδράσεις που κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση, ενώ σε άλλες επιδράσεις που κινούνται προς αντίθετη κατεύθυνση⁵.

Στην αναζήτηση της επίδρασης των παραγόντων αυτών η έμφαση δίνεται στη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, παράγοντας που επιδρά στη διάρθρωση και

---

² Αναμφίβολα ο προσδιορισμός των αιτίων που προκαλούν τις εξελίξεις στα επαγγέλματα συνιστά δυσχερέστερο στόχο, η επίτευξη του οποίου σε πολλές περιπτώσεις απαιτεί την υιοθέτηση όχι μόνο ειδικών τεχνικών αλλά και ειδικών θεωρητικών υποθέσεων.

³ Η επέκταση του διεθνούς εμπορίου, στον βαθμό που αφορά την αύξηση των εισαγωγών, αναμφίβολα συνδέεται στενά με τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Το επίπεδο έκθεσης των κλάδων στο εξωτερικό εμπόριο (ύψος των εισαγωγών) συνδέεται αρνητικά τόσο με την αύξηση των θέσεων εργασίας που απαιτούν χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα και δεξιότητες όσο και με τη συνολική αύξηση της απασχόλησης. Για την επιβεβαίωση των θέσεων αυτών σε διάφορες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης βλ. ενδεικτικά Oesch (2013: 65).

⁴ Οι Καϋκ και Ζυλμπερμπέρκ (2017: 48), διερευνώντας τους παράγοντες που επιδρούν στη δημιουργία και στην καταστροφή θέσεων εργασίας στις αγορές εργασίας (διαδικασία που αποκαλούν δημιουργική καταστροφή), επισημαίνουν ότι η καταστροφή θέσεων εργασίας συνδέεται με το διεθνές εμπόριο και τις κινήσεις κερδοσκοπικών κεφαλαίων, αλλά οι επιδράσεις των παραγόντων αυτών είναι πολύ περιορισμένες συγκριτικά με αυτές που προκαλούνται από τις αναδιαρθρώσεις του παραγωγικού μηχανισμού που οφείλονται στις μεταβολές της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες και στις τεχνολογικές καινοτομίες. Η διαδικασία της δημιουργικής καταστροφής, κατά την άποψη των συγγραφέων, οδηγεί στην αύξηση της παραγωγικότητας, χάρη στην οποία τα άτομα απολαμβάνουν περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες.

⁵ Ενδεικτικά γίνεται αναφορά στο ότι η εισαγωγή νέων τεχνολογιών, και ειδικότερα η εισαγωγή Η/Υ στην παραγωγική διαδικασία, και η διεθνοποίηση του εμπορίου μπορεί να ασκούν την ίδια επίδραση, καθώς επιτρέπουν σε εργασίες επαναλαμβανόμενου χαρακτήρα είτε να μεταφερθούν αλλού, μέσω εξωχώριας διαδικασίας, είτε να αυτοματοποιηθούν (Oesch, 2013: 18).

στις μεταβολές της ζήτησης των επαγγελμάτων, στην τεχνολογία, που επιδρά τόσο στη ζήτηση για επαγγέλματα όσο όμως στα καθήκοντα και στις δεξιότητες που απαιτούνται για την άσκησή τους⁶, και στο εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού, που επιδρά στην προσφορά των επαγγελμάτων και προμηθεύει το παραγωγικό σύστημα της χώρας με τους απαραίτητους ανθρώπινους πόρους. Η διερεύνηση του κάθε παράγοντα από αυτούς καταλαμβάνει και μία ενότητα της μελέτης. Ο σχεδιασμός της ανάλυσης και οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται, πέραν των άλλων, επιτρέπουν μια αρχική διερεύνηση του κατά πόσο οι εξελίξεις στα επαγγέλματα (και στην ελληνική οικονομία γενικότερα) ερμηνεύονται καλύτερα μέσα από τις εξελίξεις στις δεξιότητες, όπως αυτές προσεγγίζονται μέσα από το εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων ή μέσα από τα καθήκοντα, όπως αυτά περιγράφονται μέσα στα επαγγέλματα, και μπορεί να διακριθούν σε γνωστικά ή χειρωνακτικά, επαναλαμβανόμενα ή μη.

Πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι ο προσδιορισμός της επίδρασης των παραγόντων αυτών στη διάρθρωση και στο περιεχόμενο των επαγγελμάτων δεν είναι ευχερής. Και τούτο κυρίως γιατί οι παράγοντες αυτοί λειτουργούν ταυτόχρονα, συνδυαστικά και αλληλοεπηρεάζονται. Κατά συνέπεια, η επίδραση του καθενός ξεχωριστά δεν μπορεί να προσδιοριστεί με ευχέρεια. Για παράδειγμα, η τεχνολογία επιδρά στη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, που με τη σειρά της επιδρά στη διαμόρφωση και στο μέγεθος των επαγγελμάτων, ενώ αντίστροφα η υψηλή (ή χαμηλή) ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες αποτελεί και κίνητρο (ή αντικίνητρο) για την αναζήτηση και εφαρμογή νέων τεχνολογιών. Στις σχέσεις τεχνολογίας ανθρώπινου δυναμικού επισημαίνεται ότι η εισαγωγή νέας τεχνολογίας δεν είναι ανεξάρτητη από το διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό είτε κατά τη φάση του σχεδιασμού της είτε κατά τη φάση της εφαρμογής της. Ακόμη και στις περιπτώσεις αλλαγής του οργανωτικού σχήματος της παραγωγικής διαδικασίας, οι σχετικές αποφάσεις δεν είναι ανεξάρτητες από τη διαθεσιμότητα του κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού.

1.2 Η διάρθρωση της μελέτης

Η μελέτη ολοκληρώνεται σε εννέα ενότητες. Στην πρώτη, παρούσα ενότητα, παρουσιάζονται το αντικείμενο, οι στόχοι και μια σειρά από μεθοδολογικού χαρακτήρα ζητήματα της μελέτης. Η ενότητα ξεκινά από ένα γενικό προβληματισμό γύρω από τις εξελίξεις των επαγγελμάτων στην Ελλάδα και τους παράγοντες που επιδρούν στις εξελίξεις αυτές. Στις ενότητες δύο, τρία και τέσσερα επιχειρείται η παρακολούθηση των εξελίξεων στα επαγγέλματα, στις γενικές και αναλυτικές τους κατηγορίες, η διερεύνηση των σχέσεων τους με τις ευελιξίες και η διάρθρωση τους μέσα στους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Πιο συγκεκριμένα, στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται οι εξελίξεις στα επαγγέλματα την περίοδο 2000-2016. Η ανάλυση επιχειρείται σε δύο επίπεδα. Πρώτον στο επίπεδο των βασικών (μονοψήφιος κωδικός) επαγγελμάτων, όπου διερευνώνται η προσφορά, η ζήτηση και η ανεργία των επαγγελμάτων και συνάγονται οι πρώτες διαπιστώσεις και συμπεράσματα γύρω

---

⁶ Αξίζει να επισημανθεί ότι ειδικότερα η τεχνολογία των Η/Υ συνδυάζει εξοπλισμό, λογισμικό και οργανωτικές μορφές της παραγωγικής διαδικασίας. Οι νέες τεχνολογίες γίνονται οικοδομικοί λίθοι για δημιουργία νέων τεχνολογιών (Harvey, 2015: 167).

από τις εξελίξεις αυτές. Και δεύτερον, στο επίπεδο των αναλυτικών (τριψήφιος κωδικός) επαγγελμάτων, όπου διερευνώνται οι απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος της χώρας σε επαγγέλματα σε δύο διακριτές χρονικές περιόδους, με την πρώτη να καλύπτει την πρώτη δεκαετία του αιώνα (2000-2010) και τη δεύτερη τη χρονική περίοδο 2011-2016⁷. Η ανάλυση αναδεικνύει τα επαγγέλματα εκείνα που εμφάνισαν αύξηση και μείωση της ζήτησης τους και στις δύο αυτές χρονικές περιόδους, επισημαίνοντας ιδιαίτερα εκείνες τις κατηγορίες των επαγγελμάτων που το παραγωγικό σύστημα της χώρας απαιτεί ολοένα και περισσότερο προκειμένου να ανταποκριθεί στην οικονομική κρίση. Στην τρίτη ενότητα επιχειρείται η διερεύνηση των σχέσεων των ευέλικτων μορφών απασχόλησης με τα επαγγέλματα, με στόχο την ανάδειξη του κατά πόσο η αύξηση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης, που συνιστά κύριο χαρακτηριστικό των εξελίξεων στις αγορές εργασίας και στη δομή της απασχόλησης στη χώρα, συνέβαλαν ή όχι στη συγκράτηση της ανεργίας. Μερική και προσωρινή απασχόληση καθώς και η ανεργία διερευνώνται στο πλαίσιο των αναλυτικών επαγγελμάτων και αναζητείται τόσο η παρουσία τους, σε απόλυτη και ποσοστιαία βάση, στο κάθε επάγγελμα ξεχωριστά, σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές (στα έτη 2000, 2010 και 2015) όσο και οι μεταβολές τους στις χρονικές περιόδους 2000-2010 και 2011-2015. Με τον τρόπο αυτό διαπιστώνεται, για έναν σημαντικό αριθμό επαγγελμάτων, η συνύπαρξη υψηλών αριθμών και ποσοστών ευέλικτων μορφών απασχόλησης με υψηλά ποσοστά ανεργίας αλλά και η συνύπαρξη υψηλών ρυθμών μεταβολής και των δύο αυτών μεγεθών, ενισχύοντας τις ενδείξεις αναφορικά με την αδυναμία των ευέλικτων μορφών απασχόλησης να συγκρατήσουν ή να περιορίσουν την ανεργία. Στην τέταρτη ενότητα διερευνώνται οι σχέσεις των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας και των επαγγελμάτων. Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της ενότητας επιχειρείται η ανάδειξη του επαγγελματικού προτύπου του κάθε κλάδου ξεχωριστά καθώς και η διαφοροποίησή του στις δύο χρονικές περιόδους της ανάλυσης (2000-2010 και 2011-2016). Η ανάλυση επιχειρείται σε επίπεδο μονοψήφιου κλάδου και διψήφιου επαγγέλματος⁸, με τρόπο ώστε να αναζητείται, σε ένα πρώτο επίπεδο, η επικράτηση ή η συνύπαρξη δύο φαινομένων που αφορούν αφενός μια περαιτέρω τριτογενοποίηση του δευτερογενούς τομέα, αφετέρου μια διαδικασία εκμηχάνισης των υπηρεσιών. Στις ενότητες πέντε, έξι και επτά επιχειρείται, μέσα από τη χρήση ειδικών μεθοδολογιών, η ανίχνευση της επίδρασης μιας σειράς παραγόντων στις εξελίξεις των επαγγελμάτων. Ειδικότερα, στην ενότητα πέντε επιχειρείται η ανάδειξη των σχέσεων της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες και της εξέλιξης των επαγγελμάτων. Επιχειρείται με άλλα λόγια να διαπιστωθεί, στο μέτρο του δυνατού, η επίδραση της δυναμικής της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες πάνω

---

⁷ Είναι γνωστό ότι η αλλαγή της ταξινόμησης των επαγγελμάτων, που υιοθετήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ το 2011, επέφερε σημαντικές αλλαγές, κυρίως στην αναλυτική ταξινόμηση των επαγγελμάτων, διαμορφώνοντας σημαντικές δυσκολίες στις διαχρονικές συγκρίσεις των επαγγελμάτων. Για τα ζητήματα που προέκυψαν από την αλλαγή αυτή βλ. Cedefop, 2014.

⁸ Στην πραγματικότητα η ανάλυση επιχειρείται σε 13 κλάδους που είτε παρουσιάζονται αυτοτελώς είτε σε συνάρτηση με άλλους συναφείς κλάδους, ενώ στο επίπεδο των επαγγελμάτων, μέσα σε κάθε κλάδο εμφανίζονται τα επαγγέλματα εκείνα που σε ένα από τα δύο έτη ανάλυσης εμφάνισαν απασχόληση υψηλότερη από 4.000 άτομα.

στην απασχόληση και στα επαγγέλματα. Καθώς η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες καταγράφεται σε επίπεδο κλάδων οικονομικής δραστηριότητας, επιχειρείται καταρχάς η ανάδειξη των σχέσεων της ζήτησης, όπως καταγράφεται μέσα από την Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) και της απασχόλησης μέσα στους κλάδους (σε διψήφιο κωδικό κλάδων). Αναδεικνύονται οι κλάδοι στους οποίους η αύξηση της παραγωγής συνδυάζεται με αύξηση ή μείωση της απασχόλησης και αντίστροφα η μείωση της παραγωγής με αύξηση ή μείωση της απασχόλησης, με όλους τους συνδυασμούς που μπορεί να προκύψουν μέσα από τους ρυθμούς μεταβολής των δύο αυτών μεγεθών. Στη συνέχεια επιχειρείται η ανάδειξη των σχέσεων της δυναμικής της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες με τις εξελίξεις στα πέντε μεγαλύτερα επαγγέλματα των κλάδων. Πέραν των διαπιστώσεων που συνάγονται από την ανάλυση αυτή αναδεικνύονται και τα επαγγέλματα εκείνα που απαιτούνται από ένα ευρύ φάσμα κλάδων οικονομικής δραστηριότητας. Με άλλα λόγια, τα επαγγέλματα εκείνα που έχουν ευκαιρίες απασχόλησης σε ένα ευρύ φάσμα από οικονομικά περιβάλλοντα, όπως αυτά καταγράφονται μέσα από τους κλάδους.

Στην έκτη ενότητα παρουσιάζονται οι σχέσεις της τεχνολογίας με τις εξελίξεις στα επαγγέλματα. Μέσα από τη χρήση μιας μεθόδου που ταξινομεί τα επαγγέλματα με βάση τη διάκριση των καθηκόντων τους σε επαναλαμβανόμενα και μη επαναλαμβανόμενα⁹ και στις επιμέρους κατηγορίες μέσα σε αυτά (γνωστικά, χειρωνακτικά, υπηρεσιών), αναδεικνύονται οι διαφορετικοί ρυθμοί μεταβολής της απασχόλησής τους, στις δύο διακριτές χρονικές περιόδους, με τρόπο ώστε να ανιχνεύονται οι σημαντικές επιδράσεις της τεχνολογίας πάνω στις διάφορες κατηγορίες των επαγγεμάτων.

Στην έβδομη ενότητα αναζητούνται οι σχέσεις του εκπαιδευτικού επιπέδου και των επαγγεμάτων σε ολόκληρη την χρονική αυτή περίοδο. Αναζητείται με άλλα λόγια ο τρόπος με τον οποίο το εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού επιδρά πάνω στην εκάστοτε διάρθρωση των επαγγεμάτων, αλλά και πάνω στις μεταβολές τους. Η ενότητα αυτή ξεκινά με τη παρουσίαση της προσφοράς, της ζήτησης και της ανεργίας του ανθρώπινου δυναμικού κατά εκπαιδευτικό επίπεδο, για τη χρονική περίοδο 2000-2016, και την παρουσίαση της εξέλιξης της διαχρονικής τους διάρθρωσης. Διαπιστώνεται με ξεκάθαρο τρόπο η συρρίκνωση της συμμετοχής στις οικονομικές δραστηριότητες των ατόμων με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα, η ελαφρά αυξανόμενη συμμετοχή ατόμων με μεσαία και η σημαντική αύξηση των ατόμων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Στη συνέχεια επιχειρείται η διερεύνηση των ρυθμών μεταβολής των επαγγεμάτων, με βάση το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που εντάσσονται σε αυτά. Διαπιστώνονται οι πολύ διαφορετικοί ρυθμοί μεταβολής των επαγγεμάτων, με βάση τη διάκριση αυτή, τόσο στην περίοδο της πρώτης δεκαετίας του αιώνα όσο και στο χρονικό διάστημα 2011-2016, με τα επαγγέλματα που απασχολούν αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε ποσοστό μεγαλύτερο του 50,0% να αυξάνουν με σημαντικά υψηλότερους

---

⁹ Με γνώμονα ότι στο πλαίσιο του κάθε επαγγέλματος υπάρχει μια ποικιλία καθηκόντων, η διάκριση γίνεται με βάση τα κύρια, βασικά καθήκοντα του κάθε επαγγέλματος. Αυτά που κρίνονται καθοριστικά για την αποτελεσματική άσκηση του επαγγέλματος.

ρυθμούς την πρώτη περίοδο και να μειώνονται με σημαντικά χαμηλότερους την περίοδο της κρίσης.

Στην όγδοη ενότητα της μελέτης, με κριτήρια το εκπαιδευτικό επίπεδο και τις αποδοχές των απασχολούμενων στα επαγγέλματα (σε διψήφιο κωδικό) επιχειρείται η ταξινόμηση των επαγγελματιών σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα¹⁰, έτσι ώστε αφενός μεν να αναδειχθεί η διάρθρωσή τους, σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές και ειδικότερα στα έτη 2000, 2010, 2011 και 2015, αφετέρου δε να εκτιμηθούν οι ρυθμοί μεταβολής τους στις χρονικές περιόδους 2000-2010 και 2011-2015. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να διαπιστωθεί το κατά πόσο στην ελληνική οικονομία αναδεικνύεται το φαινόμενο της πόλωσης των επαγγελματιών, φαινόμενο που παρατηρείται τις τελευταίες δεκαετίες σε ένα μεγάλο αριθμό αναπτυσσόμενων και αναπτυσσόμενων οικονομιών. Σύμφωνα με αυτό, οι σύγχρονες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις οδηγούν σε ταυτόχρονη αύξηση των ανώτερων και κατώτερων επαγγελματιών σε βάρος των ενδιάμεσων επαγγελματιών. Το κατά πόσο το φαινόμενο αυτό υφίσταται στην ελληνική οικονομία συνδέεται, πέραν των άλλων, με τις επιδράσεις κυρίως της τεχνολογίας.

Στην ένατη και τελευταία ενότητα της μελέτης συνοψίζονται οι διαπιστώσεις και τα βασικά συμπεράσματα της μελέτης και επισημαίνονται οι επιδράσεις της διαιώνισης του ανορθόδοξου παραγωγικού μοντέλου της χώρας πάνω στις εξελίξεις των επαγγελματιών.

1.3 Τα στατιστικά δεδομένα της μελέτης

Τέλος, τα στατιστικά δεδομένα της μελέτης προέρχονται κυρίως από τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ, από τους Εθνικούς Λογαριασμούς¹¹ (ΑΠΑ, εξαγωγές) και δευτερευόντως από άλλες πηγές που κατά περίπτωση κατονομάζονται, ενώ οι επεξεργασίες τους έχουν γίνει από τον γράφοντα. Καθώς ο όγκος των στατιστικών δεδομένων και των επεξεργασιών τους είναι μεγάλος, στο παράρτημα της κάθε ενότητας παρατίθεται ένα μέρος τους (αυτό που κρίνεται πιο σημαντικό για την τεκμηρίωση και πλήρη κατανόηση των αναλύσεων), με πίνακες και διαγράμματα που αριθμούνται με βάση την ενότητα στην οποία εντάσσονται, με τα υπόλοιπα να είναι διαθέσιμα στον ενδιαφερόμενο.

---

¹⁰ Επισημαίνεται εξ αρχής ότι η αναφορά σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα επαγγέλματα δεν έχει καμία άλλη αξιολογική αναφορά πέραν αυτής που τα συνδέει με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο και τις αποδοχές των απασχολούμενων σε αυτά.

¹¹ Όπως συμβαίνει πάντα στις μελέτες που εκπονώ στο ΙΝΕ, θέλω να ευχαριστήσω τον συνάδελφο και φίλο Γ. Κρητικίδη για την πολύτιμη συνεργασία του στη συγκέντρωση των στατιστικών δεδομένων της ΕΛΣΤΑΤ.

2. Εξελίξεις στα επαγγέλματα

2.1 Εισαγωγή

Η λειτουργία του παραγωγικού συστήματος της χώρας απαιτεί την ύπαρξη ανθρώπινου δυναμικού με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Μια διάσταση αυτών των χαρακτηριστικών παρέχεται μέσα από τα επαγγέλματα. Οι εξελίξεις στον χώρο των επαγγελμάτων για το χρονικό διάστημα 2000-2016 αποτελούν το αντικείμενο της ανάλυσης στην παρούσα ενότητα. Δημογραφικές εξελίξεις και μετανάστευση, οικονομική δραστηριότητα, τεχνολογία, εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού και ρυθμίσεις των αγορών και ειδικότερα της αγοράς εργασίας διαμορφώνουν τόσο τα είδη και τη διάρθρωση των επαγγελμάτων όσο και το περιεχόμενό τους σε καθήκοντα, γνώσεις και δεξιότητες.

Ειδικότερα, στην ενότητα αυτή επιχειρείται η διερεύνηση των εξελίξεων στα επαγγέλματα σε δύο επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο η ανάλυση επικεντρώνεται στα βασικά επαγγέλματα (μονοψήφιος κωδικός επαγγέλματος) και επιχειρείται η διερεύνηση της προσφοράς τους, της ζήτησής τους, όπως εκφράζεται μέσα από τις απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος, της ανεργίας τους¹², στις διαχρονικές τους διακυμάνσεις, καθώς επίσης και στους ρυθμούς μεταβολής των μεγεθών αυτών. Επιχειρείται ταυτόχρονα μια πρώτη προσέγγιση της διάστασης του φύλου και των εξελίξεών της στο χρονικό αυτό διάστημα. Στο δεύτερο επίπεδο η ανάλυση επικεντρώνεται στα αναλυτικά επαγγέλματα (τριψήφιος κωδικός επαγγέλματος), και αφορά τη ζήτησή τους, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τις απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος, και τις μεταβολές της σε δύο διαδοχικές χρονικές περιόδους. Η πρώτη καλύπτει το διάστημα 2000-2010 και η δεύτερη το διάστημα 2011-2016, αναδεικνύοντας τα επαγγέλματα εκείνα που παρουσίασαν αυξήσεις αλλά και μειώσεις της απασχόλησής τους, τόσο σε μια περίοδο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και αύξησης της απασχόλησης όσο όμως και σε μια περίοδο σημαντικής ύφεσης της οικονομίας και μείωσης της απασχόλησης, έτσι ώστε, μέχρι ενός σημείου, να ανιχνεύονται, με έμμεσο έστω τρόπο, και τα αίτια που προκαλούν τις εξελίξεις τους¹³. Ειδικότερα, η ανάδειξη εκείνων των επαγγελμάτων, της φύσης και των χαρακτηριστικών τους, που αύξησαν την απασχόλησή τους στην περίοδο της κρίσης έχει ιδιαίτερη σημασία τόσο στο πεδίο της αποτύπωσης των εξελίξεων όσο και στο πεδίο της χάραξης των κατάλληλων πολιτικών.

---

¹² Η προσφορά επαγγελμάτων προέρχεται μέσα από τη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος, του συστήματος της τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης αλλά και μέσα από το ίδιο το παραγωγικό σύστημα της χώρας. Οι απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος αφορούν το είδος και την ποσότητα των επαγγελμάτων που χρειάζονται προκειμένου να ολοκληρώσει την παραγωγική του διαδικασία, ενώ η ανεργία στην ποσότητα των επαγγελμάτων που παραμένουν αναξιοποίητα από το παραγωγικό σύστημα.

¹³ Αναλυτική παρουσίαση των αιτίων που προκαλούν τις μεταβολές στα μεγέθη, στη διάρθρωση και στο περιεχόμενο των επαγγελμάτων θα ακολουθήσει σε επόμενη ενότητα της μελέτης.

2.2 Προσφορά, ζήτηση και ανεργία στα βασικά επαγγέλματα την περίοδο 2000-2016

Οι εξελίξεις στα βασικά επαγγέλματα¹⁴ την περίοδο 2000-2016 ακολούθησαν τη γενικότερη πορεία της οικονομίας εμφανίζοντας αυξήσεις στην προ της κρίσης περίοδο και σημαντικές μειώσεις στην περίοδο της κρίσης, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα μια ποικιλία καταστάσεων αναφορικά με το ύψος τους και με τις διαχρονικές τους διακυμάνσεις (Διάγραμμα 2.1)¹⁵. Οι διαπιστώσεις αυτές ασφαλώς αφορούν την προσφορά και τη ζήτηση των επαγγελματιών, καθώς η ανεργία τους κινήθηκε προς την αντίθετη κατεύθυνση. Προσφορά και ζήτηση στο σύνολο σχεδόν των βασικών επαγγελμάτων εμφάνιζαν κοινή τάση και παράλληλη πορεία μέχρι το 2008 και σημαντικές αποκλίσεις από εκεί και μετά. Η παράλληλη αυτή πορεία ήταν αποτέλεσμα οικονομικών και κοινωνικών διεργασιών και ειδικότερα αποτέλεσμα της επίδρασης των παραγόντων εκείνων που καθορίζουν τόσο τα μεγέθη των επαγγελμάτων όσο και το περιεχόμενό τους¹⁶.

Κύριο χαρακτηριστικό των εξελίξεων αυτών ήταν η διαρκώς αυξανόμενη παρουσία των επαγγελματιών (κατηγορία που περιλαμβάνει το σύνολο των επιστημονικών επαγγελμάτων) τόσο στο χώρο της προσφοράς όσο και σε αυτόν των απαιτήσεων του παραγωγικού συστήματος (Διάγραμμα 2.1B). Η προσφορά επαγγελματιών συνεχίστηκε για όλο το χρονικό διάστημα της ανάλυσης, με αυξήσεις κατά 39% στο προ της κρίσης διάστημα και 13,4% στο διάστημα της κρίσης, ενώ οι απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος γι' αυτούς ανήλθαν σε 40,2% την περίοδο 2000-2008, περιορίζοντας την ανεργία τους στο 1,9% το 2008, και αυξήθηκαν κατά 4% στην περίοδο της κρίσης, διαμορφώνοντας την ανεργία τους στο 10,1% το 2016. Οι εξελίξεις αυτές ασφαλώς βελτίωσαν τη θέση των επαγγελματιών (και ειδικότερα των επιστημονικών επαγγελμάτων) μέσα στο παραγωγικό σύστημα της χώρας, με ό,τι επιπτώσεις αυτό μπορεί να έχει προκαλέσει.¹⁷ Ως προς το φύλο, ο ρυθμός αύξησης των απαιτήσεων σε

---

¹⁴ Στα βασικά επαγγέλματα (μονοψήφιος κωδικός) ακολουθείται η ορολογία που έχει προκύψει από την τελευταία ταξινόμηση της ΕΛΣΤΑΤ (ISCO, 08). Σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στην ταξινόμηση αυτή και στην προηγούμενη (ΣΤΕΠ, 92) έχουν υπάρξει στα (1) ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη και στους (5) απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών (αποτυπώνονται εμφανώς στα σχετικά διαγράμματα και στις έντονες διακυμάνσεις της περιόδου 2010-2011), με τις άλλες κατηγορίες να μην επηρεάζονται σημαντικά από τις αλλαγές.

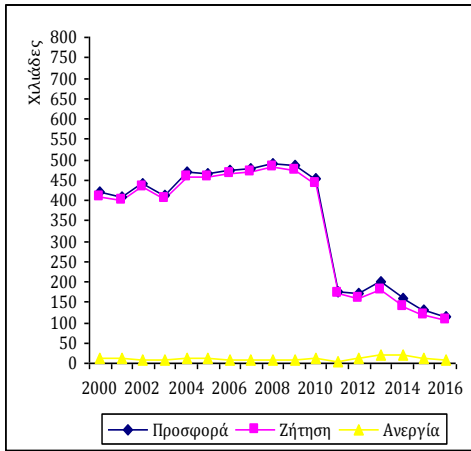
¹⁵ Στο Διάγραμμα 2.1 οι κλίμακες ανάλυσης είναι ίδιες (με εξαίρεση το Διάγραμμα 2.1E), έτσι ώστε να αποτυπώνονται πιο καθαρά τόσο οι διαχρονικές διακυμάνσεις όσο και το ύψος και η θέση των επαγγελμάτων στη δομή της απασχόλησης.

¹⁶ Για μια αναλυτική παρουσίαση των παραγόντων αυτών και της επίδρασής τους στη διάρθρωση των επαγγελμάτων στην Ευρώπη βλ. Oesch (2013).

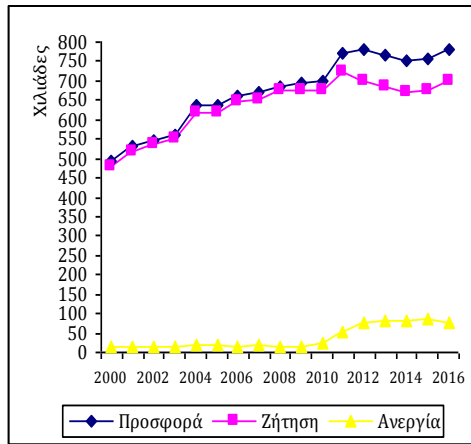
¹⁷ Έχει επισημανθεί (Ευστράτογλου, 2016) ότι τα άτομα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα (απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης) –απαραίτητη προϋπόθεση ένταξης στους επαγγελματίες και ειδικότερα στα επιστημονικά επαγγέλματα– απασχολούνται κυρίως στους κλάδους που εντάσσονται στο εγχώριο και μη ανταγωνιστικό κομμάτι της

Διάγραμμα 2.1: Διακυμάνσεις προσφοράς, ζήτησης και ανεργίας κατά επάγγελμα 2000-2016

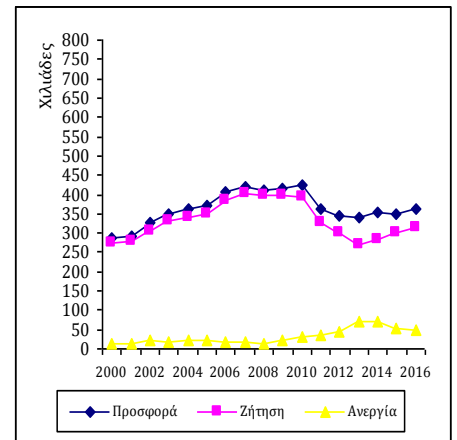
A. Ανώτερα διευθυντικά & διοικητικά στελέχη

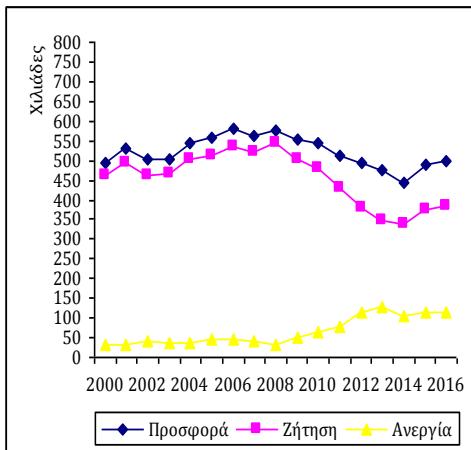
B. Επαγγελματίες

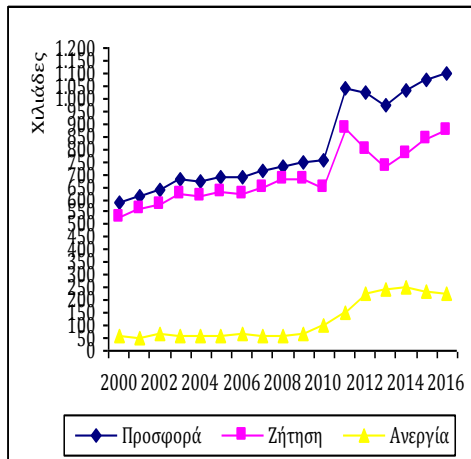
Γ. Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί

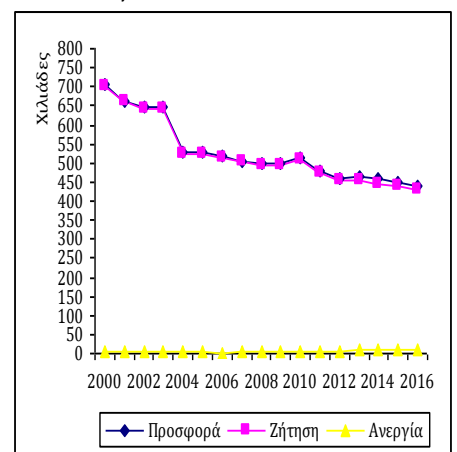
Δ. Υπάλληλοι γραφείου

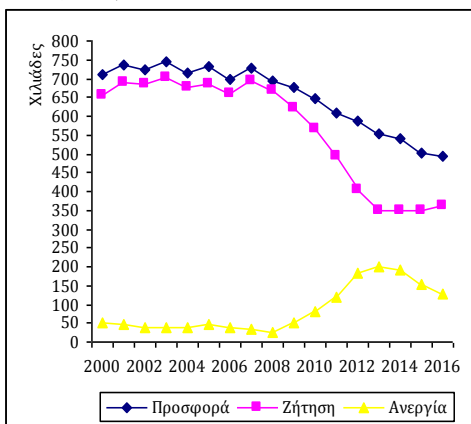
Ε. Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών

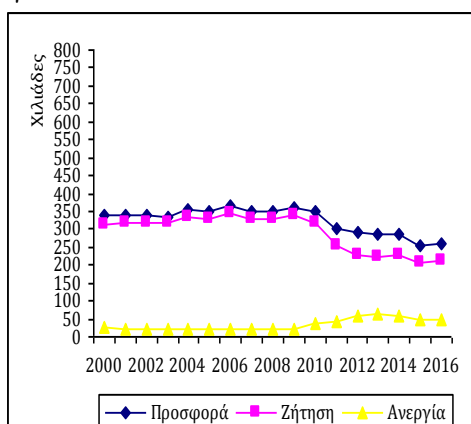
ΣΤ. Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς & δασοκόμοι

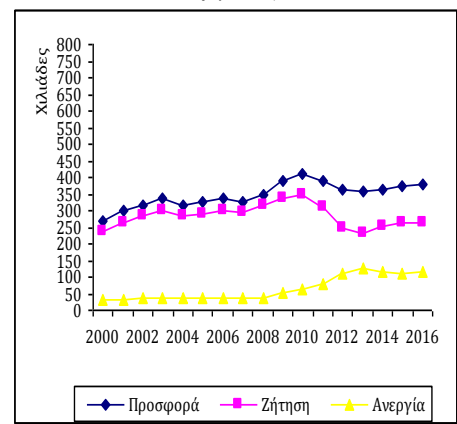
Ζ. Τεχνίτες

Η. Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων

Θ. Ανειδίκευτοι εργάτες

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

ελληνικής οικονομίας, γεγονός που περιορίζει τις όποιες επιδράσεις τους στην αύξηση της παραγωγικότητας και στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.

γυναικείο ανθρώπινο δυναμικό στους επαγγελματίες, σε ολόκληρο το χρονικό διάστημα της ανάλυσης, ήταν διπλάσιος (63,3%) από τον αντίστοιχο των ανδρών (30,3%), με αποτέλεσμα την ελαφρά υπεροχή των γυναικών (52,5%) έναντι των ανδρών (47,5%) σε αυτούς το 2016.

Στα ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη προσφορά και απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος σχεδόν ταυτίζονταν, παρουσιάζοντας ελαφρά άνοδο μέχρι το 2008 και μείωση έκτοτε (Διάγραμμα 2.1A). Η ανεργία τους στο προ της κρίσης διάστημα ήταν πολύ χαμηλή (2,2% μέσος όρος της περιόδου 2000-2008), παρέχοντας ενδείξεις μιας ανεργίας τριβής, αλλά ανήλθε στο 7,6% το 2016. Οι εξελίξεις στα επαγγέλματα αυτά επηρεάζονται περισσότερο από τις οικονομικές διεργασίες και λιγότερο από την τεχνολογία, καθώς σημαντικό τμήμα των καθηκόντων και των δεξιοτήτων τους δεν μπορούν να υποκατασταθούν με ευχέρεια από την τεχνολογία. Στα επαγγέλματα αυτά η τεχνολογία λειτουργεί συμπληρωματικά και όχι ως μηχανισμός υποκατάστασής τους. Ωστόσο, η σημαντική υποχώρηση των μεγεθών τους, που παρατηρείται σε συνδυασμό με τη σημαντική ανάκαμψη στα επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών από το 2011 και μετά (Διαγράμματα 2.1A και 2.1E), είναι αποτέλεσμα κυρίως της αλλαγής της ταξινόμησης των επαγγελμάτων αυτών¹⁸ και δευτερευόντως μεταβολών που οφείλονται στις γενικότερες οικονομικές διεργασίες.

Στους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών (Διάγραμμα 2.1E) προσφορά και απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος παρουσίασαν διαρκή άνοδο στην περίοδο ανόδου της οικονομίας, ως αποτέλεσμα της ταχείας επέκτασης των υπηρεσιών, μείωση στο διάστημα 2011-2013 και αύξηση από εκεί και μετά. Στην περίοδο της κρίσης η ηπιότερη μείωση των απαιτήσεων για απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών αντιστοιχεί ασφαλώς στην ηπιότερη μείωση του τομέα των υπηρεσιών, συγκριτικά με τη βιομηχανία. Στο διάστημα μάλιστα 2013-2016 οι απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος γι' αυτούς αυξήθηκαν κατά 16,4%, οδηγώντας στη δημιουργία 142.603 θέσεων στο επάγγελμα αυτό. Παρ' όλα αυτά, η ανεργία τους, που κινούνταν σε σχετικά υψηλά επίπεδα (9% ο μέσος όρος) στην προ της κρίσης περίοδο, εκτινάχτηκε στο 25,3% το 2013 για να μειωθεί σε 20,6% το 2016.

Στους τεχνολόγους και τεχνικούς βοηθούς προσφορά και απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος κινήθηκαν ανοδικά και πολύ κοντά μέχρι το 2010 και καθοδικά έκτοτε, αυξάνοντας τη μεταξύ τους απόσταση (Διάγραμμα 2.1Γ). Ειδικότερα, η προσφορά εργασίας τους αυξήθηκε κατά 42,8% την περίοδο ανόδου της οικονομίας, μειώθηκε κατά 12,3% την περίοδο της κρίσης, με καθαρό αποτέλεσμα την αύξησή τους κατά 25,6% την περίοδο 2000-2016. Οι απαιτήσεις

---

¹⁸ Πιο αναλυτικά, στα ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη δεν εντάσσονται πλέον οι ιδιοκτήτες μικρών καταστημάτων, οι διευθυντές αγροτικών εκμεταλλεύσεων, οι διευθυντές παραγωγής κινηματογραφικών και τηλεοπτικών προγραμμάτων και οι εργολάβοι κατασκευών, ενώ στους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών εντάχθηκαν οι επιστάτες κτιρίων, οι εργάτες κτηνοτροφίας, οι υπεύθυνοι σχολών οδήγησης, οι ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων, οι πλανόδιοι πωλητές τροφίμων, οι ταμίες και οι πωλητές εισιτηρίων, οι πωλητές μέσω τηλεφώνων και οι απασχολούμενοι στις υπηρεσίες προστασίας.

του παραγωγικού συστήματος (ζήτηση) σε τεχνολόγους αυξήθηκαν κατά 44% την περίοδο ανόδου της οικονομίας, μειώθηκαν κατά 21,4% την περίοδο της κρίσης, παρουσιάζοντας ελαφρά ανάκαμψη από το 2013 και μετά, με καθαρό αποτέλεσμα την αύξησή τους κατά 13,8% την περίοδο 2000-2016. Οι εξελίξεις στα επαγγέλματα αυτά αναμένεται να προκαλούνται τόσο από τις τεχνολογικές εφαρμογές του παραγωγικού συστήματος, καθώς τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί εμπλέκονται στενά στη φάση του σχεδιασμού αλλά και στη φάση της εφαρμογής τους, όσο όμως και με τη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, που συνδέονται στενά με τα καθήκοντα, τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους. Η ανεργία τους μέχρι το 2008 ήταν χαμηλή (3,7% μέσος όρος στο διάστημα 2000-2008), αλλά ανέβηκε στο 13,7% το 2016. Στα επαγγέλματα αυτά ο ρυθμός αύξησης των απαιτήσεων για γυναικείο ανθρώπινο δυναμικό υπήρξε ελαφρά υψηλότερος (14,3%) από τον αντίστοιχο των ανδρών (13,6%), σε ολόκληρο το υπό ανάλυση χρονικό διάστημα, ενισχύοντας τη συμμετοχή των γυναικών (47,5%) το 2016.

Στους υπαλλήλους γραφείου προσφορά και απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος ακολουθούσαν παράλληλη πορεία, παρουσιάζοντας, μέσα από περιορισμένες διακυμάνσεις, μια ανοδική τάση, που ανακόπηκε το 2008 και μια σημαντική μείωση έκτοτε, με οριακή ανάκαμψη τα δύο τελευταία έτη (Διάγραμμα 2.1Δ). Οι διακυμάνσεις αυτές, πέραν των γενικότερων οικονομικών διεργασιών, οφείλονται ταυτόχρονα και στις σημαντικές τεχνολογικές εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα στο πεδίο της οργάνωσης των υπηρεσιών γραφείου¹⁹. Ειδικότερα, η περιορισμένη αύξηση των απαιτήσεων σε υπαλλήλους γραφείου κατά την περίοδο ανόδου της οικονομίας, παρά τη σημαντική αύξηση του τομέα των υπηρεσιών, αναμένεται να οφείλεται στις εξελίξεις της τεχνολογίας. Και τούτο γιατί η τεχνολογία ασκεί εντονότερες επιδράσεις στα επαγγέλματα εκείνα που η άσκηση των καθηκόντων τους μπορεί με σχετική ευχέρεια και περιορισμένο κόστος να υποκατασταθεί από τη χρήση Η/Υ. Και στα επαγγέλματα γραφείου τα καθήκοντά τους εμφανίζουν τέτοια χαρακτηριστικά. Ως προς το φύλο, ο ρυθμός μείωσης των απαιτήσεων για γυναίκες στα επαγγέλματα γραφείου την περίοδο 2000-2016 ήταν χαμηλότερος (-16%) από τον αντίστοιχο των ανδρών (-17,1%), γεγονός που ενίσχυσε περαιτέρω τη συμμετοχή τους (57,4%) σε αυτά το 2016 και τον γυναικείο χαρακτήρα του επαγγέλματος. Η ανεργία τους στο προ της κρίσης διάστημα ανερχόταν σε 7,1%

---

¹⁹ Για μια βασική θεώρηση των υπαλλήλων γραφείου και της οργάνωσης του γραφείου ως συστήματος διαδικασιών πληροφόρησης βλ. Gershuny and Miles (1983), ενώ ειδικότερα για την επίδραση της τεχνολογίας των Η/Υ στα επαγγέλματα γραφείου βλ. Felberg and Glenn (1987) και Lynch et al. (1996). Ειδικότερα, όπως επισημαίνουν οι Felberg and Glenn (1987) η εκτίμηση της επίδρασης της τεχνολογίας των Η/Υ στα επαγγέλματα γραφείου αναδεικνύει τρία ζητήματα: Το πρώτο αφορά το είδος των εργασιών γραφείου που προκύπτουν, αναφορικά με τη φύση, τις συνθήκες εργασίας, την ποιότητα της εργασιακής εμπειρίας και τη θέση των εργασιών αυτών μέσα στην επιχείρηση. Το δεύτερο αφορά τα μεγέθη. Πόσες από τις εργασίες αυτές θα συνεχίσουν να υπάρχουν. Το τρίτο αφορά τη σχέση των εργαζομένων με τις θέσεις εργασίας. Ποιοι εργαζόμενοι καταλαμβάνουν τις θέσεις αυτές και ποιοι αποκλείονται από αυτές με βάση τα χαρακτηριστικά του φύλου, της ηλικίας, της εκπαίδευσης αλλά και άλλα κοινωνικά χαρακτηριστικά.

(μέσος όρος περιόδου), εκτινάχτηκε σε 26,4% το 2013 για να μειωθεί στο 22,9% το 2016.

Στα αγροτικά επαγγέλματα προσφορά και απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος ταυτίζονταν σχεδόν απόλυτα, με την ανεργία τους να είναι εξαιρετικά περιορισμένη (Διάγραμμα 2.1ΣΤ). Τούτο ασφαλώς είναι αποτέλεσμα της ισχυρής παρουσίας της αυτοαπασχόλησης και της εξαιρετικά περιορισμένης παρουσίας της μισθωτής απασχόλησης, γεγονός που καθιστά την αγορά εργασίας, ως κοινωνικό θεσμό, όχι κατάλληλο για τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού στον πρωτογενή τομέα. Πέραν τούτων, η διαρκής μείωση των απαιτήσεων σε επαγγέλματα του πρωτογενούς τομέα ήταν αποτέλεσμα του εκσυγχρονισμού του τομέα, των υφιστάμενων εγχώριων και ευρωπαϊκών πολιτικών και της ηλικιακής διάρθρωσης των απασχολούμενων σε αυτόν.²⁰ Ο ρυθμός μείωσης των απαιτήσεων αυτών περιορίστηκε σημαντικά τα τελευταία χρόνια και σε συνδυασμό με τη συνεχιζόμενη αποχώρηση μέρους του ανθρώπινου δυναμικού λόγω συνταξιοδότησης, ενδέχεται να σηματοδοτεί και μια ηλικιακή αναδιάρθρωση του ανθρώπινου δυναμικού του τομέα μέσα από την ενίσχυση της παρουσίας των νέων αγροτών. Οι κατά φύλο ρυθμοί μείωσης των απαιτήσεων για αγρότες, στο υπό ανάλυση διάστημα, ήταν -37,1% για τους άνδρες και -40,2% για τις γυναίκες, έτσι ώστε η διάρθρωσή τους να παραμείνει περίπου αναλλοίωτη, με τους άνδρες το 2016 να υπερτερούν (59,2%) έναντι των γυναικών (40,8%).

Στους τεχνίτες, περιορισμένες διακυμάνσεις διατήρησαν περίπου σταθερή την προσφορά τους και τις απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος μέχρι το 2007 (Διάγραμμα 2.1Ζ). Έκτοτε η σημαντικά μεγαλύτερη μείωση των απαιτήσεων του παραγωγικού συστήματος συγκριτικά με την προσφορά τους οφείλεται στη γενικότερη τάση αποβιομηχάνισης της οικονομίας, που σε συνδυασμό με τη συρρίκνωση του τομέα των κατασκευών οδήγησε στη σημαντική υποχώρηση των απαιτήσεων για τεχνίτες. Η ανεργία τους στην προ της κρίσης περίοδο κινείτο σε σχετικά χαμηλό επίπεδο (μέση ανεργία 5,6%), αλλά εκτινάχθηκε 36,4% το 2013 για να μειωθεί στο 26,0% το 2016.²¹ Ως προς το φύλο, ο ρυθμός μείωσης των απαιτήσεων σε γυναίκες ήταν υψηλότερος (-51,4%) από τον αντίστοιχο των ανδρών (-43,6%) περιορίζοντας περαιτέρω την ήδη χαμηλή συμμετοχή τους (11,6%) σε αυτά το 2016.

Στους χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων η σταθερότητα προσφοράς και απαιτήσεων του παραγωγικού συστήματος κατά την περίοδο ανόδου της οικονομίας ενδέχεται να υποδηλώνει την τοποθέτησή τους στον πυρήνα των βιομηχανικών δραστηριοτήτων της χώρας, γεγονός που, στο μέτρο που ίσχυε,

---

²⁰ Η απασχόληση στα επαγγέλματα του αγροτικού τομέα μειώθηκε κατά 207.881 άτομα ή ποσοστό 29,6% στο διάστημα ανόδου της ελληνικής οικονομίας (2000-2008) και κατά 61.805 άτομα ή ποσοστό 12,5% στο διάστημα της κρίσης (2008-2016). Για τις πρόσφατες εξελίξεις στα επαγγέλματα αυτά βλ. πιο αναλυτικά Ευστράτογλου (2016).

²¹ Η αποκλιμάκωση αυτή του ποσοστού ανεργίας στους τεχνίτες, όπως διαπιστώνεται και στο σχετικό Διάγραμμα 3.1Ζ, οφείλεται σε έναν συνδυασμό περιορισμένης ανάκαμψης της απασχόλησής τους και μείωσης του εργατικού τους δυναμικού.

δεν υπήρξε ικανό να διατηρήσει την παρουσία τους στην απασχόληση και την περίοδο της κρίσης. Η μείωση των απαιτήσεων για χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων στην περίοδο της κρίσης ανήλθε σε 35,7%, υπήρξε όμως ηπιότερη σε σχέση με αυτή των τεχνιτών (-45,5%). Ωστόσο η ανεργία τους, που κινούνταν σε περιορισμένο επίπεδο στο προ της κρίσης διάστημα (6,2% μέση ανεργία) σχεδόν τριπλασιάστηκε στην περίοδο της κρίσης (17,6%). Ο ιδιαίτερα υψηλός ρυθμός μείωσης των απαιτήσεων σε γυναίκες (-56,3%) έναντι του αντίστοιχου των ανδρών (-29,9%) περιόρισε περαιτέρω την ήδη χαμηλή συμμετοχή των γυναικών (6,0%) στους χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, αναδεικνύοντας τον ανδρικό χαρακτήρα των επαγγελματιών αυτών.²²

Τέλος στους ανειδίκευτους εργάτες προσφορά και απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος παρουσίασαν μια ελαφρά αυξητική τάση την περίοδο ανόδου της οικονομίας, μείωση την περίοδο της κρίσης και ελαφρά ανάκαμψη τα τελευταία χρόνια (Διάγραμμα 2.10). Η αύξηση της ανειδίκευτης εργασίας ήταν αποτέλεσμα διεργασιών που έλαβαν χώρα τόσο μέσα στο παραγωγικό σύστημα της χώρας όσο και στους θεσμούς παραγωγής των γνώσεων και των δεξιοτήτων και ειδικότερα στο εκπαιδευτικό σύστημα και στα συστήματα τεχνικής εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης.²³ Ο ρυθμός αύξησης των γυναικών στα επαγγέλματα αυτά ήταν σημαντικά υψηλότερος (16,8%) από τον αντίστοιχο των ανδρών (7,7%), αυξάνοντας περαιτέρω τη συμμετοχή τους (53,3%) στην ανειδίκευτη εργασία. Πέραν των άλλων, τούτο υποδηλώνει την επικράτηση του φαινομένου του επιπρόσθετου εργαζομένου στις γυναίκες, γεγονός που οδηγεί περισσότερες γυναίκες από το νοικοκυριό στην απασχόληση ως ανειδίκευτες εργαζόμενες.

2.3 Εξελίξεις της απασχόλησης κατά φύλο στα βασικά επαγγέλματα

Επιχειρώντας μια περαιτέρω παρουσίαση των διαφοροποιήσεων της κατά φύλο διάρθρωσης των επαγγελματιών για τα έτη 2000, 2008 και 2016 (Διάγραμμα 2.2), αναδεικνύονται μια σειρά από ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις.²⁴

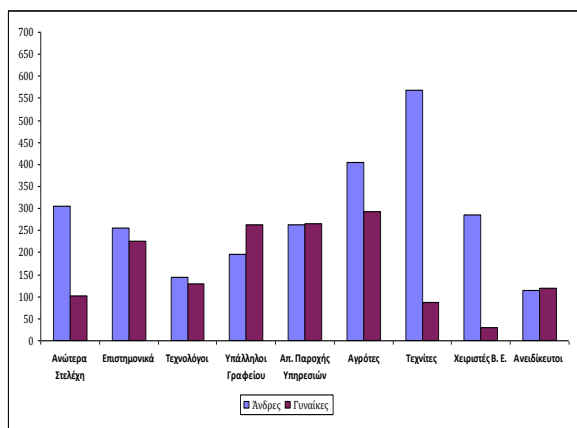
²² Στα επαγγέλματα αυτά ενδέχεται οι γυναίκες να θεωρούνται ως δευτερεύον εργατικό δυναμικό (σε όρους των θεωριών των καταταμημένων αγορών εργασίας εντάσσονται στο δευτερεύον και στα κατώτερα τμήματα των αγορών εργασίας), με αποτέλεσμα να προσλαμβάνονται σε περιόδους ανόδου της οικονομίας και να απολύονται σε περιόδους ύφεσης ευκολότερα σε σχέση με τους άνδρες (βλ. σχετικά Ευστράτογλου, 2006).

²³ Η ανειδίκευτη εργασία στην Ελλάδα είναι συνυφασμένη με τη λειτουργία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης τόσο στη γενική της μορφή (γενικά γυμνάσια και λύκεια) όσο και στην τεχνική (τεχνικές σχολές και λύκεια), με τη σχετικά χαμηλή, συγκριτικά με τις χώρες της ΕΕ, σχολική διαρροή, αλλά και με τον χαμηλό τεχνολογικό εκσυγχρονισμό του παραγωγικού συστήματος.

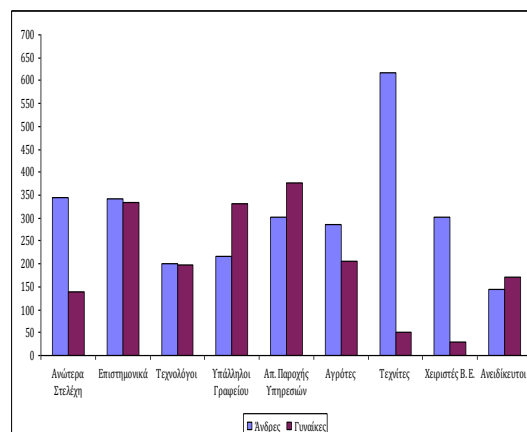
²⁴ Στο μέτρο και στον βαθμό που η διάρθρωση αυτή επηρεάζεται από την τεχνολογία και σε συνδυασμό με την αυξημένη συμμετοχή των γυναικών σε επαγγέλματα που τα επαναλαμβανόμενα καθήκοντά τους μπορεί με μεγαλύτερη ευχέρεια να υποκατασταθούν από τη χρήση Η/Υ, οι επιδράσεις της τεχνολογίας στην απασχόληση των γυναικών αναμένεται να είναι περισσότερο έντονες.

Διάγραμμα 2.2: Κατά φύλο διάρθρωση των επαγγελματιών

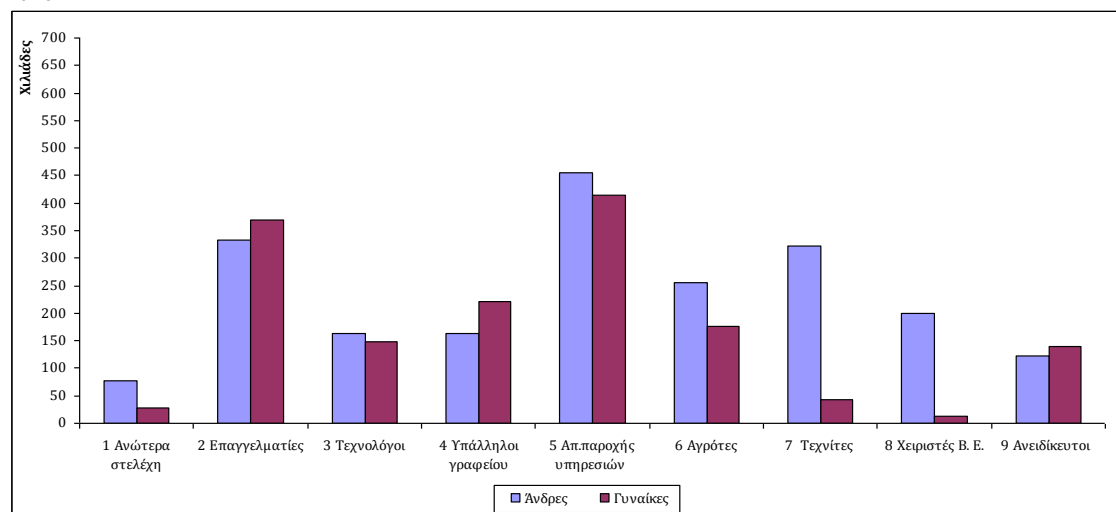
2000

2008

2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Στο σύνολο της αναλυόμενης περιόδου (2000-2016) η απασχόληση των ανδρών μειώθηκε κατά 16,9% (από 2.557.700 άτομα το 2000 σε 2.142.830 το 2016), ενώ η αντίστοιχη των γυναικών αυξήθηκε κατά 11,6% (από 1.397.300 σε 1.559.784 τα αντίστοιχα έτη). Τούτο είναι το αποτέλεσμα των διαφορετικών ρυθμών μεταβολής της απασχόλησης των γυναικών συγκριτικά με τους άνδρες τόσο την περίοδο ανόδου της οικονομίας όσο όμως και την περίοδο της κρίσης. Στην πρώτη η απασχόληση των γυναικών αυξήθηκε κατά 31,3% έναντι 6,4% των ανδρών, ενώ στη δεύτερη μειώθηκε κατά 15% έναντι 21,9% των ανδρών.

Οι κατά φύλο εξελίξεις στην απασχόληση κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση αλλά με ολότελα διαφορετικούς ρυθμούς. Η γυναικεία απασχόληση, για μια σειρά λόγους αυξάνεται με εντονότερους ρυθμούς την περίοδο ανόδου της οικονομίας και μειώνεται με χαμηλότερους ρυθμούς, την περίοδο της κρίσης.²⁵

²⁵ Οι λόγοι αυτοί συνδέονται με αμιγώς οικονομικές αλλά και με ευρύτερες κοινωνικές διεργασίες. Οι εν γένει χαμηλότερες αποδοχές των γυναικών, ακόμη και για ίδιες εργασίες, αλλά και η συνεχώς αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και στα επιστημονικά επαγγέλματα συνιστούν, ενδεικτικά, κάποιους από

Στη φάση ανόδου της οικονομίας η συμμετοχή των γυναικών ενισχύθηκε στους επαγγελματίες (επιστημονικά επαγγέλματα), στους τεχνολόγους και τεχνικούς βοηθούς, στους υπαλλήλους γραφείου, στους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών, αλλά και στο άλλο άκρο της επαγγελματικής διάρθρωσης, στους ανειδίκευτους εργάτες, αντικατοπτρίζοντας τη γενικότερη τάση αύξησης της συμμετοχής τους, και περιορίστηκε στα αγροτικά επαγγέλματα, στους τεχνίτες και στους χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων και μηχανημάτων. Στην περίοδο της κρίσης (2008-2016) συνεχίστηκε περαιτέρω η ενίσχυση των γυναικών στους επαγγελματίες, όπου πλέον το 2016 υπερτερούν των ανδρών σε απόλυτα και ποσοστιαία μεγέθη. Η υποχώρηση των ανώτερων διευθυντικών και διοικητικών στελεχών και στα δύο φύλα οφείλεται κυρίως σε λόγους αλλαγής της ταξινόμησης των επαγγελμάτων, καθώς επιμέρους επαγγελματικές κατηγορίες που ταξινομούνται σε αυτά εντάσσονται πλέον στους απασχολούμενους παροχής υπηρεσιών²⁶. Δευτερευόντως ωστόσο αναμένεται να οφείλεται και σε μείωση των απασχολούμενων και στις κατηγορίες αυτές.

Η ανατροπή που παρατηρείται στους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών, με τους άνδρες το 2016 να κυριαρχούν σε ένα παραδοσιακά γυναικείο επάγγελμα, ενδέχεται να οφείλεται τόσο στην εκτεταμένη ένταξη των ανδρών στο επάγγελμα αυτό κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης όσο και στις αλλαγές της ταξινόμησης των επαγγελμάτων. Η σημαντική μείωση των τεχνιτών και των χειριστών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, σε άνδρες και γυναίκες, είναι αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης τάσης αποβιομηχάνισης της χώρας, που έγινε ιδιαίτερα έντονη την περίοδο της κρίσης, υποδηλώνοντας ταυτόχρονα τις ιδιαίτερες δυσχέρειες που αντιμετωπίζει το υπερβάλλον ανθρώπινο δυναμικό των βιομηχανικών εργατών να ενταχθούν στην απασχόληση, σε μια οικονομία που κυριαρχούν με απόλυτο σχεδόν τρόπο οι υπηρεσίες. Ωστόσο, παρά την περιορισμένη παρουσία των γυναικών στα επαγγέλματα αυτά, ο ρυθμός μείωσης της απασχόλησής τους είναι υψηλότερος συγκριτικά με τους αντίστοιχους των ανδρών, αναδεικνύοντας το ευάλωτο της θέσης τους στη μεταποίηση.²⁷ Μείωση των γυναικών με υψηλότερο ρυθμό συγκριτικά με τους άνδρες παρατηρείται και στους ανειδίκευτους εργάτες με τις γυναίκες ωστόσο να εξακολουθούν να κυριαρχούν στα επαγγέλματα αυτά.

τους λόγους αυτούς. Για εκτενέστερη ενασχόληση με το ζήτημα αυτό βλ. μεταξύ άλλων Rubery et al. (1999).

²⁶ Αυτή αναμένεται να είναι και η κύρια αιτία μεταβολής της κατά φύλο διάρθρωσης στους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών με ενίσχυση της παρουσίας των ανδρών σε βάρος των γυναικών.

²⁷ Στους τεχνίτες η απασχόληση των ανδρών στο διάστημα 2000-2016 μειώθηκε κατά 43,6%, ενώ στις γυναίκες κατά 51,4% και τους χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων κατά 29,9 στους άνδρες και 56,3% στις γυναίκες.

2.4 Απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος σε αναλυτικά επαγγέλματα

Σε αναλυτικό επίπεδο (τριψήφιος κωδικός επαγγέλματος) η διερεύνηση των απαιτήσεων του παραγωγικού συστήματος της χώρας σε επαγγέλματα παρουσιάζει μια ποικιλία καταστάσεων τόσο αναφορικά με το μέγεθός τους όσο και με την κατεύθυνση και τον ρυθμό μεταβολής τους. Τόσο όμως το μέγεθος των επαγγελμάτων όσο και η κατεύθυνση και ο ρυθμός της μεταβολής τους συνδέονται, όπως ήδη επισημάνθηκε, με μια σειρά παράγοντες, σημαντικότεροι των οποίων είναι η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, η τεχνολογία, το εκπαιδευτικό επίπεδο του ανθρώπινου δυναμικού, η μετανάστευση και οι ρυθμίσεις των αγορών, ειδικότερα οι ρυθμίσεις των αγορών εργασίας. Η συνδυασμένη επίδραση των παραγόντων αυτών καθορίζει το ύψος της απασχόλησης του κάθε επαγγέλματος (το πόσο μεγάλο ή μικρό είναι το κάθε επάγγελμα), όσο όμως και την κατεύθυνση και τον ρυθμό μεταβολής του. Το αν δηλαδή η απασχόληση σε ένα επάγγελμα θα αυξηθεί ή μειωθεί και κατά πόσο. Πέραν τούτων οι παράγοντες αυτοί καθορίζουν το εκπαιδευτικό επίπεδο και τα γενικότερα προσόντα που απαιτούνται για την άσκηση του επαγγέλματος, το περιεχόμενό τους σε καθήκοντα και δεξιότητες, καθώς και τον τρόπο άσκησης των καθηκόντων αυτών. Καθορίζουν επίσης σε μεγάλο βαθμό τις διαδικασίες δημιουργίας νέων και εξαφάνισης υφιστάμενων επαγγελμάτων, ως αποτέλεσμα μιας διαρκούς διαδικασίας αναδιάρθρωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Η διερεύνηση των απαιτήσεων του παραγωγικού συστήματος σε αναλυτικά επαγγέλματα γίνεται σε δύο ξεχωριστά χρονικά διαστήματα: Το πρώτο αφορά την πρώτη δεκαετία του νέου αιώνα (2000-2010) και το δεύτερο την περίοδο 2011-2016. Τα χρονικά αυτά διαστήματα –πέραν της όποιας χρονικής εννοιολογικής σημασίας ενέχουν– καθορίζονται και από την αλλαγή της ταξινόμησης των επαγγελμάτων, που έγινε το 2011. Και ενώ στο επίπεδο των μονοψήφιων επαγγελμάτων η αλλαγή της ταξινόμησης επέφερε σημαντικές διαφοροποιήσεις σε δύο κυρίως επαγγελματικές κατηγορίες (ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη και απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών), στο επίπεδο τριψήφιων επαγγελμάτων, η αλλαγή επέφερε σημαντικές διαφοροποιήσεις σε ένα μεγάλο αριθμό επαγγελμάτων.²⁸

Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη για διερεύνηση σε όσο το δυνατό πιο αναλυτικό επίπεδο αλλά και τη διατήρηση της αξιοπιστίας των δεδομένων, στην ανάλυση που ακολουθεί χρησιμοποιούνται αυτοτελώς οι κατηγορίες εκείνες που σε ένα από τα δύο έτη ανάλυσης εμφάνισαν απασχόληση πάνω από 5.000 άτομα, με τις υπόλοιπες να αθροίζονται στις πλησιέστερες επαγγελματικές κατηγορίες.

---

²⁸ Μέχρι το 2010 η ταξινόμηση των επαγγελμάτων της ΕΛΣΤΑΤ (ΣΤΕΠ 92) σε τριψήφιο επίπεδο παρουσίαζε 221 κατηγορίες επαγγελμάτων. Η νέα ταξινόμηση (ISCO 08), που χρησιμοποιείται από το 2011 και μετά, σε τριψήφιο κωδικό παρουσιάζει 128 επαγγελματικές κατηγορίες (βλ. αναλυτικά στο Παράρτημα της παρούσας ενότητας). Για τη σημασία των αλλαγών της ταξινόμησης των επαγγελμάτων βλ. μεταξύ άλλων Cedefop (2014).

2.4.1 Η χρονική περίοδος 2000-2010

Η πρώτη δεκαετία του νέου αιώνα περιλαμβάνει μια περίοδο (2000-2008) ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και αύξησης της απασχόλησης και μια διετία (2009-2010) ύφεσης της οικονομίας και μείωσης της απασχόλησης. Στην περίοδο αυτή η πλειονότητα των επαγγελματιών (τριψήφιος κωδικός) αύξησαν την απασχόλησή τους, με ένα όμως σημαντικό αριθμό άλλων επαγγελματιών να τη μειώνει (Πίνακας 2.1). Μερικά από τα επαγγέλματα αυτά εμφάνισαν ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς αύξησης, παρέχοντας ενδείξεις ενός δυναμισμού, η πραγματική διάσταση του οποίου ασφαλώς χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση. Παράλληλα όμως μερικά επαγγέλματα εμφάνισαν υψηλούς ρυθμούς μείωσης της απασχόλησής τους, αναδεικνύοντας όψεις της αναδιάρθρωσης των επαγγελματιών σε μια περίοδο γενικότερης ανάπτυξης της οικονομίας.

Επαγγέλματα με αύξηση της απασχόλησης

Τα επαγγέλματα που αύξησαν την απασχόλησή τους μπορεί να διακριθούν σε τέσσερις επιμέρους ομάδες, με βάση τον ρυθμό αύξησης της απασχόλησής τους. Στην πρώτη ομάδα εντάσσονται τα επαγγέλματα που εμφάνισαν ρυθμούς αύξησης της απασχόλησής τους μεγαλύτερους του 100%, αναδεικνύοντας, εκ πρώτης όψεως τουλάχιστον, έναν ιδιαίτερο δυναμισμό. Στην ομάδα αυτή περιλαμβάνονται οι (415) υπάλληλοι βιβλιοθηκών και συναφή επαγγέλματα (647,8%), οι (139) άλλοι διευθυντές, προϊστάμενοι και ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων (250,2%), οι (272) οικονομολόγοι, κοινωνιολόγοι και συναφή επαγγέλματα (200,1%), οι (921) ανειδίκευτοι αγρεργάτες, αλιεργάτες και συναφή επαγγέλματα (179,2%), το (241) διδακτικό προσωπικό ΑΕΙ (152,1%), οι (344) ελεγκτές τελωνείων, εφορίας και συναφείς δραστηριότητες (150,2%), οι (211) μαθηματικοί, στατιστικοί και πρόσωπα με επαγγελματική δραστηριότητα στην πληροφορική (131,3%), οι (415) πωλητές σε υπαίθριους πάγκους και αγορές (103,0%) και οι (321) τεχνολόγοι βιολογικών επιστημών και συναφή επαγγέλματα (100,6%).²⁹ Πρόκειται, με μοναδική εξαίρεση τους (921) αγρεργάτες και αλιεργάτες, για επαγγέλματα συνυφασμένα με τις υπηρεσίες, γεγονός που αποδίδεται στη σημαντική αύξηση του τομέα των υπηρεσιών τη δεκαετία αυτή. Κύριο αίτιο της αύξησής τους αναμένεται να είναι η αύξηση της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες, που σχετίζονται με τα επαγγέλματα αυτά, με την τεχνολογία και το εκπαιδευτικό επίπεδο του ανθρώπινου δυναμικού να ασκούν επιμέρους επιδράσεις.³⁰

---

²⁹ Για λόγους απεικόνισης τα επαγγέλματα αυτά δεν αποτυπώνονται στο Διάγραμμα 2.3.

³⁰ Αναλυτική παρουσίαση των αιτίων που προκαλούν τις μεταβολές στα επαγγέλματα θα επιχειρηθεί σε επόμενη ενότητα της μελέτης.

Πίνακας 2.1: Μεταβολές απασχόλησης αναλυτικών επαγγελμάτων στο διάστημα 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μετ.
1. Ανώτερα διευθυντικά & διοικητικά στελέχη	407.915	440.651	32.736	8,0
121 Γεν. δ/ντές, ανώτερα δ/ντικά στελ. μεγάλων δημ. & ιδιωτ. επιχ.	3.053	5.324	2.271	74,4
122 Δ/ντές παραγωγής μεγάλων δημόσιων & ιδιωτικών επιχ.	27.454	26.691	-763	-2,8
123 Διευθυντές υπηρεσιών υποστήριξης	22.541	35.231	12.690	56,3
132 Δ/ντές, επιχ/τίες, προϊστάμενοι μικρών εξορυκτικών επιχειρήσ.	16.908	23.829	6.921	40,9
133 Δ/ντές επιχ/τίες μικρών κατασκευαστικών επιχ.	16.379	10.860	-5.519	-33,7
134 Δ/ντές, επιχειρηματίες, προϊστάμενοι μικρών επιχειρήσεων χονδρικού & λιανικού εμπορίου	225.080	212.617	-12.462	-5,5
135 Δ/ντές επιχ/τίες, προϊστ. μικρών εστιατορίων- ξενοδοχείων	79.136	83.010	3.874	4,9
139 Άλλοι διευθύνοντες, επιχειρηματίες, προϊστάμενοι μικρών επιχειρήσεων	10.195	35.701	25.506	250,2
111, 131, 136 Λοιπά επαγγέλματα ανώτερων & διευθυντικών στελεχών	7.170	7.389	219	3,1
2. Επιστημονικά επαγγέλματα	478.821	671.026	192.205	40,1
211 Φυσικοί, χημικοί & συναφή επαγγέλματα	5.471	6.078	607	11,1
212, 213 Μαθηματικοί, στατιστικοί & πρόσωπα με επαγγελματική δραστηριότητα στην πληροφορική	8.062	18.648	10.586	131,3
221 Αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι και συγκοινωνιολόγοι	10.351	15.771	5.420	52,4
222 Πολιτικοί μηχανικοί	29.036	30.858	1.822	6,3
223 Ηλεκτρολόγοι, ηλεκτρονικοί, μηχανολόγοι	14.842	26.453	11.611	78,2
229 Άλλοι μηχανικοί	5.856	10.299	4.443	75,9
231 Βιολόγοι, γεωπόνοι & συναφή επαγγέλματα	9.138	15.729	6.591	72,1
232 Ιατροί	40.393	51.287	10.894	27,0
233 Οδοντίατροι	9.802	12.067	2.265	23,1
235 Φαρμακοποιοί	10.899	12.827	1.928	17,7
234, 236, 237 Κτηνίατροι, άλλοι επιστήμονες υγείας, νοσοκόμοι & μαίες πτυχιούχοι ΑΕΙ	3.555	6.764	3.209	90,3
241 Διδακτικό προσωπικό ΑΕΙ	4.931	12.433	7.502	152,1
242 Διδακτικό προσ. ΤΕΙ, λοιπές σχολές 3/βάθμιας τεχνολ. εκπαίδ.	9.388	7.487	-1.900	-20,2
243 Καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	83.076	112.120	29.044	35,0
244 Δάσκαλοι δημοτικών σχολείων	46.892	69.282	22.391	47,7
245 Νηπιαγωγοί	14.966	19.617	4.651	31,1
247 Διδακτικό προσωπικό ιδιωτικών φροντιστηρίων & επαγ/κών, τεχνικών σχολών	51.768	56.872	5.104	9,9
251 Λογιστές & άλλα στελέχη επιχειρήσεων	40.049	47.567	7.518	18,8
261 Δικηγόροι & νομικοί σύμβουλοι	28.969	44.112	15.143	52,3
262, 263, 264 Εισαγγελείς, δικαστές, συμβολαιογράφοι	4.694	6.489	1.795	38,2
272 Οικονομολόγοι, κοινωνιολόγοι & συναφή επαγγέλματα	15.433	46.309	30.876	200,1
273 Συγγραφείς, δημοσιογράφοι & συναφή επαγγέλματα	9.663	14.704	5.041	52,2
274, 275, 277 Γλύπτες, ζωγράφοι, μουσικοί, ηθοποιοί & σκηνοθέτες	5.897	8.977	3.080	52,2
278 Κληρικοί εν γένει	8.341	10.690	2.350	28,2
279 Διοικητικά στελέχη του δημόσιου τομέα (Πτυχιούχοι ΑΕΙ)	7.350	7.584	234	3,2
3. Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί	273.789	393.778	119.990	43,8
311 Τεχνολόγοι των επιστημών φυσικής & μηχανικής	33.523	45.888	12.365	36,9
312 Σχεδιαστές αρχιτεκτονικού σχεδίου	9.280	8.907	-373	-4,0
313 Τεχνολόγοι πληροφορικής εν γένει	7.916	16.989	9.072	114,6
314 Χειριστές οπτικού & ηλεκτρονικού εξοπλισμού	8.940	15.728	6.788	75,9
5 Αξιοματικοί μηχανικοί ναυσιπλοΐας	6.406	4.876	-1.530	-23,9

Πίνακας (συνέχεια)				
Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μετ.
316 Αξιωματικοί καταστρώματος & πλοηγοί πλοίων	4.925	6.657	1.732	35,2
321 Τεχνολόγοι βιολογικών επιστημών & συναφή επαγγέλματα	3.810	7.642	3.831	100,6
322 Τεχνικοί βοηθοί ιατρικής & συναφή επαγγέλματα	9.408	18.678	9.269	98,5
323, 324 Νοσοκόμοι & μαίες διπλωματούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών	36.835	53.703	16.868	45,8
331 Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό προσχολικής & ειδικής εκπαίδ.	3.557	6.593	3.036	85,4
332 Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό π.δ.κ.α.	6.644	5.439	-1.205	-18,1
341 Επαγγελματική δραστηριότητες, σε χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, πωλήσεις	36.032	40.063	4.032	11,2
342 Εμπορευματομεσίτες, πράκτορες παροχής υπηρεσιών επιχειρήσεων	7.151	6.257	-894	-12,5
343 Γραμματείς διοικήσεων, βοηθοί νομικών & συναφή επαγ.	59.096	107.001	47.906	81,1
344 Ελεγκτές τελωνείων, εφορίας & συναφείς δημόσιες υπηρεσίες	4.828	12.079	7.250	150,2
345 Αξιωματικοί σωμάτων ασφαλείας & ιδιωτικοί αστυνομικοί	4.420	5.271	851	19,3
347 Διακοσμητές, εμπορικοί σχεδιαστές (μοντελίστες)	7.684	9.981	2.297	29,9
348 Εκφωνητές, μουσικοί, τραγουδιστές	9.472	7.141	-2.331	-24,6
349 Επαγγελματίες αθλητές, προπονητές	8.376	7.757	-619	-7,4
317, 318, 346 Λοιπά επαγγέλματα τεχνικών	5.485	7.129	1.644	30,0
4. Υπάλληλοι γραφείου	459.846	479.361	19.515	4,2
411 Στενογράφοι, δακτυλογράφοι, χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο	94.606	112.968	18.362	19,4
412 Υπάλληλοι λογιστηρίου & συναφή επαγγέλματα	39.254	47.904	8.649	22,0
413 Υπάλληλοι καταγραφής υλικών & υπηρεσιών μεταφορών	34.061	44.757	10.696	31,4
414 Ταχυδρομικοί & υπάλληλοι διαλογής αλληλογραφίας	8.597	12.966	4.369	50,8
415 Υπάλληλοι βιβλιοθηκών & συναφή επαγγέλματα	1.725	12.899	11.174	647,8
419 Λοιποί υπάλληλοι γραφείου	197.042	148.987	-48.056	-24,4
421 Ταμίες, ταμειολογιστές & συναφή επαγγέλματα	54.830	57.275	2.445	4,5
422 Πράκτορες στοιχημάτων & κρουπιέρηδες	6.652	7.094	442	6,7
423 Υπάλληλοι ταξιδιωτικών γραφείων & υποδοχής πελατών	17.094	23.874	6.779	39,7
424 Χειριστές τηλεφωνικών κέντρων	5.984	10.638	4.654	77,8
5. Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών	530.175	648.830	118.655	22,4
511, 512, 513 Ταξιδιωτικοί συνοδοί, φροντιστές, ξεναγοί, εισπράκτορες μεταφορικών μέσων & διαχειριστές, οικονόμοι	10.692	10.498	-194	-1,8
514 Μάγειροι	29.918	46.630	16.712	55,9
515 Σερβιτόροι	109.035	112.878	3.844	3,5
516 Απασχολούμενοι παροχής προσωπικής φροντίδας & συναφή επαγγέλματα	37.772	46.152	8.380	22,2
517 Κομμωτές, κουρείς, αισθητικοί & συναφή επαγγέλματα	28.618	42.068	13.450	47,0
519 Λοιποί απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	3.343	3.207	-136	-4,1
521 Πυροσβέστες	9.644	12.187	2.543	26,4
522 Αστυνομικοί	44.062	42.871	-1.192	-2,7
523 Λοιποί απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας.	11.701	21.551	9.850	84,2
531, 532 Μοντέλα επίδειξης μόδας (μανεκέν) & πωλητές σε καταστήματα	233.529	286.707	53.178	22,8
533 Πωλητές σε υπαίθριους πάγκους & αγορές	11.861	24.081	12.220	103,0
6. Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς, δασοκόμοι	700.544	509.382	-191.162	-27,3
611 Καλλιεργητές δημητριακών & ρυζιού	15.324	26.978	11.654	76,1
612 Βαμβακοκαλλιεργητές	20.979	8.232	-12.747	-60,8
613 Καπνοκαλλιεργητές	53.642	20.318	-33.324	-62,1
614, 615 Καλλιεργητές κηπευτικών, ανθέων, φυτωρίων, κ.α.	22.610	32.672	10.062	44,5

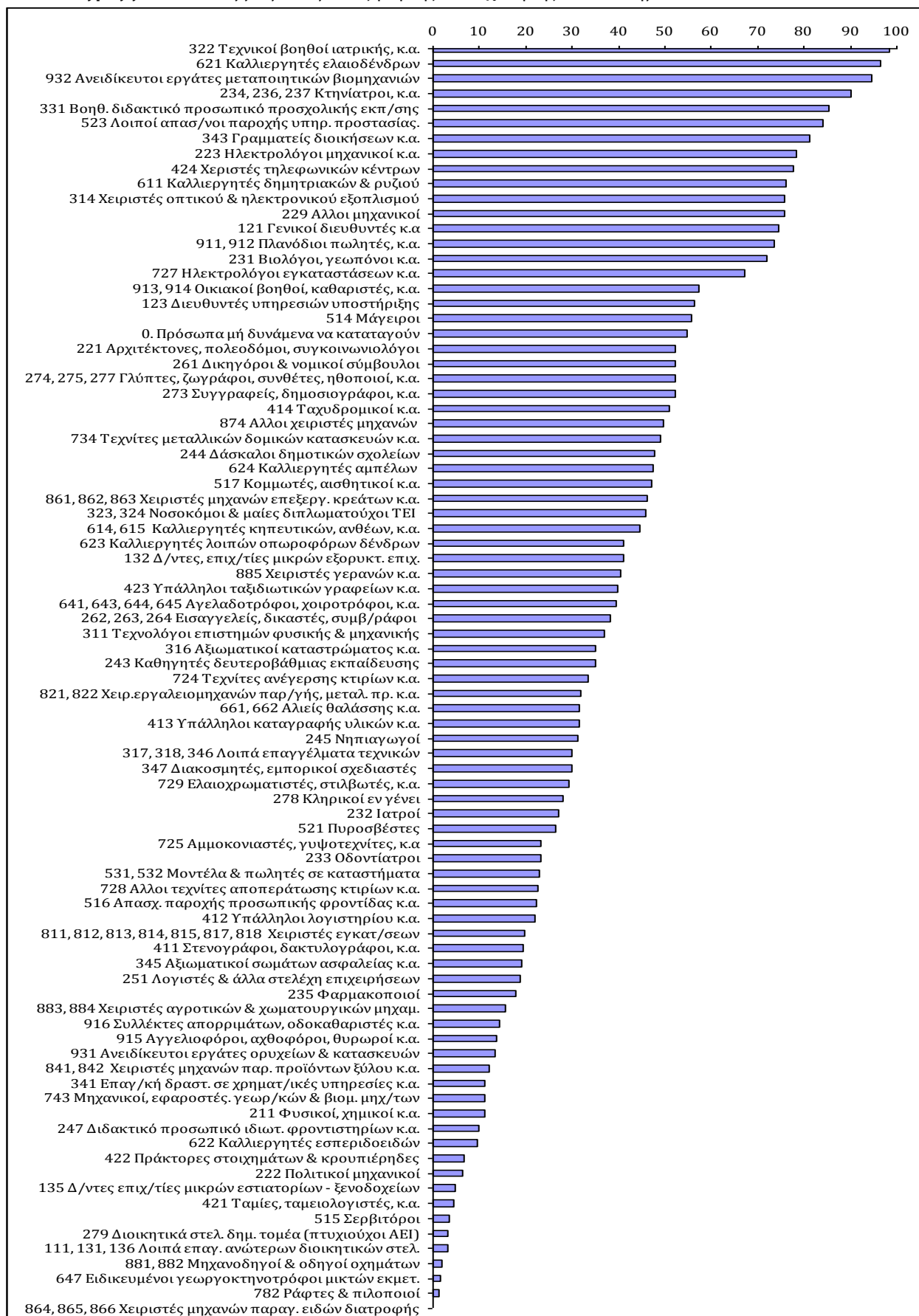
Πίνακας (συνέχεια)				
Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μετ.
621 Καλλιεργητές ελαιοδέντρων	27.708	54.449	26.740	96,5
622 Καλλιεργητές εσπεριδοειδών	7.142	7.820	678	9,5
623 Καλλιεργητές λοιπών οπωροφόρων δένδρων	25.140	35.490	10.351	41,2
624 Καλλιεργητές αμπέλων & σταφιδαμπέλων	10.269	15.128	4.859	47,3
631 Γεωργοί πολυκαλλιεργητές	399.504	196.068	-203.436	-50,9
642 Προβατοτρόφοι & αιγοτρόφοι	45.251	34.496	-10.756	-23,8
641, 643, 644, 645 Αγελαδοτρόφοι, χοιροτρόφοι, πτηνοτρόφοι	9.967	13.908	3.941	39,5
646 Κτηνοτρόφοι μικτών κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων	6.060	3.725	-2.335	-38,5
647 Ειδικευμένοι γεωργοκτηνοτρόφοι μικτών εκμεταλλεύσεων	41.777	42.481	703	1,7
651 Δασοκόμοι, υλοτόμοι & συναφή επαγγέλματα	4.558	3.668	-890	-19,5
661, 662 Αλιείς θαλάσσης & εσωτερικών υδάτων, κ.α.	10.614	13.950	3.336	31,4
7. Ειδικευμένοι τεχνίτες	669.141	574.220	-94.921	-14,2
711, 712 Μεταλλωρύχοι, λατόμοι, λιθοκόπτες & λιθοξόοι	12.055	7.813	-4.242	-35,2
721 Κτίστες	56.274	46.233	-10.041	-17,8
722 Σκυροκονιαστές & τεχνίτες κατασκευής μωσαϊκών δαπέδων	38.577	33.385	-5.192	-13,5
723 Ξυλουργοί και μαραγκοί	29.732	20.119	-9.613	-32,3
724 Τεχνίτες ανέγερσης, συν/σης κτιρίων & άλλων δομικών έργων	7.377	9.855	2.477	33,6
725 Αμμοκονιαστές, γυψοτεχνίτες & συναφή επαγγέλματα	17.438	21.469	4.031	23,1
726 Υδραυλικοί & εγκαταστάτες σωληνώσεων	32.102	32.054	-49	-0,2
727 Ηλεκτρολόγοι εγκαταστάσεων & συναφή επαγγέλματα	18.394	30.727	12.334	67,1
728 Άλλοι τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων & άλλων δομικών έργων	28.285	34.664	6.379	22,6
729 Ελαιοχρωματιστές, βαφείς, καθαριστές & συναφή επαγγέλματα	34.014	43.989	9.974	29,3
731, 732 Χύτες, κατασκευαστές τύπων, πυρήνων μεταλλουργίας & συγκολλητές μετάλλων	12.797	8.915	-3.881	-30,3
733 Τεχνίτες κατασκευής εγκατάστασης, επισκευής ειδών φύλλων μετάλλων	11.756	10.264	-1.492	-12,7
734 Τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών & συναφή επαγγέλματα	4.888	7.279	2.391	48,9
735 Σιδηρουργοί, κατασκευαστές εργαλείων & συναφή επαγγέλματα	36.327	31.145	-5.182	-14,3
741, 742 Μηχανικοί, εφαρμοστές αυτοκινήτων οχημάτων, μοτοσυκλετών & κινητήρων αεροσκαφών	47.425	41.427	-5.998	-12,6
743 Μηχανικοί, εφαρμοστές γεωργικών ή βιομηχανικών μηχανημάτων	14.000	15.564	1.564	11,2
744 Ηλεκτροτεχνίτες, εφαρμοστές, συντηρητές ηλεκτρικών μηχανών	52.701	32.449	-20.252	-38,4
745 Εφαρμοστές, μηχανικοί & συντηρητές ηλεκτρονικού εξοπλισμού	8.701	6.303	-2.399	-27,6
746, 747 Εγκαταστάτες, συντηρητές τηλεγραφικού-τηλεφωνικού εξοπλισμού & συναφή επαγγέλματα	11.800	9.714	-2.087	-17,7
751, 752 Κατασκευαστές, επισκευαστές ρολογιών, οργάνων ακριβείας & χορδιστές μουσικών οργάνων	5.048	4.859	-189	-3,8
753 Κοσμηματοποιοί & τεχνίτες πολυτίμων μετάλλων	5.900	2.135	-3.765	-63,8
754, 755, 756 Αγγειοπλάστες, τεχνίτες γυαλιού & συναφή επαγγέλματα	19.889	16.069	-3.820	-19,2
762 Αρτοποιοί, ζαχαροπλάστες	38.420	34.719	-3.701	-9,6
761, 763, 764, 765 Σφαγείς, επεξεργαστές αλιευμάτων, παρασκευαστές γαλακτοκομικών προϊόντων & άλλοι τεχνίτες	11.323	7.502	-3.821	-33,7
771, 772 Επιπλοποιοί & τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου	21.334	18.881	-2.453	-11,5
781 Τεχνίτες υφαντουργίας	5.762	879	-4.883	-84,7
782 Ράφτες & πιλοποιοί	9.012	9.137	125	1,4
783, 784 Γουνοποιοί, κατασκευαστές προτύπων & κόπτες υφασμάτων	9.904	5.921	-3.983	-40,2
785 Γαζωτές, κεντητές	42.987	12.939	-30.048	-69,9
786, 787 Τεχνίτες ταπετσαριών & βυρσοδεψίας	6.891	5.930	-961	-14,0

788 Υποδηματοποιοί & κατασκευαστές δερμάτινων ειδών	5.229	2.967	-2.262	-43,3
8. Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων & εξοπλισμού	314.621	315.470	849	0,3
816 Χειριστές εγκαταστάσεων χημικής επεξεργασίας	5.308	4.623	-685	-12,9
811, 812, 813, 814, 815, 817, 818 Χειριστές εγκαταστάσεων ορυχείων, επεξεργασίας μεταλλευμάτων & άλλοι χειριστές	12.566	15.039	2.473	19,7
821, 822 Χειριστές εργαλειομηχανών παραγωγής, επεξεργασίας μεταλλικών προϊόντων & παραγωγής προϊόντων τσιμέντου	11.418	15.058	3.641	31,9
831, 832, 833, 834 Χειριστές μηχανών παραγωγής φαρμακευτικών προϊόντων καλλυντικών, απορ/κών & άλλων χημικών προϊόντων	6.534	5.377	-1.157	-17,7
835 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων ελαστικού & πλαστ.	9.210	5.526	-3.683	-40,0
841, 842 Χειριστές μηχ. παρ. προϊόντων ξύλου & εκτυπωτικών μηχ.	5.409	6.068	659	12,2
851, 852 Χειριστές μηχανών προπαραγωγής υφαντικών ινών, βαφής, φινιρίσματος υφαντικών προϊόντων. & συναφή επαγγέλματα	9.656	2.658	-6.998	-72,5
853, 854, 855, 859 Χειριστές πλυντηρίων, στεγνωτηρίων & μηχανών υποδημάτων, δέρματος, γούνας	12.319	7.301	-5.019	-40,7
861, 862, 863 Χειριστές μηχανών επεξεργασίας κρεάτων, ψαριών, γαλακτοκομικών προϊόντων, αρτοποιίας & ζαχαροπλαστικής	7.287	10.649	3.362	46,1
864, 865, 866 Χειριστές μηχ. παρ. ειδών διατροφής, ποτών & καπνού	8.347	8.373	25	0,3
871, 872, 873 Συναρμολογητές, εφαρμοστές μηχανημάτων & μηχανών ηλεκτρικού εξοπλισμού κ.α.	9.331	7.594	-1.736	-18,6
874 Άλλοι χειριστές μηχανών	5.900	8.830	2.930	49,7
881, 882 Μηχανοδηγοί & οδηγοί αυτοκινούμενων οχημάτων	178.274	181.900	3.626	2,0
883, 884 Χειριστές αγροτικών, δασοκομικών μηχανημάτων, εξοπλισμού & χωματουργικών μηχανημάτων	17.022	19.680	2.658	15,6
885 Χειριστές γερανών, ανυψωτήρων & παρόμοιων μηχανημάτων	9.170	12.869	3.700	40,3
886 Ναυτικοί, πλήρωμα καταστρώματος & συναφή επαγγέλματα	6.869	3.923	-2.946	-42,9
9. Ανειδίκευτοι εργάτες	234.218	344.800	110.582	47,2
911, 912 Πλανόδιοι πωλητές & συναφή επαγγέλματα	6.757	11.735	4.979	73,7
913, 914 Οικιακοί βοηθοί, καθαριστές, πλύντες, επιστάτες, διαχειριστές κτιρίων & συναφή επαγγέλματα	113.331	178.213	64.881	57,2
915 Αγγελιοφόροι, αχθοφόροι, θυρωροί & συναφή επαγγέλματα	19.833	22.560	2.726	13,7
916 Συλλέκτες απορριμμάτων, οδοκαθαριστές & συναφή επαγγέλματα	14.036	16.034	1.998	14,2
921 Ανειδίκευτοι αγρεργάτες, αλιεργάτες & συναφή επαγγέλματα	12.846	35.870	23.023	179,2
931 Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων & κατασκευών	27.313	30.932	3.619	13,3
932 Ανειδίκευτοι εργάτες μεταποιητικών βιομηχανιών	13.371	26.017	12.646	94,6
933 Φορτοεκφορτωτές, λιμενεργάτες, αχθοφόροι	26.730	23.438	-3.292	-12,3
0. Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	41.059	63.493	22.434	54,6
0. Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	41.059	63.493	22.434	54,6
Σύνολο	4.100.019	4.436.514	336.495	8,2

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Αξιολογώντας τα επαγγέλματα αυτά ως προς τον αριθμό των νέων θέσεων εργασίας, που δημιουργούνται στο εσωτερικό τους, ιδιαίτερη σημασία εμφάνισαν οι (272) οικονομολόγοι, κοινωνιολόγοι και συναφή επαγγέλματα (30.876), οι (139) άλλοι διευθυντές και προϊστάμενοι μικρών εστιατορίων – ξενοδοχείων (25.506) και οι (921) ανειδίκευτοι αγρεργάτες, αλιεργάτες και συναφή επαγγέλματα (23.023), με τα υπόλοιπα επαγγέλματα αυτής της κατηγορίας να έχουν δημιουργήσει λιγότερες νέες θέσεις εργασίας.

Διάγραμμα 2.3: Επαγγέλματα με αύξηση της απασχόλησης το διάστημα 2000-2010

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Μια δεύτερη ομάδα επαγγελματιών είναι εκείνη που εμφάνισε ρυθμούς μεταβολής άνω του 50% ([414] ταχυδρομικοί) και μέχρι του 98,5% ([322] τεχνικοί βοηθοί ιατρικής και συναφή επαγγέλματα).³¹ Ανάμεσά τους περιλαμβάνεται αφενός μεν ένας σημαντικός αριθμός τεχνικών επαγγελματιών, γεγονός που, με δεδομένη τη μείωση της βιομηχανίας και του δευτερογενούς εν γένει τομέα τη δεκαετία αυτή, αναμένεται να συνδέεται με διαδικασίες εκμηχάνισης των υπηρεσιών, αφετέρου δε με επαγγέλματα ανειδίκευτων εργατών, που με τη σειρά τους παρέχουν ενδείξεις της ύπαρξης του φαινομένου της πόλωσης των επαγγελματιών.³² Αναφορικά με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο μια πρώτη εκτίμηση αφορά το γεγονός ότι υψηλούς ρυθμούς αύξησης εμφάνισαν επαγγέλματα που απαιτούσαν όλο το φάσμα των εκπαιδευτικών προσόντων. Ως προς τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας ιδιαίτερη σημασία εμφάνισαν οι (913, 914) οικιακοί βοηθοί, καθαριστές και διαχειριστές κτιρίων (64.881), οι (343) γραμματείς διοικήσεως, βοηθοί νομικών και συναφή επαγγέλματα (47.906), οι (514) μάγειροι (16.712), οι (123) διευθυντές υπηρεσιών υποστήριξης (16.690), οι (261) δικηγόροι και νομικοί σύμβουλοι (15.143), οι (932) ανειδίκευτοι εργάτες της βιομηχανίας (12.646) και οι (727) ηλεκτρολόγοι εγκαταστάσεων και συναφή επαγγέλματα (12.334), με τα υπόλοιπα επαγγέλματα να εμφανίζουν χαμηλότερη συμβολή στη διαδικασία αυτή.

Μια τρίτη πολυπληθέστερη ομάδα επαγγελματιών περιλαμβάνει τα επαγγέλματα που εμφάνισαν ρυθμούς μεταβολής μεταξύ του 50% ([874] άλλοι χειριστές μηχανών) και του 20% ([412] υπάλληλοι λογιστηρίου).³³ Ο μεγάλος αριθμός των επαγγελματιών της ομάδας αυτής εμφανίζει μια ποικιλία αναφορικά με το χαρακτήρα τους, περιλαμβάνοντας τεχνικά, χειρωνακτικά και επαγγέλματα των υπηρεσιών που καλύπτουν όλο το φάσμα των απαιτήσεων σε εκπαιδευτικά προσόντα. Ως προς τη δημιουργία θέσεων εργασίας ιδιαίτερη σημασία παρουσίασαν τα (531, 532) μοντέλα επίδειξης μόδας και οι πωλητές σε καταστήματα (53.178), οι (243) καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (29.044), οι (244) δάσκαλοι δημοτικών σχολείων (22.391), οι (323, 324) νοσοκόμοι και μαίες διπλωματούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών (16.868), οι (517) κομμωτές, κουρείς, αισθητικοί και συναφή επαγγέλματα (13.450), οι (331) τεχνολόγοι των επιστημών της φυσικής και μηχανικής (12.365), οι (231) γεωπόνοι, βιολόγοι και συναφή επαγγέλματα (10.894) και οι (413) υπάλληλοι καταγραφής υλικών και υπηρεσιών μεταφορών (10.696), με τα υπόλοιπα επαγγέλματα να έχουν χαμηλότερη συμβολή στη διαδικασία αυτή.

Τέλος, μια τέταρτη ομάδα αποτελείται από επαγγέλματα που εμφάνισαν ρυθμούς αύξησης της απασχόλησής τους χαμηλότερους του 20%.³⁴ Εδώ πέραν

---

³¹ Επαγγέλματα που εντοπίζονται στο άνω τεταρτημόριο του Διαγράμματος 2.3. διευρυμένη με αυτά που εμφανίζουν ρυθμό πάνω από 50%.

³² Για το φαινόμενο της πόλωσης των επαγγελματιών σε ολόκληρη την περίοδο ανάλυσης θα γίνει αναφορά σε επόμενη ενότητα της μελέτης.

³³ Επαγγέλματα που εμφανίζονται στα ενδιάμεσα τεταρτημόρια του Διαγράμματος 2.3

³⁴ Επαγγέλματα που εμφανίζονται στο κάτω τεταρτημόριο του Διαγράμματος 2.3.

των επαγγελμάτων των υπηρεσιών, περιλαμβάνονται τεχνικά επαγγέλματα, επαγγέλματα ανειδίκευτων εργαζομένων και επαγγέλματα του πρωτογενούς τομέα. Σε πολλά από τα επαγγέλματα αυτά οι σχετικά χαμηλοί ρυθμοί αύξησης της απασχόλησής τους υποδηλώνουν περισσότερο στασιμότητα παρά δυναμισμό. Στην περίπτωση των αγροτικών επαγγελμάτων, με δεδομένη τη μείωση της συνολικής τους απασχόλησης, υποδηλώνουν περαιτέρω αναδιαρθρώσεις των αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Αναφορικά με τις απαιτήσεις για εκπαιδευτικά προσόντα, τα επαγγέλματα της κατηγορίας αυτής στη μεγάλη τους πλειονότητα απαιτούν ενδιάμεσα και χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Ωστόσο, ανάμεσά τους υπήρχαν και επαγγέλματα που η άσκησή τους απαιτεί υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα: (221) φυσικοί, χημικοί, (247) διδακτικό προσωπικό ιδιωτικών φροντιστηρίων, (222) πολιτικοί μηχανικοί, (279) διοικητικά στελέχη δημόσιου τομέα – πτυχιούχοι ΑΕΙ.

Επαγγέλματα με μείωση της απασχόλησης

Ταυτόχρονα όμως τη δεκαετία αυτή υπήρξε ένας σημαντικός αριθμός επαγγελμάτων που μείωσε την απασχόλησή του (Διάγραμμα 2.4). Στην πλειονότητά τους αφορούσαν τεχνικά και αγροτικά επαγγέλματα, αλλά και μικρό αριθμό επαγγελμάτων των υπηρεσιών γνωστικού κυρίως χαρακτήρα. Ως προς το εκπαιδευτικό τους επίπεδο ήταν επαγγέλματα που απαιτούσαν μεσαία και χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Όπως και τα επαγγέλματα με αύξηση της απασχόλησης, έτσι και αυτά με μείωση μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες, με βάση τον ρυθμό μείωσης της απασχόλησής τους: Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται τα επαγγέλματα που ο ρυθμός μείωσης της απασχόλησής τους ήταν υψηλότερος από 40% (άνω τεταρτημόριο του Διαγράμματος 2.4).³⁵ Πρόκειται αποκλειστικά για τεχνικά και αγροτικά επαγγέλματα, η μείωση των οποίων οφείλεται αφενός στη συνεχιζόμενη και τη δεκαετία αυτή βιομηχανική οπισθοχώρηση της χώρας και στη μείωση του πρωτογενούς τομέα, αφετέρου στις αναδιαρθρώσεις των επαγγελμάτων μέσα στους κλάδους της βιομηχανίας αλλά και στις αναδιαρθρώσεις των δραστηριοτήτων στο εσωτερικό των αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Είναι ενδεικτικό ότι στην κατηγορία αυτή δεν περιλαμβάνεται κανένα επάγγελμα των υπηρεσιών.

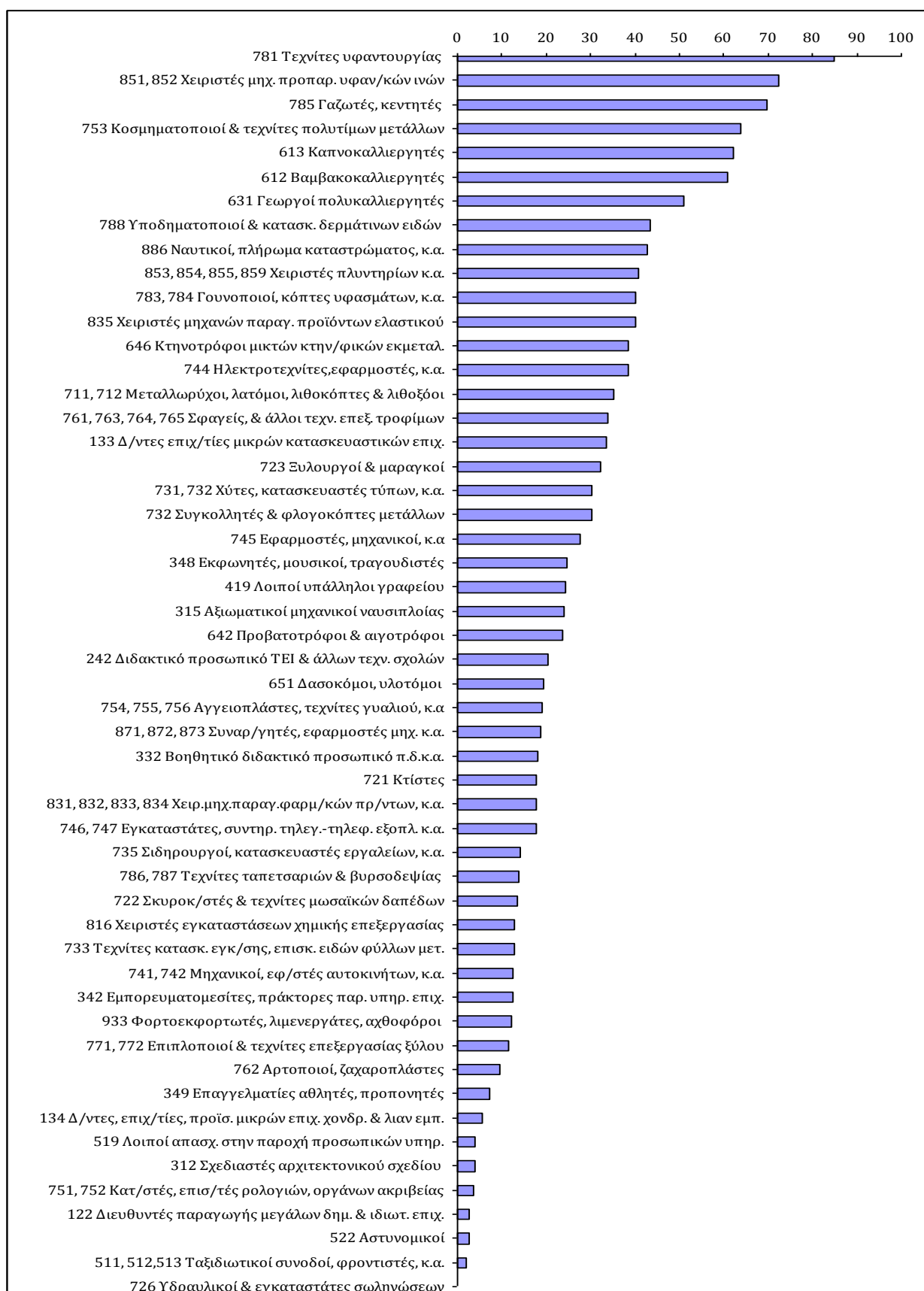
Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσεται η πλειονότητα των επαγγελμάτων (ενδιάμεσα τεταρτημόρια του Διαγράμματος 2.4) με μείωση της απασχόλησής τους με ρυθμούς που κυμάνθηκαν μεταξύ του 11,5% ([771, 772] επιπλοποιόι και τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου) και του 38,5% ([646] κτηνοτρόφοι μικτών κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων). Και εδώ η μεγάλη πλειονότητα αφορά τεχνικά επαγγέλματα, με τους (642) προβατοτρόφους και αιγοτρόφους και τους (651) δασοκόμους, υλοτόμους, αγροτικά επαγγέλματα και έναν περιορισμένο αριθμό επαγγελμάτων των υπηρεσιών ([348] εκφωνητές, μουσικοί, τραγουδιστές, [419] λοιποί υπάλληλοι γραφείου, [315] αξιωματικοί μηχανικοί

---

³⁵ Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση, δεν γίνεται αυστηρή χρήση των τεταρτημορίων, καθώς λαμβάνεται υπόψη και ο ρυθμός, ώστε στην κάθε κατηγορία να εντάσσονται επαγγέλματα με όσο το δυνατό πιο παρεμφερείς ρυθμούς.

ναυσιπλοΐας, [242] διδακτικό προσωπικό ΤΕΙ και άλλων τεχνικών σχολών και [332] βοηθητικό διδακτικό προσωπικό) γνωστικού κυρίως χαρακτήρα.

Διάγραμμα 2.4: Επαγγέλματα με μείωση της απασχόλησης το διάστημα 2000-2010

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Τέλος, στην τρίτη κατηγορία εντάσσονται τα επαγγέλματα που εμφάνισαν ρυθμό μεταβολής της απασχόλησής τους χαμηλότερο από το 10% (κάτω τεταρτημόριο του Διαγράμματος 2.4). Πρόκειται αποκλειστικά για επαγγέλματα των υπηρεσιών, στην πλειονότητά τους γνωστικού χαρακτήρα. Το μοναδικό τεχνικό επάγγελμα ανάμεσά τους ([762] υδραυλικοί και εγκαταστάτες σωληνώσεων) εμφάνισε οριακή μείωση της απασχόλησής του (0,2%), υποδηλώνοντας περισσότερο μια τάση σταθεροποίησης παρά μείωσης.

2.4.2 Η χρονική περίοδος 2011-2016

Το βάθεμα της οικονομικής κρίσης, αποτέλεσμα των πολιτικών εσωτερικής υποτίμησης, σημαντικής μείωσης της εγχώριας ζήτησης και απουσίας επενδύσεων επέφερε μείωση στην απασχόληση κατά 10,2% το διάστημα 2011-2016, με απώλειες 420.000 θέσεων εργασίας.³⁶ Οι απώλειες αυτές κατανεμήθηκαν με άνισο τρόπο ανάμεσα στις διάφορες κατηγορίες των επαγγελμάτων αναδεικνύοντας τις διαφορετικές επιδράσεις της κρίσης πάνω στα επαγγέλματα. Στο επίπεδο των γενικών επαγγελμάτων (μονοψήφιος κωδικός επαγγέλματος) τις υψηλότερες μειώσεις εμφάνισαν τα ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη (38,6%), γεγονός που παρέχει ενδείξεις της εύθραυστης θέσης των ελληνικών επιχειρήσεων σε έναν διεθνή καταμερισμό των οικονομικών δραστηριοτήτων όσο και της δικής τους θέσης στις οργανωτικές δομές των επιχειρήσεων, οι τεχνίτες (26,2%), οι χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων (17,1%) και οι ανειδίκευτοι εργάτες (15,2%) και τις χαμηλότερες οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών (1,4%) και οι επαγγελματίες (3,1%), με τους υπαλλήλους γραφείου (10,9%) και τους αγρότες (9%) να κινούνται σε ένα ενδιάμεσο επίπεδο. Μοναδική επαγγελματική κατηγορία με οριακή αύξηση της απασχόλησης (1,5%) ήταν τα πρόσωπα που δεν κατατάσσονται σε καμία κατηγορία (Πίνακας 2.2).

Στα αναλυτικά επαγγέλματα (τριψήφιος κωδικός επαγγέλματος), οι επιδράσεις της οικονομικής κρίσης αναδείχτηκαν με μεγαλύτερη σαφήνεια. Τόσο η διαφοροποίηση της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες όσο και οι οργανωτικού χαρακτήρα αναδιαρθρώσεις της παραγωγής άσκησαν (και ασκούν) τις επιδράσεις τους με αμεσότερο τρόπο στις αναλυτικές κατηγορίες των επαγγελμάτων. Στο μέτρο που η διάρθρωση των επαγγελμάτων υποδηλώνει μια διάσταση της χρήσης του ανθρώπινου δυναμικού από το παραγωγικό σύστημα, οι διαφοροποιήσεις της υποδηλώνουν, από την πλευρά των επιχειρήσεων, τις προσπάθειες διατήρησης ή και αύξησης των κερδών τους, από την πλευρά των

---

³⁶ Η απώλεια θέσεων εργασίας ή η κατάργησή τους επιφέρει πολλαπλές συνέπειες, οι οποίες μπορεί να διακριθούν, ως προς την αξία τους (την αποτίμηση δηλαδή των συνεπειών τους) σε ιδιωτικές, που αφορούν τη μείωση της παραγωγής και των κερδών της επιχείρησης και την απώλεια του εισοδήματος του εργαζομένου, και κοινωνικές, που συνίστανται στην απώλεια των εισφορών και των φορολογικών εσόδων της μετατροπής του απασχολούμενου σε άνεργο. Στις τελευταίες θα πρέπει να συνηπολογιστούν και οι άλλες «εξωτερικότητες» της ανεργίας, όπως η επιδείνωση της υγείας των ανέργων, η αύξηση της εγκληματικότητας και η επιδείνωση των οικογενειακών προβλημάτων.

μικροεπαγγελματιών και των αυτοαπασχολούμενων, τις προσπάθειες διατήρησης και παραμονής τους στις οικονομικές δραστηριότητες και στη δομή της απασχόλησης. Στο διάστημα αυτό, η σημαντική μείωση της απασχόλησης οδήγησε σε μειώσεις της απασχόλησης στην πλειονότητα των επαγγελματιών (Πίνακας 2.2), αλλά και σε αυξήσεις, σε έναν άλλο αριθμό επαγγελματιών.

Επαγγέλματα με μείωση της απασχόλησης

Όπως ήδη επισημάνθηκε, η πλειονότητα των επαγγελματιών εμφάνισε μείωση της απασχόλησης. Οι μειώσεις αυτές κάλυπταν όλο το φάσμα των επαγγελματιών, ως προς το μέγεθος της απασχόλησής τους (μεγάλα ή μικρά επαγγέλματα)³⁷, τον ειδικότερο χαρακτήρα τους (τεχνικά ή επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών), ως προς τα απαιτούμενα για την άσκησή τους εκπαιδευτικά προσόντα (απόφοιτοι υψηλών ή χαμηλών εκπαιδευτικών βαθμίδων) αλλά και ως προς τον χαρακτήρα των καθηκόντων τους (επαναλαμβανόμενα ή μη επαναλαμβανόμενα καθήκοντα).

Με βάση τον ρυθμό μείωσης της απασχόλησής τους τα επαγγέλματα μπορεί να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες: Στην πρώτη εμφανίζονται τα επαγγέλματα που εμφάνισαν ρυθμό μείωσης πάνω από 40% (άνω τεταρτημόριο του Διαγράμματος 2.3).³⁸ Στην ομάδα αυτή κυριαρχούν τα τεχνικά επαγγέλματα, αλλά σημαντική παρουσία έχουν και τα επαγγέλματα των υπηρεσιών, γνωστικού κυρίως χαρακτήρα. Κατηγορίες ανώτερων διευθυντικών στελεχών, που εντοπίζονται σε υψηλά κλιμάκια της ιεραρχίας των επαγγελματιών αλλά και ανειδίκευτοι εργάτες, που εντοπίζονται στα χαμηλότερα, εμφάνισαν υψηλούς ρυθμούς μείωσης της απασχόλησής τους, υποδηλώνοντας τόσο τις σημαντικές οργανωτικού χαρακτήρα αναδιαρθρώσεις της παραγωγής όσο και την απομάκρυνση από το παραγωγικό δυναμικό της χώρας ανειδίκευτων εργαζομένων. Σε κάποιες περιπτώσεις ([122] διευθυντές πωλήσεων, μάρκετινγκ και ανάπτυξης, [212] μαθηματικοί, στατιστικοί και αναλογιστές, [141] διευθυντές ξενοδοχείων εστιατορίων και [813] χειριστές εγκαταστάσεων και [813] μηχανών παραγωγής χημικών προϊόντων) ο ιδιαίτερα υψηλός ρυθμός μείωσης του επαγγέλματος υποδηλώνει μια συρρίκνωση του επαγγέλματος, με μεγάλες συνέπειες για τους απασχολούμενους σε αυτά. Ως προς τα εκπαιδευτικά προσόντα των απασχολούμενων στα επαγγέλματα με υψηλούς ρυθμούς μείωσης της απασχόλησής τους, οι διάφορες κατηγορίες ανώτερων διευθυντικών στελεχών και οι μαθηματικοί, αναλογιστές είναι επαγγέλματα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα, με την πλειονότητα ωστόσο των άλλων επαγγελματιών αυτής της κατηγορίας να απαιτούν χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα και έναν περιορισμένο αριθμό να απαιτεί ενδιάμεσα.

---

³⁷ Ανάμεσα στα 20 μεγαλύτερα επαγγέλματα το 2016 τα δώδεκα εμφάνισαν μείωση της απασχόλησής τους (Πίνακας 2.2).

³⁸ Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση, η χρήση των τεταρτημορίων δεν γίνεται με απόλυτα αυστηρό τρόπο, αλλά στις κατηγορίες που προκύπτουν από τη χρήση τους περιλαμβάνονται για λόγους ομοιογένειας και άλλες κατηγορίες με παρεμφερείς ρυθμούς.

Πίνακας 2.2: Μεταβολές απασχόλησης στα αναλυτικά επαγγέλματα το διάστημα 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μετ.
1. Ανώτερα διευθυντικά & διοικητικά στελέχη	170.084	104.450	-65.635	-38,6
111, 112 Μέλη των νομοθετικών σωμάτων, ανώτερα διοικητικά στελέχη & διευθύνοντες σύμβουλοι & γενικοί διευθυντές	7.589	5.290	-2.298	-30,3
121 Διευθυντές επιχειρηματικών υπηρεσιών & διοίκησης	11.774	6.201	-5.573	-47,3
122 Διευθυντές πωλήσεων, μάρκετινγκ & ανάπτυξης	12.632	3.574	-9.058	-71,7
131, 132 Διευθυντές παραγωγής γεωργίας, δασοκομίας, αλιείας & επιχειρήσεων μεταποίησης, εξόρυξης, κατασκευών & διανομής	24.524	12.161	-12.362	-50,4
133, 134 Διευθυντές υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφόρησης, επικοινωνίας & επιχειρήσεων παροχής επαγγελμ. υπηρεσιών	12.699	11.850	-850	-6,7
141 Διευθυντές ξενοδοχείων & εστιατορίων	61.454	24.054	-37.399	-60,9
142 Διευθυντές επιχειρήσεων λιανικού & χονδρικού εμπορίου	31.791	35.304	3.513	11,1
143 Διευθυντές άλλων υπηρεσιών	7.622	6.015	-1.607	-21,1
2. Επαγγελματίες	1.037.292	1.004.895	-32.397	-3,1
211 Επαγγελματίες φυσικών επιστημών, γεωλόγοι & γεωφυσικοί	10.283	7.676	-2.607	-25,4
212 Μαθηματικοί, αναλογιστές & στατιστικοί	5.871	2.238	-3.633	-61,9
213 Επαγγελματίες επιστημών της ζωής	13.814	14.801	986	7,1
214 Μηχανικοί (εκτός ηλεκτρολόγων, τεχνολόγων)	43.232	49.090	5.858	13,5
215 Ηλεκτρολόγοι τεχνολόγοι μηχανικοί	19.770	19.148	-622	-3,1
216 Αρχιτέκτονες, τοπογράφοι, πολεοδόμοι & σχεδιαστές	24.272	21.067	-3.205	-13,2
221 Ιατροί	52.731	50.272	-2.459	-4,7
222 Νοσηλευτές & μαίες	5.421	14.898	9.477	174,8
223, 224, 225, 226 Επαγγελματίες παραδοσιακής ιατρικής, παραϊατρικά επαγγ. κτηνίατροι & άλλοι επαγγ. τομέα υγείας	36.773	50.155	13.382	36,4
231 Διδακτικό προσωπικό ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων	16.377	14.914	-1.463	-8,9
232 Καθηγητές επαγγελματικής εκπαίδευσης	6.118	7.648	1.530	25,0
233 Καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	102.536	82.149	-20.386	-19,9
234 Δάσκαλοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης & νηπιαγωγοί	87.832	88.955	1.123	1,3
235 Άλλοι εκπαιδευτικοί	60.291	55.520	-4.771	-7,9
241 Επαγγελματίες χρηματοοικονομικού τομέα	68.276	65.350	-2.926	-4,3
242 Επαγγελματίες διοίκησης	18.590	26.141	7.551	40,6
243 Επαγγελματίες σύμβουλοι πωλήσεων, μάρκετινγκ & δ. σχέσεων	14.254	9.830	-4.423	-31,0
251, 252 Σχεδιαστές & αναλυτές λογισμικού & εφαρμογών & επαγγελματίες βάσεων δεδομένων & δικτύων	16.577	12.477	-4.100	-24,7
261 Επαγγελματίες νομικοί	54.825	45.979	-8.846	-16,1
262, 263 Βιβλιοθηκονόμοι, αρχειοφύλακες, έφοροι αρχαιοτήτων, μουσείων, αιθουσών έργων τέχνης & επαγγ. κοιν. & θρησκ. τομέα	37.486	26.203	-11.283	-30,1
264 Συγγραφείς, δημοσιογράφοι & γλωσσολόγοι	10.556	21.896	11.341	107,4
265 Καλλιτέχνες εν γένει	16.125	14.451	-1.674	-10,4
3. Τεχνικοί	325.566	311.713	-13.853	-4,3
311 Τεχνικοί επιστημών φυσικής & μηχανικής	52.549	26.495	-26.054	-49,6
312 Επόπτες ορυχείων, μεταποιητικών & κατασκευαστικών μονάδ.	7.486	4.340	-3.146	-42,0
313 Τεχνικοί ελέγχου διαδικασίας	4.034	3.219	-814	-20,2
314 Τεχνικοί επιστημών της ζωής & συναφή επαγγέλματα	3.229	2.874	-355	-11,0
315 Ελεγκτές, τεχνικοί ναυσιπλοΐας & αεροπλοΐας	10.877	16.846	5.969	54,9
321 Τεχνικοί ιατρικής & φαρμακευτικής	11.037	11.350	312	2,8
322, 324 Βοηθοί επαγγελματιών νοσηλευτικής, μαιευτικής & τεχνικοί & βοηθοί κτηνιάτρων	56.663	39.954	-16.709	-29,5
325 Άλλοι βοηθοί επαγγελματιών τομέα υγείας	9.801	12.773	2.972	30,3
331 Βοηθοί επαγγελματιών χρηματ./μικρού & μαθηματικού κλάδου	33.712	52.205	18.493	54,9
332 Πράκτορες & μεσίτες αγοραπωλησιών	21.088	28.061	6.974	33,1
333 Πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις	5.638	8.348	2.710	48,1
334 Γραμματείς διοίκησης & ειδικευμένοι γραμματείς	45.813	38.931	-6.882	-15,0

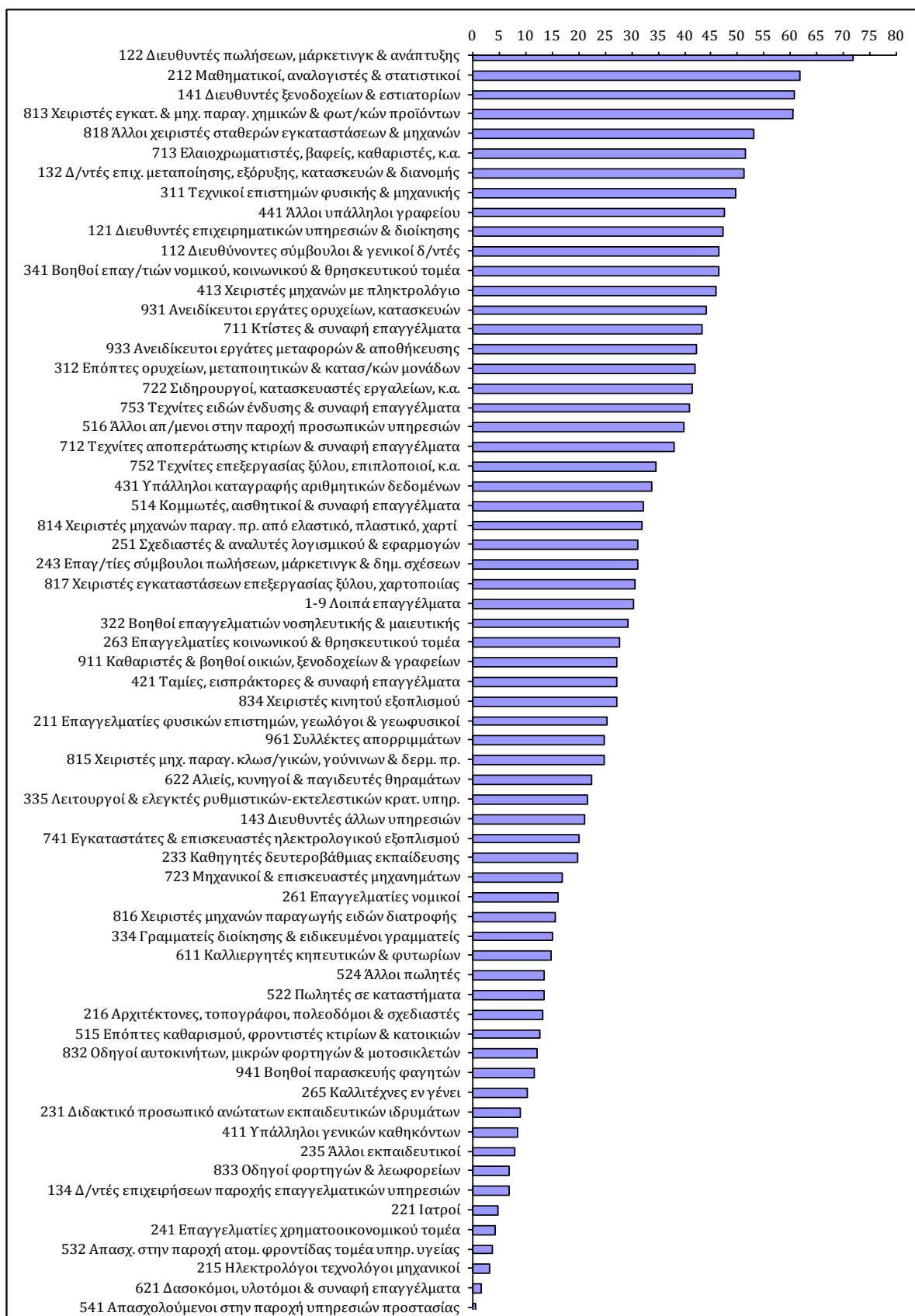
Πίνακας (συνέχεια)				
Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μετ.
335 Λειτουργοί & ελεγκτές ρυθμιστικών-εκτελεστικών κρατικών υπ.	15.020	11.780	-3.240	-21,6
342 Εργαζόμενοι στον τομέα αθλητισμού & σωματικής αγωγής	8.265	13.276	5.011	60,6
343 Βοηθοί επαγγελματιών καλλιτεχνικού, πολιτιστικού τομέα & μαγειρικής	13.442	15.278	1.836	13,7
351 Τεχνικοί λειτουργιών & υποστήριξης χρηστών τεχνολογιών πληροφόρησης & επικοινωνίας	11.939	14.488	2.549	21,3
352 Τεχνικοί τηλεπικοινωνιών & εκπομπών ραδιοφώνου & τηλεόρ.	5.003	6.148	1.145	22,9
4. Υπάλληλοι γραφείου	431.056	384.047	-47.009	-10,9
411 Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων	166.196	151.965	-14.230	-8,6
412 Γραμματείς γενικών καθηκόντων	36.820	44.644	7.824	21,2
413 Χειριστές μηχανών με ηλεκτρολόγιο	9.628	5.199	-4.430	-46,0
421 Ταμίες, εισπράκτορες & συναφή επαγγέλματα	45.323	32.997	-12.326	-27,2
422 Υπάλληλοι πληροφόρησης πελατών	39.488	59.353	19.866	50,3
431 Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων	37.659	24.966	-12.693	-33,7
432 Υπάλληλοι καταγραφής υλικών & υπηρεσιών μεταφορών	28.706	29.719	1.013	3,5
441 Άλλοι υπάλληλοι γραφείου	67.235	35.204	-32.032	-47,6
5. Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών	881.878	869.848	-12.030	-1,4
511 Ταξιδιωτικοί συνοδοί, εισπράκτορες & ξεναγοί	6.770	7.649	879	13,0
512 Μάγειροι	31.884	54.180	22.296	69,9
513 Σερβιτόροι & μπάρμεν	136.558	170.133	33.575	24,6
514 Κομμωτές/κομμώτριες, αισθητικοί & συναφή επαγγέλματα	44.695	30.253	-14.442	-32,3
515 Επόπτες καθαρισμού, φροντιστές κτιρίων & κατοικιών	15.982	13.940	-2.041	-12,8
516 Άλλοι απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	16.141	9.693	-6.448	-40,0
521 Πλανόδιοι πωλητές & πωλητές σε υπαίθριες αγορές	10.866	14.294	3.428	31,5
522 Πωλητές σε καταστήματα	471.083	407.969	-63.114	-13,4
523 Ταμίες & υπάλληλοι έκδοσης εισιτηρίων	11.840	23.741	11.900	100,5
524 Άλλοι πωλητές	27.660	23.899	-3.761	-13,6
531 Παιδοκόμοι & βοηθοί δασκάλων	5.979	12.613	6.634	111,0
532 Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας τομέα υπηρεσιών υγείας	14.222	13.686	-537	-3,8
541 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας	88.198	87.798	-400	-0,5
6. Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς & δασοκόμοι	473.501	430.858	-42.643	-9,0
611 Καλλιεργητές κηπευτικών & φυτωρίων	374.588	319.681	-54.907	-14,7
612 Κτηνοτρόφοι	47.084	54.875	7.792	16,5
613 Γεωργοκτηνοτρόφοι μεικτών εκμεταλλεύσεων	34.617	42.288	7.671	22,2
621, 622 Δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς, κυνηγοί & συναφή επαγγέλματα	17.213	14.014	-3.199	-18,6
7. Ειδικευμένοι Τεχνίτες	492.815	363.679	-129.136	-26,2
711 Κτίστες & συναφή επαγγέλματα	86.058	48.767	-37.290	-43,3
712 Τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων & συναφή επαγγέλματα	71.495	44.222	-27.273	-38,1
713 Ελαιοχρωματιστές, βαφείς, καθαριστές & συναφή επαγγέλματα	32.620	15.815	-16.805	-51,5
721 Χύτες μετάλλων, συγκολλητές, ελασματοουργοί, τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών, σιδηρουργοί & συναφή επαγγέλματα.	19.696	19.898	201	1,0
722 Σιδηρουργοί, κατασκευαστές εργαλείων & συναφή επαγγέλματα	37.534	21.951	-15.583	-41,5
723 Μηχανικοί & επισκευαστές μηχανημάτων	52.451	43.616	-8.836	-16,8
731 Χειροτέχνες	5.845	7.268	1.423	24,3
732 Τυπογράφοι & συναφή επαγγέλματα	10.099	10.853	754	7,5
741 Εγκαταστάτες & επισκευαστές ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	59.419	47.452	-11.967	-20,1
742 Εγκαταστάτες & επισκευαστές ηλεκτρονικού & τηλεπικοινωνιακού εξοπλισμού	10.122	12.650	2.528	25,0
751 Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων & συναφή επαγγέλματα	51.114	56.416	5.303	10,4
752 Τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου, επιπλοποιοί & συναφή επαγγέλματα	21.018	13.756	-7.262	-34,5

Πίνακας (συνέχεια)				
Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μετ.
753, 754 Τεχνίτες ειδών ένδυσης & συναφή επαγγέλματα	35.345	21.015	-14.330	-40,5
8. Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων	256.656	212.749	-43.907	-17,1
811 Χειριστές εγκαταστάσεων ορυχείων & επεξεργασίας μεταλλευμ.	7.727	7.854	127	1,6
812 Χειριστές εξοπλισμού επεξεργασίας & φινιρίσματος μεταλλικών προϊόντων	4.960	3.127	-1.833	-37,0
813 Χειριστές εγκαταστάσεων & μηχανών παραγωγής χημικών & φωτογραφικών προϊόντων	9.707	3.847	-5.860	-60,4
814 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων από ελαστικό, πλαστικό, χαρτί & χαρτόνι	8.579	5.844	-2.735	-31,9
815 Χειριστές μηχανών παραγωγής κλωστοϋφαντουργικών, γούνινων & δερμάτινων προϊόντων	8.615	6.488	-2.127	-24,7
816 Χειριστές μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής & συναφών προϊόντων	17.152	14.502	-2.650	-15,4
817 Χειριστές εγκαταστάσεων επεξεργασίας ξύλου & χαρτοποιίας	2.187	1.514	-672	-30,7
818 Άλλοι χειριστές σταθερών εγκαταστάσεων & μηχανών	7.921	3.714	-4.206	-53,1
821 Συναρμολογητές (μονταδόροι)	4.013	2.478	-1.535	-38,2
831 Μηχανοδηγοί & συναφή επαγγέλματα	2.256	1.536	-720	-31,9
832 Οδηγοί αυτοκινήτων, μικρών φορτηγών & μοτοσυκλετών	64.108	56.403	-7.705	-12,0
833 Οδηγοί φορτηγών & λεωφορείων	85.299	79.489	-5.811	-6,8
834 Χειριστές κινητού εξοπλισμού	30.899	22.531	-8.368	-27,1
835 Ναυτικοί, πλήρωμα καταστρώματος & συναφή επαγγέλματα	3.233	3.421	188	5,8
9. Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες & μικροεπαγγελματίες	309.949	262.815	-47.134	-15,2
911 Καθαριστές & βοηθοί οικιών, ξενοδοχείων & γραφείων	152.623	111.011	-41.613	-27,3
912 Καθαριστές οχημάτων, παραθύρων & συναφή επαγγέλματα	4.977	10.047	5.070	101,9
921 Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας, αλιείας	32.235	34.203	1.969	6,1
931 Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών	28.869	16.173	-12.696	-44,0
932 Ανειδίκευτοι εργάτες μεταποίησης	14.891	26.824	11.933	80,1
933 Ανειδίκευτοι εργάτες μεταφορών & αποθήκευσης	27.416	15.846	-11.570	-42,2
941 Βοηθοί παρασκευής φαγητών	20.508	18.141	-2.367	-11,5
961 Συλλέκτες απορριμμάτων	16.611	12.500	-4.111	-24,7
951, 962 Πρόσωπα που παρέχουν μικροϋπηρεσίες στο δρόμο & άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες	11.819	18.070	6.251	52,9
0 Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταγραφούν	60.704	61.598	895	1,5
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	60.704	61.598	895	1,5
Σύνολο	4.124.218	3.702.613	-421.604	-10,2

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται τα επαγγέλματα που εμφάνισαν ρυθμούς μείωσης της απασχόλησής τους ανάμεσα στο 15% και 40% (ενδιάμεσα τεταρτημόρια του Διαγράμματος 2.3). Και στην ομάδα αυτή εντοπίζονται επαγγέλματα που καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα τόσο ως προς το μέγεθός τους (επαγγέλματα όπως οι [712] τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων, οι [431] υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων, οι [911] καθαριστές και βοηθοί οικιών, ξενοδοχείων και γραφείων, οι [233] καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης) με μεγάλο αριθμό απασχολούμενων, όπου ο υψηλός ρυθμός μείωσής τους οδήγησε σε σημαντικές απώλειες απασχολούμενων, όσο και ως προς τον ειδικότερο χαρακτήρα τους (τεχνικά ή επαγγέλματα υπηρεσιών) αλλά και ως προς τα εκπαιδευτικά προσόντα που απαιτούνται για την άσκησή τους.

Διάγραμμα 2.3: Ρυθμός μείωσης απασχόλησης στα αναλυτικά επαγγέλματα το διάστημα 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Τα επαγγέλματα της ομάδας αυτής είναι μοιρασμένα ανάμεσα σε τεχνικά και σε αυτά των υπηρεσιών, ενώ στην πλειονότητά τους απαιτούν ενδιάμεσα και χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα, με έναν περιορισμό αριθμό τους (233 εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και 261 επαγγελματίες νομικοί) να απαιτεί υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα.

Στην τρίτη ομάδα εντοπίζονται τα επαγγέλματα εκείνα με ρυθμούς μείωσης της απασχόλησής τους χαμηλότερους από 15% (κάτω τεταρτημόριο Διαγράμματος 2.3). Με εξαίρεση τους (215) ηλεκτρολόγους, τεχνολόγους, μηχανικούς και τους (621) δασοκόμους, υλοτόμους, πρόκειται αποκλειστικά για επαγγέλματα των υπηρεσιών. Ανάμεσά τους μερικά επιστημονικά επαγγέλματα ([216] αρχιτέκτονες, τοπογράφοι, πολεοδόμοι, [231] διδακτικό προσωπικό ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, [221] γιατροί, [215] ηλεκτρολόγοι, τεχνολόγοι μηχανικοί), αλλά και επαγγέλματα των υπηρεσιών που απαιτούν χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Όπως έχει ήδη επισημανθεί, ο ιδιαίτερα περιορισμένος ρυθμός μείωσης σε κάποια επαγγέλματα υποδηλώνει περισσότερο μια τάση σταθερότητας παρά σημαντική τάση μείωσης. Πέραν των άλλων η σχεδόν αποκλειστική παρουσία επαγγεμάτων των υπηρεσιών υποδηλώνει εμμέσως και την ηπιότερη επίδραση της κρίσης στις υπηρεσίες συγκριτικά με τον δευτερογενή τομέα και τη μεταποίηση ειδικότερα.

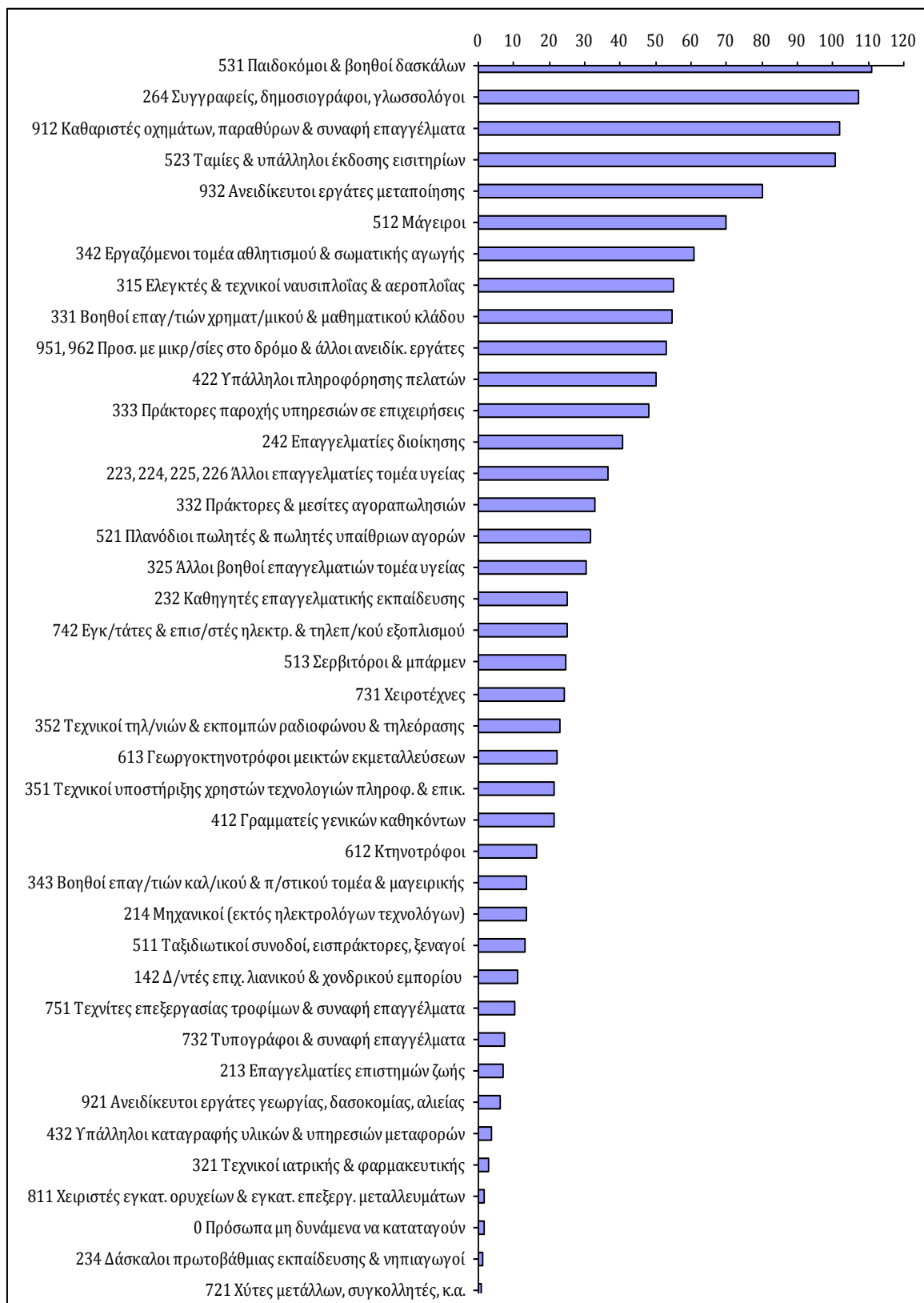
Επαγγέλματα με αύξηση της απασχόλησης

Ιδιαίτερο αναμφίβολα ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα επαγγέλματα εκείνα που κατόρθωσαν μέσα στην κρίση να αυξήσουν την απασχόλησή τους (Διάγραμμα 2.4). Πρόκειται για 40 επαγγελματικές κατηγορίες στη μεγάλη τους πλειονότητα σχετιζόμενων με τις υπηρεσίες, με ελάχιστες τεχνικές κατηγορίες ανάμεσά τους. Και τα επαγγέλματα με αύξηση της απασχόλησης μπορούν να διακριθούν σε τρεις ομάδες: Στην πρώτη εντάσσονται τα επαγγέλματα που εμφάνισαν αύξηση της απασχόλησής τους πάνω από 50% (άνω τεταρτημόριο Διαγράμματος 2.4) καθώς επίσης και οι (222) νοσηλευτές και μαίες, που λόγω του ιδιαίτερα υψηλού ρυθμού αύξησης της απασχόλησής τους (174,8%) δεν εμφανίζονται στο παραπάνω διάγραμμα. Πρόκειται για επαγγέλματα των υπηρεσιών, μοιρασμένα σε χειρωνακτικά και γνωστικά, με μοναδικό τεχνικό επάγγελμα τους (932) ανειδίκευτους εργάτες της μεταποίησης, με ενδιάμεσες και χαμηλές δεξιότητες που απαιτούν αντίστοιχα χαμηλά και ενδιάμεσα εκπαιδευτικά προσόντα. Ανάμεσα τους ωστόσο εντοπίζονται οι (264) συγγραφείς, δημοσιογράφοι και γλωσσολόγοι, οι (315) αξιωματικοί μηχανικοί ναυσιπλοΐας και οι (611) εργαζόμενοι στον τομέα του αθλητισμού και σωματικής αγωγής επαγγέλματα που απαιτούν και υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα.³⁹ Σε γενικές γραμμές, τα

---

³⁹ Το 2011 οι (264) συγγραφείς, δημοσιογράφοι και γλωσσολόγοι ήσαν κατά 73% απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, κατά 26,2% απόφοιτοι λυκείου ή άλλης μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και μόνο κατά 0,8% απόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης, ενώ οι (611) εργαζόμενοι στον τομέα του αθλητισμού και σωματικής αγωγής κατά 61,1% απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, κατά 33,4% απόφοιτοι λυκείου ή άλλης μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και κατά 5,5% απόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Διάγραμμα 2.4: Ρυθμός αύξησης απασχόλησης στα αναλυτικά επαγγέλματα το διάστημα 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Σημείωση: Στο Διάγραμμα για λόγους απεικόνισης δεν περιλαμβάνονται οι (222) νοσηλεύτες και μαιέες.

επαγγέλματα αυτά φαίνεται να συνδέονται περισσότερο με κλάδους εντασσόμενους στο μη ανταγωνιστικό και διεθνοποιημένο κομμάτι της ελληνικής οικονομίας, με ό,τι επιπτώσεις αυτό μπορεί να επιφέρει. Με άλλα λόγια, τα επαγγέλματα που στην περίοδο της κρίσης εμφανίζουν, εκ πρώτης όψεως τουλάχιστον, έναν δυναμισμό φαίνεται να εντάσσονται στο εγχώριο και μη ανταγωνιστικό τμήμα της ελληνικής οικονομίας.

Στη δεύτερη ομάδα εντάσσονται τα επαγγέλματα που εμφάνισαν ρυθμό μεταβολής της απασχόλησής τους ανάμεσα στο 10% και στο 50% (ενδιάμεσα τεταρτημόρια του Διαγράμματος 2.4). Καλύπτουν όλο το φάσμα των επαγγελμάτων με βάση τον χαρακτήρα τους (επαγγέλματα του πρωτογενούς τομέα, των υπηρεσιών αλλά και τεχνικά), με έμφαση ασφαλώς στα επαγγέλματα των υπηρεσιών. Από την οπτική της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι (513) μάγειροι – σερβιτόροι, στους οποίους δημιουργούνται οι περισσότερες θέσεις (33.575) της κατηγορίας αυτής, οι (223, 224, 225, 226) άλλοι επαγγελματίες του τομέα υγείας (13.382), οι (412) γραμματείς γενικών καθηκόντων (7.842), οι (612) κτηνοτρόφοι (7.792) και οι (613) γεωργο-κτηνοτρόφοι μεικτών εκμεταλλεύσεων (7.671) και οι (242) επαγγελματίες διοίκησης. Ο σχετικά υψηλός αριθμός των επαγγελμάτων της ομάδας αυτής καλύπτει και ένα μεγάλο φάσμα απαιτούμενων δεξιοτήτων, όπως εκφράζονται μέσα από το εκπαιδευτικό επίπεδο, με επαγγέλματα υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου (άλλοι επαγγελματίες του τομέα υγείας, καθηγητές επαγγελματικής εκπαίδευσης), με έμφαση ωστόσο στους αποφοίτους ενδιάμεσων και χαμηλών εκπαιδευτικών προσόντων.

Στην τρίτη ομάδα εντάσσονται τα επαγγέλματα που εμφάνισαν ρυθμούς μεταβολής της απασχόλησής τους χαμηλότερους από 10% (κάτω τεταρτημόριο Διαγράμματος 2.4). Μια ομάδα εννέα επαγγελμάτων οι ρυθμοί μεταβολής των οποίων υποδηλώνουν περισσότερο μια τάση σταθερότητας παρά δυναμική αύξησης. Ανάμεσά τους επαγγέλματα με υψηλές δεξιότητες και εκπαιδευτικά προσόντα ([213] επαγγελματίες επιστημών της ζωής, [321] τεχνικοί ιατρικής και φαρμακευτικής και [234] δάσκαλοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και νηπιαγωγοί) με ενδιάμεσες δεξιότητες και εκπαιδευτικά προσόντα ([0] πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν, [732] τυπογράφοι, [432] υπάλληλοι καταγραφής υλικών και χειριστές εγκαταστάσεων ορυχείων) και με χαμηλές ([921] ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, κτηνοτροφίας, αλιείας και [721] χύτες μετάλλων, συγκολλητές). Ως προς την ικανότητά τους να δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας κινούνται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα, με τους ανειδίκευτους εργάτες να ξεχωρίζουν ελαφρά ανάμεσά τους δημιουργώντας 1.969 νέες θέσεις και τα υπόλοιπα συνολικά 5.411 νέες θέσεις εργασίας.

2.5 Παραγωγικό σύστημα ή ανθρώπινο δυναμικό οδηγός στις εξελίξεις των επαγγελμάτων;

Στη δεκαετία του 2000 οι σχετικά υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες οδήγησαν σε αυξήσεις της απασχόλησης σε έναν σημαντικό αριθμό επαγγελμάτων κυρίως των υπηρεσιών και σε πολύ περιορισμένη κλίμακα και τεχνικών επαγγελμάτων. Οδήγησαν όμως ταυτόχρονα και στη μείωση της απασχόλησης σε έναν άλλο αριθμό τεχνικών και

αγροτικών επαγγελμάτων και σε πιο περιορισμένη κλίμακα επαγγελμάτων των υπηρεσιών, γνωστικού κυρίως χαρακτήρα. Η μείωση της απασχόλησης των δύο τελευταίων ετών της δεκαετίας, πιο περιορισμένη το 2009, λόγω της πολιτικής αποθησαύρισης της απασχόλησης από πλευράς εργοδοτών και πιο εκτεταμένης το 2010, συνέβαλαν ιδιαίτερα στη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος της περιόδου αυτής. Μια σημαντικά διαφοροποιημένη διάρθρωση των επαγγελμάτων αναδείχθηκε στα τέλη της δεκαετίας συγκριτικά με αυτή των πρώτων της ετών, με ενίσχυση των επαγγελμάτων των υπηρεσιών. Τα εκπαιδευτικά προσόντα και οι δεξιότητες των απασχολούμενων στο τέλος της δεκαετίας είναι σημαντικά υψηλότερα σε σχέση με τα αντίστοιχα στην έναρξή της, χωρίς αυτό να μπορεί με απόλυτη ασφάλεια να αποδοθεί είτε στις υψηλότερες απαιτήσεις αυτού καθαυτού του παραγωγικού συστήματος της χώρας είτε στην υψηλότερη προσφορά δεξιοτήτων και εκπαιδευτικών προσόντων του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας. Ένας συνδυασμός των δύο αυτών διεργασιών φαίνεται να είναι περισσότερο κοντά στην πραγματικότητα.⁴⁰

Οι ιδιαίτερα δυσμενείς οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες –αποτέλεσμα της κρίσης– άσκησαν τις δικές τους επιδράσεις στα επαγγέλματα, στους ρυθμούς μεταβολής τους, στη διάρθρωσή τους αλλά και στο περιεχόμενό τους. Στο χρονικό διάστημα 2011-2016 εντατικοποίησαν τους ρυθμούς μείωσης της απασχόλησης σε έναν μεγάλο αριθμό επαγγελμάτων περιορίζοντάς τους ελαφρά την τελευταία διετία (2015-2016). Ταυτόχρονα όμως οδήγησαν και σε αυξήσεις της απασχόλησης σε έναν άλλο μικρότερο αριθμό επαγγελμάτων. Η δραστική υποχώρηση της εγχώριας ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες, οι αναδιαρθρώσεις των επιχειρήσεων λόγω νέας τεχνολογίας αλλά και οργανωτικών αλλαγών και η συνεχιζόμενη αύξηση του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού αναμένεται να συνιστούν τους παράγοντες εκείνους που επέδρασαν πιο δραστικά τόσο στους ρυθμούς μεταβολής των αναλυτικών επαγγελμάτων, στη διαμόρφωση της νέας τους διάρθρωσης, όσο όμως και στις απαιτούμενες δεξιότητες, εκπαιδευτικά προσόντα και καθήκοντα στο εσωτερικό των επαγγελμάτων. Μειώσεις της απασχόλησής τους εμφάνισε ένας μεγάλος αριθμός επαγγελμάτων που κάλυπτε όλο το φάσμα τόσο ως προς τα ειδικότερα χαρακτηριστικά τους (επαγγέλματα των υπηρεσιών γνωστικού και χειρωνακτικού χαρακτήρα, τεχνικά και αγροτικά επαγγέλματα), όσο όμως και ως προς τα καθήκοντα και τα εκπαιδευτικά προσόντα που απαιτούνται για την άσκησή τους, παρέχοντας ενδείξεις της σφοδρότητας της οικονομικής κρίσης. Επαγγέλματα που κατόρθωσαν να αυξήσουν την απασχόλησή τους με υψηλούς ρυθμούς ήταν αποκλειστικά επαγγέλματα των υπηρεσιών, με μεσαία και χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα, ενώ ανάμεσα σε αυτά που αύξησαν την απασχόλησή τους με μεσαίους και χαμηλούς ρυθμούς εντοπίστηκε ένας περιορισμένος αριθμός τεχνικών επαγγελμάτων και επαγγελμάτων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα.

---

⁴⁰ Εκτενέστερες διαπιστώσεις αναφορικά με τον ρόλο των δύο αυτών παράλληλων διεργασιών θα γίνουν σε επόμενη ενότητα της μελέτης.

3. Επαγγέλματα, ευέλικτες μορφές απασχόλησης και ανεργία

3.1 Εισαγωγή

Η ραγδαία αύξηση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης και της ανεργίας θα μπορούσαν να θεωρηθούν οι δύο πιο σημαντικές εξελίξεις στον χώρο της δομής της απασχόλησης και της αγοράς εργασίας. Οι σημαντικές επιπτώσεις της αύξησης αυτής έχουν επισημανθεί σε πληθώρα εργασιών και συνδέονται αναμφίβολα με την επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης ενός σημαντικού τμήματος του πληθυσμού της χώρας. Σε αμιγώς οικονομικό επίπεδο, πέραν των άλλων, υποδηλώνουν τη μείωση της συμμετοχής του παράγοντα εργασία στην παραγωγική διαδικασία, διαμορφώνοντας ταυτόχρονα μια μεγάλη δεξαμενή ανενεργού και αναξιοποίητου ανθρώπινου δυναμικού και μια άλλη μερικώς ενεργού και αξιοποιήσιμου, καθώς στη συντριπτική τους πλειονότητα, οι απασχολούμενοι σε ευέλικτες μορφές απασχόλησης απασχολούνται λιγότερο χρόνο από αυτόν που θα επιθυμούσαν.

Τόσο όμως η ανεργία όσο και οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης δεν επηρεάζουν και δεν διαχέονται με ομοιόμορφο τρόπο στις διάφορες κατηγορίες του ανθρώπινου δυναμικού. Όπως συμβαίνει με τα περισσότερα οικονομικά φαινόμενα, διαφοροποιούνται με μια ποικιλία από τρόπους. Η ανάδειξη αυτών των διαφοροποιήσεων, με βάση τα επαγγέλματα, επιχειρείται στο πλαίσιο της παρούσας ενότητας. Πιο συγκεκριμένα επιχειρείται να διαπιστωθεί σε ποια επαγγέλματα και με ποιους ρυθμούς συγκεντρώνονται οι δύο πιο βασικές μορφές της ευέλικτης απασχόλησης (μερική και προσωρινή), σε ποια επαγγέλματα και με ποιους ρυθμούς συγκεντρώνεται και μεταβάλλεται η ανεργία και τέλος κατά πόσο το ύψος και οι ρυθμοί μεταβολής των ευέλικτων μορφών απασχόλησης συνδέονται θετικά ή αρνητικά με την ανεργία.

Η ανάλυση επιχειρείται για το χρονικό διάστημα 2000-2015 σε αναλυτικά επαγγέλματα (διψήφιος κωδικό επαγγέλματος), αρχικά για συγκεκριμένα έτη, 2000, 2008, 2010 και 2011 και 2015, συσχετίζοντας τα απόλυτα μεγέθη και τα ποσοστά συμμετοχής των ευέλικτων μορφών απασχόλησης στη συνολική απασχόληση με την ανεργία στα επαγγέλματα και ακολούθως συσχετίζοντας τους ρυθμούς μεταβολής τους για τις δύο διακριτές περιόδους 2000-2010 και 2011-2015⁴¹. Στη συνέχεια επιχειρείται η ανάδειξη των σχέσεων ανάμεσα στις ευέλικτες μορφές απασχόλησης και της ανεργίας και επιχειρείται να διαπιστωθεί ο τρόπος και ο βαθμός με τον οποίο η επέκταση των ευέλικτων αυτών μορφών συνδέεται (και προς ποια κατεύθυνση) με την εξέλιξη της ανεργίας.

---

⁴¹ Υπενθυμίζεται ότι η χρονική περίοδος 2011-2015 διαμορφώνεται από το γεγονός της αλλαγής της ταξινόμησης των επαγγελματιών που έγινε από την ΕΛΣΤΑΤ το 2011.

3.2 Επαγγέλματα και ευέλικτες μορφές απασχόλησης

Οι υπηρεσίες ως προνομιακός χώρος ανάπτυξης των ευέλικτων μορφών απασχόλησης έχουν αναδειχθεί στη σχετική βιβλιογραφία.⁴² Κατά παρόμοιο τρόπο έχει επισημανθεί ότι οι απαιτήσεις της μεταποίησης και του δευτερογενούς τομέα γενικότερα σε ευέλικτες μορφές απασχόλησης είναι χαμηλότερες, τόσο για λόγους που συνδέονται με τη φύση των δραστηριοτήτων αυτών όσο και με την οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας. Οι καταστάσεις αυτές αναμένεται να αποτυπώνονται και στις σχέσεις των επαγγελματιών με τις ευέλικτες μορφές απασχόλησης. Επαγγέλματα που συνδέονται περισσότερο με τις υπηρεσίες αναμένεται να εμφανίζουν μεγαλύτερες συγκεντρώσεις στις ευέλικτες μορφές απασχόλησης, ενώ στον αντίποδα τεχνικά επαγγέλματα που συνδέονται στενότερα με τον δευτερογενή τομέα αναμένεται να εμφανίζουν χαμηλότερες συγκεντρώσεις.

Οι διαπιστώσεις αυτές φαίνεται να επιβεβαιώνονται για το διάστημα 2000-2015 για τις δύο πιο σημαντικές μορφές της ευέλικτης απασχόλησης: τη μερική και την προσωρινή. Αναφορικά με την πρώτη τη δεκαετία του 2000, οι περισσότεροι μερικά απασχολούμενοι (Διάγραμμα 3.1Α) εντοπίζονται στα επαγγέλματα των (91) πλανόδιων πωλητών και οικιακών βοηθών, των (24) εκπαιδευτικών, των (53) μοντέλων και πωλητών και των (51) απασχολουμένων στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, επαγγέλματα που συνδέονται στενά με τις υπηρεσίες, αλλά και σε επαγγέλματα του πρωτογενούς τομέα ([63] γεωργοί πολυκαλλιεργητές, [62] γεωργοί καλλιέργειας δέντρων και αμπέλων, [61] γεωργοί ετήσιας καλλιέργειας), ενώ εξαιρετικά περιορισμένη ήταν η παρουσία της στους (64) κτηνοτρόφους και πτηνοτρόφους, λόγω ασφαλώς της ιδιαιτερότητας της παραγωγικής τους διαδικασίας. Τέλος, με εξαίρεση τους (72) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, που εμφάνισαν μέση συκέντρωση μερικής απασχόλησης, όλες οι κατηγορίες τεχνικών επαγγελματιών εμφάνισαν εξαιρετικά περιορισμένη παρουσία μερικής απασχόλησης. Στα επαγγέλματα αυτά, με εξαίρεση τους (63) γεωργούς πολυκαλλιεργητές, που συνιστούν ιδιαίτερη περίπτωση, εντοπίζονται και οι υψηλότεροι ρυθμοί αύξησης της μερικής απασχόλησης.

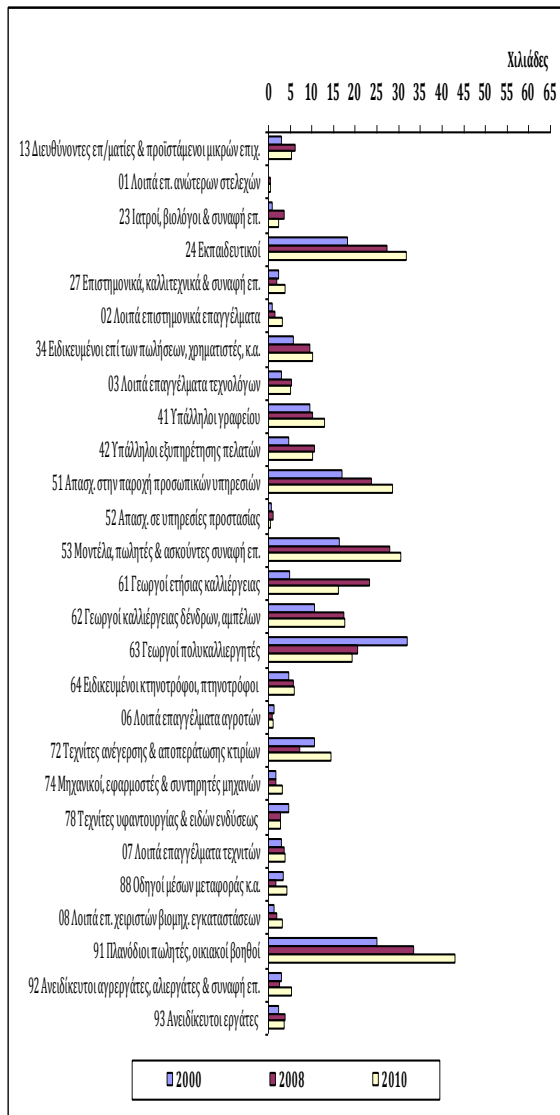
Στο διάστημα 2011-2015 παρά τις δυσχέρειες που αναδεικνύονται στις συγκρίσεις, λόγω της αλλαγής της ταξινόμησης των επαγγελματιών, μπορεί να διαπιστωθεί ότι υψηλές συγκεντρώσεις της μερικής απασχόλησης εμφανίστηκαν στις ίδιες περίπου επαγγελματικές κατηγορίες (Διάγραμμα 3.1Β). Οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, οι (52) πωλητές, οι (61) ειδικευμένοι γεωργοί και κτηνοτρόφοι, οι (91) καθαριστές και βοηθοί, οι (23) εκπαιδευτικοί και σε μικρότερο βαθμό οι (71) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, συνθέτουν την ομάδα με τις υψηλότερες συγκεντρώσεις μερικής απασχόλησης (Διάγραμμα 3.1Β). Επαγγέλματα που στην πλειονότητά τους συνδέονται στενά με τον τριτογενή τομέα και, με εξαίρεση τους εκπαιδευτικούς, διαμορφώνουν ανθρώπινο δυναμικό με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα.

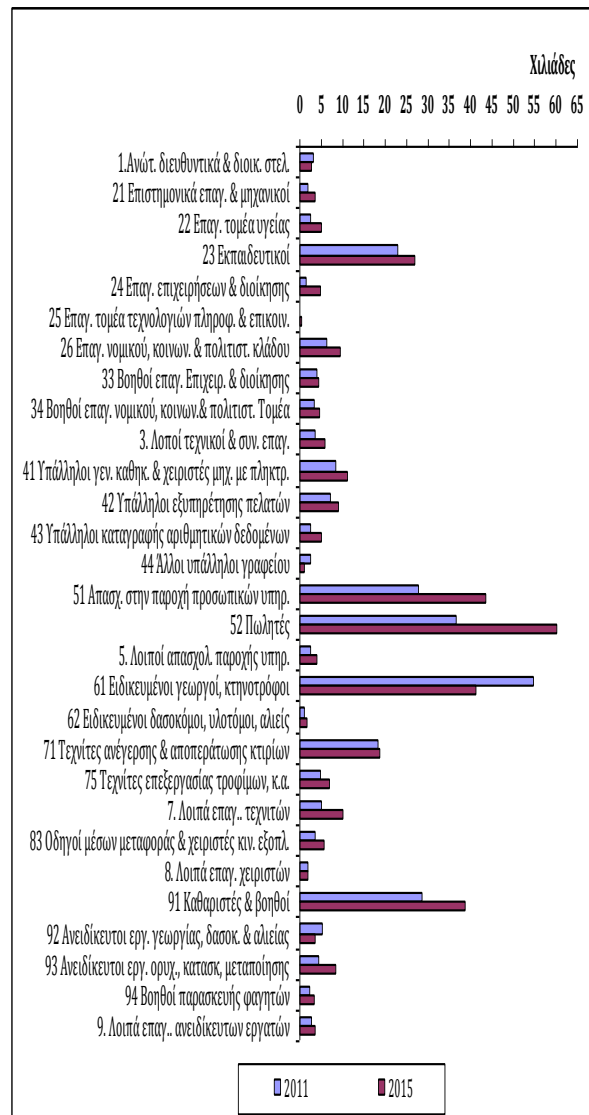
⁴² Βλ. ενδεικτικά Ευστράτογλου (2015) και στην εκεί παρουσιαζόμενη βιβλιογραφία.

Διάγραμμα 3.1: Επαγγέλματα και μερική απασχόληση

A. 2000, 2008, 2010

B. 2011, 2015

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Οι παραπάνω διαπιστώσεις επιβεβαιώνονται και μέσα από τα στοιχεία του Πίνακα 3.1 στον οποίο παρουσιάζονται τα επαγγέλματα που το 2015 εμφάνισαν τον μεγαλύτερο αριθμό, το υψηλότερο ποσοστό και τον υψηλότερο ρυθμό αύξησης της μερικής απασχόλησης στο διάστημα 2011-2015. Και στις τρεις στήλες του πίνακα κυριαρχούν τα επαγγέλματα που συνδέονται στενότερα με τις υπηρεσίες, ενώ ταυτόχρονα η πλειονότητα των επαγγελματιών που εμφάνισαν υψηλό αριθμό μερικά απασχολουμένων εμφάνισαν και υψηλά ποσοστά μερικής στο σύνολο της απασχόλησης του επαγγέλματος. Η εκτεταμένη αυτή παρουσία μερικής απασχόλησης σε επαγγέλματα, και ειδικότερα σε επαγγέλματα που απαιτούν σε μεγαλύτερο βαθμό συγκεκριμένες δεξιότητες για την άσκηση των καθηκόντων τους, αναμένεται να εμφανίζει αφενός

μεγαλύτερες δυσχέρειες στη διαχείρισή τους (από πλευράς μάνατζμεντ), αφετέρου να συνδέεται με χαμηλότερη παραγωγικότητα.⁴³

Πίνακας 3.1: Επαγγέλματα και μερική απασχόληση (2015)

Επαγγέλματα με τον υψηλότερο αριθμό μερικής απασχόλησης	Επαγγέλματα με το υψηλότερο ποσοστό μερικής απασχόλησης	Επαγγέλματα με τον υψηλότερο ρυθμό μεταβολής της μερικής απασχόλησης (2011-2015)
52 / (60.256)	95 / (71,5%)	35 / (325,1%)*
51 / (43.483)	91 / (31,8%)	72 / (245,5%)*
61 / (41.238)	94 / (18,6%)	24 / (235,6%)*
91 / (38.749)	71 / (18,0%)	22 / (100,4%)*
23 / (26.868)	51 / (15,9%)	43 / (98,7%)
71 / (18.782)	34 / (15,8%)	93 / (86,2%)
41 / (11.067)	93 / (14,3%)	21 / (83,7%)
26 / (9.409)	52 / (13,1%)	95 / (73,0%)*
42 / (9.088)	35 / (12,0%)	54 / (69,4%)*
93 / (8.359)	92 / (11,9%)	62 / (67,2%)*
Σύνολο μερικής απασχόλησης (269.303)	Ποσοστό μερικής στη συνολική απασχόληση (6,9%)	Ρυθμός μεταβολής συνολικής μερικής απασχόλησης (28,4%)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

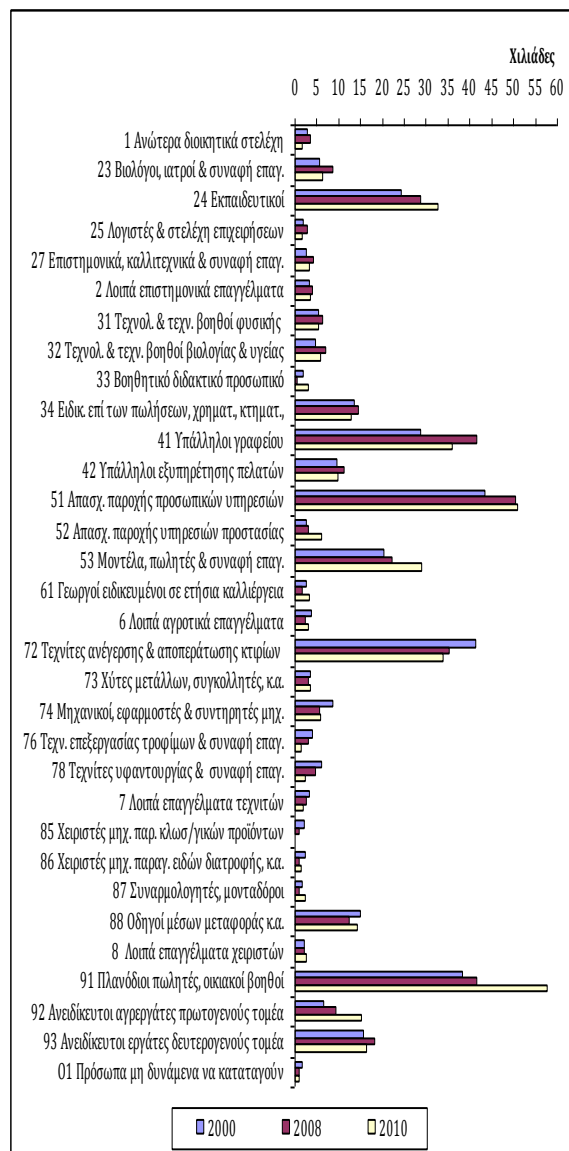
Από τα τεχνικά επαγγέλματα μόνο οι (71) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων και οι (93) ανειδίκευτοι εργάτες του δευτερογενούς τομέα εμφάνισαν ταυτόχρονα υψηλό αριθμό και ποσοστό απασχολούμενων μερικής απασχόλησης. Οι ιδιαίτερα όμως υψηλοί ρυθμοί αύξησης της μερικής απασχόλησης σε έναν αριθμό τεχνικών επαγγελμάτων ([35] τεχνικοί τομέα πληροφόρησης και επικοινωνιών, [72] τεχνίτες μετάλλων και μηχανημάτων, [93] ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα] παρέχουν ενδείξεις επέκτασης των ευελιξιών και στα επαγγέλματα του δευτερογενούς τομέα και της μεταποίησης ειδικότερα. Παρέχουν ενδείξεις δηλαδή της επέκτασης της μερικής απασχόλησης σε επαγγέλματα ανεξάρτητα από τα ειδικά χαρακτηριστικά τους, τα καθήκοντα, τα προσόντα και τις δεξιότητες που απαιτούνται για την άσκησή τους.

Παρεμφερείς διαπιστώσεις συνάγονται και για την προσωρινή απασχόληση. Οι συγκεντρώσεις της στα επαγγέλματα για μια σειρά έτη εμφανίζονται στο Διάγραμμα 3.2. Στη δεκαετία του 2000 ιδιαίτερα υψηλούς αριθμούς προσωρινά απασχολούμενων εμφάνισαν οι (24) εκπαιδευτικοί, οι (41) υπάλληλοι γραφείου, οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, τα (53) μοντέλα

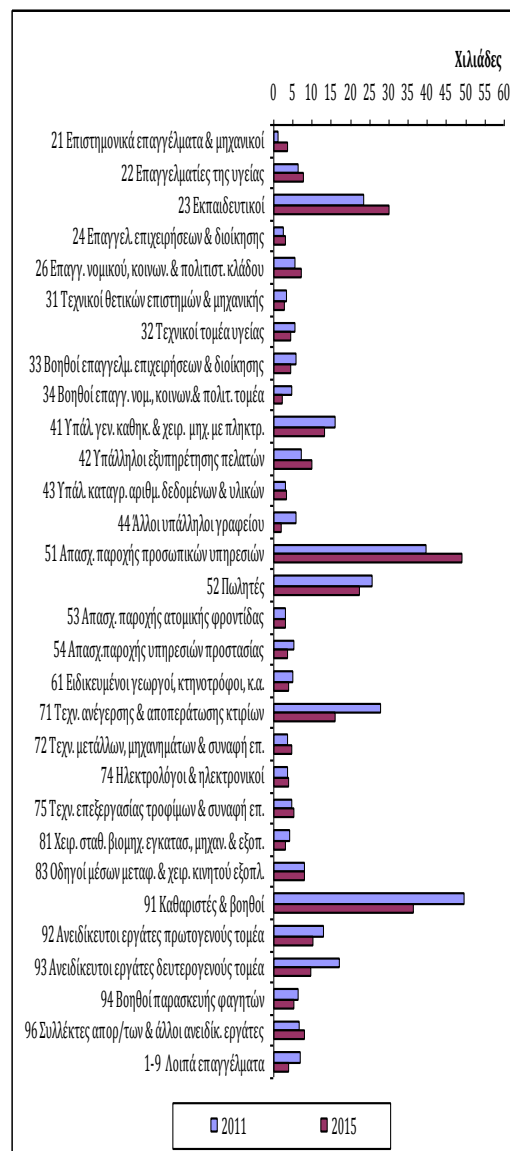
⁴³ Οι δυσχέρειες διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού με υψηλή μερική απασχόληση συνδέεται με ζητήματα συνέχειας των εκροών της παραγωγικής διαδικασίας όσο και σχέσεων με τους πελάτες, που ενδέχεται να βλάπτονται μέσα την περιορισμένη παρουσία των εργαζομένων. Στο πεδίο της παραγωγικότητας η χαμηλότερη παραγωγικότητα των μερικώς απασχολούμενων συνδέεται με μια σειρά παραγόντων μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και οι διαπιστώσεις ότι η παραγωγικότητα των εργαζομένων αυξάνει κατά τις τελευταίες ώρες του ωραρίου των κανονικά απασχολούμενων (βλ. Edward and Robinson 2004, Ευστράτογλου, 2015 και στην εκεί παρουσιαζόμενη βιβλιογραφία).

Διάγραμμα 3.2: Επαγγέλματα και προσωρινή απασχόληση

A. 2000, 2008, 2010

B. 2011, 2015

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Σημείωση: Στα λοιπά επαγγέλματα του Διαγράμματος 3.2B περιλαμβάνονται οι (1) διευθυντές και ανώτερα διοικητικά στελέχη, οι (25) επαγγελματίες του τομέα τεχνολογίας, πληροφόρησης και επικοινωνίας, οι (35) τεχνίτες του τομέα πληροφόρησης και επικοινωνίας, οι (62) ειδικοί/εμπειρογόμενοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς, οι (73) χειροτέχνες & τυπογράφοι, οι (82) συναρμολογητές (μονταδόροι) και τα (01) πρόσωπα που δεν κατατάσσονται αλλού.

και οι πωλητές και οι (91) πλανόδιοι πωλητές, με τους (72) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων να συνιστούν τη μοναδική αμιγώς τεχνική επαγγελματική κατηγορία να εντοπίζεται ανάμεσά τους. Τα τεχνικά επαγγέλματα εμφάνισαν περιορισμένους αριθμούς και μερίδια προσωρινά απασχολουμένων, επιβεβαιώνοντας τις διαπιστώσεις ότι οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης συνδέονται κυρίως με τις υπηρεσίες.

Στα ίδια περίπου επαγγέλματα συγκεντρώνεται η προσωρινή απασχόληση και την περίοδο 2011-2015, παρά τη γενικότερη μείωσή της που επήλθε ως

αποτέλεσμα της αλλαγής των εργασιακών σχέσεων.⁴⁴ Οι (23) εκπαιδευτικοί, οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, οι (52) πωλητές και οι (91) καθαριστές βοηθοί συγκεντρώνουν τους μεγαλύτερους αριθμούς προσωρινά απασχολούμενων με τους (71) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων να συνιστούν και εδώ τη μοναδική τεχνική κατηγορία με μεγάλο αριθμό προσωρινά απασχολούμενων. Ειδικότερα τα επαγγέλματα με υψηλές συγκεντρώσεις σε απόλυτα και ποσοστιαία μεγέθη και ο υψηλός ρυθμός μεταβολής τους παρουσιάζονται στον Πίνακα 3.2.

Πίνακας 3.2: Επαγγέλματα και προσωρινή απασχόληση (2015)

Επαγγέλματα με τον υψηλότερο αριθμό προσωρινής απασχόλησης	Επαγγέλματα με το υψηλότερο ποσοστό προσωρινής απασχόλησης	Επαγγέλματα με τον υψηλότερο ρυθμό μεταβολής της προσωρινής απασχόλησης (2011-2015)
51 / (48.934)	92 / (32,5%)	21 / (203,3%)
91 / (36.229)	91 / (29,7%)	42 / (37,7%)
23 / (29.958)	94 / (27,9%)	72 / (34,0%)
52 / (22.186)	96 / (24,9%)	25 / (30,1%)
71 / (15.956)	51 / (17,9%)	24 / (29,4%)
41 / (13.095)	11 / (16,4%)	23 / (27,7%)
92 / (10.078)	93 / (16,3%)	22 / (24,6%)
42 / (9.853)	71 / (15,3%)	51 / (23,8%)
93 / (9.557)	53 / (12,5%)	96 / (19,9%)
88 / (7.873)	23 / (12,0%)	43 / (15,1%)
Σύνολο προσωρινής απασχόλησης (288.717)	Ποσοστό προσωρινής στη συνολική απασχόληση (8,0%)	Ρυθμός μεταβολής συνολικής προσωρινής απασχόλησης (-9,6%)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Και στις τρεις στήλες του πίνακα κυριαρχούν τα επαγγέλματα που συνδέονται στενότερα με τις υπηρεσίες, με περιορισμένη παρουσία των τεχνικών και αγροτικών επαγγελμάτων. Ωστόσο, παρά την παρουσία των (11) γενικών διευθυντών και ανώτερων διοικητικών στελεχών και των (23) εκπαιδευτικών στα επαγγέλματα που εμφανίζουν υψηλά μερίδια προσωρινής απασχόλησης⁴⁵, η μεγάλη πλειονότητα των επαγγελμάτων αφορούν επαγγέλματα ανειδίκευτης εργασίας που η άσκησή τους απαιτεί χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα.

Φαίνεται λοιπόν οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης να συγκεντρώνονται σε επαγγέλματα κυρίως των υπηρεσιών, χαμηλών και μεσαίων εκπαιδευτικών προσόντων και δεξιοτήτων. Ωστόσο οι δυσμενείς συνθήκες του ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος επεκτείνονται και σε επαγγέλματα υψηλών δεξιοτήτων και εκπαιδευτικών προσόντων υποχρεώνοντας και οδηγώντας κατηγορίες επιστημονικών επαγγελμάτων στις ευέλικτες μορφές απασχόλησης. Οι υψηλοί ρυθμοί αύξησης της μερικής και της προσωρινής απασχόλησης στα επαγγέλματα αυτά επιβεβαιώνουν το γεγονός, παρ' ότι, τουλάχιστον μέχρι στιγμής, η σημαντική πλειονότητά τους δεν εντάσσεται σε αυτά.

⁴⁴ Βλ. μεταξύ άλλων Ετήσια Έκθεση για την ελληνική οικονομία και την απασχόληση του ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2015) και Ευστράτογλου (2015).

⁴⁵ Παρουσία που ερμηνεύεται κυρίως από τη συμμετοχή ανώτερων διοικητικών στελεχών σε θέσεις ευθύνης σε δημόσιους οργανισμούς αλλά και σε αναπληρωτές εκπαιδευτικούς.

3.3 Επαγγέλματα και ανεργία

Με δεδομένες τις εξελίξεις στην προσφορά εργασίας και στις απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος σε επαγγέλματα και δεξιότητες, επιχειρείται μια παρουσίαση του τμήματος εκείνου του ανθρώπινου δυναμικού που παραμένει έξω και πέραν των απαιτήσεων αυτών. Του τμήματος εκείνου που διαμορφώνει την ανεργία. Και εδώ η ανάλυση επιχειρείται πρώτον σε δύο συγκεκριμένες χρονικές στιγμές (στα έτη 2000 και 2015) αλλά και στις μεταβολές του ανθρώπινου δυναμικού που παραμένει άνεργο στις δύο αντίστοιχες χρονικές περιόδους (2000-2010 και 2011-2015). Η πρώτη στατική διερεύνηση του εκτός παραγωγικού συστήματος ανθρώπινου δυναμικού της χώρας κατά επάγγελμα επιχειρείται με τη βοήθεια των Διαγράμμάτων 3.3 και 3.4 ⁴⁶.

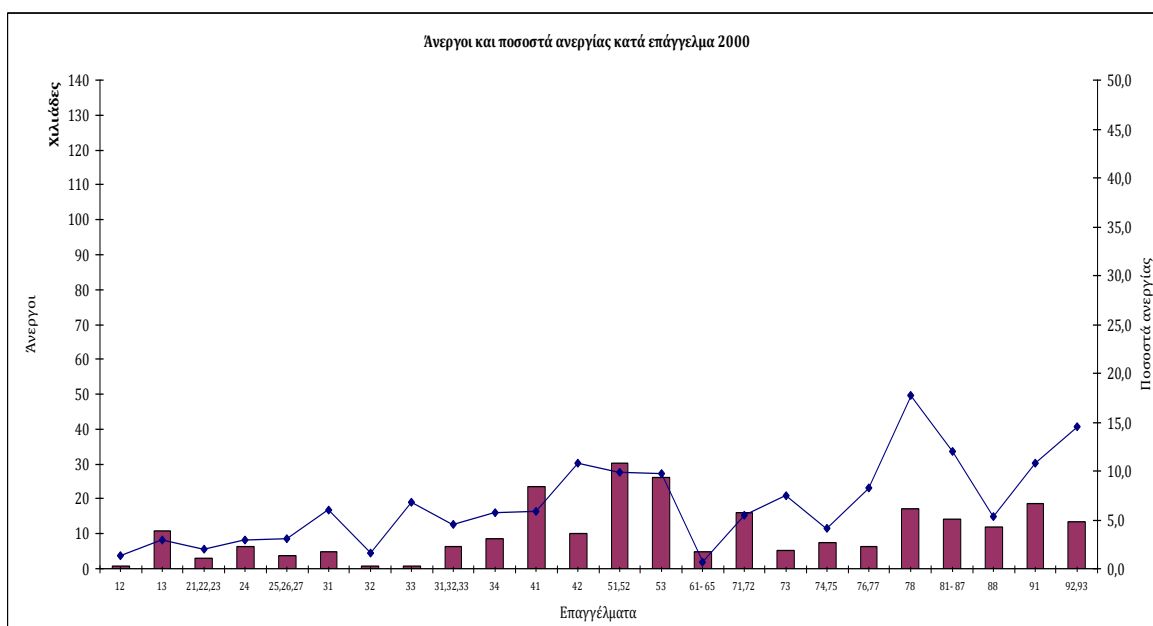
Το 2000 η συνολική ανεργία ανερχόταν σε 519.741 άτομα ή ποσοστό 11,3% του εργατικού δυναμικού, εκ των οποίων οι 207.500 ήταν άνδρες (ποσοστό ανεργίας 7,4%) και οι 312.200 γυναίκες (ποσοστό ανεργίας 17,0%). Εξ αυτών τα 274.087 άτομα, ή ποσοστό 52,7% αφορούσαν σε νεοεισερχόμενους⁴⁷, αναδεικνύοντας τις σημαντικές δυσχέρειες πρόσβασης, κυρίως των νέων, στην αγορά εργασίας και στη δομή της απασχόλησης. Από μια διαφορετική οπτική τούτο αναδεικνύει και στάσεις και συμπεριφορές του παραγωγικού συστήματος αναφορικά με τους νεοεισερχόμενους, αλλά και καταστάσεις που αφορούν στους μηχανισμούς παραγωγής γνώσεων και δεξιοτήτων. Σε αριθμό ανέργων, τις υψηλότερες συγκεντρώσεις εμφάνιζαν επαγγέλματα που συνδέονταν στενά με τις υπηρεσίες όπως οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών, τα (53) μοντέλα, πωλητές, οι (41) υπάλληλοι γραφείου και οι (91) πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί, κατηγορίες που στις περισσότερες περιπτώσεις εμφάνιζαν ταυτόχρονα και υψηλά ποσοστά ανεργίας (Διάγραμμα 3.3). Στις τεχνικές επαγγελματικές κατηγορίες υψηλές συγκεντρώσεις ανέργων εμφάνιζαν οι (78) τεχνίτες υφαντουργίας και οι (72) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, με πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας οι πρώτοι (17,7%) και σχετικά χαμηλά (5,4%) οι δεύτεροι. Ωστόσο υψηλά ποσοστά ανεργίας εμφάνιζαν και άλλες τεχνικές επαγγελματικές κατηγορίες ([87] συναρμολογητές – μονταδόροι (22,2%), [86] χειριστές μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής (17,7%), [76] τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων [10,1%]) καθώς και οι ανειδίκευτοι εργάτες πρωτογενούς (23,1%) και δευτερογενούς (12,6%) τομέα και πλανόδιοι πωλητές και οικιακοί βοηθοί (10,8%).

---

⁴⁶ Υπενθυμίζεται επίσης ότι οι επαγγελματικές κατηγορίες στα Διαγράμματα 3.3 και 3.4 για τα έτη 2000 και 2015 είναι διαφοροποιημένες, λόγω των αλλαγών στην ταξινόμηση των επαγγελμάτων. Ταυτοχρόνως επισημαίνεται ότι οι κλίμακες μέτρησης της ανεργίας στα δύο διαγράμματα είναι ίδιες, ώστε να αναδεικνύονται με πιο γλαφυρό τρόπο τόσο το ύψος όσο και οι μεταβολές της ανεργίας στα επαγγέλματα στις δύο διαφορετικές χρονικές περιόδους.

⁴⁷ Καθώς τα δεδομένα της ανεργίας κατά επάγγελμα αφορούν το επάγγελμα που ασκούσε το άτομο πριν περάσει στην ανεργία, δεν περιλαμβάνουν τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας και στη δομή της απασχόλησης.

Διάγραμμα 3.3: Άνεργοι και ποσοστά ανεργίας κατά επάγγελμα (2000)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Στον αντίποδα, εξαιρετικά περιορισμένα ποσοστά ανεργίας εμφάνιζαν, πέραν των επαγγελμάτων που συνδέονται με τον πρωτογενή τομέα, όπως οι (66) αλιείς (0%), οι (64) κτηνοτρόφοι – πτηνοτρόφοι (0,3%), οι (63) γεωργοί πολυκαλλιεργητές (0,3%), οι (62) γεωργοί δέντρων – αμπελών (1,1%), οι (61) γεωργοί ετήσιας καλλιέργειας (1,4%), που συνιστούν ιδιαίτερες περιπτώσεις λόγω της περιορισμένης μισθωτής απασχόλησης σε αυτά, οι (26) νομικοί (0,4%), οι (12) διευθύνοντες και ανώτερα στελέχη μεγάλων επιχειρήσεων (1,3%), οι (22) αρχιτέκτονες μηχανικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα (1,6%) και οι (32) τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί της βιολογίας και υγείας (1,6%), με τα υπόλοιπα επιστημονικά επαγγέλματα να εμφανίζουν χαμηλά ποσοστά ανεργίας, παρέχοντας ενδείξεις της ύπαρξης μιας ανεργίας τριβής,⁴⁸ παρά ανεργίας ελλιπούς ζήτησης ή διαρθρωτικής.

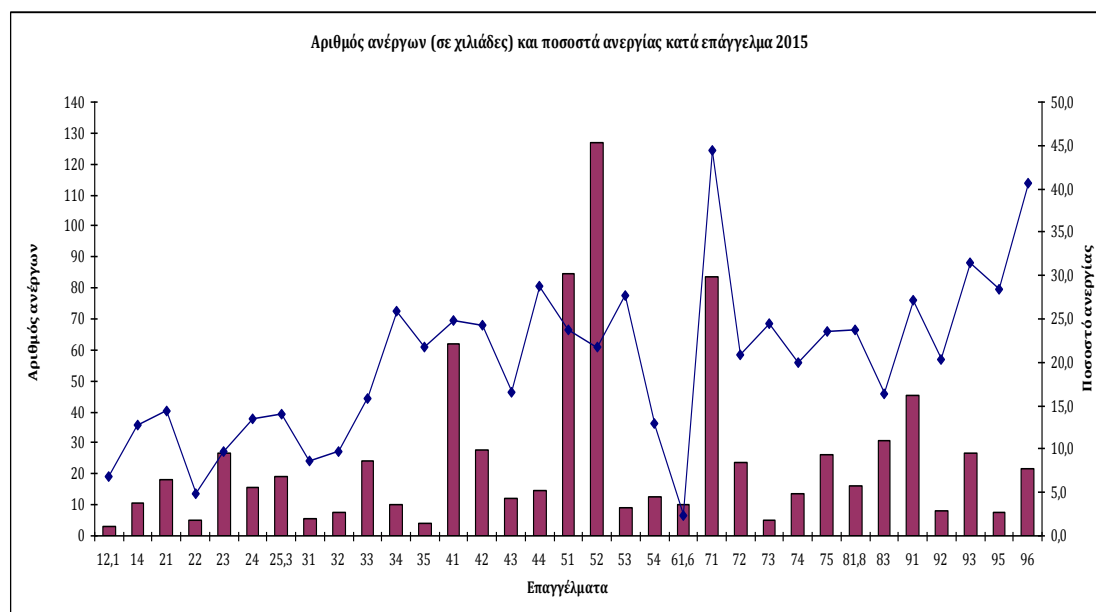
Το 2015 η συνολική ανεργία ανερχόταν σε 1.180.100 άτομα ή ποσοστό 24,6% του εργατικού δυναμικού, εκ των οποίων οι 573.300 ήταν άνδρες (ποσοστό ανεργίας 21,5%) και οι 606.800 γυναίκες (ποσοστό ανεργίας 28,3%).⁴⁹ Εξ αυτών οι 361.334 άτομα ήταν νεοεισερχόμενοι, γεγονός που υποδηλώνει τη διατήρηση

⁴⁸ Η ανεργία τριβής συνδέεται κυρίως με διαδικασίες αλλαγής θέσης εργασίας και αναμονής και αναζήτησης καλύτερης θέσης εργασίας. Για τη μορφή και τον χαρακτήρα της ανεργίας στην Ελλάδα, στην προ της κρίσης περίοδο, βλ. μεταξύ άλλων Ευστράτογλου (2009).

⁴⁹ Γίνεται φανερό ότι η οικονομική κρίση έχει πλήξει περισσότερο τους άνδρες συγκριτικά με τις γυναίκες. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι κλάδοι στους οποίους υπερτερούσαν οι άνδρες (μεταποίηση και κατασκευές) είχαν τις μεγαλύτερες απώλειες, ενώ ταυτοχρόνως το κλείσιμο μεγάλου αριθμού επιχειρήσεων, με απολύσεις του συνόλου του ανθρώπινου δυναμικού, λειτούργησε σε βάρος των ανδρών.

των δυσχερειών πρόσβασης κυρίως των νέων (ηλικιακά) στην αγορά εργασίας και στη δομή της απασχόλησης.⁵⁰

Διάγραμμα 3.4: Άνεργοι και ποσοστά ανεργίας κατά επάγγελμα (2015)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Ιδιαίτερα υψηλούς αριθμούς ανέργων εμφάνιζαν οι (52) οι πωλητές –μακράν όλων των άλλων η μεγαλύτερη ως προς την ανεργία επαγγελματική κατηγορία– οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών, οι (41) υπάλληλοι γενικών καθηκόντων, οι (91) καθαριστές και βοηθοί, με τους (71) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων να συνιστούν τη μοναδική τεχνική κατηγορία ανάμεσά τους. Υψηλούς αριθμούς εμφάνιζαν οι (42) υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών, οι (93) ανειδίκευτοι εργάτες της βιομηχανίας, οι (23) εκπαιδευτικοί, οι (75) τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, οι (33) βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης και οι (72) τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων και συναφή επαγγέλματα, με τις υπόλοιπες επαγγελματικές κατηγορίες να εμφανίζουν χαμηλότερους αριθμούς ανέργων.

Ωστόσο ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά ανεργίας εμφάνιζαν οι (71) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων (44,4%), οι (96) συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες (40,4%), οι (93) ανειδίκευτοι εργάτες βιομηχανίας και μεταφορών (31,4%), οι (44) άλλοι υπάλληλοι γραφείου (28,8%), οι (94-95) βοηθοί παρασκευής φαγητών και πλανόδιοι πωλητές (28,4%), οι (53) απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας (27,3%), οι (91) καθαριστές και βοηθοί (27,1%). Επαγγελματικές κατηγορίες ανειδίκευτων ή χαμηλής εξειδίκευσης εργαζομένων, που στη μεγάλη τους πλειονότητα

⁵⁰ Ποσοστιαία οι νεοεισερχόμενοι άνεργοι το 2015 κάλυπταν μικρότερο μερίδιο (30,6%) της συνολικής ανεργίας συγκριτικά με το αντίστοιχο (52,7%) του 2000, χωρίς ωστόσο αυτό να υποδηλώνει τη βελτίωση στους όρους πρόσβασής τους στην απασχόληση, αλλά περισσότερο την επέκταση των συνεπειών της κρίσης στο σύνολο των απασχολούμενων.

συνδέονται με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα και δεξιότητες, γεγονός που τους καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτους στις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης. Στον αντίποδα τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας εμφάνιζαν οι (62) δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς (1,7%) και οι (61) γεωργοί, κτηνοτρόφοι (2,3%), κατηγορίες του πρωτογενούς τομέα με εξαιρετικά περιορισμένα μερίδια μισθωτής απασχόλησης, οι (22) επαγγελματίες του τομέα υγείας (4,8%), οι (25) επαγγελματίες του τομέα τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας (5,6%) και οι (13) διευθυντές παραγωγής και εξειδικευμένων υπηρεσιών (6,2%). Η διαμόρφωση της ανεργίας το 2015 είναι αναμφίβολα αποτέλεσμα του ρυθμού μεταβολής της στα χρονικά αυτά διαστήματα (Διάγραμμα 3.5).

Και στις δύο χρονικές περιόδους της ανάλυσης η μεγάλη πλειονότητα των επαγγελματιών εμφάνισαν αύξηση της ανεργίας τους, με έναν εξαιρετικά περιορισμένο αριθμό επαγγελματιών να κατορθώνει να τη μειώσει (Διάγραμμα 3.5). Οι ρυθμοί μεταβολής στις δύο χρονικές περιόδους είναι πολύ διαφορετικοί, με τη δεκαετία του 2000 να εμφανίζει υψηλότερους, χωρίς αυτό να σηματοδοτεί καμία μορφή βελτίωσης στην περίοδο 2011-2015, καθώς η βάση μέτρησης της ανεργίας στην περίοδο αυτή είναι σημαντικά υψηλότερη και οι χαμηλότεροι ρυθμοί μεταβολής σηματοδοτούν υψηλότερους αριθμούς ανέργων.

Στην περίοδο 2000-2010 μείωση της ανεργίας τους εμφάνισαν οι (78) τεχνίτες υφαντουργίας και συναφή επαγγέλματα, οι (85) χειριστές μηχανών κλωστοϋφαντουργίας,⁵¹ οι (75) τεχνίτες ακριβείας – τυπογράφοι, οι (76) τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, επάγγελμα που σχετίζεται με τον μεγαλύτερο, ως προς την απασχόληση, κλάδο της ελληνικής μεταποίησης και οι (6), ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι και αλιείς. Στον αντίποδα, ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς αύξησης της ανεργίας τους εμφάνισαν τα (27) επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα και τα (2) λοιπά επιστημονικά επαγγέλματα, τεχνικές επαγγελματικές κατηγορίες όπως οι (82) χειριστές μηχανών παραγωγής μεταλλικών και ορυκτών προϊόντων, οι (72) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, οι (31) τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί της φυσικής, οι (32) τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί βιολογίας και υγείας, καθώς και επαγγέλματα στενά συνυφασμένα με τις υπηρεσίες, όπως οι (52) απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας, οι (41) υπάλληλοι γραφείου και οι (91) πλανόδιοι πωλητές και οικιακοί βοηθοί.

---

⁵¹ Η μείωση της ανεργίας των οποίων δεν υποδηλώνει αναγκαστικά και θετικές εξελίξεις γιατί συνοδεύεται από συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού που απασχολείται σε αυτήν.

Διάγραμμα 3.5: Ρυθμός μεταβολής ανεργίας

A. 2000-2010

B. 2011-2015

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Στην περίοδο της κρίσης (2011-2015) μείωση της ανεργίας τους εμφάνισαν οι (82) συναρμολογητές (μονταδόροι), οι (25) επαγγελματίες του τομέα τεχνολογίας, πληροφοριών και επικοινωνίας, οι (31) τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής αλλά και οι ανειδίκευτοι εργάτες του (92) πρωτογενούς και του (93) δευτερογενούς τομέα και οι (81) χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων και εξοπλισμού. Ωστόσο, όπως επισημάνθηκε και προηγουμένως, η μείωση αυτή δεν σηματοδοτεί καμία μορφή θετικής εξέλιξης. Δεν οφείλεται στη δυναμική του επαγγέλματος και στην αύξηση της απασχόλησης, αφού η τελευταία μειώνεται, αλλά στη σημαντική μείωση του εργατικού τους δυναμικού, γεγονός που υποδηλώνει την έξοδο από τα επαγγέλματα αυτά είτε μέσω συνταξιοδότησης, είτε μέσω αλλαγής επαγγέλματος. Στον αντίποδα, ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς αύξησης της ανεργίας τους εμφάνισαν κυρίως επαγγέλματα των υπηρεσιών, όπως οι (95) πλανόδιοι

πωλητές, οι (14) διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων και επιχειρήσεων εμπορίου, οι (22) επαγγελματίες της υγείας, οι (24) επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης, οι (53) απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας, οι (96) συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες, οι (42) υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών, οι (61-62) γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς και δασοκόμοι, των οποίων ωστόσο το ποσοστό ανεργίας τους παραμένει ιδιαίτερα περιορισμένο και οι (35) τεχνίτες τομέα πληροφόρησης και επικοινωνίας⁵². Οι υπόλοιπες επαγγελματικές κατηγορίες εμφάνισαν ρυθμούς μεταβολής της ανεργίας τους που κυμάνθηκαν μεταξύ του 2,2% ([75] τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, ποτών και καπνού) και του 67,5% ([73] χειροτέχνες τυπογράφοι).

3.4 Επαγγέλματα, ευέλικτες μορφές απασχόλησης και ανεργία

Έχοντας επιχειρήσει ξεχωριστά τη διερεύνηση των εξελίξεων των ευέλικτων μορφών απασχόλησης και της ανεργίας στις αναλυτικές επαγγελματικές κατηγορίες, στην ενότητα αυτή επιχειρείται μια από κοινού διερεύνησή τους προκειμένου να αναδειχθεί το κατά πόσο η παρουσία των ευέλικτων μορφών απασχόλησης λειτούργησε (ή όχι) ανασταλτικά στην αύξηση της ανεργίας μέσα στα επαγγέλματα. Τις τελευταίες δεκαετίες στους διεθνείς οργανισμούς αλλά και σε ένα μεγάλο τμήμα των σχεδιαστών πολιτικής, των εμπειρογνώμωνων και άλλων επιστημόνων επικρατεί η άποψη που θεωρεί ως κύριο αίτιο της υψηλής και παρατεταμένης ανεργίας τη δυσκαμψία των αγορών εργασίας ή, με άλλα λόγια, την απουσία ευελιξιών.⁵³ Η ορθότητα της άποψης αυτής επιχειρείται να ελεγχθεί μέσα από μια έμμεση ανάδειξη των σχέσεων των ευέλικτων μορφών απασχόλησης και ανεργίας.⁵⁴ Και στη περίπτωση αυτή διερεύνηση επιχειρείται με δύο τρόπους. Πρώτον σε ένα στατικό επίπεδο, σε συγκεκριμένες δηλαδή

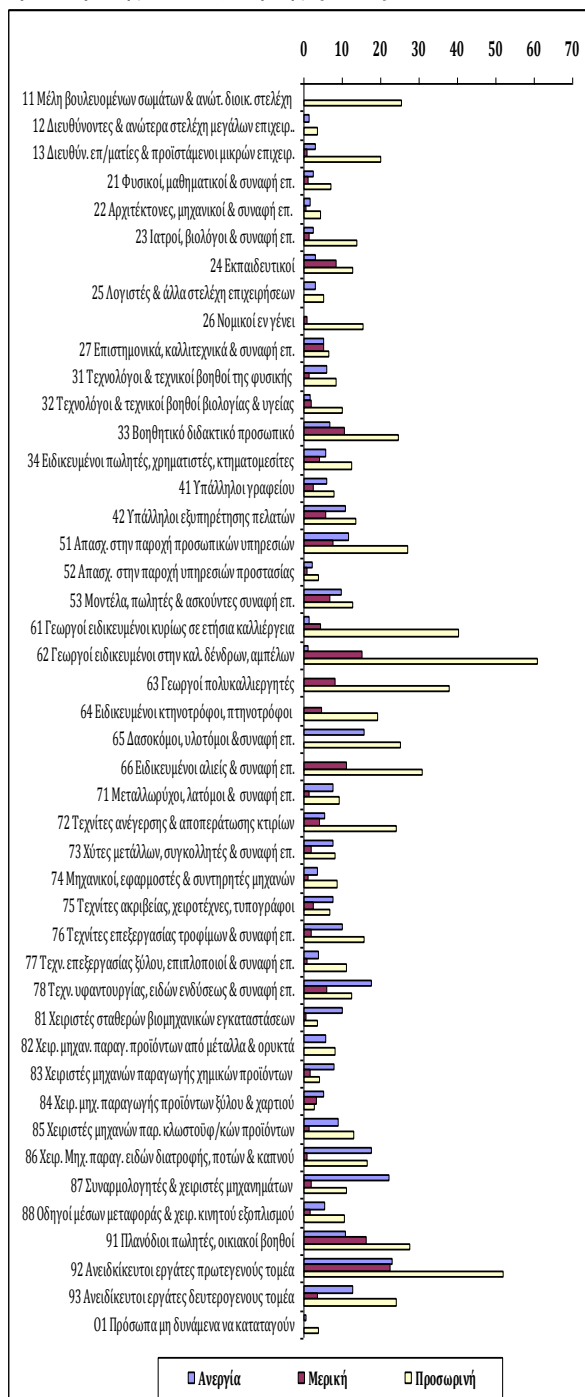
⁵² Οι αντίθετης κατεύθυνσης εξελίξεις που παρατηρούνται στην ανεργία των (25) επαγγελματιών του τομέα τεχνολογίας, πληροφόρησης και επικοινωνίας και των (35) τεχνικών του τομέα τεχνολογίας, πληροφόρησης και επικοινωνίας θα πρέπει να γίνουν αποδεκτές με ιδιαίτερες επιφυλάξεις λόγω των περιορισμένων μεγεθών τους. Πέραν τούτου ενδέχεται να σηματοδοτούν είτε εσωτερικές ανακατατάξεις στα επαγγέλματα του κλάδου είτε να οφείλονται σε ζητήματα καταγραφής και ταξινόμησης των σχετικών δεδομένων.

⁵³ Για τις θέσεις αυτές βλ. ενδεικτικά OECD (1994), καθώς και τις εργασίες του Nickell γύρω από το NAIRU, και ειδικότερα στο Nickel et al. (2005), στο οποίο υποστηρίζεται ότι οι γενικότερες εξελίξεις (μεταβολές) της ανεργίας στις χώρες του ΟΟΣΑ ερμηνεύονται από τους θεσμούς της αγοράς εργασίας. Ειδικότερα υποστηρίζεται ότι οι ρυθμίσεις προστασίας της απασχόλησης, το μέγεθος και η διάρκεια των επιδομάτων ανεργίας, η πυκνότητα και η δύναμη των συνδικάτων και η φορολόγηση της εργασίας αυξάνουν την ανεργία. Οι θέσεις αυτές έχουν αμφισβητηθεί έντονα τόσο από συνδικάτα όσο και από προοδευτικούς οικονομολόγους και εμπειρογνώμονες (βλ. ενδεικτικά Vergeer and Kleinknecht, 2012 και στην εκεί βιβλιογραφία).

⁵⁴ Η έμμεση διερεύνηση του ρόλου των ευελιξιών, όπως εκφράζονται μέσα από την παρουσία της μερικής και της προσωρινής απασχόλησης στα επαγγέλματα, σε σχέση με την ανεργία, δεν έχει τον χαρακτήρα ανάδειξης μιας αιτιώδους σχέσης ανάμεσά τους (δεν μπορεί να αποδείξει ότι το αίτιο της ανεργίας τους είναι η παρουσία τους) αλλά μιας έμμεσης συσχέτισης και ανάδειξης μιας σειράς ενδείξεων, που τόσο το πλήθος των δεδομένων όσο και οι τεχνικές της ανάλυσης καθιστούν ιδιαίτερα ισχυρές.

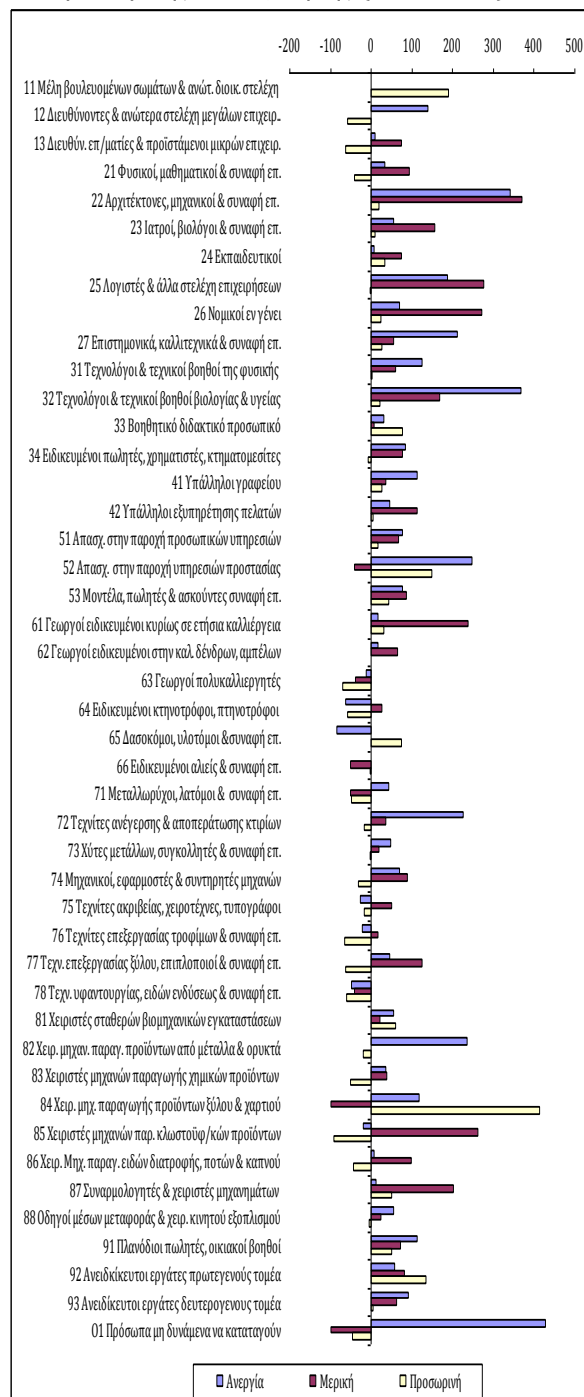
χρονικές στιγμές, προκειμένου να διερευνηθεί το κατά πόσο συνυπάρχουν (ή όχι) υψηλά ποσοστά ευέλικτων μορφών απασχόλησης και υψηλά ποσοστά ανεργίας και δεύτερον σε ένα δυναμικό επίπεδο, που αποσκοπεί να αναδείξει μέσα από τους ρυθμούς μεταβολής τους, το κατά πόσο η αύξηση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης περιορίζει ή όχι την αύξηση της ανεργίας.

Διάγραμμα 3.6: Ποσοστά ανεργίας, μερικής και προσωρινής απασχόλησης (2000)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Διάγραμμα 3.7: Ρυθμοί μεταβολής ανεργίας, μερικής και προσωρινής απασχόλησης (2000-2010)

Το 2000 η υψηλή ανεργία (11,3%) συνυπήρχε με περιορισμένη μερική (4,7%) και υψηλή προσωρινή απασχόληση (13,8%) (Πίνακας Παραρτήματος Π.3.1). Στο

επίπεδο των επαγγελμάτων η συνύπαρξη αυτή ελάμβανε μια ποικιλία από μορφές χωρίς να αναδεικνύεται μια αρνητική συσχέτιση, σύμφωνα με την οποία τα υψηλά μερίδια ευέλικτων μορφών απασχόλησης συνδέονταν με χαμηλά ποσοστά ανεργίας. Οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης δεν συνδυάζονταν με περιορισμένη ανεργία μέσα στα επαγγέλματα. Το αντίθετο ίσχυε σε πολλές περιπτώσεις καθώς τα επαγγέλματα με υψηλά μερίδια μερικής αλλά κυρίως προσωρινής απασχόλησης εμφάνιζαν και υψηλά ποσοστά ανεργίας (Διάγραμμα 3.6 και Πίνακας Παραρτήματος Π.3.1). Εξαιρέση αποτελούσαν τα επαγγέλματα του πρωτογενούς τομέα όπου τα υψηλά μερίδια μερικής απασχόλησης στους (62) γεωργούς ειδικευμένους στη καλλιέργεια δένδρων και αμπέλων και στους (66) ειδικευμένους αλιείς και συναφή επαγγέλματα και προσωρινής απασχόλησης στο σύνολο των αγροτικών επαγγελμάτων συνδυάζονταν με χαμηλά ποσοστά ανεργίας,⁵⁵ οι εκπαιδευτικοί, που εμφάνισαν σχετικά υψηλό ποσοστό (8,5%) μερικής απασχόλησης και χαμηλή (2,9%) ανεργία, και μερικά επιστημονικά επαγγέλματα, όπως οι (23) ιατροί και βιολόγοι, οι (26) νομικοί, οι (32) τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί, που συνδύαζαν υψηλά μερίδια προσωρινής απασχόλησης και χαμηλή ανεργία. Επιπρόσθετα η απουσία της αρνητικής συσχέτισης ανάμεσα στην ανεργία και στις ευέλικτες μορφές απασχόλησης στα επαγγέλματα αναδείχτηκε και μέσα από τους συντελεστές συσχέτισης, όπου για μεν την ανεργία και τη μερική απασχόληση διαμορφώθηκε σε 0,263325 για δε την ανεργία και προσωρινή απασχόληση σε 0,113368.

Παρεμφερείς διαπιστώσεις συνάγονται και από τη διερεύνηση των ρυθμών μεταβολής της ανεργίας και των ευέλικτων μορφών απασχόλησης τη δεκαετία 2000-2010. Καταρχάς στο σύνολό τους τα μεγέθη αυτά κινήθηκαν προς την ίδια κατεύθυνση με την ανεργία να αυξάνεται κατά 16,3%⁵⁶, τη μερική απασχόληση κατά 51% και την προσωρινή απασχόληση κατά 13,8%. Στο επίπεδο των επαγγελμάτων, μερική απασχόληση και ανεργία εμφάνισαν ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς αύξησης σε έναν μεγάλο αριθμό επαγγελμάτων. Οι εξαιρέσεις ήταν περιορισμένες με τρία μόνο τεχνικά επαγγέλματα ([85] χειριστές μηχανών παραγωγής κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων, [86] χειριστές μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής και [87] συναρμολογητές και χειριστές μηχανημάτων), στα οποία οι υψηλοί ρυθμοί αύξησης της μερικής απασχόλησης συνδυάστηκαν με μείωση της ανεργίας στους πρώτους και περιορισμένες αυξήσεις στους άλλους. Στην περίπτωση της προσωρινής απασχόλησης τα επαγγέλματα ήταν περίπου μοιρασμένα ανάμεσα σε αυτά που αύξησαν και εκείνα που μείωσαν την προσωρινή τους απασχόληση. Ωστόσο, το σύνολο των επαγγελμάτων που αύξησαν την προσωρινή τους απασχόληση αύξησαν ταυτόχρονα και την ανεργία τους (σε μερικές μάλιστα περιπτώσεις με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς), ενώ επιπρόσθετα ένας αριθμός επαγγελμάτων στα οποία μειώθηκε η προσωρινή απασχόληση εμφάνισαν είτε μειώσεις της ανεργίας τους είτε περιορισμένες αυξήσεις. Τούτο παρέχει ενδείξεις μιας θετικής συσχέτισης

---

⁵⁵ Τούτα όμως είναι περισσότερο συνυφασμένα με την απουσία μισθωτής απασχόλησης παρά με την ύπαρξη της ευελιξίας.

⁵⁶ Η σχετικά περιορισμένη αυτή αύξηση της ανεργίας στο διάστημα 2000-2010 οφείλεται στο γεγονός ότι μέχρι το 2008 υπάρχει μια σημαντική μείωση, που αντιστρέφεται με ταχείς ρυθμούς στο διάστημα 2008-2010.

ανάμεσα στα δύο μεγέθη και σε κάθε περίπτωση την απουσία μιας αρνητικής συσχέτισης, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τους ιδιαίτερα χαμηλούς (αλλά θετικούς) συντελεστές συσχέτισης⁵⁷. Γίνεται λοιπόν φανερό ότι τη δεκαετία 2000-2010 οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης δεν συνδυάστηκαν με χαμηλή ανεργία και η επέκτασή τους αδυνατούσε να συγκρατήσει την ανεργία σε χαμηλά επίπεδα. Κατά συνέπεια, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης δεν λειτούργησαν ως μηχανισμός συγκράτησης και περιορισμού της ανεργίας.

Οι διαπιστώσεις αυτές μπορεί να υποστηριχθούν και για την περίοδο 2011-2015, καθώς το 2015 συνυπήρχαν ιδιαίτερα υψηλή ανεργία (24,6%) με υψηλή μερική (9,5%) και προσωρινή (12,3%) απασχόληση. Στο επίπεδο των επαγγελματιών, το σύνολο σχεδόν των επαγγελματιών που εμφάνισαν υψηλά μερίδια μερικής και προσωρινής απασχόλησης (υψηλότερα του αντίστοιχου μέσου όρου τους) εμφάνισαν ταυτόχρονα και υψηλή ανεργία (Διάγραμμα 3.7, Πίνακας Παραρτήματος Π.3.2).

Βεβαίως σχετικά υψηλή ανεργία εμφάνισε και ένας αριθμός επαγγελματιών με χαμηλή μερική απασχόληση⁵⁸, αλλά σε καμία περίπτωση δεν παρατηρήθηκε συνύπαρξη υψηλής μερικής απασχόλησης και χαμηλής ανεργίας, γεγονός που θα αναδείκνυε την ύπαρξη μιας αρνητικής συσχέτισης ανάμεσά τους. Στην περίπτωση της προσωρινής απασχόλησης ένας περιορισμένος αριθμός επαγγελματιών εμφάνισε σχετικά υψηλή προσωρινή απασχόληση και περιορισμένη ανεργία. Πρόκειται για τα επαγγέλματα των (11) γενικών διευθυντών και ανώτερων διοικητικών στελεχών, των (22) επαγγελματιών της υγείας και των (23) εκπαιδευτικών, που είτε απασχολούνται με θητεία σε συγκεκριμένες θέσεις δημόσιων οργανισμών είτε ασκούν την ειδικότητά τους ως γιατροί είτε ως αναπληρωτές καθηγητές, αλλά και τα επαγγέλματα των (61) ειδικευμένων γεωργών και κτηνοτρόφων και των (62) ειδικευμένων δασοκόμων και αλιέων, που εμφάνισαν εξαιρετικά χαμηλά ποσοστά ανεργίας⁵⁹.

Η απουσία της όποιας αρνητικής συσχέτισης των ευέλικτων μορφών απασχόλησης και της ανεργίας επιβεβαιώνεται περαιτέρω και από τους ρυθμούς μεταβολής (Διάγραμμα 3.8) αλλά και από τους συντελεστές συσχέτισης των μεγεθών αυτών, όπου αφενός για τους ρυθμούς μεταβολής της μερικής

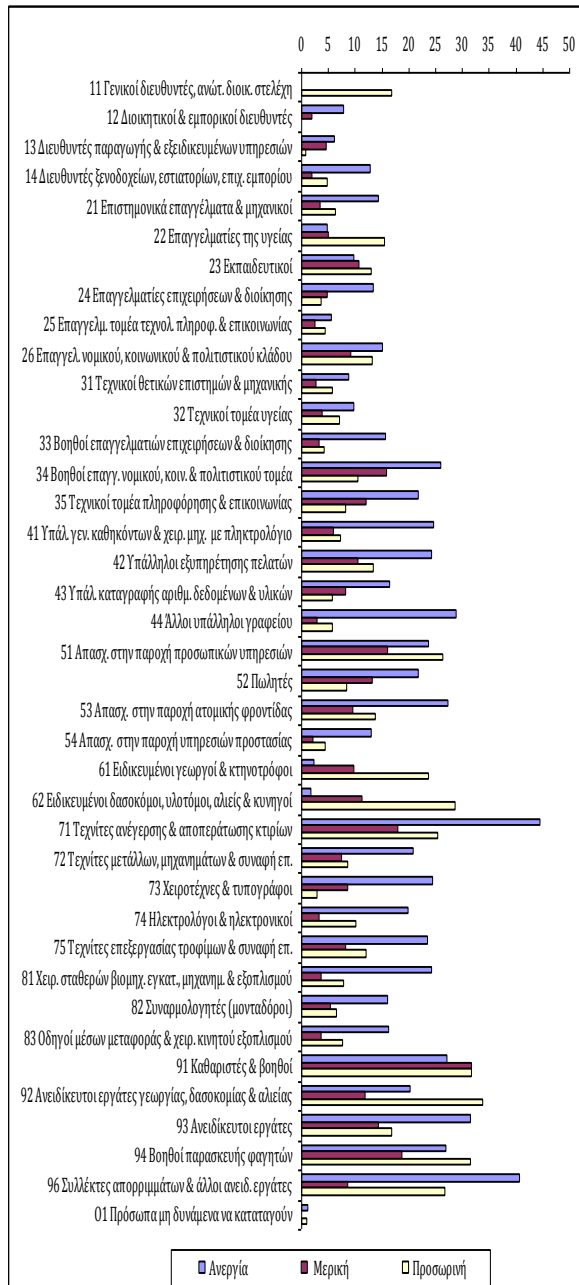
⁵⁷ Στην περίπτωση των ρυθμών μεταβολής ανεργίας και μερικής απασχόλησης ο συντελεστής συσχέτισης ανέρχεται σε 0,10038, ενώ στην αντίστοιχη των ρυθμών μεταβολής ανεργίας και προσωρινής απασχόλησης σε 0,104637.

⁵⁸ Στην ομάδα αυτή περιλαμβάνονται οι (14) διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων και επιχειρήσεων εμπορίου, οι (24) επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης, οι (33) βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων, οι (41) υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με ηλεκτρολόγιο, οι (44) άλλοι υπάλληλοι γραφείου, οι (74) ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί, οι (81) χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων και οι (83) οδηγοί μέσων μεταφοράς.

⁵⁹ Η ανεργία των αγροτικών επαγγελματιών συνιστά μια ιδιαίτερη περίπτωση λόγω κυρίως της εξαιρετικά υψηλής αυτοαπασχόλησης και της εξαιρετικά περιορισμένης παρουσίας του θεσμού της αγοράς εργασίας.

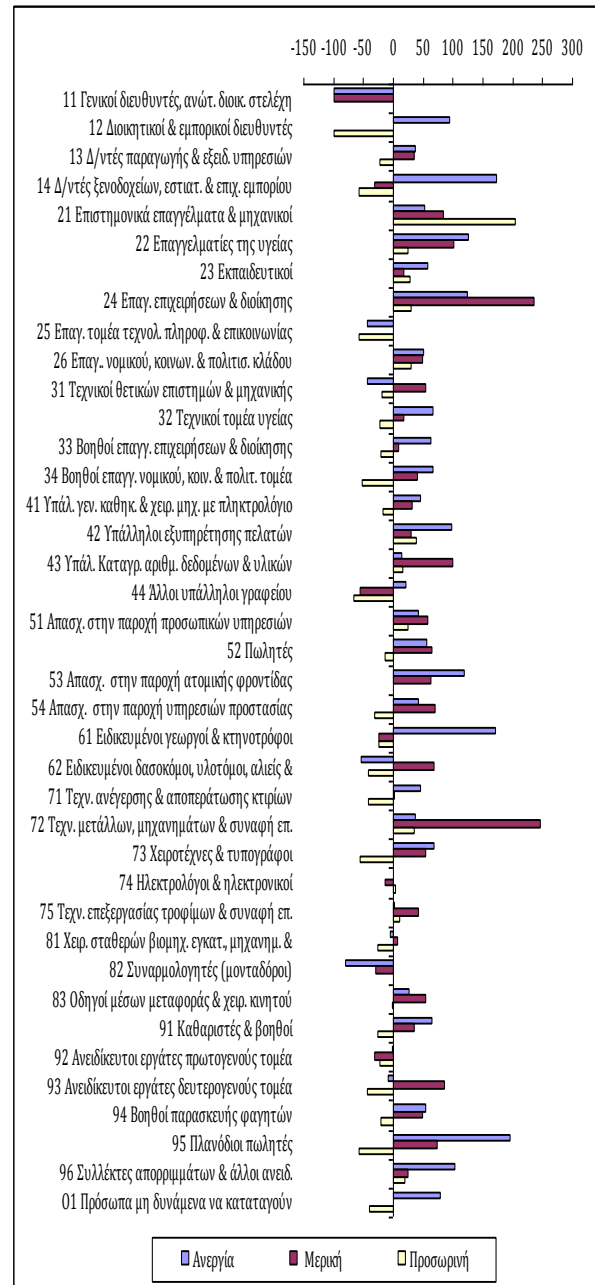
απασχόλησης και της ανεργίας στα επαγγέλματα το διάστημα 2011-2015 ανήλθε σε 0,312152, αφετέρου για τους ρυθμούς μεταβολής προσωρινής απασχόλησης και ανεργίας σε 0,002543.

Διάγραμμα 3.8: Ποσοστά ανεργίας, μερικής και προσωρινής απασχόλησης (2015)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Διάγραμμα 3.8: Ρυθμοί μεταβολής ανεργίας, μερικής και προσωρινής απασχόλησης (2011-2015)

Το διάστημα 2011-2015 η ανεργία αυξήθηκε κατά 44,7%, η μερική απασχόληση κατά 28,4%, ενώ η προσωρινή απασχόληση μειώθηκε κατά 9,6% (Πίνακας Παραρτήματος Π.3.1), χωρίς ωστόσο αυτό να υποδηλώνει τη μείωση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας, καθώς η προσωρινή απασχόληση έχει υποκατασταθεί, με τη βοήθεια των εργασιακών σχέσεων, από απασχόληση που

μπορεί να διακοπεί ανά πάσα στιγμή χωρίς αποζημίωση στη διάρκεια του έτους πρόσληψης.

Στο επίπεδο των επαγγελματιών, πριν επιχειρηθεί η διερεύνηση των σχέσεων τους κρίνεται σκόπιμο να επισημανθούν μια σειρά από εξελίξεις. Πρώτον, παρά τον υψηλό ρυθμό αύξησής της συνολικής ανεργίας, που συνδυάστηκε με υψηλούς ρυθμούς αύξησης και στην πλειονότητα των επαγγελματιών, ένας περιορισμένος αριθμός επαγγελματιών εμφάνισε μείωση της ανεργίας.⁶⁰ Δεύτερον, παρά τη σημαντική αύξηση της συνολικής μερικής απασχόλησης, ένας αριθμός επαγγελματιών εμφάνισε μείωση, ενώ αντίστροφα, παρά τη μείωση της συνολικής προσωρινής απασχόλησης, δώδεκα επαγγέλματα εμφάνισαν αύξηση.

Στο πεδίο της μερικής απασχόλησης το σύνολο των επαγγελματιών που εμφάνισαν υψηλούς ρυθμούς αύξησης της μερικής απασχόλησης εμφάνισαν ταυτόχρονα και υψηλούς ρυθμούς αύξησης της ανεργίας. Εξαίρεση αποτέλεσαν οι (43) υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων και οι (75) τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, που η σημαντική αύξηση της μερικής τους απασχόλησης συνδυάστηκε με περιορισμένη αύξηση της ανεργίας τους. Στο πεδίο της προσωρινής απασχόλησης το σύνολο των επαγγελματιών με αύξηση της προσωρινής εμφάνισε ταυτόχρονα υψηλή αύξηση της ανεργίας. Εξαίρεση και εδώ απετέλεσαν οι (74) ηλεκτρολόγοι – ηλεκτρονικοί και οι (75) τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, όπου η περιορισμένη αύξηση της προσωρινής τους απασχόλησης συνδυάστηκε με περιορισμένη αύξηση της ανεργίας τους. Τα επαγγέλματα που μείωσαν την προσωρινή τους απασχόληση μοιράστηκαν ανάμεσα σε αυτά που παρουσίασαν υψηλούς ρυθμούς αύξησης της ανεργίας τους και σε εκείνα που εμφάνισαν χαμηλότερους ρυθμούς αύξησής της.

Οι σημαντικές αυτές ενδείξεις για το σύνολο της αναλυόμενης περιόδου τόσο αναφορικά με τη συνύπαρξη υψηλών μεριδίων μερικής και προσωρινής απασχόλησης με την ανεργία σε συγκεκριμένα έτη, όσο και με τους ρυθμούς μεταβολής των μεγεθών τους στα δύο υπό ανάλυση χρονικά διαστήματα ανέδειξαν την αδυναμία των ευέλικτων μορφών απασχόλησης να συγκρατήσουν την ανεργία σε χαμηλό επίπεδο. Η επέκταση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης στη χώρα, ως στρατηγική μείωσης του κόστους εργασίας, σε ένα πλαίσιο απουσίας επενδύσεων, δεν συμβάλλει στη βελτίωση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, γεγονός που

---

⁶⁰ Όπως επισημάνθηκε στην προηγούμενη ενότητα, πρόκειται για τους (25) επαγγελματίες του τομέα τεχνολογίας, πληροφόρησης και επικοινωνίας, τους (31) τεχνικούς θετικών επιστημών και μηχανικής, τους (62) ειδικευμένους δασοκόμους και αλιείς, τους (82) συναρμολογητές (μονταδόρους), που εμφάνισαν υψηλούς ρυθμούς μείωσης της ανεργίας τους, και τους (81) χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων και μηχανημάτων και τους ανειδίκευτους εργάτες του (92) πρωτογενούς και του (93) δευτερογενούς τομέα, που εμφάνισαν περιορισμένους ρυθμούς μείωσης της ανεργίας τους. Η μείωση ωστόσο αυτή δεν σηματοδοτεί καμία μορφή θετικής εξέλιξης, καθώς οφείλεται αποκλειστικά στη μείωση του εργατικού τους δυναμικού, με ό,τι αυτό επιφέρει.

επιδεινώνει περαιτέρω την απασχόληση και αυξάνει την ανεργία. Φαίνεται λοιπόν πως οι στρατηγικές που ευνοούν την περαιτέρω επέκταση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας και στη δομή της απασχόλησης ευνοούν και την περαιτέρω αύξηση της ανεργίας.

Παράρτημα

Πίνακας Π-3.1: Ποσοστά ανεργίας, μερικής και προσωρινής απασχόλησης και ρυθμοί μεταβολής τους (2000-2010)

Επαγγέλματα	Ποσοστά 2000			Ρυθμός μεταβολής 2000-2010		
	Ανεργία	Μερική	Προσωρινή	Ανεργία	Μερική	Προσωρινή
11 Μέλη βουλευομένων σωμάτων & ανώτ. διοικ. στελ.	0,0	0,0	25,4	0,0	0,0	190,0
12 Διευθύνοντες & ανώτερα στελέχη μεγάλων επιχειρήσεων	1,3	0,0	3,5	138,0	0,0	-56,9
13 Διευθύν. επ/ματίες & προϊστάμενοι μικρών επιχειρ.	3,0	0,9	20,0	9,7	73,8	-61,9
21 Φυσικοί, μαθηματικοί & συναφή επαγγέλματα	2,3	1,1	6,9	32,6	93,3	-40,1
22 Αρχιτέκτονες, μηχανικοί & συναφή επαγγέλματα	1,6	0,5	4,4	342,2	369,0	17,9
23 Ιατροί, βιολόγοι & συναφή επαγγέλματα	2,3	1,3	13,8	54,9	156,4	9,4
24 Εκπαιδευτικοί	2,9	8,5	12,7	7,6	75,3	34,2
25 Λογιστές & άλλα στελέχη επιχειρήσεων	2,9	0,3	5,2	186,7	276,9	-2,0
26 Νομικοί εν γένει	0,4	0,8	15,3	68,3	271,8	24,8
27 Επιστημονικά, καλλιτεχνικά & συναφή επαγγέλμ.	5,0	5,1	6,5	210,9	55,3	25,2
31 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί της φυσικής	6,0	1,3	8,4	125,7	60,0	1,7
32 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί βιολογίας & υγείας	1,6	1,8	10,1	368,1	167,7	20,8
33 Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό	6,8	10,5	24,5	30,3	6,0	76,3
34 Ειδικευμένοι πωλητές, χρηματιστές, κτηματομεσίτες	5,7	4,1	12,3	83,3	76,1	-6,5
41 Υπάλληλοι γραφείου	5,9	2,5	7,9	113,1	35,4	25,8
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	10,8	5,6	13,5	46,1	113,7	4,3
51 Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	11,6	7,7	27,1	75,7	68,2	17,1
52 Απασχολούμενοι παροχής υπηρεσιών προστασίας	2,1	0,9	3,8	247,8	-41,7	149,8
53 Μοντέλα, πωλητές & ασκούντες συναφή επαγγ.	9,7	6,7	12,6	77,7	86,8	42,0
61 Γεωργοί κυρίως σε ετήσια καλλιέργεια	1,4	4,2	40,4	16,4	238,6	30,6
62 Γεωργοί στην καλλιέργεια δένδρων, αμπελών	1,1	15,2	60,8	15,7	64,7	-0,5
63 Γεωργοί πολυκαλλιεργητές	0,3	8,0	37,9	-13,1	-39,8	-70,3
64 Ειδικευμένοι κτηνοτρόφοι, πτηνοτρόφοι	0,3	4,6	19,2	-63,9	26,5	-58,1
65 Δασοκόμοι, υλοτόμοι & συναφή επαγγέλματα	15,7	0,0	25,1	-85,0	0,0	73,6
66 Ειδικευμένοι αλιείς & ασκούντες συναφή επαγγ.	0,0	11,1	30,9	0,0	-50,2	-3,2
71 Μεταλλωρύχοι, λατόμοι & συναφή επαγγέλματα	7,6	1,3	9,2	42,7	-50,0	-48,5
72 Τεχνίτες ανέγερσης & αποπεράτωσης κτιρίων	5,4	4,1	24,1	225,6	35,0	-18,2
73 Χύτες μετάλλων, συγκολλητές & ασκούντες συναφή επαγγέλματα	7,5	1,8	8,1	48,7	18,5	-2,6
74 Μηχανικοί, εφαρμοστές & συντηρητές μηχανών	3,5	1,2	8,7	69,5	88,4	-32,6
75 Τεχνίτες ακριβείας, χειροτέχνες, τυπογράφοι	7,5	2,4	6,7	-26,1	50,7	-18,1
76 Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων & συναφή επαγγέλματα	10,1	1,9	15,7	-22,5	16,2	-65,1
77 Τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου, επιπλοποιοί & συναφή επαγγέλματα	3,9	0,8	11,1	45,4	125,6	-62,0
78 Τεχνίτες υφαντουργίας, ειδών ενδύσεως & συναφή επαγγέλματα	17,7	5,9	12,3	-49,2	-40,4	-60,0
81 Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων	9,9	0,6	3,5	54,6	21,7	58,8
82 Χειρ. μηχανών παραγωγής προϊόντων από μέταλλα & ορυκτά	5,6	0,0	8,2	235,7	0,0	-19,7
83 Χειριστές μηχανών παραγωγής χημικών προϊόντων	7,8	1,5	4,0	35,3	37,3	-49,9
84 Χειρ. Μηχ. παραγωγής προϊόντων ξύλου & χαρτιού	5,0	3,3	2,8	116,9	-100,0	413,6
85 Χειριστές μηχανών παραγωγής κλωστούφ/κών προϊόντων	8,9	1,3	13,1	-18,7	261,6	-91,5
86 Χειριστές μηχανών παραγωγής . ειδών διατροφής, ποτών & καπνού	17,7	0,8	16,5	6,8	98,3	-43,8
87 Συναρμολογητές & χειριστές μηχανημάτων	22,2	2,0	11,2	11,9	201,7	50,8
88 Οδηγοί μέσων μεταφοράς & χειριστές κινητού εξοπλισμού	5,4	1,6	10,5	55,8	23,1	-4,5
91 Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί	10,8	16,3	27,6	111,9	71,6	50,8

92 Ανεπίδεκτοι εργάτες πρωτογενούς τομέα	23,1	22,5	51,9	56,7	80,8	134,6
93 Ανεπίδεκτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα	12,6	3,4	24,1	90,7	61,5	4,0
01 Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	0,6	0,4	3,8	428,6	-100,0	-46,8
Σύνολο	11,3	4,7	13,8	16,3	51,0	13,8

Πίνακας Π-3.2: Ποσοστά ανεργίας, μερικής και προσωρινής απασχόλησης και ρυθμοί μεταβολής τους (2011-2015)

Επαγγέλματα 2015	Ποσοστά 2015			Ρυθμός μεταβολής 2011-2015		
	Ανεργία	Μερική	Προσωρινή	Ανεργία	Μερική	Προσωρινή
11 Γενικοί διευθυντές, ανώτερα διοικ. στελέχη	0,0	0,0	16,9	-100,0	-100,0	0,0
12 Διοικητικοί & εμπορικοί διευθυντές	7,8	1,9	0,0	93,6	0,0	-100,0
13 Διευθυντές παραγωγής & εξειδικευμένων υπηρεσιών	6,2	4,5	0,8	35,8	35,4	-23,5
14 Διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων, επιχειρήσεων εμπορίου	12,7	1,9	4,8	172,4	-32,2	-58,0
21 Επιστημονικά επαγγέλματα & μηχανικοί	14,4	3,4	6,3	53,0	83,7	203,3
22 Επαγγελματίες της υγείας	4,8	5,0	15,4	124,9	100,4	24,6
23 Εκπαιδευτικοί	9,7	10,8	13,0	58,1	17,4	27,7
24 Επαγγελματίες επιχειρήσεων & διοίκησης	13,4	4,8	3,7	123,1	235,6	29,4
25 Επαγγελμ. τομέα τεχνολ. πληρωφ. & επικοινωνίας	5,6	2,5	4,4	-44,4	0,0	-57,2
26 Επαγγέλματα νομικού, κοινων. & πολιτιστικού κλάδου	15,1	9,1	13,1	50,9	48,7	30,1
31 Τεχνικοί θετικών επιστημών & μηχανικής	8,7	2,7	5,7	-43,9	53,4	-19,5
32 Τεχνικοί τομέα υγείας	9,8	3,8	7,0	66,5	17,5	-22,2
33 Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων & διοίκησης	15,6	3,3	4,2	62,9	8,1	-20,6
34 Βοηθοί επαγγελματίες νομικού, κοινωνικού & πολιτιστικού τομέα	25,9	15,8	10,4	67,1	40,0	-51,8
35 Τεχνικοί τομέα πληροφόρησης & επικοινωνίας	21,7	12,0	8,1	140,3	325,1	-53,6
41 Υπάλληλοι γεν. καθηκόντων & χειριστές μηχανών με ηλεκτρολόγιο	24,6	5,9	7,2	46,0	32,2	-17,4
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	24,3	10,5	13,4	97,6	28,8	37,7
43 Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων & υλικών	16,5	8,3	5,7	14,5	98,7	15,1
44 Άλλοι υπάλληλοι γραφείου	28,8	3,0	5,8	20,7	-56,4	-66,0
51 Απασχ. στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	23,7	15,9	26,4	42,0	57,1	23,8
52 Πωλητές	21,7	13,1	8,4	55,3	64,2	-13,1
53 Απασχ. στην παροχή ατομικής φροντίδας	27,2	9,5	13,8	118,9	63,6	-0,4
54 Απασχ. στην παροχή υπηρεσιών προστασίας	12,9	2,0	4,3	41,1	69,4	-30,9
61 Ειδικευμένοι γεωργοί & κτηνοτρόφοι	2,3	9,7	23,7	171,2	-24,5	-24,8
62 Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς	1,7	11,3	28,7	-54,8	67,2	-42,2
71 Τεχνίτες ανέγερσης & αποπεράτωσης κτιρίων	44,4	18,0	25,5	45,4	2,1	-42,6
72 Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων & συναφή επαγγέλματα	20,8	7,5	8,7	36,4	245,5	34,0
73 Χειροτέχνες & τυπογράφοι	24,4	8,6	2,8	67,5	53,6	-56,5
74 Ηλεκτρολόγοι & ηλεκτρονικοί	19,9	3,3	10,1	-0,1	-14,1	3,4
75 Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων & συναφή επ.	23,5	8,2	12,0	2,2	41,1	11,3
81 Χειρ. σταθερών βιομηχ. εγκατ., μηχανημ. & εξοπλισμού	24,2	3,6	7,8	-4,7	7,5	-26,0
82 Συναρμολογητές (μονταδόροι)	16,0	5,3	6,4	-80,8	-29,8	0,0
83 Οδηγοί μέσων μεταφοράς & χειρ. κινητού εξοπλισμού	16,3	3,6	7,6	25,5	53,3	-1,8
91 Καθαριστές & βοηθοί	27,1	31,8	31,7	64,2	35,3	-26,7
92 Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας & αλιείας	20,3	11,9	33,9	-2,2	-31,4	-22,9
93 Ανειδίκευτοι εργάτες	31,4	14,3	16,7	-7,9	86,2	-44,0
94 Βοηθοί παρασκευής φαγητών	26,9	18,6	31,6	54,7	48,5	-20,3
95 Πλανόδιοι πωλητές	44,4	71,5	9,9	194,6	73,0	-57,4

96 Συλλέκτες απορριμμάτων & άλλοι ανειδ. εργάτες	40,7	8,5	26,6	103,6	24,3	19,9
01 Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	1,2	0,0	0,9	78,8	0,0	-40,0
Σύνολο	24,6	9,5	12,3	44,7	28,4	-9,6

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

4. Επαγγέλματα και κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας

4.1 Εισαγωγή: Το πρότυπο της επαγγελματικής διάρθρωσης των κλάδων

Η ανάλυση της απασχόλησης στους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας και στα επαγγέλματα γίνεται συνήθως ξεχωριστά, για λόγους που συνδέονται με τους στόχους, τις μεθόδους ανάλυσης και τη διαθεσιμότητα των στατιστικών δεδομένων. Η από κοινού ανάλυση παρέχει σημαντική πληροφόρηση αναφορικά με τις εξελίξεις στη δομή της απασχόλησης και στις αγορές εργασίας, καθώς συνδυάζει τα πλεονεκτήματα των ξεχωριστών αναλύσεων και πέραν των άλλων, επιτρέπει μια θεώρηση τόσο των χαρακτηριστικών των απασχολούμενων όσο και αυτών των θέσεων εργασίας. Στο πλαίσιο της παρούσας ενότητας η από κοινού θεώρηση της απασχόλησης στους κλάδους και στα επαγγέλματα επιχειρείται μέσα από τη διερεύνηση της διάρθρωσης των επαγγελμάτων στους κλάδους.

Η διάρθρωση των επαγγελμάτων στους κλάδους, στην ιστορική της εξέλιξη, ακολουθεί μια πορεία και καθορίζεται μέσα από γενικότερες οικονομικές και κοινωνικές διεργασίες. Κάθε κλάδος απαρτίζεται από ένα σύνολο επαγγελμάτων, με μεγαλύτερες συγκεντρώσεις σε εκείνα που συνδέονται στενά με τις οικονομικές δραστηριότητες του κλάδου και μικρότερες σε άλλα, απαραίτητα για την ολοκλήρωση της παραγωγικής του διαδικασίας. Έτσι στη γεωργία η πλειονότητα των επαγγελμάτων είναι αγρότες, στη βιομηχανία εργάτες και τεχνίτες και στις υπηρεσίες υπάλληλοι και απασχολούμενοι την παροχή υπηρεσιών. Κατά συνέπεια, σε κάθε κλάδο διαμορφώνεται ένα επαγγελματικό πρότυπο αποτελούμενο από κύρια και δευτερεύοντα ως προς την έκτασή τους επαγγέλματα, που με βάση τις οικονομικές και τις κοινωνικές διεργασίες διαφοροποιείται τόσο ως προς την έκταση όσο και ως προς τη διάρθρωσή του.

Η διαφοροποίηση του προτύπου αναμένεται να συνδέεται τόσο με τους παράγοντες εκείνους που επιδρούν στις μεταβολές των επαγγελμάτων όσο και με ειδικότερες διεργασίες που επενεργούν στο πλαίσιο του κάθε κλάδου ξεχωριστά. Οι μεταβολές στα επαγγέλματα, όπως ήδη αναφέρθηκε, επηρεάζονται από τρεις βασικούς παράγοντες: από τη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες και την ανάπτυξη του εξωτερικού εμπορίου, από το εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού και τη μετανάστευση, και από τις ρυθμίσεις των αγορών και ειδικότερα της αγοράς εργασίας. Εκτός από αυτούς, δύο άλλες διεργασίες, που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη φάση εξέλιξης του καπιταλισμού επιδρούν στη διαμόρφωση και τη διαφοροποίηση του προτύπου αυτού μέσα σε κάθε κλάδο: Η πρώτη αφορά την τριτογενοποίηση του δευτερογενούς τομέα, που υποδηλώνεται μέσα από τη διαρκή επέκταση στο εσωτερικό του επαγγελμάτων παροχής υπηρεσιών⁶¹ και η δεύτερη στην εκμηχάνιση του τομέα των υπηρεσιών, μέσα κυρίως από την ενσωμάτωση στην παραγωγική του

---

⁶¹ Βλ. ενδεικτικά Gershuny and Miles (1983).

διαδικασία νέων τεχνολογιών και κυρίως λειτουργιών των ηλεκτρονικών υπολογιστών, που με τη σειρά του, υποδηλώνεται μέσα την αύξηση των τεχνικών επαγγελμάτων στους κλάδους των υπηρεσιών⁶². Επιδρούν με άλλα λόγια στο ύψος του κάθε επαγγέλματος, στις μεταβολές του, στη διάχυση των ήδη υφιστάμενων επαγγελμάτων αλλά και στη δημιουργία νέων.

Η ύπαρξη και η διαφοροποίηση αυτού του προτύπου μέσα στους κλάδους συνιστά το αντικείμενο αυτής της ενότητας της μελέτης. Επιχειρείται με άλλα λόγια να προσδιοριστεί το είδος και το εύρος των επαγγελμάτων που αναπτύσσονται μέσα σε κάθε κλάδο, αλλά και η διαφοροποίηση των επαγγελμάτων μέσα σε αυτόν.⁶³ Η σχετική διερεύνηση γίνεται ξεχωριστά για τις δύο διακριτές χρονικές περιόδους: της πρώτης δεκαετίας του νέου αιώνα και της περιόδου 2011-2016. Για την πληρέστερη παρακολούθηση των εξελίξεων και την ανάδειξη, έως έναν βαθμό, των παραγόντων που προκαλούν τη διαμόρφωση και τη διαφοροποίηση (ή όχι) του προτύπου αυτού, παρακολουθούνται οι εξελίξεις στην παραγωγή (ΑΠΑ), στις εξαγωγές, στην απασχόληση και στην παραγωγικότητα του κάθε κλάδου ξεχωριστά⁶⁴. Οι αναφορές σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα επαγγέλματα δεν έχουν καμιά άλλη αξιολογική σημασία πέραν αυτής που τα συνδέει με το εκπαιδευτικό επίπεδο και τις αποδοχές των απασχολουμένων σε αυτά και στηρίζονται στα δεδομένα της ανάλυσης της Ενότητας 8.

---

⁶² Βλ. ενδεικτικά Browning and Singelman (1978) και Oesch (2013).

⁶³ Η εκτίμηση του βαθμού διαφοροποίησης του επαγγελματικού προτύπου μέσα στους κλάδους επιχειρείται με δύο τρόπους: Ο πρώτος αφορά την εμφάνιση νέων επαγγελμάτων ή την κατάργηση κάποιων άλλων (επαγγέλματα που είχαν εξαιρετικά χαμηλό αριθμό απασχολούμενων στο αρχικό έτος ανάλυσης, αλλά εμφάνισαν αυξημένο αριθμό απασχολούμενων στο τελευταίο έτος της ανάλυσης και αντίστροφα). Και ο δεύτερος μέσα από έναν απλό δείκτη που μετρά το άθροισμα των απόλυτων αριθμών της ποσοστιαίας μεταβολής του κάθε επαγγέλματος διαιρεμένου με τον αριθμό των επαγγελμάτων του κλάδου. Ο δείκτης παρέχει μια ένδειξη του βαθμού αναδιάρθρωσης των επαγγελμάτων μέσα στον κάθε κλάδο ξεχωριστά. Για την ενίσχυση της αξιοπιστίας του δείκτη δεν εκτιμώνται τα επαγγέλματα με πολύ περιορισμένο αριθμό απασχολούμενων που εμφάνισαν ιδιαίτερα υψηλές ποσοστιαίες μεταβολές.

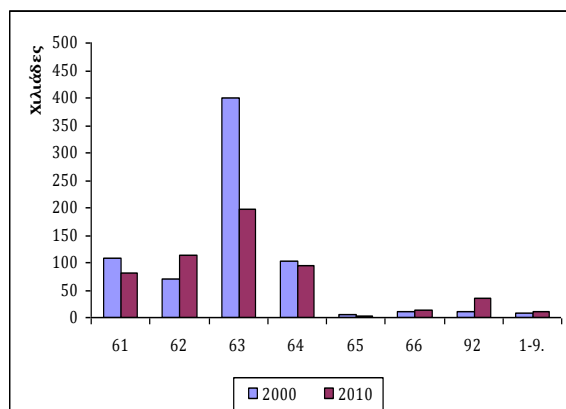
⁶⁴ Τα δεδομένα για την ΑΠΑ και την παραγωγικότητα στο διάστημα 2000-2007 εκτιμώνται σε σταθερές τιμές 2000 και προέρχονται από τη μελέτη των Ευστράτογλου κ.ά. (2011), ενώ οι μετρήσεις της παραγωγικότητας (ευρώ/ώρα απασχόλησης) για το διάστημα 2008-2013 σε σταθερές τιμές 2008 από τη μελέτη του Ευστράτογλου (2015). Οι εκτιμήσεις της ΑΠΑ για το διάστημα 2008-2015 έγιναν σε σταθερές τιμές 2008 και προέρχονται από προσωρινά στοιχεία των εθνικών λογαριασμών της ΕΛΣΤΑΤ. Τα δεδομένα για τις εξαγωγές εκτιμώνται σε σταθερές τιμές 2008 και προέρχονται από τη μελέτη των Ευστράτογλου και Αγκαντόπουλου (2015). Τέλος, τα επαγγέλματα που εμφανίζονται αυτοτελώς σε κάθε κλάδο ξεχωριστά εμφάνισαν απασχόληση πάνω από 3.000 άτομα, σε ένα από τα δύο έτη αναφοράς, με τα υπόλοιπα να αθροίζονται στην κατηγορία (1-9) λοιπά επαγγέλματα. Η διάκρισή τους σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα γίνεται με κριτήρια το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που απασχολείται καθώς και τις αμοιβές των απασχολούμενων σε κάθε κλάδο ξεχωριστά και γίνεται με τη βοήθεια των τεταρτημορίων (βλ. αναλυτικά Ενότητα 8).

4.2 Επαγγέλματα του αγροτικού τομέα

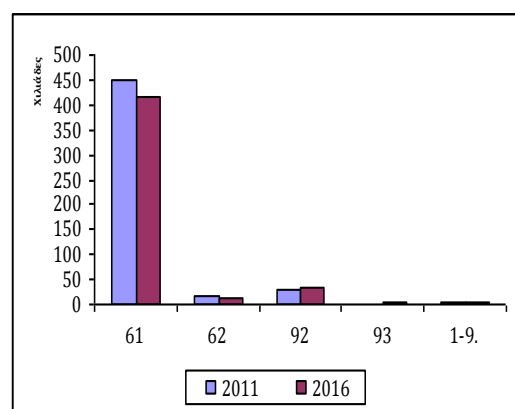
Η ΑΠΑ του αγροτικού τομέα μειώθηκε κατά 30,5% την περίοδο 2000-2007, περιορίζοντας τη συμμετοχή του στη συνολική ΑΠΑ της χώρας από 6,6% στο 3,4% το διάστημα αυτό και αυξήθηκε κατά 12,2% την περίοδο της κρίσης (2008-2015), αυξάνοντας τη συμμετοχή του στην συνολική ΑΠΑ από 3,2% το 2008 σε 4,7% το 2015.⁶⁵ Περιορισμένη κατά 1,9% ήταν και η αύξηση των εξαγωγών του το διάστημα 2008-2013⁶⁶. Η απασχόλησή του μειώθηκε με υψηλό ρυθμό (23,5%) τη δεκαετία του 2000 και με χαμηλότερο (6,4%) το διάστημα 2011-2016 (Πίνακας 4.1), ενώ η παραγωγικότητά του μειώθηκε σε ολόκληρη την περίοδο της ανάλυσης (9,7% το διάστημα 2000-2007 και 1,6% το διάστημα 2008-2013).

Διάγραμμα 4.1: Μεταβολές της διάρθρωσης των επαγγελμάτων στους κλάδους του πρωτογενούς τομέα

A. 2000-2010

B. 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Κύριο χαρακτηριστικό του επαγγελματικού προτύπου του αγροτικού τομέα είναι η σχεδόν απόλυτη παρουσία επαγγελμάτων που συνδέονται στενά με τις δραστηριότητές του (Διάγραμμα 4.1). Πέραν των αμιγώς αγροτικών επαγγελμάτων καμία άλλη επαγγελματική κατηγορία δεν συγκέντρωσε επαρκή αριθμό απασχολούμενων ώστε να αποτυπωθεί στο διάγραμμα. Και παρά τον υψηλό ρυθμό αύξησης των λοιπών επαγγελμάτων (Πίνακας 4.1A) η διαδικασία διάχυσης των επαγγελμάτων στον τομέα φαίνεται να παραμένει αδύναμη. Το διάστημα 2000-2010 γεωργοί στην καλλιέργεια δένδρων και αμπέλων (62), ειδικευμένοι αλιείς (66) και ανειδίκευτοι εργάτες (92) αύξησαν την απασχόλησή τους, με τις άλλες κατηγορίες να τη μειώνουν. Ειδικότερα για τους πρώτους (62) η αύξησή τους σε συνδυασμό με τη μείωση των πολυκαλλιεργητών (63), στο μέτρο που δεν οφείλεται στην ταξινόμησή των δεδομένων τους, υποδηλώνει μια διαδικασία εξειδίκευσης και μεταστροφής των αγροτών σε καλλιέργειες

⁶⁵ Υπενθυμίζεται ότι οι εκτιμήσεις αυτές υπολογίζονται σε σταθερές τιμές του 2000 για το πρώτο διάστημα και του 2008 για το δεύτερο.

⁶⁶ Οι εξαγωγές του κλάδου το 2013 κάλυπταν το 29,2% της παραγωγής του έναντι του 33% για το 2008, αναδεικνύοντας τις δυσχέρειες στην αναζήτηση και την προσέγγιση των ξένων αγορών.

δένδρων και αμπέλων, ενώ οι αυξήσεις των αλιέων (66) και των ανειδίκευτων εργαζομένων (92) την περιορισμένη δυναμική της αλιείας οι πρώτοι και την περιορισμένη επέκταση της μισθωτής απασχόλησης του αγροτικού τομέα οι δεύτεροι.

Πίνακας 4.1: Μεταβολές απασχόλησης στα επαγγέλματα του αγροτικού τομέα

A. 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μετ.
61 Γεωργοί (κυρίως) ετήσιας καλλιέργειας	108.114	80.868	-27.246	-25,2
62 Γεωργοί (κυρίως) καλλιέργειας δένδρων	70.259	112.795	42.536	60,5
63 Γεωργοί πολυκαλλιεργητές	399.504	196.068	-203.436	-50,9
64 Ειδικευμένοι κτηνοτρόφοι, πτηνοτρόφοι	103.055	94.272	-8.783	-8,5
65 Δασοκόμοι, υλοτόμοι & συναφή επαγγέλματα	4.558	3.668	-890	-19,5
66 Ειδικευμένοι αλιείς & συναφή επαγγέλματα	10.614	13.950	3.336	31,4
92 Ανειδίκευτοι αγροεργάτες, αλιεργάτες	11.181	35.269	24.088	215,4
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	6.996	9.676	2.680	38,3
Σύνολο	714.281	546.566	-167.715	-23,5

B. 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβολή	% Μετ.
61 Ειδικευμένοι γεωργοί & κτηνοτρόφοι	448.262	414.903	-33.359	-7,4
62 Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς	17.213	14.014	-3.199	-18,6
92 Ανειδίκευτοι εργάτες πρωτογενούς τομέα	30.861	31.885	1.024	3,3
93 Ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα	1.297	3.207	1.910	147,3
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	5.897	7.211	1.314	22,3
Σύνολο	503.592	471.220	-32.372	-6,4

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Ο μικρότερος αριθμός των επαγγελμάτων την περίοδο 2011-2016 οφείλεται ασφαλώς σε ζητήματα ταξινόμησης⁶⁷ (Πίνακας 4.1B). Πέραν τούτου παρέχει ταυτόχρονα ενδείξεις της απουσίας μιας διαδικασίας διάχυσης των επαγγελμάτων μέσα στους κλάδους, διαδικασίας που υποδηλώνει την ανάγκη παρουσίας και άλλων επαγγελμάτων προκειμένου να ολοκληρωθεί η παραγωγική διαδικασία του τομέα. Τα βασικά επαγγέλματα του τομέα μειώνουν την απασχόλησή τους, λόγω κυρίως συνταξιοδότησης των απασχολουμένων σε αυτόν, ενώ τόσο οι ανειδίκευτοι εργάτες όσο και τα λοιπά επαγγέλματα την αυξάνουν. Οι διακυμάνσεις της παραγωγής και η διαρκής μείωση της απασχόλησης και της παραγωγικότητας του αγροτικού τομέα, σε όλο το υπό ανάλυση χρονικό διάστημα, δεν φαίνεται να επέδρασαν στη διάρθρωση του επαγγελματικού του προτύπου, διαμορφώνοντας ταυτόχρονα εξαιρετικά περιορισμένες ευκαιρίες απασχόλησης σε άλλα, πέραν των αγροτικών, επαγγέλματα. Με βάση την ταξινόμησή τους το σύνολο των επαγγελμάτων του αγροτικού τομέα εντάσσονται στα κατώτερα επαγγέλματα (επαγγέλματα δηλαδή που απαιτούν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και παρέχουν χαμηλές απολαβές).

⁶⁷ Οι έξι επαγγελματικές κατηγορίες (σε διψήφιο κωδικό) του πρωτογενούς τομέα της προηγούμενης ταξινόμησης περιορίστηκαν σε δύο (61, 62) στην τρέχουσα ταξινόμηση.

4.3 Επαγγέλματα των ορυχείων, των λατομείων και της μεταποίησης

Οι κλάδοι των ορυχείων, των λατομείων και της μεταποίησης αύξησαν την παραγωγή τους κατά 33,6% το διάστημα 2000-2007, γεγονός που οφειλόταν στις θετικές μεταβολές μιας σειράς κλάδων της μεταποίησης⁶⁸ (βλ. Ευστράτογλου κ.ά., 2011), βελτιώνοντας οριακά τη συμμετοχή τους στη συνολική παραγωγή της χώρας από 11,2% σε 11,3% την περίοδο αυτή. Το διάστημα της κρίσης, 2008-2015, μείωσαν την παραγωγή τους κατά 28,9%, γεγονός που οφειλόταν στις αρνητικές μεταβολές του συνόλου των κλάδων, με εξαίρεση αυτούς της παραγωγής χημικών προϊόντων, της παραγωγής φαρμακευτικών προϊόντων και της επισκευής και εγκατάστασης μηχανημάτων και εξοπλισμού, που αύξησαν την παραγωγή τους κατά 2,1%, 36,1% και 71,7% αντίστοιχα. Ορυχεία, λατομεία και μεταποίηση καλύπτουν το 2015 το 9,4% της συνολικής παραγωγής της χώρας. Το διάστημα 2008-2013 οι εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 75% στους κλάδους των ορυχείων λατομείων και κατά 4,9% στη μεταποίηση, γεγονός που οφειλόταν στις αυξήσεις στους κλάδους των πετρελαίων (80,7%), του ηλεκτρολογικού εξοπλισμού (29,6%), των φαρμακευτικών προϊόντων (15,8%), των επίπλων (9%) και της επισκευής και εγκατάστασης μηχανημάτων (6,6%), καθώς όλοι οι άλλοι κλάδοι εμφάνισαν μείωση των εξαγωγών τους.⁶⁹ Η απασχόλησή τους μειώθηκε σε όλη τη χρονική περίοδο της ανάλυσης, κατά 16,1% τη δεκαετία του 2000 και κατά 13,5% το διάστημα 2011-2016 (Πίνακας 4.2) παρέχοντας σημαντικές ενδείξεις μιας συνεχιζόμενης αποβιομηχάνισης της χώρας. Η παραγωγικότητα αυξήθηκε σε ολόκληρη τη χρονική περίοδο κατά 3,7% και 38,4% στους κλάδους των ορυχείων, των λατομείων και της μεταποίησης αντίστοιχα το διάστημα 2000-2007 και κατά 25,6% και 9,5% στα ορυχεία, τα λατομεία και τη μεταποίηση αντίστοιχα το διάστημα 2008-2013.

Οι παραπάνω εξελίξεις αναμένεται να ασκήσουν επιδράσεις στο επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων, το οποίο απαρτίζεται από ένα ευρύ φάσμα τεχνικών κυρίως επαγγελμάτων και δευτερευόντως επαγγελμάτων των υπηρεσιών (Διάγραμμα 4.2). Τη δεκαετία του 2000 τα σημαντικότερα επαγγέλματα ήταν οι (78) τεχνίτες υφαντουργίας και ένδυσης, οι (73) χύτες μετάλλων και συγκολλητές, οι (76) τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, οι (41) υπάλληλοι γραφείου, οι (72) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, οι (75) τεχνίτες που εκτελούν εργασίες ακριβείας, χειροτέχνες, τυπογράφοι και οι (88) οδηγοί μέσων μεταφοράς, με τα υπόλοιπα επαγγέλματα να εμφανίζουν χαμηλότερες συγκεντρώσεις. Οι αναδιαρθρώσεις των επαγγελμάτων το διάστημα αυτό ήταν σημαντικές, με 12 επαγγέλματα να αυξάνουν την απασχόλησή τους και 18 να τη μειώνουν. Από τα επαγγέλματα που εμφάνισαν αυξήσεις, σημαντικές θα πρέπει να θεωρηθούν αυτές των (13) διευθυνόντων

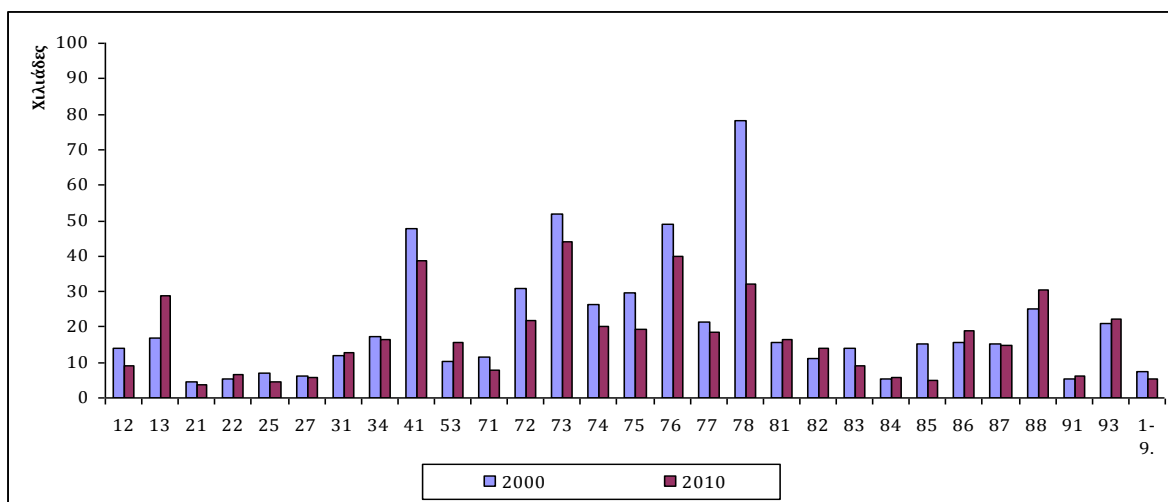
⁶⁸ Υψηλότερες αυξήσεις της παραγωγής τους το διάστημα αυτό παρουσίασαν οι κλάδοι των βασικών μετάλλων (63,1%), της κατασκευής εξοπλισμού συσκευών ραδιοφωνίας τηλεόρασης (38,7), των εκδόσεων, εκτυπώσεων (32,4%), του λοιπού εξοπλισμού μεταφορών (31%) και των χημικών ουσιών και προϊόντων (28,6%).

⁶⁹ Για εκτενέστερη ανάλυση του ρόλου και της σημασίας των εξαγωγών στη μεταποίηση βλ. Αγναντόπουλος και Ευστράτογλου (2015).

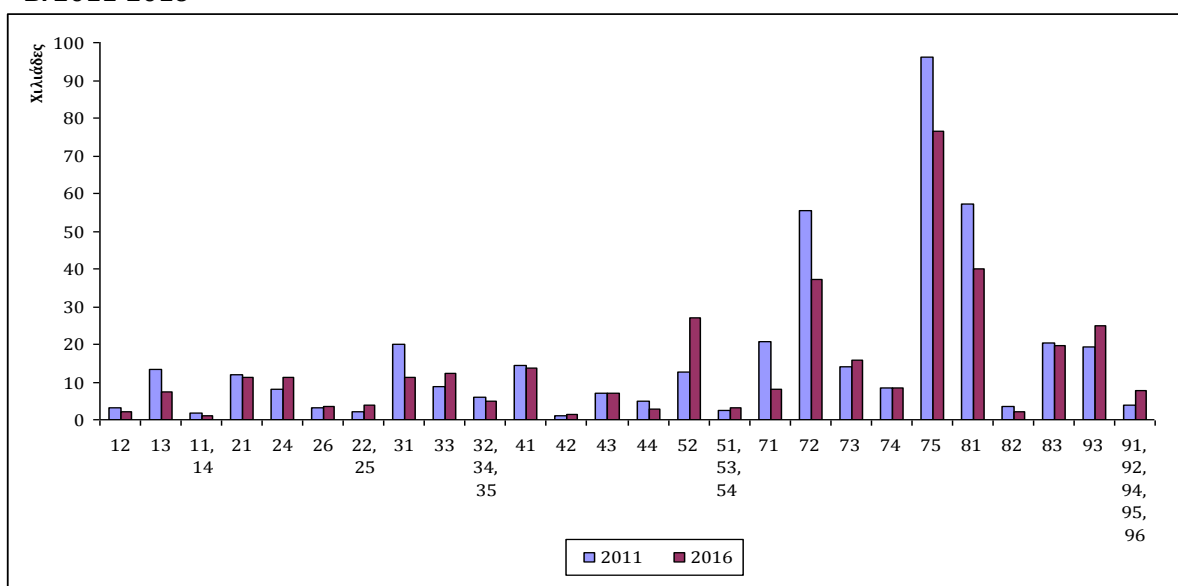
επιχειρηματιών και προϊσταμένων μικρών επιχειρήσεων, των (22) αρχιτεκτόνων – μηχανικών, των (53) μοντέλων και πωλητών, των (82) χειριστών μηχανών παραγωγής προϊόντων από μέταλλα και ορυκτά, των (86) χειριστών μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής και των (88) οδηγών μέσων μεταφοράς (Πίνακας 4.2Α).

Διάγραμμα 4.2: Μεταβολές διάρθρωσης επαγγελματιών των ορυχείων, λατομείων και μεταποίησης

A. 2000-2010

B. 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Από τα επαγγέλματα που εμφάνισαν μειώσεις στην απασχόλησή τους ιδιαίτερα σημαντικές ήταν αυτές των (78) τεχνιτών υφαντουργίας και ειδών ένδυσης, των (85) χειριστών μηχανών παραγωγής κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων, των (75) τεχνιτών που εκτελούν εργασίες ακριβείας, των (83) χειριστών μηχανών παραγωγής χημικών προϊόντων, των (72) τεχνιτών ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, των (71) μεταλλωρύχων και λατόμων, των (12)

διευθυνόντων και ανώτερων στελεχών μεγάλων επιχειρήσεων και των (25) λογιστών και άλλων στελεχών επιχειρήσεων.⁷⁰

Πίνακας 4: Μεταβολές απασχόλησης στα επαγγέλματα των ορυχείων, λατομείων και μεταποίησης

A. 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μετ.
12 Διευθ/ντές & ανώτερα στελέχη μεγάλων επιχειρήσεων	13.920	9.236	-4.684	-33,6
13 Διευθ/ντές επιχειρηματίες & προϊστάμενοι μικρών επαγγ.	16.909	28.696	11.787	69,7
21 Φυσικοί, μαθηματικοί & συναφή επαγγέλματα	4.326	3.705	-621	-14,4
22 Αρχιτέκτονες, μηχανικοί & συναφή επαγγέλματα	5.450	6.599	1.149	21,1
25 Λογιστές & άλλα στελέχη επιχειρήσεων	7.053	4.428	-2.625	-37,2
27 Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά επ.	6.105	5.831	-274	-4,5
31 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί των επιστημών	11.747	12.820	1.073	9,1
34 Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές	17.377	16.623	-754	-4,3
41 Υπάλληλοι γραφείου	47.782	38.679	-9.103	-19,1
53 Μοντέλα, πωλητές & συναφή επαγγέλματα	10.323	15.476	5.153	49,9
71 Μεταλλωρύχοι, λατόμοι & συναφή επαγγέλματα	11.547	7.813	-3.734	-32,3
72 Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων	30.937	21.954	-8.983	-29,0
73 Χύτες μετάλλων, συγκολλητές,	51.650	43.976	-7.674	-14,9
74 Μηχανικοί, εφαρμοστές	26.529	20.287	-6.242	-23,5
75 Τεχνίτες που εκτελούν εργασίες ακριβείας	29.707	19.412	-10.295	-34,7
76 Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων	49.060	39.733	-9.327	-19,0
77 Τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου, επιπλαποιοί	21.334	18.410	-2.924	-13,7
78 Τεχνίτες υφαντουργίας, ειδών ένδυσης	78.153	32.188	-45.965	-58,8
81 Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων	15.454	16.287	833	5,4
82 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων από μέταλλα & ορυκτά	11.303	13.918	2.615	23,1
83 Χειριστές μηχανών παραγωγής χημικών προϊόντων	14.076	9.044	-5.032	-35,7
84 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων ξύλου & χαρτιού	5.409	5.830	421	7,8
85 Χειριστές μηχανών παραγωγής κλωστ/κών προϊόντων	15.120	5.027	-10.093	-66,8
86 Χειριστές μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής	15.635	18.794	3.159	20,2
87 Συναρμολογητές (μονταδόροι)	15.119	14.655	-464	-3,1
88 Οδηγοί μέσων μεταφοράς	24.908	30.530	5.622	22,6
91 Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί	5.252	6.007	755	14,4
93 Ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα	20.826	22.239	1.413	6,8
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	7.274	7.298	24	0,3
Σύνολο	590.285	495.495	-94.790	-16,1

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

B. 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μετ.
12 Διοικητικοί & εμπορικοί διευθυντές	3.140	2.021	-1.119	-35,6
13 Διευθυντές παραγωγής & εξειδικευμένων υπηρεσιών	13.440	7.237	-6.203	-46,2

⁷⁰ Οι μειώσεις της απασχόλησης των (76) τεχνιτών επεξεργασίας τροφίμων σε συνδυασμό με τις αυξήσεις των (86) χειριστών μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής αναμένεται να υποδηλώνουν μια διαδικασία εκμηχάνισης της παραγωγικής διαδικασίας του κλάδου.

11, 14 Λοιποί διευθυντές	1.629	892	-737	-45,2
21 Επιστημονικά επαγγέλματα & μηχανικοί	11.936	11.323	-613	-5,1
24 Επαγγελματίες επιχειρήσεων & διοίκησης	7.986	11.150	3.164	39,6
26 Επαγγελματίες νομικού, κοινωνικού & πολ/κού κλάδου	3.213	3.585	372	11,6
22, 25 Λοιποί επαγγελματίες	2.220	3.816	1.596	71,9
31 Τεχνικοί θετικών επιστημών & μηχανικής	20.088	11.239	-8.849	-44,1
33 Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων & διοίκησης	8.764	12.155	3.391	38,7
32, 34, 35 Λοιποί τεχνικοί	5.964	4.749	-1.215	-20,4
41 Υπάλληλοι γεν. καθηκ. & χειριστές μηχ. με πληκτρολ.	14.528	13.562	-966	-6,6
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	1.089	1.417	328	30,1
43 Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητ. δεδομένων & υλικών	6.865	7.115	250	3,6
44 Άλλοι υπάλληλοι γραφείου	4.863	2.765	-2.098	-43,1
52 Πωλητές	12.768	27.118	14.350	112,4
51, 53, 54 Λοιποί απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών	2.572	3.043	471	18,3
71 Τεχνίτες ανέγερσης & αποπεράτωσης κτιρίων	20.841	8.192	-12.649	-60,7
72 Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων	55.579	37.216	-18.363	-33,0
73 Χειροτέχνες & τυπογράφοι	14.143	15.840	1.697	12,0
74 Ηλεκτρολόγοι & ηλεκτρονικοί	8.551	8.304	-247	-2,9
75 Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, ξύλου & ένδυσης	96.253	76.589	-19.664	-20,4
81 Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων	57.101	40.173	-16.928	-29,6
82 Συναρμολογητές (μονταδόροι)	3.535	2.234	-1.301	-36,8
83 Οδηγοί μέσων μεταφοράς & χειρ. κινητού εξοπλισμού	20.270	19.534	-736	-3,6
93 Ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα	19.135	24.949	5.814	30,4
91, 92, 94, 95, 96 Λοιποί ανειδίκευτοι εργάτες	3.976	7.577	3.601	90,6
Σύνολο	420.740	363.795	-56.945	-13,5

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Οι εξελίξεις αυτές περιόρισαν το μερίδιο των αμιγώς τεχνικών επαγγελματιών από 77,8% το 2000 σε 71,3% το 2010 αυξάνοντας το μερίδιο των επιστημονικών, μη τεχνικών και των άλλων επαγγελματιών των υπηρεσιών, παρέχοντας ενδείξεις μιας περιορισμένης διαδικασίας τριτογενοποίησης των κλάδων αυτών. Σε όρους διάκρισης των επαγγελματιών, τα ανώτερα αύξησαν τη συμμετοχή τους από 11,1% το 2000 σε 14,3% το 2010, αυξάνοντας ταυτόχρονα και τον αριθμό των απασχολούμενων σε αυτά κατά 5.805 άτομα, τα ενδιάμεσα από 66,9% σε 72,1%, μειώνοντας τον αριθμό των απασχολούμενων σε αυτά κατά 51.905 άτομα και τα κατώτερα από 22% σε 13,6%, μειώνοντας με τη σειρά τους, τους απασχολούμενους σε αυτά κατά 48.690 άτομα για τα αντίστοιχα έτη.

Την περίοδο 2011-2016, το φάσμα των επαγγελματιών που συνθέταν το πρότυπο των κλάδων περιορίστηκε ελαφρά, λόγω των αλλαγών στην ταξινόμηση των επαγγελματιών, αλλά ενδεχομένως και λόγω των διεργασιών μέσα στα επαγγέλματα και μεταξύ των επαγγελματιών. Την περίοδο αυτή κύρια επαγγέλματα των κλάδων ήταν οι (75) τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, οι (81) χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, οι (72) τεχνίτες μετάλλων και μηχανημάτων, οι (52) πωλητές, οι (93) ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα και οι (83) οδηγοί μέσων μεταφοράς. Η πλειονότητα των επαγγελματιών εμφάνισαν μειώσεις στην απασχόλησή τους, με έναν μικρότερο αριθμό (έντεκα) επαγγελματιών, κυρίως παροχής υπηρεσιών και ανειδίκευτης εργασίας, αυξήσεις (Πίνακας 4.2B). Οι αναδιαρθρώσεις αυτές, με τις μειώσεις της απασχόλησης των τεχνικών κυρίως επαγγελματιών, οδήγησαν σε μεταβολές στη διάρθρωσή τους,

με τα τεχνικά επαγγέλματα να μειώνουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση των κλάδων από 77,5% το 2011 σε 69,4% το 2016, παρέχοντας ενδείξεις μιας περαιτέρω διαδικασίας τριτογενοποίησης των κλάδων αυτών. Σε όρους διάκρισης των επαγγελμάτων, η κρίση περιόρισε τη συμμετοχή των ανώτερων από 14,6% το 2011 σε 11,3% το 2015, μειώνοντας και τον αριθμό των απασχολούμενων που εντάσσονται σε αυτά κατά 21.261 άτομα, αυξάνοντας ελαφρά την παρουσία των ενδιάμεσων (από 48,4% σε 50%) και των κατώτερων (από 37% σε 38,7%) τα αντίστοιχα έτη.

Τη δεκαετία του 2000 οι διακυμάνσεις της παραγωγής στους κλάδους, με σημαντικές αυξήσεις μέχρι το 2007 και μειώσεις στη συνέχεια, η διαρκής μείωση της απασχόλησης και οι αυξήσεις της παραγωγικότητας συνοδεύτηκαν από περιορισμένη επέκταση των επαγγελμάτων των υπηρεσιών και περιορισμένες αυξήσεις των ανώτερων επαγγελμάτων, από αύξηση της συμμετοχής των ενδιάμεσων επαγγελμάτων, μέσα ωστόσο από σημαντική μείωση των απασχολούμενων σε αυτά και από σημαντική μείωση της συμμετοχής και του αριθμού των απασχολούμενων στα κατώτερα επαγγέλματα. Ευκαιρίες απασχόλησης εμφανίστηκαν σε (13) διευθύνοντες και επιχειρηματίες μικρών επιχειρήσεων, (22) αρχιτέκτονες και μηχανικούς και (31) τεχνολόγους και τεχνικούς των επιστημών της φυσικής. Την περίοδο 2011-2016 οι μειώσεις της παραγωγής και της απασχόλησης και οι αυξήσεις της παραγωγικότητας ακύρωσαν τις όποιες θετικές εξελίξεις της προηγούμενης περιόδου μέσα από τη σημαντική μείωση της συμμετοχής των ανώτερων επαγγελμάτων και του αριθμού των απασχολούμενων σε αυτά, παρέχοντας ενδείξεις της επιδείνωσης των συνθηκών απασχόλησης μέσα από τη σημαντική παρουσία των κατώτερων επαγγελμάτων. Μια περιορισμένη διαδικασία τριτογενοποίησης των κλάδων συνοδευόμενη από την επέκταση της ανειδίκευτης εργασίας φαίνεται να λαμβάνει χώρα σε όλη την αναλυόμενη περίοδο, με τα τεχνικά επαγγέλματα, παρά τη μείωσή τους, να παραμένουν κυρίαρχα στους κλάδους.

Ο βαθμός διαφοροποίησης του προτύπου είναι περιορισμένος κατά τη δεκαετία του 2000, καθώς δεν εμφανίζονται νέα επαγγέλματα, με τον σχετικό δείκτη διαφοροποίησης να ανέρχεται σε 23,9. Την περίοδο της κρίσης ωστόσο ο δείκτης αυτός αυξήθηκε σε 34,5, παρέχοντας ενδείξεις μιας διαδικασίας εντονότερης αναδιάρθρωσης των επαγγελμάτων μέσα στους κλάδους. Με άλλα λόγια, η κρίση στους σχετικούς κλάδους και ειδικότερα στη μεταποίηση δεν οδήγησε απλώς σε μείωση της απασχόλησης αλλά και σε διαφοροποίηση των επαγγελμάτων που απαιτούνται για την ολοκλήρωση της παραγωγικής διαδικασίας.

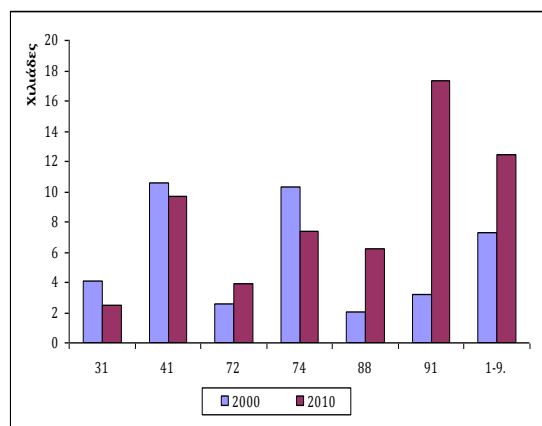
4.4 Επαγγέλματα του ηλεκτρισμού και της ύδρευσης

Οι κλάδοι του ηλεκτρισμού και της ύδρευσης αύξησαν την παραγωγή τους κατά 8,6% το διάστημα 2000-2007 και τη μείωσαν κατά 30,8% το διάστημα 2008-2015, με τις εξαγωγές τους να αυξάνουν κατά 27,7% το ίδιο διάστημα, έτσι ώστε το μερίδιο της παραγωγής τους που εξάγεται να αυξάνεται από 3,2% το 2008 σε 8,3% το 2013. Η απασχόλησή τους αυξήθηκε κατά 48,5% τη δεκαετία 2000 και κατά 6% την περίοδο 2011-2016 (Πίνακας 4.3), ενώ η παραγωγικότητά τους

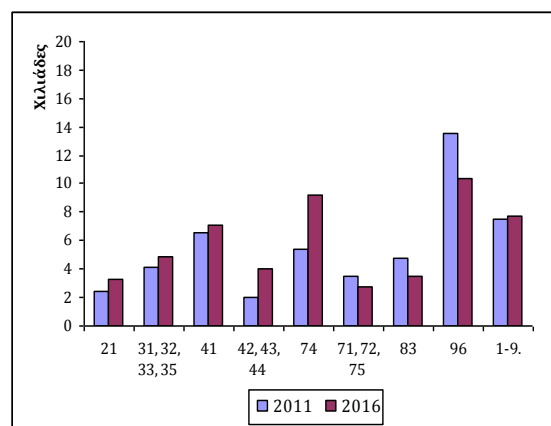
αυξήθηκε κατά 8,9% το διάστημα 2000-2007 και μειώθηκε κατά 24,4% το διάστημα 2008-2013. Το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων απαρτίζεται κυρίως από τεχνικά επαγγέλματα, υπαλλήλους γραφείου και επαγγέλματα ανειδίκευτων εργαζομένων (Διάγραμμα 4.3).

Διάγραμμα 4.3: Μεταβολές διάρθρωσης επαγγελμάτων του ηλεκτρισμού και της ύδρευσης

A. 2000-2010

B. 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Πέραν των βασικών επαγγελμάτων (Διάγραμμα 4.3A), το επαγγελματικό πρότυπο του κλάδου διαμόρφωναν είκοσι ακόμη επαγγελματικές κατηγορίες (περιλαμβάνονται στα λοιπά επαγγέλματα) που το 2010 κάλυπταν το 20,8% της συνολικής απασχόλησης, με πιο σημαντικές αυτές των (22) αρχιτεκτόνων, μηχανικών και συναφών επαγγελμάτων, των (81) χειριστών βιομηχανικών εγκαταστάσεων και μηχανημάτων και των (93) ανειδίκευτων εργατών του δευτερογενούς τομέα.⁷¹ Τη δεκαετία του 2000 τόσο το είδος της οικονομικής δραστηριότητας όσο και η δυναμική των κλάδων φαίνεται να συνέβαλαν στην αναδιάρθρωση των επαγγελμάτων με αυξήσεις στους (72) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, στους (88) οδηγούς μέσων μεταφοράς και στους (91) πλανόδιους πωλητές και στα (1-9) λοιπά επαγγέλματα και μειώσεις στους (31) τεχνολόγους, στους (41) υπαλλήλους γραφείου και στους (74) μηχανικούς εφαρμοστές (Πίνακας 4.3A). Ο δείκτης διαφοροποίησης του επαγγελματικού προτύπου των κλάδων είναι ιδιαίτερα υψηλός (121,3), υψηλότερος από κάθε άλλο κλάδο, υποδηλώνοντας την ύπαρξη μιας έντονης διαδικασίας αναδιάρθρωσης των επαγγελμάτων στους κλάδους. Σε όρους διάκρισης των επαγγελμάτων, ο κλάδος περιλαμβάνει ένα ανώτερο επάγγελμα (31 τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των επιστημών της φυσικής) και ένα κατώτερο (91 πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί), με την πλειονότητά τους να εντάσσονται στα ενδιάμεσα επαγγέλματα.

⁷¹ Το 2010 εντοπίστηκαν στους κλάδους έξι νέες επαγγελματικές κατηγορίες που δεν υπήρχαν το 2000.

Πίνακας 4.3: Μεταβολές απασχόλησης στα επαγγέλματα του ηλεκτρισμού και της ύδρευσης

A. 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μετ.	% Μετ.
31 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί των επιστημών φυσικής	4.108	2.522	-1.586	-38,6
41 Υπάλληλοι γραφείου	10.616	9.724	-892	-8,4
72 Τεχνίτες ανέγερσης & αποπεράτωσης κτιρίων	2.560	3.897	1.337	52,2
74 Μηχανικοί, εφαρμοστές	10.307	7.372	-2.935	-28,5
88 Οδηγοί μέσων μεταφοράς	2.006	6.210	4.204	209,6
91 Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί	3.206	17.377	14.171	442,0
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	7.298	12.408	5.110	70,0
Σύνολο	40.101	59.510	19.409	48,4

B. 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μετ.	% Μετ.
21 Επιστημονικά επαγγέλματα & μηχανικοί	2.401	3.250	849	35,4
31, 32, 33, 35 Τεχνικοί & βοηθοί επαγγελματιών	4.126	4.892	766	18,6
41 Υπάλληλοι γεν. καθηκόντων & χειρ. μηχ. με ηλεκτρολόγιο	6.611	7.115	504	7,6
42, 43, 44 Λοιποί υπάλληλοι	1.997	3.976	1.979	99,1
74 Ηλεκτρολόγοι & ηλεκτρονικοί	5.431	9.193	3.762	69,3
71, 72, 75 Τεχνίτες	3.514	2.744	-770	-21,9
83 Οδηγοί μέσων μεταφοράς & χειριστές κινητού εξοπλισμού	4.718	3.449	-1.269	-26,9
96 Συλλέκτες απορριμμάτων & άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες	13.545	10.373	-3.172	-23,4
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	7.504	7.692	188	2,5
Σύνολο	49.847	52.843	2.996	6,0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Το διάστημα 2011-2016, παρά τη μεγάλη μείωση της παραγωγής (μέχρι το 2015) η απασχόληση αυξήθηκε κατά 6% και συνδυάστηκε με ανακατατάξεις στα επαγγέλματα (Διάγραμμα 4.3B) και ειδικότερα με αυξήσεις στα (21) επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικούς, στους (31) τεχνικούς θετικών επιστημών και μηχανικής και τεχνικούς βοηθούς, στους (41) υπαλλήλους γενικών καθηκόντων και στους (42, 43, 44) λοιπούς υπαλλήλους, στους (74) ηλεκτρολόγους και ηλεκτρονικούς και στα (1-9) λοιπά επαγγέλματα⁷². Στο σύνολό τους οι διαδικασίες αναδιάρθρωσης των επαγγελματιών περιορίζονται, συγκριτικά με τις αντίστοιχες της προηγούμενης δεκαετίας, με το δείκτη διαφοροποίησης του επαγγελματικού προτύπου να περιορίζεται στο 33,8, παραμένοντας ωστόσο σε σχετικά υψηλό επίπεδο. Μειώσεις της απασχόλησής τους εμφάνισαν διάφορες κατηγορίες (71, 72, 75) τεχνιτών, οι (83) οδηγοί μέσων μεταφοράς (τα αμιγώς τεχνικά επαγγέλματα) και οι (96) ανειδίκευτοι εργάτες. Σε όρους διάκρισης των επαγγελματιών δύο επαγγέλματα (21 επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί και 31 τεχνικοί θετικών επιστημών

⁷² Στα (1-9) λοιπά επαγγέλματα το 2016 εντοπίζονται διάφορες κατηγορίες διευθυντών και ανώτερων διοικητικών στελεχών, με πολύ μικρούς αριθμούς απασχολούμενων, οι (22) επαγγελματίες του τομέα υγείας και (24) επιχειρήσεων και διοίκησης και (25) τεχνολογιών και πληροφόρησης, οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και (52) πωλητές, οι (71) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, οι (91) καθαριστές και βοηθοί και οι (93) ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα, που αθροιστικά ανέρχονται σε 7.692 άτομα.

και μηχανικής) εντάσσονται στα ανώτερα, ένα (96 συλλέκτες απορριμμάτων και ανειδίκευτοι εργάτες) στα κατώτερα, με τα υπόλοιπα να εντάσσονται στα ενδιάμεσα.

Κατά συνέπεια, παρά τη μείωση της παραγωγής την περίοδο της κρίσης, η περιορισμένη αύξηση της απασχόλησης παρείχε, έστω και σε περιορισμένη κλίμακα ευκαιρίες απασχόλησης σε (21) επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικούς, σε (31) τεχνικούς θετικών επιστημών και μηχανικής, σε υπαλλήλους γραφείου και (72) ηλεκτρολόγους και ηλεκτρονικούς. Ταυτόχρονα, μια διαδικασία τριτογενοποίησης των κλάδων αναδείχτηκε περισσότερο έντονα τη δεκαετία του 2000 και περιορίστηκε την περίοδο της κρίσης.

4.5 Επαγγέλματα των κατασκευών

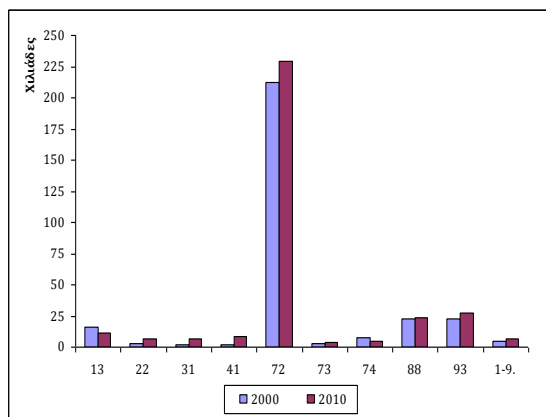
Ο κλάδος των κατασκευών αύξησε την παραγωγή του κατά 55,8% το διάστημα 2000-2007, αυξάνοντας ταυτόχρονα τη συμμετοχή του στη συνολική παραγωγή (ΑΠΑ) της χώρας από 7% σε 8,2% και στη συνέχεια τη μείωσε κατά 52% την περίοδο της κρίσης (2008-2015), περιορίζοντας τη συμμετοχή του στο 3,2% στη συνολική ΑΠΑ της χώρας το 2015. Οι εξαγωγές του κλάδου –παρά την αύξησή τους κατά 31,8% το διάστημα 2008-2013– παρέμειναν περιορισμένες, καλύπτοντας το 7,9% της παραγωγής του το 2013⁷³. Η απασχόλησή του αυξήθηκε κατά 10,8% τη δεκαετία του 2000 και μειώθηκε κατά 39,9% την περίοδο 2011-2016 (Πίνακας 4.4), με την παραγωγικότητά του να αυξάνει ολόκληρη την αναλυόμενη περίοδο (17,5% το διάστημα 2000-2007 και 12,5% το διάστημα 2008-2013). Οι εξελίξεις αυτές επέδρασαν σημαντικά στην επαγγελματική του διάρθρωση, που κυριαρχείται από την παρουσία των (72) τεχνιτών ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων με ένα σχετικά περιορισμένο εύρος άλλων επαγγελμάτων να την ολοκληρώνουν (Διάγραμμα 4.4).

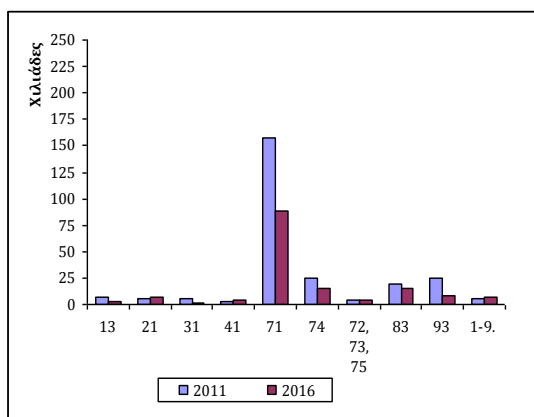
⁷³ Το αντίστοιχο μερίδιο για το 2008 ήταν 2,3%, γεγονός που υποδηλώνει τον αναγκαστικό προσανατολισμό των μεγάλων κατασκευαστικών εταιρειών της χώρας προς το εξωτερικό, λόγω της συρρίκνωσης της εγχώριας κατασκευαστικής δραστηριότητας.

Διάγραμμα 4.4: Μεταβολές διάρθρωσης επαγγελμάτων στον κλάδο των κατασκευών

A. 2000-2010

B. 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Την περίοδο 2000-2010 εκτός από τους (72) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, οι δραστηριότητες του κλάδου απαιτούσαν την ύπαρξη (88) οδηγών μέσων μεταφοράς, (93) ανειδίκευτων εργατών, (41) υπαλλήλων γραφείου, (22) αρχιτεκτόνων μηχανικών και (31) τεχνολόγων και τεχνικών βοηθών επιστημών της φυσικής καθώς και σε πιο περιορισμένη κλίμακα άλλων τεχνικών κυρίως επαγγελμάτων. Όλα τα βασικά επαγγέλματα που διαμόρφωναν το πρότυπο του κλάδου, με εξαίρεση τους (13) διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενους επιχειρήσεων και τους (74) μηχανικούς εφαρμοστές, αύξησαν την απασχόλησή τους, με σημαντικότερη αυτή των (72) τεχνιτών ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, που δημιούργησαν και τις περισσότερες (17.240) νέες θέσεις εργασίας (Πίνακας 4.4Α). Σημαντικές ήταν και οι αυξήσεις των (22) αρχιτεκτόνων και μηχανικών, των (31) τεχνολόγων και τεχνικών βοηθών των επιστημών της φυσικής και των (41) υπαλλήλων γραφείου, που δημιούργησαν θέσεις εργασίας και παρείχαν ευκαιρίες απασχόλησης κυρίως σε αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ταυτόχρονα, αυξήθηκαν και οι απαιτήσεις για (93) ανειδίκευτους εργάτες και για τα (1-9) λοιπά επαγγέλματα, των οποίων η παρουσία ωστόσο παρέμεινε εξαιρετικά περιορισμένη (2,1% το 2010). Ο δείκτης διαφοροποίησης του προτύπου ανήλθε σε 26,3⁷⁴, παρέχοντας ενδείξεις της ύπαρξης σχετικά περιορισμένων διαδικασιών αναδιάρθρωσης των επαγγελμάτων.

Πίνακας 4.4: Μεταβολές απασχόλησης στα επαγγέλματα στον κλάδο των κατασκευών

A. 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μετ.
13 Διευθύνοντες επιχειρηματίες & προϊστάμενοι	16.379	11.392	-4.987	-30,4
22 Αρχιτέκτονες, μηχανικοί & συναφή επαγγέλματα	2.681	6.160	3.479	129,8
31 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί	1.730	6.329	4.599	265,8

⁷⁴ Στον υπολογισμό του δείκτη δεν περιλήφθηκαν οι ρυθμοί μεταβολής των (22) αρχιτεκτόνων μηχανικών, των (31) τεχνολόγων και τεχνικών βοηθών και των (41) υπαλλήλων γραφείου, καθώς εμφάνιζαν ιδιαίτερα περιορισμένο αριθμό απασχολούμενων το 2000 και ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς μεταβολής της απασχόλησής τους.

41 Υπάλληλοι γραφείου	2.341	8.150	5.809	248,1
72 Τεχνίτες ανέγερσης & αποπεράτωσης κτιρίων	211.969	229.209	17.240	8,1
73 Χύτες μετάλλων, συγκολλητές,	3.012	4.155	1.143	37,9
74 Μηχανικοί, εφαρμοστές	7.588	4.733	-2.855	-37,6
88 Οδηγοί μέσων μεταφοράς	23.050	23.892	842	3,7
93 Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων	22.420	27.199	4.779	21,3
1-9. Λοιπά επαγγέλματα	4.795	6.959	2.164	45,1
Σύνολο	295.965	328.178	32.213	10,9

B. 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μετ.
13 Διευθυντές παραγωγής & εξειδικευμένων υπηρεσιών	7.166	2.964	-4.202	-58,6
21 Επιστημονικά επαγγέλματα & μηχανικοί	5.660	6.584	924	16,3
31 Τεχνικοί θετικών επιστημών & μηχανικής	5.637	1.868	-3.769	-66,9
41 Υπάλλ. γεν. καθηκ. & χειριστές μηχ. με πληκτρολ.	3.143	4.650	1.507	47,9
71 Τεχνίτες ανέγερσης & αποπεράτωσης κτιρίων	157.959	88.615	-69.344	-43,9
74 Ηλεκτρολόγοι & ηλεκτρονικοί	24.263	15.449	-8.814	-36,3
72, 73, 75 Τεχνίτες μετάλλων, χειροτέχνες κ.α	4.141	4.345	204	4,9
83 Οδηγοί μέσων μεταφοράς & χειρ. κινητού εξοπλ.	19.583	14.881	-4.702	-24,0
93 Ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα	24.554	8.244	-16.310	-66,4
1-9. Λοιπά επαγγέλματα	5.789	7.343	1.554	26,8
Σύνολο	257.895	154.943	-102.952	-39,9

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Η συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας του κλάδου την περίοδο της κρίσης και ειδικότερα την περίοδο 2011-2016 οδήγησε σε σημαντικές αναδιαρθρώσεις της απασχόλησης, με υψηλές μειώσεις των βασικών του επαγγελμάτων, όπως οι (71) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, οι (74) ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί, οι (83) οδηγοί μέσων μεταφοράς, οι χειριστές κινητού εξοπλισμού και οι (93) ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα και αυξήσεις στα (21) επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικούς, στους (41) υπαλλήλους γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο, σε (72, 73, 75) κατηγορίες τεχνιτών και στα (1-9) λοιπά επαγγέλματα του κλάδου.

Τη δεκαετία του 2000 τα κύρια επαγγέλματα του κλάδου, όπως οι (22) αρχιτέκτονες, μηχανικοί, οι (72) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, οι (88) οδηγοί μέσων μεταφοράς και οι (93) ανειδίκευτοι εργάτες του δευτερογενούς τομέα, αύξησαν την απασχόλησή τους, ενισχύοντας περαιτέρω το επαγγελματικό πρότυπο του κλάδου, με τη σημαντική αύξηση των (1-9) λοιπών επαγγελμάτων να παρέχει μια ένδειξη διάχυσης των επαγγελμάτων. Την περίοδο της κρίσης διαδικασίες αναδιάρθρωσης των επαγγελμάτων φαίνεται να κυριαρχούν, με τα βασικά επαγγέλματα του κλάδου, όπως οι (71) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, οι (74) ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί, οι (82) οδηγοί μέσων μεταφοράς και οι (93) ανειδίκευτοι εργάτες του δευτερογενούς τομέα να μειώνουν σημαντικά την απασχόλησή τους και τα (22) επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί, οι (42) υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο, οι (74) τεχνίτες μετάλλων

και τα (1-9) λοιπά επαγγέλματα να αυξάνουν την απασχόλησή τους⁷⁵, παρέχοντας ενδείξεις μιας διαφοροποίησης του επαγγελματικού προτύπου του κλάδου. Οι διαπιστώσεις αυτές ενισχύονται και μέσα από την αύξηση του δείκτη διαφοροποίησης του προτύπου, που για το διάστημα αυτό ανήλθε σε 37,2.

Πέραν τούτων ο κλάδος κάνει χρήση κυρίως ενδιάμεσων (ως προς τα εκπαιδευτικά προσόντα και τις αποδοχές) επαγγελμάτων, με έναν σταθερό αριθμό ανώτερων και στις δύο χρονικές περιόδους και τους (93) ανειδίκευτους εργάτες να συνιστούν το μοναδικό σε ολόκληρη την περίοδο κατώτερο επάγγελμα. Ωστόσο, η επιδείνωση των συνθηκών απασχόλησης την περίοδο της κρίσης αναδεικνύεται και μέσα από τη μετακίνηση του κύριου επαγγέλματος του κλάδου ([71] τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων) από τα ενδιάμεσα στα κατώτερα επαγγέλματα.

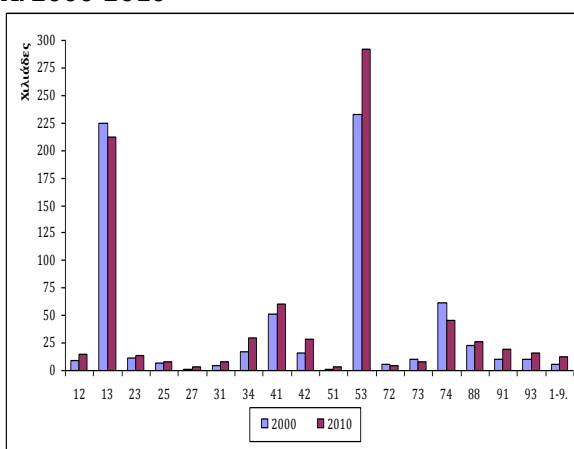
⁷⁵ Τα επιστημονικά επαγγέλματα και οι μηχανικοί του κλάδου, στη μεγάλη τους πλειονότητα, είναι αυτοαπασχολούμενοι που παραμένουν στον κλάδο παρά τη συρρίκνωση της οικονομικής του δραστηριότητας, αυξάνοντας την απασχόλησή τους λόγω της ενσωμάτωσης στον κλάδο αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυτών των ειδικοτήτων.

4.6 Επαγγέλματα του εμπορίου

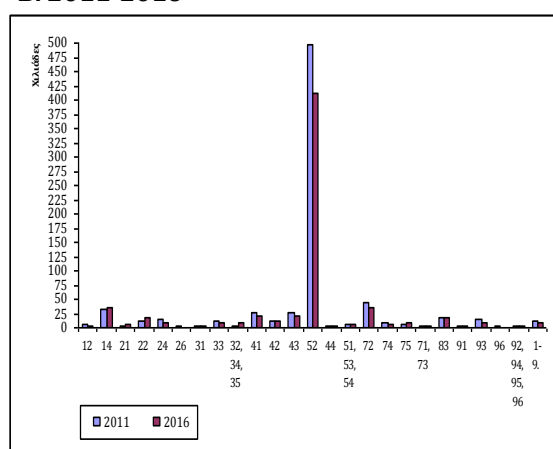
Ο κλάδος του εμπορίου ακολουθώντας τον ανοδικό κύκλο της οικονομίας αύξησε την παραγωγή του κατά 37,1% την περίοδο 2000-2007, με κύριο μοχλό τον υποκλάδο του εμπορίου, της πώλησης καυσίμων και της επισκευής αυτοκινήτων, που παρουσίασε αύξηση του κατά 89,2% (Ευστράτογλου κ.ά. 2011) και τη μείωσε κατά 45,8% το διάστημα 2008-2015, με κύριο μοχλό τον ίδιο υποκλάδο⁷⁶, που μείωσε την παραγωγή του κατά 58,7%. Το μερίδιο του εμπορίου στη συνολική παραγωγή της χώρας κάλυπτε το 13% το 2008 και περιορίστηκε στο 9,3% το 2015. Οι δραστηριότητες του κλάδου απευθύνονται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά χωρίς προσανατολισμό στις αγορές του εξωτερικού με μηδενική παρουσία στις εξαγωγές. Η απασχόλησή του αυξήθηκε κατά 14,7% τη δεκαετία του 2000 και μειώθηκε (15,3%) την περίοδο 2011-2016 (Πίνακας 4.5), παραμένοντας ωστόσο (το 2016) ο μεγαλύτερος ως προς την απασχόληση κλάδος της ελληνικής οικονομίας. Η παραγωγικότητά του αυξήθηκε κατά 20,2% το διάστημα 2000-2007 και μειώθηκε κατά 26,3% την περίοδο της κρίσης (2008-2013), αναδεικνύοντας τον περιστασιακό χαρακτήρα της αύξησης αυτής και την απουσία επενδύσεων σε τεχνολογία και οργανωτικές αναδιαρθρώσεις, που θα καθιστούσαν την αύξηση της παραγωγικότητας πιο μόνιμη.

Διάγραμμα 4.5: Μεταβολές διάρθρωσης επαγγελμάτων στους κλάδους του εμπορίου

A. 2000-2010

B. 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Το επαγγελματικό πρότυπο του εμπορίου παρουσιάζει μια μεγάλη διασπορά με 18 επαγγέλματα την πρώτη περίοδο και 23 τη δεύτερη, διαμορφώνοντας ευκαιρίες απασχόλησης σε ένα ευρύ φάσμα επαγγελμάτων (Διάγραμμα 4.5), που συνδυάζεται με ανθρώπινο δυναμικό ποικίλων προσόντων. Την περίοδο 2000-2010 κυρίαρχα επαγγέλματα του κλάδου ήταν οι (53) πωλητές και οι (13) διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι μικρών επιχειρήσεων, που αθροιστικά το 2000 κάλυπταν το 65,2% της συνολικής απασχόλησής του και

⁷⁶ Οι άλλοι υποκλάδοι του εμπορίου, χονδρικό και λιανικό, αύξησαν την παραγωγή τους κατά 25,9% και 27,6% αντίστοιχα το διάστημα 2000-2007 και τη μείωσαν κατά 47,4% και 26,2% την περίοδο 2008-2013 (Ευστράτογλου, 2015).

Πίνακας 4.5: Μεταβολές απασχόλησης στα επαγγέλματα στους κλάδους του εμπορίου

A. 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μετ.
12 Διευθύνοντες & ανώτερα στελέχη μεγάλων επιχειρήσεων	9.110	14.276	5.166	56,7
13 Διευθ/τές επιχειρηματίες & προϊστάμενοι μικρών επιχ.	225.080	212.725	-12.355	-5,5
23 Βιολόγοι εν γένει, ιατροί και ασκούντες	10.886	14.183	3.297	30,3
25 Λογιστές & άλλα στελέχη επιχειρήσεων	6.276	8.139	1.863	29,7
27 Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά	911	3.449	2.538	278,6
31 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί των επιστημών	4.071	7.598	3.527	86,6
34 Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές,	17.593	29.296	11.703	66,5
41 Υπάλληλοι γραφείου	51.872	60.772	8.900	17,2
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	15.844	28.420	12.576	79,4
51 Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	879	3.946	3.067	348,9
53 Μοντέλα, πωλητές & συναφή επαγγέλματα	232.643	291.694	59.051	25,4
72 Τεχνίτες ανέγερσης & αποπεράτωσης κτιρίων	5.399	4.035	-1.364	-25,3
73 Χύτες μετάλλων, συγκολλητές, μονταδόροι	10.533	8.183	-2.350	-22,3
74 Μηχανικοί, εφαρμοστές	61.476	45.578	-15.898	-25,9
88 Οδηγοί μέσων μεταφοράς	23.159	26.049	2.890	12,5
91 Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί	10.414	19.731	9.317	89,5
93 Ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα	10.721	15.916	5.195	48,5
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	5.610	12.055	6.445	114,9
Σύνολο	702.477	806.045	103.568	14,7

B. 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μετ.
12 Διοικητικοί & εμπορικοί διευθυντές	7.292	1.497	-5.795	-79,5
14 Διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων, εμπορίου, κ.α.	31.015	35.304	4.289	13,8
21 Επιστημονικά επαγγέλματα & μηχανικοί	4.106	5.548	1.442	35,1
22 Επαγγελματίες τομέα της υγείας	10.933	17.305	6.372	58,3
24 Επαγγελματίες επιχειρήσεων & διοίκησης	16.169	9.044	-7.125	-44,1
26 Επαγγελματίες νομικού, κοινωνικού & πολ/κού κλάδου	3.874	0	-3.874	-100,0
31 Τεχνικοί θετικών επιστημών & μηχανικής	3.898	3.105	-793	-20,3
32 Τεχνικοί τομέα της υγείας	1.312	3.393	2.081	158,6
33 Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων & διοίκησης	12.202	9.597	-2.605	-21,3
41 Υπάλληλοι γεν. καθηκ. & χειριστές μηχ. με πληκτρολ.	27.246	22.028	-5.218	-19,2
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	11.810	11.083	-727	-6,2
43 Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητ. δεδομένων & υλικών	25.635	21.729	-3.906	-15,2
44 Άλλοι υπάλληλοι γραφείου	3.979	1.899	-2.080	-52,3
52 Πωλητές	495.632	411.750	-83.882	-16,9
51, 52, 54 Λοιποί απασχολούμενοι παροχής υπηρεσιών	4.921	4.818	-103	-2,1
72 Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων & συναφή επαγγ.	43.733	34.850	-8.883	-20,3
74 Ηλεκτρολόγοι & ηλεκτρονικοί	9.554	6.211	-3.343	-35,0
75 Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, ξύλου, ένδυσης	4.993	10.292	5.299	106,1
83 Οδηγοί μέσων μεταφοράς & χειριστές κινητού εξοπλ.	18.225	16.570	-1.655	-9,1
91 Καθαριστές & βοηθοί	3.608	3.981	373	10,3
93 Ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα	15.228	8.876	-6.352	-41,7
92, 94, 95, 96 Λοιποί ανειδίκευτοι	4.177	1.884	-2.293	-54,9
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	10.774	9.559	1.288	12,0
Σύνολο	770.316	650.323	-117.490	-15,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

ακολουθούσαν οι (74) μηχανικοί εφαρμοστές (8,8%) και οι (41) υπάλληλοι γραφείου (7,4%), με τα άλλα επαγγέλματα να εμφανίζουν μικρότερα μερίδια. Στον κλάδο ασφαλώς κυριαρχούν τα επαγγέλματα των υπηρεσιών με παρουσία μικρού αριθμού τεχνικών επαγγελμάτων, που με εξαίρεση τους (31) τεχνολόγους και τεχνικούς βοηθούς των επιστημών της φυσικής, εμφάνισαν απώλειες της απασχόλησής τους (Πίνακας 4.5A). Οι απαιτήσεις του κλάδου, την περίοδο αυτή, αφορούσαν κυρίως ενδιάμεσα επαγγέλματα, με πέντε ανώτερα και δύο κατώτερα, ενώ με εξαίρεση τα τεχνικά επαγγέλματα και τους (13) διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊσταμένους μικρών επιχειρήσεων, το σύνολο των επαγγελμάτων αύξησαν την απασχόλησή τους. Τόσο η είσοδος νέων επαγγελμάτων στον κλάδο ([27] πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά και καλλιτεχνικά επαγγέλματα, και [51] απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών⁷⁷), όσο και οι σημαντικές αυξήσεις της απασχόλησης στα περισσότερα επαγγέλματα οδήγησαν σε διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου του, γεγονός που διαπιστώνεται και από τον σχετικά υψηλό (46) δείκτη διαφοροποίησης του προτύπου αυτού.

Την περίοδο 2011-2016 η διάχυση των επαγγελμάτων διευρύνθηκε και περισσότερα επαγγέλματα διαμορφώνουν το πρότυπο του κλάδου. Τούτο οφείλεται εν μέρει στην αλλαγή της ταξινόμησης των επαγγελμάτων αλλά και σε διεργασίες που λειτουργούν στο εσωτερικό του. Στον κλάδο κυριαρχεί το επάγγελμα των (52) πωλητών, που κάλυπτε το 64,3% της συνολικής του απασχόλησης⁷⁸ το 2011, μερίδιο που περιορίστηκε ελαφρά (62%) το 2016 και ακολουθούν οι (72) τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων και συναφή επαγγέλματα, με μερίδιο της τάξεως του (5,7%), οι διευθυντές ξενοδοχείων - εστιατορίων και επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου (4%), με τα άλλα επαγγέλματα να εμφανίζουν χαμηλότερα μερίδια. Το σύνολο των επαγγελμάτων, με εξαίρεση τους (14) διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων και επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου, τους (32) τεχνικούς του τομέα υγείας και τους (75) τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων και ξύλου, μείωσαν την απασχόλησή τους, περιορίζοντας τις ευκαιρίες που παρέχει ο κλάδος. Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν σε μια πιο ήπια διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου του κλάδου, συγκριτικά με την προηγούμενη δεκαετία, που υποδηλώνεται και από τη μείωση του σχετικού δείκτη (29,8). Η πλειονότητα των επαγγελμάτων του κλάδου αφορά ενδιάμεσα επαγγέλματα, με ισχυρή παρουσία ανώτερων όσο και κατώτερων επαγγελμάτων. Και στο εμπόριο, η επιδείνωση των συνθηκών απασχόλησης αναδεικνύεται μέσα από την μετακίνηση των (52) πωλητών από τα ενδιάμεσα στα κατώτερα επαγγέλματα, έτσι ώστε το 2016 τα δύο τρίτα (66%) του συνόλου των απασχολουμένων σε αυτό να εντάσσονται στα κατώτερα επαγγέλματα.

---

⁷⁷ Υπενθυμίζεται ότι ως νέα επαγγέλματα θεωρούνται εκείνα που κατά το αρχικό έτος ανάλυσης (εν προκειμένω το 2000) εμφάνιζαν εξαιρετικά περιορισμένο αριθμό απασχολουμένων, αλλά σημαντικά υψηλότερο (πάνω από 3.000) κατά το τελευταίο έτος ανάλυσης (εδώ το 2010).

⁷⁸ Λόγω της αλλαγής της ταξινόμησης των επαγγελμάτων στους πωλητές έχουν ενσωματωθεί επαγγελματικές κατηγορίες που στην προηγούμενη ταξινόμηση ήταν ενταγμένες αλλού.

Η ανοδική πορεία της παραγωγής και της απασχόλησης στον κλάδο του εμπορίου την προηγούμενη δεκαετία (κυρίως μέχρι το 2008) και η μείωσή τους, την περίοδο της κρίσης, συνδυάστηκαν με διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου του κλάδου, με πιο έντονο ρυθμό τη δεκαετία του 2000 και ηπιότερο την περίοδο του 2011-2016. Το πρότυπο αυτό απαρτίζεται από επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών, με κυρίαρχους τους πωλητές και σε περιορισμένη κλίμακα από τεχνικά επαγγέλματα και επαγγέλματα ανειδίκευτων και χαμηλής ειδίκευσης απασχολούμενων. Ο μεγάλος αριθμός των επαγγελματιών που απαιτούνται από την παραγωγική διαδικασία του κλάδου αυξήθηκε, ωστόσο η κρίση περιόρισε τις ευκαιρίες απασχόλησης σε όλα σχεδόν τα επαγγέλματα. Περισσότερα επαγγέλματα με λιγότερους απασχολούμενους. Τα τεχνικά επαγγέλματα αν και διαφοροποιήθηκαν ως προς τη σύνθεσή τους τις δύο περιόδους (και για λόγους αλλαγής της ταξινόμησης των επαγγελμάτων) μείωσαν την παρουσία τους από 14,9% σε 10,6% το 2011 σε 11,8% το 2015. Τέλος, επισημαίνεται ότι στον κλάδο κυριαρχούν τα ενδιάμεσα επαγγέλματα, με ισχυρή παρουσία των ανώτερων την προηγούμενη δεκαετία, που περιορίστηκαν σημαντικά την περίοδο 2011-2015⁷⁹ και με ιδιαίτερα σημαντική αύξηση των κατώτερων επαγγελμάτων στην περίοδο της κρίσης. Ταυτόχρονα, μια διαδικασία εκμηχάνισης των υπηρεσιών του κλάδου (στο μέτρο που αυτή μπορεί να ανιχνευτεί μέσα από τα επαγγέλματα), δεν φαίνεται να αναδεικνύεται, καθώς τόσο τα τεχνικά όσο και άλλα συναφή επαγγέλματα (π.χ. χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο) δεν αύξησαν τη συμμετοχή τους.

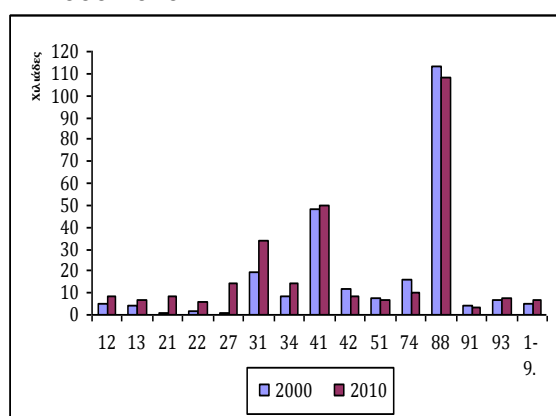
⁷⁹ Και εδώ για λόγους που οφείλονται στην αλλαγή της ταξινόμησης των επαγγελμάτων.

4.7 Επαγγέλματα των μεταφορών, της αποθήκευσης, της ενημέρωσης και των επικοινωνιών

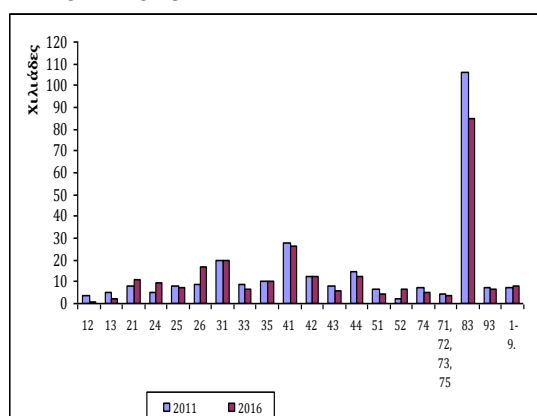
Η παραγωγή στους κλάδους των μεταφορών, της αποθήκευσης, της ενημέρωσης και των επικοινωνιών αυξήθηκε σημαντικά (111,9%) το διάστημα 2000-2007 και μειώθηκε (39,3%) το διάστημα 2008-2015, περιορίζοντας τη συμμετοχή τους στη συνολική παραγωγή της χώρας από 12,8% το 2008 σε 9,7% το 2015. Οι εξαγωγές τους συνολικά μειώθηκαν κατά 38,6% το διάστημα 2008-2013, λόγω μείωσης των εξαγωγών της ναυτιλίας (41,2%), με τους κλάδους της ενημέρωσης και της επικοινωνίας να εμφανίζουν μικρή αύξηση (5,9%). Η απασχόλησή τους αυξήθηκε κατά 15,2% τη δεκαετία του 2000 και μειώθηκε κατά 7,4% το διάστημα 2011-2016 (Πίνακας 4.6), ενώ η παραγωγικότητά τους αυξήθηκε σημαντικά (101,5%) το διάστημα 2000-2007, γεγονός που οφείλεται στις σημαντικές αυξήσεις στην παραγωγικότητα της ναυτιλίας και των αεροπορικών μεταφορών και λιγότερο στις αυξήσεις των άλλων κλάδων. Την περίοδο 2008-2013 η παραγωγικότητα μειώθηκε κατά 6% στους κλάδους της μεταφοράς και αποθήκευσης και κατά 17% στους κλάδους της ενημέρωσης και επικοινωνίας.

Διάγραμμα 4.6: Μεταβολές διάρθρωσης επαγγελματιών των μεταφορών, της αποθήκευσης, της ενημέρωσης και της επικοινωνίας

A. 2000-2010

B. 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων απαρτίζεται από ένα σχετικά ευρύ φάσμα τεχνικών και επαγγελματιών των υπηρεσιών. Τη δεκαετία του 2000 κύρια επαγγέλματα των κλάδων ήταν οι (88) οδηγοί μέσων μεταφοράς, οι (41) υπάλληλοι γραφείου και οι (31) τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των επιστημών της φυσικής (Διάγραμμα 4.6A), με τα υπόλοιπα επαγγέλματα να εμφανίζουν χαμηλότερες συγκεντρώσεις. Κατά τη διάρκεια αυτής της δεκαετίας σημαντικές αναδιαρθρώσεις έγιναν στα επαγγέλματα των κλάδων, με τα (27) επιστημονικά επαγγέλματα, τους (21) φυσικούς, μαθηματικούς και συναφή επαγγέλματα, τους (22) αρχιτέκτονες και μηχανικούς, τα (1-9) λοιπά επαγγέλματα, τους (31) τεχνολόγους και βοηθούς των επιστημών της φυσικής και τους (34) ειδικευμένους πωλητές και χρηματιστές να αυξάνουν σημαντικά την απασχόλησή τους και τους (74) μηχανικούς, εφαρμοστές, τους (42) υπαλλήλους εξυπηρέτησης πελατών, και τους (91) πλανόδιους πωλητές να τη μειώνουν και

Πίνακας 4.6: Μεταβολές απασχόλησης στα επαγγέλματα των μεταφορών, αποθήκευσης, ενημέρωσης και επικοινωνίας

A. 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μεταβ.
12 Διευθύνοντες & ανώτερα στελέχη μεγάλων επιχειρήσεων	4.855	8.476	3.621	74,6
13 Διευθύνοντες επιχειρηματίες & προϊστάμενοι μικρών επιχειρήσεων	4.437	6.416	1.979	44,6
21 Φυσικοί, μαθηματικοί & συναφή επαγγέλματα	650	8.225	7.575	1.165,4
22 Αρχιτέκτονες, μηχανικοί & συναφή επαγγέλματα	2.063	6.020	3.957	191,8
27 Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά	1.114	14.761	13.647	1.225,0
31 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί των επιστημών	19.240	33.550	14.310	74,4
34 Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές,	8.285	14.704	6.419	77,5
41 Υπάλληλοι γραφείου	48.370	49.740	1.370	2,8
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	11.855	8.218	-3.637	-30,7
51 Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	7.837	6.563	-1.274	-16,3
74 Μηχανικοί, εφαρμοστές	16.443	10.025	-6.418	-39,0
88 Οδηγοί μέσων μεταφοράς	113.365	108.109	-5.256	-4,6
91 Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί	4.455	3.474	-981	-22,0
93 Ανεπίδοτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα	6.651	7.941	1.290	19,4
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	4.850	6.852	2.002	41,3
Σύνολο	254.470	293.074	38.604	15,2

B. 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μεταβ.
12 Διοικητικοί & εμπορικοί διευθυντές	3.385	851	-2.534	-74,9
13 Διευθυντές παραγωγής & εξειδικευμένων υπηρεσιών	5.309	1.923	-3.386	-63,8
21 Επιστημονικά επαγγέλματα & μηχανικοί	7.831	11.153	3.322	42,4
24 Επαγγελματίες επιχειρήσεων & διοίκησης	5.400	9.650	4.250	78,7
25 Επαγγελματίες τομέα τεχνολ., πληροφ. & επικοινωνίας	8.308	7.015	-1.293	-15,6
26 Επαγγελματίες νομικού, κοινωνικού & πολιτικού κλάδου	8.972	17.191	8.219	91,6
31 Τεχνικοί θετικών επιστημών & μηχανικής	19.775	19.803	28	0,1
33 Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων & διοίκησης	8.668	6.872	-1.796	-20,7
35 Τεχνικοί τομέα πληροφόρησης & επικοινωνίας	9.981	10.234	253	2,5
41 Υπάλληλοι γεν. καθηκ. & χειριστές μηχ. με πληκτρολόγιο	27.680	26.330	-1.350	-4,9
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	12.303	12.705	402	3,3
43 Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητ. δεδομένων & υλικών	8.365	5.684	-2.681	-32,1
44 Άλλοι υπάλληλοι γραφείου	14.570	12.263	-2.307	-15,8
51 Απασχολούμενοι παροχής προσωπικών υπηρεσιών	6.603	4.340	-2.263	-34,3
52 Πωλητές	2.439	6.647	4.208	172,5
74 Ηλεκτρολόγοι & ηλεκτρονικοί	7.501	4.986	-2.515	-33,5
71, 72, 73, 75 Λοιποί τεχνίτες	4.175	3.847	-328	-7,9
83 Οδηγοί μέσων μεταφοράς & χειριστές κινητ εξοπλισμού	106.289	84.936	-21.353	-20,1
93 Ανεπίδοτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα	7.374	6.888	-486	-6,6
1-9. Λοιπά επαγγέλματα	7.338	8.029	691	9,4
Σύνολο	282.266	261.448	-20.818	-7,4

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

τους (88) οδηγούς μέσω μεταφοράς, κύριο επάγγελμα των κλάδων, να εμφανίζουν περιορισμένη μείωση. Συνολικά, τα τεχνικά επαγγέλματα περιόρισαν τη συμμετοχή τους (από 62,2% το 2000 σε 56,5% το 2010), παρέχοντας ενδείξεις της απουσίας μιας διαδικασίας εκμηχάνισης των

υπηρεσιών τους. Το είδος και τα χαρακτηριστικά των επαγγελμάτων που αύξησαν την απασχόλησή τους την περίοδο αυτή παρέχουν ενδείξεις της εισαγωγής νέων τεχνολογιών στους κλάδους, γεγονός που ενισχύεται από τις σχετικά υψηλές επενδύσεις τους⁸⁰. Την περίοδο αυτή η διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου είναι σχετικά έντονη, με τον σχετικό δείκτη να ανέρχεται σε 37,3 και τρία νέα επαγγέλματα ([21] φυσικοί, μαθηματικοί και συναφή επαγγέλματα, [22] αρχιτέκτονες, μηχανικοί και συναφή επαγγέλματα και [27] πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά και καλλιτεχνικά επαγγέλματα) να εισέρχονται δυναμικά στους κλάδους⁸¹. Σε όρους ανώτερων, ενδιάμεσων και κατώτερων επαγγελμάτων, οι κλάδοι εμφάνισαν έξι ανώτερα επαγγέλματα, που αθροιστικά κάλυπταν το 26,4% της συνολικής τους απασχόλησης το 2015, ένα μόνο κατώτερο επάγγελμα ([93] ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα), με τα υπόλοιπα να εντάσσονται στα ενδιάμεσα επαγγέλματα.

Στην περίοδο 2011-2016 η διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου των κλάδων αναδείχτηκε περισσότερο από την είσοδο στους κλάδους νέων επαγγελμάτων (τα επαγγέλματα που το απαρτίζουν ανέρχονται σε 20 έναντι 15 της προηγούμενης περιόδου), παρά από τον σχετικό δείκτη, ο οποίος εμφανίζεται περιορισμένος (24,6) συγκριτικά με αυτόν της προηγούμενης περιόδου. Περισσότερα επαγγέλματα είναι απαραίτητα για την ολοκλήρωση της παραγωγικής διαδικασίας των κλάδων. Την περίοδο αυτή κυρίαρχα επαγγέλματα είναι οι (83) οδηγοί μέσων μεταφοράς, που μείωσαν κατά 20,1% την απασχόλησή τους⁸² (Πίνακας 4.6B), οι (41) υπάλληλοι γενικών καθηκόντων, οι (31) τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής, οι (42) υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών και οι (44) άλλοι υπάλληλοι γραφείου. Η πλειονότητα των επαγγελμάτων εμφάνισαν μείωση της απασχόλησής τους, με έξι μόνο από αυτά να εμφανίζουν αυξήσεις. Τα τεχνικά επαγγέλματα αυξήθηκαν αριθμητικά, ωστόσο τα περισσότερα από αυτά, μείωσαν την απασχόλησή τους, γεγονός που δυσχεραίνει τις διαπιστώσεις αναφορικά με την ύπαρξη μιας διαδικασίας εκμηχάνισης των υπηρεσιών των κλάδων⁸³. Σε όρους διάκρισης των επαγγελμάτων δεν παρατηρούνται σημαντικές μεταβολές σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία, με επτά επαγγέλματα να εντάσσονται στα ανώτερα, καταλαμβάνοντας ωστόσο χαμηλότερο μερίδιο (21,5%) συγκριτικά με το 2010,

---

⁸⁰ Οι μέσες ετήσιες επενδύσεις στους κλάδους των μεταφορών, της αποθήκευσης και των τηλεπικοινωνιών για το διάστημα 2000-2008 ανέρχονταν σε 6.439 εκατ. ευρώ και διαμορφώθηκαν σε 6.108 και 7.544 εκατ. ευρώ για τα έτη 2009 και 2010 αντίστοιχα και ήταν οι υψηλότερες από τις αντίστοιχες σε όλους τους άλλους κλάδους.

⁸¹ Ο δείκτης αυτός θα ήταν πολύ υψηλότερος εάν στην εκτίμησή του υπολογίζονταν και οι ρυθμοί μεταβολής των τριών αυτών επαγγελματικών κατηγοριών.

⁸² Οι (88) οδηγοί μέσων μεταφοράς μείωσαν την απασχόλησή τους περισσότερο (21.353) από τη συνολική απασχόληση (20.818) του κλάδου, η οποία ασφαλώς προήλθε μέσα από τις αυξομειώσεις της απασχόλησης των υπόλοιπων επαγγελμάτων.

⁸³ Το 2011 το μερίδιο των τεχνικών επαγγελμάτων στη συνολική απασχόληση των κλάδων ανερχόταν σε 60,2% και περιορίστηκε στο 58% το 2015.

τρία στα κατώτερα (μερίδιο 7,5% το 2015) και τα υπόλοιπα επαγγέλματα να εντάσσονται στα ενδιάμεσα.

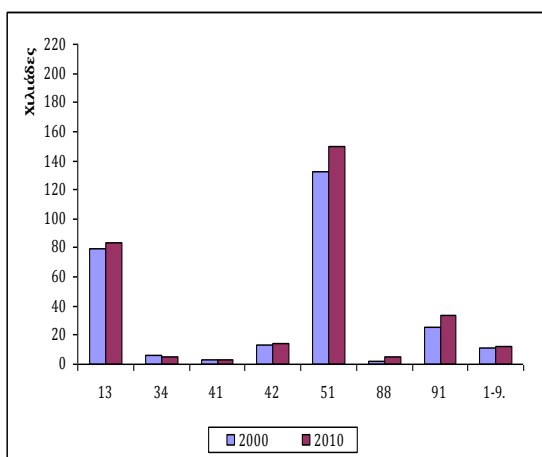
Γίνεται φανερό ότι τόσο τη δεκαετία του 2000 όσο και το διάστημα 2011-2016 οι κλάδοι δημιούργησαν, σε περιορισμένη κλίμακα, ευκαιρίες απασχόλησης για άτομα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα, διατήρησαν τον τεχνικό τους χαρακτήρα, μέσα από σταθερές περίπου απαιτήσεις για τεχνικά επαγγέλματα, ενώ χρησιμοποίησαν σε περιορισμένη κλίμακα ανειδίκευτους εργαζομένους. Οι απαιτήσεις των κλάδων αφορούσαν κυρίως ενδιάμεσα επαγγέλματα, που συνδέονται με μεσαίου επιπέδου εκπαιδευτικά προσόντα και παρέχουν μέσες αποδοχές, δευτερευόντως ανώτερα επαγγέλματα, με ιδιαίτερα περιορισμένη παρουσία των κατώτερων επαγγελμάτων.

4.8 Επαγγέλματα των ξενοδοχείων – εστιατορίων

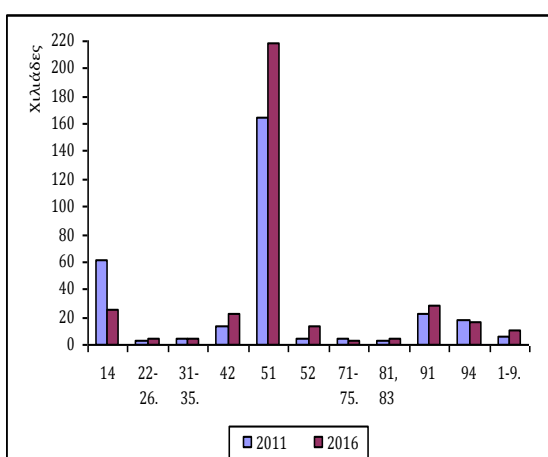
Ο κλάδος των ξενοδοχείων – εστιατορίων αύξησε τις παρεχόμενες υπηρεσίες του κατά 51,6% την περίοδο 2000-2007 και τις μείωσε κατά 12,1% την περίοδο 2008-2015, αυξάνοντας ωστόσο τις εξαγωγές του κατά 12% το τελευταίο αυτό διάστημα, συνιστώντας έναν από τους σημαντικότερους κλάδους των εξαγωγών⁸⁴. Καθώς όμως η μείωση της παραγωγής του μέσα στην κρίση ήταν χαμηλότερη από τη συνολική μείωση της παραγωγής στη χώρα, η σχετική του σημασία αυξήθηκε σε 6,4% το 2015 έναντι 5,5% το 2008. Η απασχόλησή του αυξήθηκε σε ολόκληρη την αναλυόμενη περίοδο κατά 12,4% τη δεκαετία του 2000 και κατά 15,5% την περίοδο 2011-2016 (Πίνακας 4.7), εμφανίζοντας ταυτόχρονα αυξήσεις και στην παραγωγικότητά του κατά 30,1% την περίοδο 2000-2007 και 14,2% το διάστημα 2008-2013.

Διάγραμμα 4.7: Μεταβολές διάρθρωσης επαγγελμάτων στους κλάδους των ξενοδοχείων - εστιατορίων

A. 2000-2010

B. 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων απαρτίζεται από ένα περιορισμένο αριθμό επαγγελμάτων που την περίοδο της κρίσης (2011-2016) διαφοροποιήθηκαν ελαφρά τόσο λόγω της αλλαγής της ταξινόμησης των επαγγελμάτων όσο ενδεχομένως και διεργασιών που έλαβαν χώρα στο πλαίσιο των κλάδων. Το πρότυπο αυτό απαρτίζεται, στη μεγάλη του πλειονότητα, από επαγγέλματα των υπηρεσιών, με εξαιρετικά περιορισμένη παρουσία τεχνικών επαγγελμάτων, τα οποία ωστόσο αυξάνονται κατά την περίοδο της κρίσης. Τη δεκαετία του 2000 κύρια επαγγέλματα στους κλάδους ήταν οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και οι (13) διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι μικρών επιχειρήσεων, που το 2000 αθροιστικά κάλυπταν το 77,6% της συνολικής του απασχόλησης, μερίδιο που περιορίστηκε ελαφρά (76%) το 2010. Το σύνολο των επαγγελμάτων στον κλάδο, με εξαίρεση τους (34) ειδικευμένους πωλητές και χρηματιστές, αύξησαν την απασχόλησή τους (Πίνακας 4.7). Την περίοδο αυτή το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων

⁸⁴ Για την ιδιαίτερη σημασία και συμβολή του κλάδου στη διαμόρφωση των εξαγωγών βλ. Αγναντόπουλος και Ευστράτογλου (2015).

παρέμεινε σταθερό, με την είσοδο ενός μόνο νέου επαγγέλματος ([88] οδηγοί μέσων μεταφοράς), με τον σχετικό δείκτη να εμφανίζει τη χαμηλότερη τιμή (13,0) από όλους τους άλλους κλάδους. Σε όρους ανώτερων, ενδιάμεσων και κατώτερων επαγγελμάτων οι κλάδοι περιελάμβαναν έναν μόνο ανώτερο ([13] διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι μικρών επιχειρήσεων), ένα κατώτερο ([91] πλανόδιους πωλητές και οικιακούς βοηθούς), με τα υπόλοιπα να εντάσσονται στα ενδιάμεσα επαγγέλματα. Γίνεται φανερό ότι οι κλάδος δημιούργησε ευκαιρίες απασχόλησης για επαγγέλματα που απαιτούσαν μεσαία και χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα (μέσης και χαμηλής έντασης δεξιοτήτων) παρέχοντας μέσες προς χαμηλές αποδοχές⁸⁵.

Πίνακας 4.7: Μεταβολές απασχόλησης στα επαγγέλματα των ξενοδοχείων – εστιατορίων

A. 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μεταβ.
13 Διευθύνοντες επιχειρηματίες & προϊστάμενοι	79.136	83.350	4.214	5,3
34 Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές,	6.005	5.186	-819	-13,6
41 Υπάλληλοι γραφείου	3.305	3.551	246	7,4
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	13.562	14.196	634	4,7
51 Απασχολ. στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	132.624	149.635	17.011	12,8
88 Οδηγοί μέσων μεταφοράς	1.942	4.675	2.733	140,7
91 Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί	25.408	33.520	8.112	31,9
1-9. Λοιπά επαγγέλματα	10.786	12.414	1.628	15,1
Σύνολο	272.768	306.527	33.759	12,4

B. 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μεταβ.
14 Διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων	61.121	24.776	-36.345	-59,5
22, 23, 24, 25, 26 Επαγγελματίες	2.926	5.146	2.220	75,9
31, 32, 33, 34, 35 Τεχνικοί	3.908	4.956	1.048	26,8
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	13.660	22.919	9.259	67,8
51 Απασχολούμενοι παροχής προσωπικών υπηρεσιών	164.040	218.408	54.368	33,1
52 Πωλητές	4.700	13.462	8.762	186,4
71, 72, 73, 74, 75 Τεχνίτες	4.801	2.937	-1.864	-38,8
81, 83 Χειριστές εγκαταστάσεων & οδηγοί μέσων μετ.	2.587	4.130	1.543	59,6
91 Καθαριστές & βοηθοί	21.996	28.282	6.286	28,6
94 Βοηθοί παρασκευής φαγητών	18.345	16.492	-1.853	-10,1
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	6.533	10.430	3.897	59,7
Σύνολο	304.617	351.938	47.321	15,5

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Την περίοδο 2011-2016 ένας μεγαλύτερος αριθμός επαγγελμάτων διαμορφώνει το πρότυπο των κλάδων ως αποτέλεσμα τόσο των διαδικασιών ταξινόμησης των επαγγελμάτων όσο και διεργασιών μέσα στο πλαίσιο των κλάδων. Σε συνδυασμό μάλιστα με τον υψηλό ρυθμό αύξησης των (1-9) λοιπών επαγγελμάτων παρέχονται ενδείξεις μιας διάχυσης των επαγγελμάτων.

⁸⁵ Κανένα επάγγελμα του κλάδου δεν αμείβεται με υψηλές αποδοχές, ενώ το κύριο επάγγελμά του ([51] απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών) εντοπίζεται στο όριο των μέσων προς χαμηλές αποδοχές (βλ. Διάγραμμα 4.2).

Επιπρόσθετα κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί ότι ο ρυθμός αύξησης της συνολικής απασχόλησης στους κλάδους το διάστημα αυτό είναι υψηλότερος από τον αντίστοιχο της προηγούμενης περιόδου (Διάγραμμα 4.7B)⁸⁶. Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν σε διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου των κλάδων, διαπίστωση που ενισχύεται από τον ιδιαίτερα αυξημένο δείκτη (49,8). Κύρια επαγγέλματα στους κλάδους παρέμειναν οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, που αύξησαν σημαντικά την απασχόλησή τους καλύπτοντας το 2016 το 62% της συνολικής απασχόλησης στους κλάδους. Το δεύτερο σε μέγεθος επάγγελμα των κλάδων, οι (14) διευθυντές ξενοδοχείων – εστιατορίων και μικρών εμπορικών μονάδων παρουσίασαν σημαντική μείωση (59,5%), γεγονός που πέραν των άλλων υποδηλώνει σημαντικές ανακατατάξεις στο εσωτερικό των κλάδων με μείωση των μικρών μονάδων και ταυτόχρονη αύξηση του μεγέθους των επιχειρήσεων⁸⁷. Σημαντική παρουσία στους κλάδους έχουν και οι (42) υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών, οι (52) πωλητές και οι (91) καθαριστές και βοηθοί, που αύξησαν την απασχόλησή τους στο διάστημα αυτό, με τους (94) βοηθούς παρασκευής φαγητών να συνιστούν το μοναδικό επάγγελμα υπηρεσιών που μείωσε την απασχόλησή του. Τέλος μειωμένη παρουσία εμφάνισαν οι διάφορες κατηγορίες (71, 72, 73, 74, 75) τεχνιτών, ενώ οι (81, 83) χειριστές εγκαταστάσεων και οι οδηγοί μέσων μεταφοράς την αύξησαν.

Ωστόσο οι αυξήσεις της απασχόλησης στα περισσότερα από τα επαγγέλματα αυτά συνοδεύτηκαν από σημαντική επιδείνωση των συνθηκών άσκησης της δραστηριότητάς τους καθώς τόσο οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών όσο και οι (52) πωλητές, οι (91) καθαριστές και βοηθοί, οι (94) βοηθοί παρασκευής φαγητών εντάσσονται στα κατώτερα επαγγέλματα, υποδηλώνοντας χαμηλές απαιτήσεις για εκπαιδευτικά προσόντα και χαμηλές αποδοχές, με παράλληλα ιδιαίτερα υψηλές αυξήσεις των ευέλικτων μορφών απασχόλησης σε αυτά⁸⁸. Οι (14) διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων και οι διάφορες κατηγορίες (22, 23, 24, 25, 26) επιχειρηματιών είναι τα μόνα επαγγέλματα που εντάσσονται στα ανώτερα, με τα υπόλοιπα επαγγέλματα να εντάσσονται στα ενδιάμεσα.

Οι θετικές εξελίξεις στο πεδίο της απασχόλησης και της παραγωγικότητας στους κλάδους δημιούργησαν και φαίνεται να συνεχίζουν να δημιουργούν ευκαιρίες απασχόλησης για ένα περιορισμένο φάσμα επαγγελματιών, που διευρύνεται ελαφρά την περίοδο της κρίσης, χωρίς ωστόσο να διασφαλίζουν και καλές

---

⁸⁶ Η σημαντική αύξηση των (1-9) λοιπών επαγγελμάτων την αναλυόμενη περίοδο ενδέχεται να σηματοδοτεί μια διαδικασία επέκτασης των επαγγελμάτων, ωστόσο στον βαθμό που ισχύει παραμένει εξαιρετικά αδύναμη.

⁸⁷ Αυτό μπορεί να υποστηριχθεί καθώς στο συγκεκριμένο επάγγελμα εντάσσονται και οι επιχειρηματίες, ιδιοκτήτες των μικρών ξενοδοχείων, εστιατορίων ή εμπορικών καταστημάτων.

⁸⁸ Οι επαγγελματικές αυτές κατηγορίες εντάσσονται ανάμεσα στις δέκα που εμφάνισαν την περίοδο αυτή υψηλότερους αριθμούς και μερίδια ατόμων με μερική και προσωρινή απασχόληση.

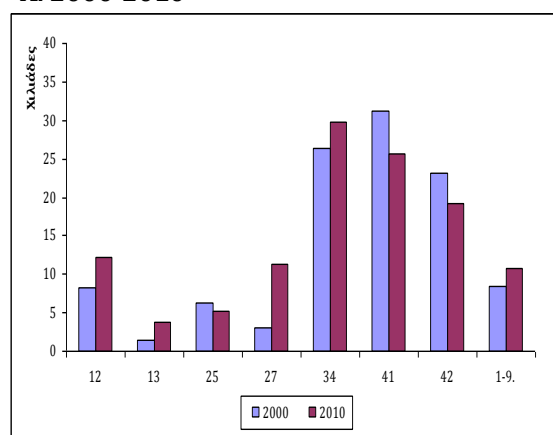
συνθήκες απασχόλησης. Οι απαιτήσεις των κλάδων αφορούν επαγγέλματα με μεσαία και χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα, παρέχοντας ταυτόχρονα, στη μεγάλη πλειονότητα των απασχολουμένων, χαμηλές αποδοχές, ενώ διαδικασία εκμηχάνισης των υπηρεσιών των ξενοδοχείων – εστιατορίων δεν ανιχνεύεται μέσα από την εξέλιξη της διάρθρωσης των επαγγελμάτων.

4.9 Επαγγέλματα των χρηματοπιστωτικών και ασφαλιστικών δραστηριοτήτων

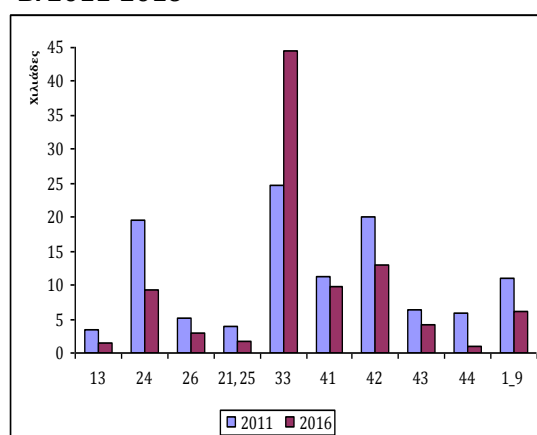
Ο κλάδος των χρηματοπιστωτικών και ασφαλιστικών δραστηριοτήτων⁸⁹ εμφάνισε μειώσεις της παραγωγής του σε ολόκληρη την αναλυόμενη περίοδο (κατά 13,4% το διάστημα 2000-2007 και κατά 24,9% το διάστημα 2008-2013)⁹⁰. Αν και απευθύνεται πρωτίστως προς την εγχώρια αγορά, τμήμα της παραγωγής του διοχετεύεται στο εξωτερικό, με τις εξαγωγές του ωστόσο να περιορίζονται κατά 19,4% το διάστημα 2008-2013 (833 εκατ. ευρώ το 2013). Η απασχόληση (του συνόλου των κλάδων) αυξήθηκε κατά 8,8% τη δεκαετία του 2000 και μειώθηκε κατά 25,7% την περίοδο 2011-2015 (Πίνακας 4.8), ενώ η παραγωγικότητά του μειώθηκε κατά 19% την περίοδο 2000-2007 και κατά 26,1% την περίοδο 2008-2013.

Διάγραμμα 4.8: Μεταβολές διάρθρωσης επαγγελμάτων των χρηματοπιστωτικών και ασφαλιστικών δραστηριοτήτων

A. 2000-2010

B. 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων απαρτίζεται από ένα περιορισμένο φάσμα επαγγελμάτων αποκλειστικά παροχής υπηρεσιών. Τη δεκαετία του 2000 κύρια επαγγέλματα των κλάδων ήταν οι (41) υπάλληλοι γραφείου, οι (34) ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές και οι (42) υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών, με τα υπόλοιπα επαγγέλματα να εμφανίζουν χαμηλότερες συγκεντρώσεις (Διάγραμμα 4.8Α). Την περίοδο αυτή σημαντικές αναδιαρθρώσεις των επαγγελμάτων έλαβαν χώρα στο εσωτερικό των κλάδων με τους (12) διευθύνοντες και ανώτερα στελέχη μεγάλων επιχειρήσεων, τα (27)

⁸⁹ Τα μεγέθη που αναφέρονται στην περίοδο 2000-2007 αφορούν αποκλειστικά τον κλάδο των χρηματοπιστωτικών και ασφαλιστικών δραστηριοτήτων και δεν περιλαμβάνουν τον κλάδο των ετερόδικων οργανισμών.

⁹⁰ Οι μειώσεις στις παρεχόμενες υπηρεσίες του κλάδου κατά την περίοδο 2000-2007, όπως έχει ήδη επισημανθεί (Ευστράτογλου, κα. 2011), δεν ερμηνεύονται με ευχέρεια, καθώς η αίσθηση που επικρατούσε ολόκληρη την περίοδο αυτή ήταν ότι ο κλάδος είχε αυξήσει τις δραστηριότητές του. Οι μειώσεις αυτές ενδέχεται να οφείλονται σε ζητήματα ταξινόμησης και καταγραφής των στατιστικών δεδομένων.

επιστημονικά επαγγέλματα και σε πιο περιορισμένη κλίμακα τους (34) ειδικευμένους πωλητές και χρηματιστές, να αυξάνουν την απασχόλησή τους, σε βάρος κυρίως των (41) υπαλλήλων γραφείου και (42) των υπαλλήλων εξυπηρέτησης πελατών, υποδηλώνοντας μια διαδικασία αναβάθμισης του ανθρώπινου δυναμικού των κλάδων από απασχολούμενους με υψηλότερα εκπαιδευτικά προσόντα. Η διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου των κλάδων έγινε φανερή τόσο από την είσοδο ενός νέου επαγγέλματος ([13] διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι), όσο όμως κυρίως από τον υψηλό δείκτη (57,0) διαφοροποίησης του προτύπου.

Πίνακας 4.8: Μεταβολές απασχόλησης στα επαγγέλματα των χρηματοπιστωτικών, ασφαλιστικών δραστηριοτήτων

A. 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μεταβ.
12 Διευθύνοντες & ανώτερα στελέχη μεγάλων	8.231	12.170	3.939	47,9
13 Διευθύνοντες επιχειρηματίες & προϊστάμενοι	1.520	3.708	2.188	143,9
25 Λογιστές & άλλα στελέχη επιχειρήσεων	6.262	5.271	-991	-15,8
27 Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά	3.113	11.262	8.149	261,8
34 Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές,	26.305	29.777	3.472	13,2
41 Υπάλληλοι γραφείου	31.145	25.738	-5.407	-17,4
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	23.188	19.176	-4.012	-17,3
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	8.497	10.680	2.183	25,7
Σύνολο	108.261	117.782	9.521	8,8

B. 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μεταβ.
13 Διευθυντές παραγωγής & εξειδικευμένων υπηρεσιών	3.400	1.472	-1.928	-56,7
24 Επαγγελματίες επιχειρήσεων & διοίκησης	19.634	9.411	-10.223	-52,1
26 Επαγγελματίες νομικού, κοινωνικού & πολ/κού κλάδου	5.076	2.836	-2.240	-44,1
21, 25 Επιστημονικά επαγγέλματα & επαγγελματίες	3.810	1.811	-1.999	-52,5
33 Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων & διοίκησης	24.670	44.437	19.767	80,1
41 Υπάλληλοι γεν. καθηκ. & χειριστές μηχ. με πληκτρολ.	11.214	9.663	-1.551	-13,8
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	20.160	13.080	-7.080	-35,1
43 Υπάλληλοι καταγραφής αριθμ. δεδομένων & υλικών	6.305	4.076	-2.229	-35,4
44 Άλλοι υπάλληλοι γραφείου	5.864	1.078	-4.786	-81,6
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	11.100	6.039	-5.061	-45,6
Σύνολο	111.233	93.903	-17.330	-15,6

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Σε όρους διάκρισης των επαγγελμάτων, η ταχεία επέκταση της παρουσίας των ανώτερων επαγγελμάτων (από 17,7% το 2000 σε 27,5% το 2010) και η ισχυρή παρουσία των ενδιάμεσων με πλήρη απουσία κατώτερων επαγγελμάτων, συνιστούν τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου.

Την περίοδο 2011-2016 το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων διευρύνθηκε ελαφρά με περισσότερα επαγγέλματα υπαλλήλων (Διάγραμμα 4.8B). Ωστόσο στο σύνολό τους τα επαγγέλματα του κλάδου, με εξαίρεση τους (33) βοηθούς

επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης,⁹¹ μείωσαν την απασχόλησή τους με ρυθμούς που κυμάνθηκαν μεταξύ του 13,8% ([41] υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με ηλεκτρολόγιο) και του 81,6% ([44] άλλοι υπάλληλοι γραφείου) (Πίνακας 4.8B). Η διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου των κλάδων συνεχίστηκε και την περίοδο αυτή, και καταδεικνύεται μέσα από τη σημαντική μείωση της παρουσίας τριών επαγγελμάτων ([13] διευθυντές παραγωγής και εξειδικευμένων υπηρεσιών, [26] επαγγελματίες νομικού και κοινωνικού κλάδου και [44] άλλοι υπάλληλοι γραφείου), αλλά και από τη διατήρηση του σχετικού δείκτη σε υψηλό επίπεδο (49,1). Τα ανώτερα επαγγέλματα μείωσαν την απασχόλησή τους με σημαντικά υψηλότερο ρυθμό (46,3%) συγκριτικά με τα ενδιάμεσα (17,3%), περιορίζοντας τη συμμετοχή τους στο 21,1% το 2015. Η οικονομική κρίση στον χώρο των τραπεζών, ασφαλειών οδήγησε σε μια αναδιάρθρωση του ανθρώπινου δυναμικού των κλάδων με περιορισμό της συμμετοχής των ανώτερων επαγγελμάτων υπέρ των ενδιάμεσων. Με δεδομένο ότι τα ενδιάμεσα επαγγέλματα παρέχουν και χαμηλότερους μισθούς και εν γένει χαμηλότερες αποδοχές συγκριτικά με τα ανώτερα, αναδεικνύεται η επικράτηση μιας πολιτικής μείωσης του εργατικού κόστους.

Η συνεχιζόμενη μείωση των παρεχόμενων υπηρεσιών του κλάδου (στο μέτρο που αυτό είναι πραγματικό και την πρώτη περίοδο) σε συνδυασμό με τις διαφορετικές τάσεις της απασχόλησης στις δύο περιόδους και τη διαρκή μείωση της παραγωγικότητας διατήρησαν περίπου σταθερό το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων, που απαρτίζεται αποκλειστικά από επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών, με κυρίαρχη παρουσία ενδιάμεσων και περιορισμένη παρουσία ανώτερων επαγγελμάτων. Η αύξηση των ανώτερων επαγγελμάτων κατά τη δεκαετία του 2000 (περίοδος ανόδου της ελληνικής οικονομίας) ανακόπηκε την περίοδο της κρίσης,⁹² μέσα από μια διαφαινόμενη πολιτική μείωσης του εργασιακού κόστους στους κλάδους.

---

⁹¹ Η αύξηση της απασχόλησης στο συγκεκριμένο επάγγελμα δεν μπορεί να ερμηνευθεί με ευχέρεια, ενώ ταυτοχρόνως ενδέχεται να οφείλεται σε ζητήματα καταγραφής των δεδομένων των επαγγελμάτων.

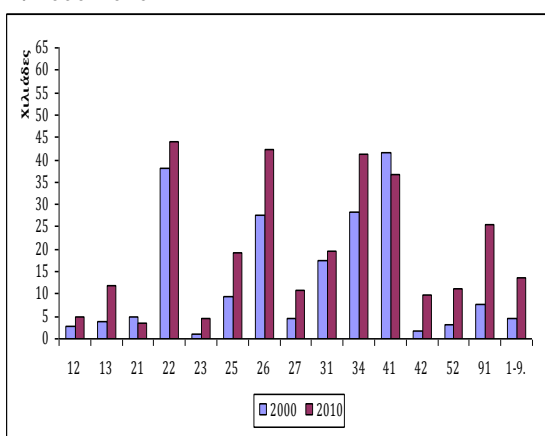
⁹² Οι μεταβολές στους ρυθμούς των ανώτερων, των ενδιάμεσων και των κατώτερων επαγγελμάτων αφορούν το χρονικό διάστημα 2011-2015. Στο διάστημα αυτό ο ρυθμός μείωσης των ανώτερων επαγγελμάτων ήταν υψηλότερος συγκριτικά με τα ενδιάμεσα αλλά και τα κατώτερα επαγγέλματα.

4.10 Επαγγέλματα των επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών, υποστηρικτικών δραστηριοτήτων και διαχείρισης ακίνητης περιουσίας

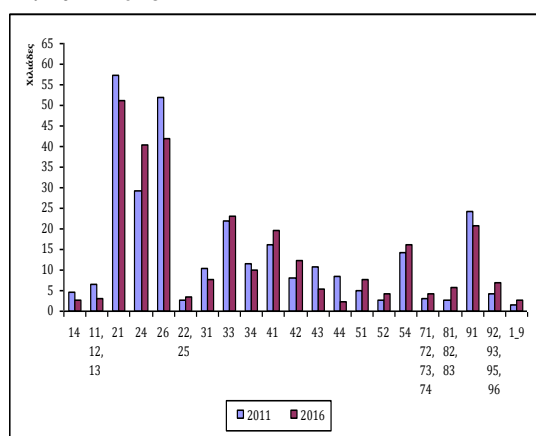
Ο κλάδος διαχείρισης ακίνητης περιουσίας αύξησε την παραγωγή του κατά 22,2% το διάστημα 2000-2007 και κατά 15,2% το διάστημα 2008-2015, αυξάνοντας ταυτόχρονα τη συμμετοχή του στη συνολική παραγωγή της χώρας από 13,2% το 2007⁹³ σε 20,3% το 2015. Οι κλάδοι παροχής επαγγελματικών, επιστημονικών, τεχνικών και διοικητικών υπηρεσιών μείωσαν την παραγωγή τους κατά 39,2% το διάστημα 2008-2015 περιορίζοντας τη συμμετοχή τους στη συνολική παραγωγή της χώρας στο 3,1% το 2015. Στο σύνολο των κλάδων η απασχόληση αυξήθηκε κατά 51,6% τη δεκαετία του 2000 και μειώθηκε κατά 2% το διάστημα 2011-2016 (Πίνακας 4.9). Η παραγωγικότητα στον κλάδο διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας μειώθηκε κατά 57% την περίοδο 2000-2007, λόγω κυρίως του εξαιρετικά υψηλού ρυθμού αύξησης της απασχόλησης, ενώ αυξήθηκε κατά 446,2% το διάστημα 2008-2013 λόγω της σημαντικής μείωσης της απασχόλησης σε αυτόν. Στους κλάδους των επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων η παραγωγικότητα μειώθηκε κατά 21,6% το διάστημα 2008-2013.

Διάγραμμα 4.9: Μεταβολές διάρθρωσης επαγγελμάτων στις επαγγελματικές, επιστημονικές, τεχνικές, διοικητικές, υποστηρικτικές δραστηριότητες και διαχείριση ακίνητης περιουσίας

A. 2000-2010

B. 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων απαρτίζεται κυρίως από επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών, στην πλειονότητά τους επιστημονικά. Τη δεκαετία του 2000 κύρια επαγγέλματα στους κλάδους ήταν οι (41) υπάλληλοι γραφείου, οι (22) αρχιτέκτονες, μηχανικοί και συναφή επαγγέλματα οι (34) ειδικευμένοι πωλητές, χρηματιστές, οι (26) νομικοί και οι (31) τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί της φυσικής, με τα υπόλοιπα επαγγέλματα να εμφανίζουν χαμηλότερες συγκεντρώσεις (Διάγραμμα 4.9Α). Τα επιστημονικά σε ολόκληρη τη δεκαετία κάλυπταν παραπάνω από το 40% της συνολικής απασχόλησης, με την

⁹³ Για τους άλλους κλάδους της παρούσας ενότητας η αλλαγή της ταξινόμησης δεν επιτρέπει τον ευχερή προσδιορισμό της παραγωγής τους στο διάστημα αυτό.

Πίνακας 4.9: Μεταβολές απασχόλησης στα επαγγέλματα των επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών, υποστηρικτικών δραστηριοτήτων και διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας

A. 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μετ.	% Μετ.
12 Διευθύνοντες & ανώτερα στελέχη μεγάλων	2.714	4.910	2.196	80,9
13 Διευθύνοντες επιχειρηματίες & προϊστάμενοι	4.016	12.041	8.025	199,8
21 Φυσικοί, μαθηματικοί & συναφή επαγγέλματα	4.865	3.361	-1.504	-30,9
22 Αρχιτέκτονες, μηχανικοί & συναφή επαγγέλματα	37.976	44.036	6.060	16,0
23 Βιολόγοι εν γένει, ιατροί & συναφή επαγγέλματα	1.095	4.576	3.481	317,9
25 Λογιστές & άλλα στελέχη επιχειρήσεων	9.492	19.249	9.757	102,8
26 Νομικοί εν γένει	27.737	42.326	14.589	52,6
27 Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά	4.691	10.787	6.096	130,0
31 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί των επιστημών	17.423	19.649	2.226	12,8
34 Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές,	28.371	41.254	12.883	45,4
41 Υπάλληλοι γραφείου	41.689	36.720	-4.969	-11,9
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	1.718	9.919	8.201	477,4
52 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας	3.189	11.194	8.005	251,0
91 Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί	7.839	25.443	17.604	224,6
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	4.381	13.567	9.186	209,7
Σύνολο	197.196	299.032	101.836	51,6

B. 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μετ.
14 Διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων & επ. εμπορίου	4.660	2.734	-1.926	-41,3
11, 12, 13 Λοιποί διευθυντές	6.352	3.161	-3.328	-52,4
21 Επιστημονικά επαγγέλματα & μηχανικοί	57.475	51.243	-6.232	-10,8
24 Επαγγελματίες επιχειρήσεων & διοίκησης	29.396	40.557	11.161	38,0
26 Επαγγελματίες νομικού, κοινωνικού & πολ/κού κλάδου	51.884	41.992	-9.892	-19,1
22, 25 Επαγγελματίες υγείας & πληροφόρησης	2.865	3.364	499	17,4
31 Τεχνικοί θετικών επιστημών & μηχανικής	10.567	7.677	-2.890	-27,3
33 Βοηθοί Επαγγελματιών επιχειρήσεων & διοίκησης	21.979	23.181	1.202	5,5
34 Βοηθοί επαγγελματιών νομικού, κοινωνικού πολ/κού κλ.	11.443	10.116	-1.327	-11,6
41 Υπάλληλοι γεν. καθηκ. & χειρ. μηχ. με πληκτρολόγιο	16.283	19.767	3.484	21,4
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	8.028	12.300	4.272	53,2
43 Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητ. δεδομένων & υλικών	10.842	5.562	-5.280	-48,7
44 Άλλοι υπάλληλοι γραφείου	8.318	2.490	-5.828	-70,1
51 Απασχολούμενοι παροχής προσωπικών υπηρεσιών	5.099	7.694	2.595	50,9
52 Πωλητές	2.719	4.347	1.628	59,9
54 Απασχολούμενοι παροχής υπηρεσιών προστασίας	14.222	15.991	1.769	12,4
71, 72, 73, 74 Τεχνίτες	3.218	4.304	1086	33,7
81, 82, 83 Χειριστές μηχαν., συναρμολογητές & οδηγοί	2.881	5.703	2822	98,0
91 Καθαριστές & βοηθοί	24.383	20.796	-3.587	-14,7
92, 93, 95, 96 Ανειδίκευτοι εργάτες	4.352	6.817	2.218	51,0
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	1.664	2.852	1.188	71,4
Σύνολο	298.630	292.648	-5.982	-2,0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

πραγματική τους παρουσία να είναι ακόμη μεγαλύτερη, καθώς αναμένεται να απασχολούνται και σε άλλα μη αμιγώς επιστημονικά επαγγέλματα ([12] διευθύνοντες και ανώτερα στελέχη μεγάλων επιχειρήσεων, [13] διευθύνοντες

επιχειρηματίες και προϊστάμενοι μικρών επιχειρήσεων). Το σύνολο των επαγγελματιών του κλάδου με εξαίρεση τους (22) φυσικούς και τους (41) υπαλλήλους γραφείου⁹⁴, αύξησαν την απασχόλησή τους το διάστημα αυτό. Αυξήσεις στην απασχόλησή τους εμφάνισαν και τα τεχνικά επαγγέλματα των κλάδων ([22] αρχιτέκτονες, μηχανικοί και [31] τεχνολόγοι τεχνικοί βοηθοί της φυσικής) με ρυθμούς ωστόσο χαμηλότερους από τη συνολική απασχόληση, γεγονός που περιόρισε περαιτέρω την παρουσία τους στους κλάδους. Το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων διαφοροποιήθηκε σε σημαντικό βαθμό, γεγονός που καταδεικνύεται τόσο μέσα από την είσοδο τριών νέων επαγγελμάτων ([12] διευθύνοντες και ανώτερα στελέχη μεγάλων επιχειρήσεων, [23] βιολόγοι, ιατροί και συναφή επαγγέλματα και [42] υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών) όσο και μέσα από τον ιδιαίτερα υψηλό δείκτη (105,3) διαφοροποίησης του προτύπου αυτού⁹⁵. Σε όρους διάκρισης των επαγγελμάτων, τα ανώτερα επαγγέλματα αύξησαν κατά πενήντα χιλιάδες άτομα την απασχόλησή τους, δημιουργώντας ευκαιρίες απασχόλησης σε επιστημονικά κυρίως επαγγέλματα, αλλά περιόρισαν ελαφρά τη συμμετοχή τους (από 55,8% το 2000 σε 53,8% το 2010) στη συνολική απασχόληση. Τα ενδιάμεσα αύξησαν και αυτά παραπάνω από τριάντα χιλιάδες τη δική τους απασχόληση, υποχωρώντας οριακά ως προς τη συμμετοχή (37,7% το 2000 έναντι 37% το 2010) στη συνολική απασχόληση, με τα κατώτερα επαγγέλματα να τριπλασιάζουν τους αριθμούς τους αυξάνοντας το μερίδιό τους από 4% σε 8,5% τα αντίστοιχα έτη.

Το διάστημα 2011-2016 το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων διευρύνθηκε, μέσα από την παρουσία κυρίως τεχνικών και αλλά και άλλων χαμηλών δεξιοτήτων επαγγελμάτων. Κύρια επαγγέλματα στους κλάδους ήταν τα (21) επιστημονικά επαγγέλματα και οι μηχανικοί, οι (24) επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης, οι (26) επαγγελματίες νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου, οι (91) καθαριστές βοηθοί, οι (33) βοηθοί επαγγελματικές επιχειρήσεων και διοίκησης και οι (54) απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας, με τα άλλα επαγγέλματα να εμφανίζουν χαμηλότερες συγκεντρώσεις (Διάγραμμα 4.9B). Στο διάστημα αυτό σημαντικές αναδιαρθρώσεις έλαβαν χώρα ανάμεσά τους, με την πλειονότητα των επαγγελμάτων να αυξάνουν την απασχόλησή τους και εννέα να τη μειώνουν. Οι σημαντικότερες αυξήσεις έγιναν στους (24) επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης, στους (41) υπαλλήλους γενικών καθηκόντων και στους (42) υπαλλήλους εξυπηρέτησης πελατών, στους οποίους δημιουργήθηκαν και οι περισσότερες νέες θέσεις εργασίας. Υψηλούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησής τους εμφάνισαν και οι (52) πωλητές, οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, καθώς και οι (71, 72, 73, 74) διάφορες

---

⁹⁴ Η μείωση της απασχόλησής τους σε συνδυασμό με τη σημαντική αύξηση των υπαλλήλων εξυπηρέτησης πελατών αναμένεται να συνδέεται είτε με λόγους ταξινόμησης είτε με εσωτερικές αναδιαρθρώσεις στις παρεχόμενες υπηρεσίες των κλάδων.

⁹⁵ Ο δείκτης αυτός είναι ο υψηλότερος ανάμεσα στους κλάδους και θα ήταν ακόμη υψηλότερος εάν συμπεριλαμβάνονταν στη μέτρησή του και οι ρυθμοί μεταβολής των τριών νέων επαγγελμάτων.

κατηγορίες τεχνικών, οι (81, 82, 83) χειριστές μηχανημάτων, συναρμολογητές και οδηγοί και τα διάφορα επαγγέλματα (92, 93, 95, 96) ανειδίκευτων εργατών,

που όμως, λόγω του μικρότερου μεγέθους τους, δημιούργησαν λιγότερες νέες θέσεις εργασίας (Πίνακας 4.9B). Τα τεχνικά επαγγέλματα εμφάνισαν μια σταθερότητα, καλύπτοντας μερίδιο ελαφρά πάνω από το 30% στο διάστημα αυτό⁹⁶ ενισχυμένα σημαντικά σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία. Ωστόσο καθώς μερικά από τα μεγάλα επαγγέλματα των κλάδων, όπως τα (21) επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί, οι (26) επαγγελματίες νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου εμφάνισαν υψηλές μειώσεις, που ξεπέρασαν τις αυξήσεις στα άλλα επαγγέλματα, η συνολική απασχόληση στους κλάδους εμφάνισε περιορισμένη μείωση. Οι εξελίξεις αυτές συνέβαλαν στην περαιτέρω διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου των κλάδων, η οποία καταδείχθηκε τόσο μέσα από την είσοδο νέων επαγγελματιών όσο και από τον δείκτη διαφοροποίησης του επαγγελματικού προτύπου, που, αν και μειωμένος συγκριτικά με αυτόν της προηγούμενης περιόδου, παραμένει σχετικά υψηλός (38,5). Η διάρθρωση των επαγγελμάτων σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα παρέμεινε περίπου αναλλοίωτη, με τα ανώτερα να καταλαμβάνουν το 52,3% το 2015 έναντι του 52,8% το 2011, τα ενδιάμεσα το 36,4% έναντι του 37% και τα κατώτερα το 10,1% έναντι του 9,2% για τα αντίστοιχα έτη.

Οι σημαντικές αυξήσεις της απασχόλησης την προηγούμενη δεκαετία και η περιορισμένη μείωσή της την περίοδο της κρίσης συνοδεύτηκαν από μια διάχυση της απασχόλησης σε περισσότερα επαγγέλματα, στη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης κυρίως την προηγούμενη δεκαετία σε επιστημονικά επαγγέλματα αλλά και σε επαγγέλματα χαμηλών εκπαιδευτικών προσόντων και δεξιοτήτων, με την παρουσία των τεχνικών επαγγελμάτων να αυξάνει την περίοδο της κρίσης παρέχοντας ενδείξεις μιας διαδικασίας περιορισμένης εκμηχάνισης των παρεχόμενων υπηρεσιών στους κλάδους αυτούς.

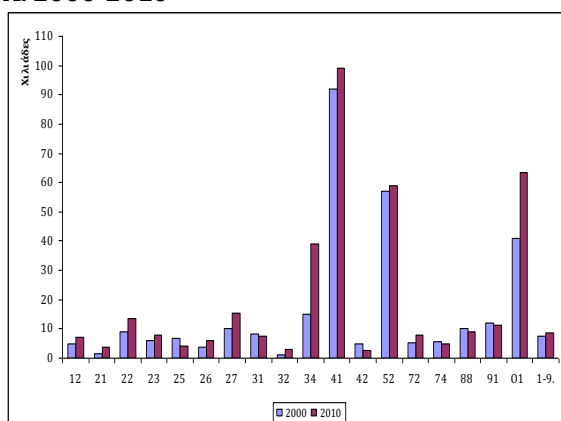
⁹⁶ Οι εκτιμήσεις αυτές θα πρέπει να θεωρηθούν περισσότερο ως ενδείξεις παρά ως πραγματικότητα, καθώς στις κατηγορίες που περιλαμβάνονται σε αυτά ενδέχεται να περιλαμβάνονται και μη τεχνικά επαγγέλματα.

4.11 Επαγγέλματα της δημόσιας διοίκησης

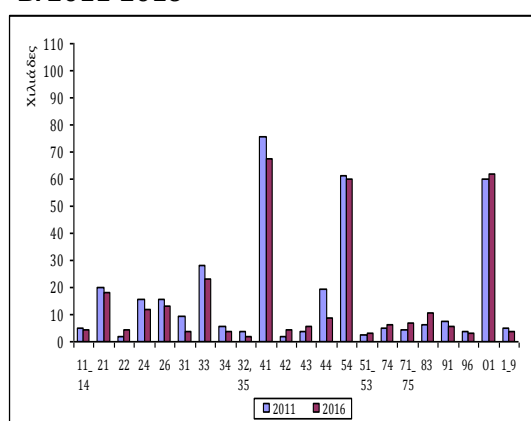
Ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης αύξησε την παραγωγή του κατά 13,8% το διάστημα 2000-2007 και τη μείωσε κατά 6,2% στο διάστημα 2008-2015. Όντας κλάδος που απευθύνεται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, δεν εμφανίζει εξαγωγές, με το παραγόμενο προϊόν του να καλύπτει το 2015 το 11,2% της συνολικής παραγωγής της χώρας. Η απασχόλησή του αυξήθηκε κατά 23,9% τη δεκαετία του 2000 και μειώθηκε κατά 7,8% το διάστημα 2011-2016 (Πίνακας 4.10), ως αποτέλεσμα κυρίως της συνταξιοδότησης και της μη ανανέωσης συμβάσεων ορισμένου χρόνου, με την παραγωγικότητά του να μειώνεται κατά 12,8% το διάστημα 2000-2007 και να αυξάνει κατά 7,2% το διάστημα 2008-2013.

Διάγραμμα 4.10: Μεταβολές διάρθρωσης επαγγελμάτων στους κλάδους της δημόσιας διοίκησης

A. 2000-2010

B. 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Το επαγγελματικό πρότυπο της δημόσιας διοίκησης απαρτίζεται από ένα σχετικά ευρύ φάσμα επαγγελμάτων, με κυρίαρχα αυτά των υπηρεσιών αλλά και έναν αριθμό τεχνικών επαγγελμάτων. Τη δεκαετία του 2000 κύρια επαγγέλματα στον κλάδο ήταν οι (41) υπάλληλοι γραφείου, οι (52) απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας, τα (01) πρόσωπα που δεν κατατάσσονται σε άλλες κατηγορίες και οι (41) ειδικευμένοι πωλητές και χρηματιστές, με τα υπόλοιπα επαγγέλματα να ακολουθούν σε μικρότερες συγκεντρώσεις (Διάγραμμα 4.10A). Στην πλειονότητά τους τα επαγγέλματα που συνθέτουν το πρότυπο του κλάδου αύξησαν την απασχόλησή τους, μερικά εξ αυτών με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς (Πίνακας 4.10A), ενώ έξι επαγγέλματα τη μείωσαν. Οι αναδιαρθρώσεις αυτές δεν μετέβαλαν σημαντικά τη σχέση τεχνικών και μη τεχνικών επαγγελμάτων, με τα πρώτα να συμμετέχουν κατά 13% και 12,3% τα έτη 2000 και 2010 αντίστοιχα. Στη διάρκεια της περιόδου αυτής το επαγγελματικό πρότυπο του κλάδου διαφοροποιήθηκε σημαντικά, γεγονός που καταδεικνύεται τόσο μέσα από την είσοδο σε αυτό νέων επαγγελμάτων ([21] φυσικοί, μαθηματικοί και συναφή επαγγέλματα, [32] τεχνολόγοι και τεχνικοί

βοηθοί των επιστημών της βιολογίας και υγείας), όσο και μέσα από τον υψηλό δείκτη (50,8) διαφοροποίησής του⁹⁷.

Πίνακας 4.10: Μεταβολές απασχόλησης στα επαγγέλματα της δημόσιας διοίκησης

A. 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μεταβ.
12 Διευθύνοντες & ανώτερα στελέχη μεγάλων	5.012	7.307	2.295	45,8
21 Φυσικοί, μαθηματικοί & συναφή επαγγέλματα	1.445	3.667	2.222	153,8
22 Αρχιτέκτονες, μηχανικοί & συναφή επαγγέλματα	8.845	13.494	4.649	52,6
23 Βιολόγοι εν γένει, ιατροί & συναφή επαγγέλματα	5.861	7.911	2.050	35,0
25 Λογιστές & άλλα στελέχη επιχειρήσεων	6.670	4.216	-2.454	-36,8
26 Νομικοί εν γένει	3.757	6.001	2.244	59,7
27 Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά	10.025	15.401	5.376	53,6
31 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί επιστημών της φυσικής	8.285	7.476	-809	-9,8
32 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί επιστημών της βιολογίας	1.206	3.006	1.800	149,3
34 Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές	14.968	39.080	24.112	161,1
41 Υπάλληλοι γραφείου	92.048	99.251	7.203	7,8
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	4.848	2.566	-2.282	-47,1
52 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας	56.920	58.904	1.984	3,5
72 Τεχνίτες ανέγερσης & αποπεράτωσης κτιρίων	5.136	8.060	2.924	56,9
74 Μηχανικοί, εφαρμοστές	5.592	4.859	-733	-13,1
88 Οδηγοί μέσων μεταφοράς	10.021	8.892	-1.129	-11,3
91 Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί	12.190	11.154	-1.036	-8,5
01 Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	41.059	63.493	22.434	54,6
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	7.445	8.542	1.097	14,7
Σύνολο	301.333	373.280	71.947	23,9

B. 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μετ.
11, 12, 13, 14 Διευθυντές	5.117	4.362	-755	-14,8
21 Επιστημονικά επαγγέλματα & μηχανικοί	20.167	17.902	-2.265	-11,2
22 Επαγγελματίες τομέα υγείας	1.661	4.213	2.552	153,6
24 Επαγγελματίες επιχειρήσεων & διοίκησης	15.382	12.178	-3.204	-20,8
26 Επαγγελματίες νομικού, κοινωνικού & πολιτιστικού κλάδου	15.565	13.116	-2.449	-15,7
31 Τεχνικοί θετικών επιστημών & μηχανικής	9.201	3.727	-5.474	-59,5
33 Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων & διοίκησης	27.877	22.868	-5.009	-18,0
34 Βοηθοί επαγγελματιών νομικού, κοινων. & πολιτ. κλάδου	5.914	3.942	-1.972	-33,3
32, 35 Τεχνικοί υγείας & πληροφόρησης	3.497	1.740	-1.757	-50,2
41 Υπάλληλοι γεν. καθηκ. & χειριστές μηχ. με ηλεκτρολόγιο	75.412	67.800	-7.612	-10,1
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	1.842	4.406	2.564	139,2
43 Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων & υλικών	3.802	5.773	1.971	51,8
44 Άλλοι υπάλληλοι γραφείου	19.394	8.755	-10.639	-54,9
54 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας	61.441	59.950	-1.491	-2,4
51, 52, 53 Πωλητές & απασχολούμενοι σε υπηρεσίες	2.607	3.303	696	26,7
74 Ηλεκτρολόγοι & ηλεκτρονικοί	4.840	6.479	1.639	33,9
71, 72, 75 Τεχνίτες	4.190	6.888	2.698	64,4
83 Οδηγοί μέσων μεταφοράς & χειριστές κινητού εξοπλισμού	6.277	10.855	4.578	72,9

⁹⁷ Και στην περίπτωση αυτή στη μέτρηση του δείκτη δεν συμπεριλαμβάνονται οι ρυθμοί μεταβολής των νέων επαγγελμάτων.

91 Καθαριστές & βοηθοί	7.591	5.705	-1.886	-24,8
96 Συλλέκτες απορριμμάτων & άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες	3.946	3.334	-612	-15,5
01 Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	60.080	61.598	1.518	2,5
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	8.363	5.040	-3.323	-39,7
Σύνολο	360.631	332.597	-28.034	-7,8

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Σε όρους διάκρισης των επαγγελμάτων το μερίδιο των ανώτερων επαγγελμάτων αυξήθηκε από 30,2% το 2000 σε 34,5% το 2010, διαμορφώνοντας ευκαιρίες απασχόλησης στα επιστημονικά επαγγέλματα, με έμφαση στους (22) αρχιτέκτονες μηχανικούς και στα (01) πρόσωπα που δεν κατατάσσονται σε άλλες κατηγορίες, στα ενδιάμεσα περιορίστηκε από 65,8% σε 62,5% στα ίδια έτη, με την παρουσία των κατώτερων επαγγελμάτων να παραμένει ιδιαίτερα περιορισμένη σε ολόκληρη την αναλυόμενη περίοδο (4% και 3% για τα έτη 2000 και 2010 αντίστοιχα).

Το διάστημα 2011-2016 κύρια επαγγέλματα του κλάδου εξακολουθούν να παραμένουν οι (41) υπάλληλοι γενικών καθηκόντων, οι (54) απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας και τα (01) άτομα που δεν κατατάσσονται σε άλλες κατηγορίες και δευτερευόντως οι (33) βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης και τα (21) επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί.⁹⁸ Την περίοδο αυτή, η πλειονότητα των επαγγελμάτων μείωσαν την απασχόλησή τους, με πιο σημαντικές τις μειώσεις στους (44) άλλους υπαλλήλους γραφείου, στους (31) τεχνικούς θετικών επιστημών και μηχανικής και στους (33) βοηθούς επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης. Πέραν τούτων υψηλούς ρυθμούς μείωσης της απασχόλησής τους εμφάνισαν και οι (32, 35) τεχνικοί υγείας και πληροφόρησης και οι (33) βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης, που ωστόσο λόγω του σχετικά μικρού μεγέθους τους παρουσίασαν πιο περιορισμένες απώλειες θέσεων εργασίας (Πίνακας 4.10B). Στον αντίποδα, υψηλούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησής τους εμφάνισαν οι (22) επαγγελματίες του τομέα υγείας, οι (42) υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών και οι (43) υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων.⁹⁹ Ενδιαφέρον προκαλούν οι εξελίξεις στα τεχνικά επαγγέλματα του κλάδου, όπως οι (71, 72, 75) διάφορες κατηγορίες των τεχνιτών, οι (74) ηλεκτρολόγοι - ηλεκτρονικοί και οι (83) οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού, οι αυξήσεις των οποίων ενδέχεται να σηματοδοτούν διαδικασίες εκμηχάνισης των παρεχόμενων από το Δημόσιο υπηρεσιών. Οι

⁹⁸ Η διεύρυνση του αριθμού των επαγγελμάτων που συνθέτουν το πρότυπο του κλάδου, μέσα από την ένταξη των (43) υπαλλήλων καταγραφής αριθμητικών δεδομένων, των (44) άλλων υπαλλήλων γραφείου και των (96) άλλων ανειδίκευτων εργατών, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αλλαγή της ταξινόμησης των επαγγελμάτων και όχι σε πραγματικές εξελίξεις στο εσωτερικό του κλάδου.

⁹⁹ Πρέπει να επισημανθεί ότι οι αυξήσεις στις δύο αυτές κατηγορίες των υπαλλήλων γραφείου σε συνδυασμό με τις μειώσεις της απασχόλησης στις άλλες κατηγορίες των υπαλλήλων γραφείου του κλάδου (Πίνακας 4.10 B) ενδέχεται να οφείλεται σε ζητήματα καταγραφής χωρίς ωστόσο να αποκλείονται και λόγοι διαφοροποίησης των απαιτήσεων του Δημοσίου για τις κατηγορίες αυτές.

μεταβολές αυτές φαίνεται να οδηγούν σε περαιτέρω διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου του κλάδου, με πιο ήπιο ωστόσο ρυθμό, συγκριτικά με την προηγούμενη περίοδο, γεγονός που καταδεικνύεται και μέσα από τον σχετικό δείκτη (32,1).

Σε όρους διάκρισης των επαγγελμάτων, τα ανώτερα επαγγέλματα μείωσαν τον αριθμό των απασχολούμενων τους, αυξάνοντας ωστόσο τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση του κλάδου σε 36,2% το 2015, σε βάρος κυρίως των ενδιάμεσων επαγγελμάτων, που μείωσαν σημαντικά την απασχόλησή τους και τη συμμετοχή τους σε 60% το ίδιο έτος. Η περιορισμένη συμμετοχή των κατώτερων επαγγελμάτων (3,8% το 2015) διατηρείται και την περίοδο αυτή αναδεικνύοντας τον χώρο της δημόσιας απασχόλησης σε πεδίο ανώτερων και ενδιάμεσων επαγγελμάτων.

Οι θετικές εξελίξεις στο πεδίο των παρεχόμενων υπηρεσιών και της απασχόλησης στον κλάδο της δημόσιας διοίκησης τη δεκαετία του 2000 και οι αρνητικές στην επόμενη περίοδο οδήγησαν σε διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου του κλάδου, στο οποίο κυριαρχούν επαγγέλματα, πρωτίστως των υπηρεσιών και, σε περιορισμένη κλίμακα, τεχνικά. Διαδικασία διάχυσης και επέκτασης των επαγγελμάτων δεν ανιχνεύθηκε σε ολόκληρη την αναλυόμενη περίοδο. Ταυτόχρονα στο μέτρο και στον βαθμό που στον κλάδο δεν επικρατεί έντονη κάθετη αναντιστοιχία¹⁰⁰ οι αυξήσεις των (22) μηχανικών και συναφών επαγγελμάτων και των (32) τεχνολόγων και τεχνικών βοηθών θα μπορούσαν να υποδηλώνουν διαδικασίες εκμηχάνισης των υπηρεσιών του κλάδου, που, ακόμη και αν υπήρχαν, φαίνεται να διαφοροποιούνται στην επόμενη χρονική περίοδο μέσα από αναπροσαρμογές των τεχνικών επαγγελμάτων. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι η απουσία διάχυσης των επαγγελμάτων και έντονων διαδικασιών εκμηχάνισης των υπηρεσιών του Δημοσίου δεν υποδηλώνει αναγκαστικά ότι οι υπηρεσίες του κλάδου παρέχονται αναγκαστικά με τον ίδιο τρόπο. Οι όποιες διαφοροποιήσεις στο περιεχόμενο των εργασιών, στις δεξιότητες, στα καθήκοντα και στον τρόπο άσκησής τους ενδέχεται να ενσωματώνονται στο εσωτερικό των επαγγελμάτων και να μην ανιχνεύονται με άμεσα τρόπο μέσα από τις σχετικές διερευνήσεις.

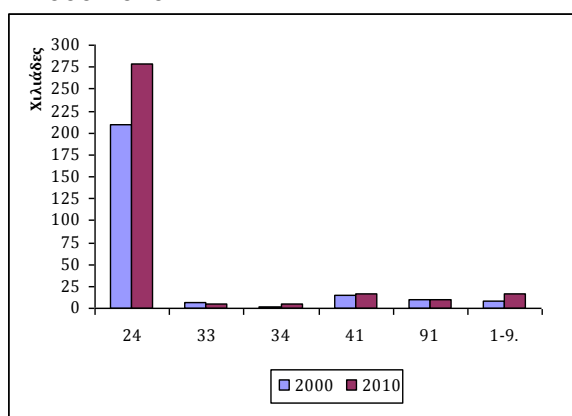
¹⁰⁰ Διαδικασία κατά την οποία τα άτομα ασκούν διαφορετικά επαγγέλματα από εκείνα που έχουν σπουδάσει.

4.12 Επαγγέλματα της εκπαίδευσης

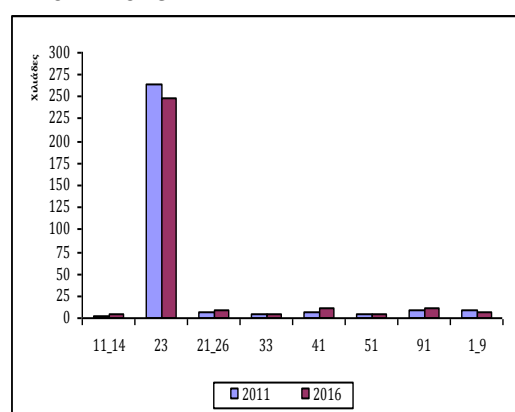
Ο κλάδος της εκπαίδευσης, ακολουθώντας τη γενικότερη πορεία της ελληνικής οικονομίας, αύξησε τις παρεχόμενες υπηρεσίες του κατά 45,5% το διάστημα 2000-2007 και τις μείωσε κατά 11,8% το διάστημα 2008-2015. Παρά το γεγονός ότι ο κλάδος απευθύνεται πρωτίστως στην εγχώρια αγορά, εμφάνιζε περιορισμένης κλίμακας εξαγωγές, που μειώθηκαν κατά 24,9% την περίοδο 2008-2013 (224 εκατ. ευρώ το σύνολο των εξαγωγών του το 2013). Η απασχόλησή του αυξήθηκε κατά 33% τη δεκαετία του 2000 και μειώθηκε κατά 3% το διάστημα 2011-2016 (Πίνακας 4.11), με την παραγωγικότητά του να ακολουθεί παρόμοια πορεία, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 10,6% την περίοδο 2000-2007 και μείωση κατά 4,5% την περίοδο 2008-2013.

Διάγραμμα 4.11: Μεταβολές διάρθρωσης επαγγελμάτων της εκπαίδευσης

A. 2000-2010

B. 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Ως προς το επαγγελματικό του πρότυπο, ο κλάδος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο πιο αντιπροσωπευτικός μονοεπαγγελματικός κλάδος, καθώς κύριο επάγγελμά του διαχρονικά παραμένουν οι εκπαιδευτικοί. Τη δεκαετία του 2000 οι (24) εκπαιδευτικοί κάλυπταν πάνω από το 80% της συνολικής του απασχόλησης (83,8% το 2000 και 83,9% το 2010), αυξάνοντας την απασχόλησή τους κατά εβδομήντα περίπου χιλιάδες (69.549) άτομα, δημιουργώντας ευκαιρίες απασχόλησης στους εκπαιδευτικούς (Διάγραμμα 4.11, Πίνακας 4.11A). Πέραν τούτων, οι (41) υπάλληλοι γραφείου, οι (91) πλανόδιοι πωλητές και οικιακοί βοηθοί, τα (1-9) λοιπά επαγγέλματα¹⁰¹, το (33) βοηθητικό διδακτικό προσωπικό και οι (34) ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές διαμορφώνουν το περιορισμένου φάσματος πρότυπό του, που στο σύνολό τους, με εξαίρεση το (33) βοηθητικό διδακτικό προσωπικό, αύξησαν την απασχόλησή τους την περίοδο αυτή.¹⁰² Το επαγγελματικό πρότυπο του κλάδου δεν φαίνεται

¹⁰¹ Στα λοιπά επαγγέλματα του κλάδου εντοπίζονται 13 επαγγελματικές κατηγορίες με πολύ μικρούς αριθμούς απασχολούμενων, με πιο σημαντικές αυτές των (3) διαφόρων κατηγοριών τεχνικών, των (53) απασχολούμενων στην παροχή ατομικής φροντίδας και των (83) οδηγών μέσων μεταφοράς.

¹⁰² Οι περιορισμένες αυτές μεταβολές της απασχόλησης στα επαγγέλματα παρέχουν ενδείξεις μιας σταθερότητας στον τρόπο παροχής των υπηρεσιών του κλάδου. Με άλλα

να διαφοροποιείται την περίοδο αυτή, γεγονός που καταδεικνύεται και από τον ιδιαίτερα χαμηλό δείκτη διαφοροποίησής του, που διαμορφώθηκε στο (18,6). Ως προς τη διάκριση των επαγγεμάτων οι (24) εκπαιδευτικοί εντάσσονταν στα ανώτερα επαγγέλματα, οι (91) πλανόδιοι πωλητές και οικιακοί βοηθοί στα κατώτερα και τα υπόλοιπα επαγγέλματα του κλάδου στα ενδιάμεσα.

Πίνακας 4.11: Μεταβολές απασχόλησης στα επαγγέλματα της εκπαίδευσης

A. 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μεταβ.
24 Εκπαιδευτικοί	209.197	278.746	69.549	33,2
33 Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό	6.363	5.325	-1.038	-16,3
34 Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές	2.109	5.109	3.000	142,2
41 Υπάλληλοι γραφείου	14.106	16.532	2.426	17,2
91 Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί	9.831	10.571	740	7,5
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	8.170	15.987	7.817	95,7
Σύνολο	249.776	332.270	82.494	33,0

B. 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μεταβ.
11, 12, 13, 14 Διευθυντές	3.119	5.524	2.405	77,1
23 Εκπαιδευτικοί	263.804	248.073	-15.731	-6,0
21, 22, 24, 25, 26 Επαγγελματίες	6.615	8.470	1.855	28,0
33 Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων & διοίκησης	5.498	4.849	-649	-11,8
41 Υπάλληλοι γεν. καθηκ. & χειριστές μηχ. με πληκτρολόγιο	7.408	10.799	3.391	45,8
51 Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	5.232	3.970	-1.262	-24,1
91 Καθαριστές & βοηθοί	9.852	12.178	2.326	23,6
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	9.158	7.316	-1.842	-20,1
Σύνολο	310.686	301.442	-9.244	-3,0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Την περίοδο 2011-2016 το επαγγελματικό πρότυπο του κλάδου διευρύνεται ελαφρά, μέσα από την παρουσία σε αυτό διάφορων κατηγοριών (11, 12, 13, 14) διευθυντών και διευθυντικών στελεχών και των (21, 22, 24, 25, 26) επαγγελματιών, με τους (23) εκπαιδευτικούς να παραμένουν κυρίαρχο, μακράν των άλλων, επάγγελμα του κλάδου, καλύπτοντας το 82,3% της συνολικής του απασχόλησης το 2016¹⁰³. Τα επαγγέλματα που το απαρτίζουν ήταν μοιρασμένα ανάμεσα σε αυτά που αύξησαν και εκείνα που μείωσαν την απασχόλησή τους (Πίνακας 4.11B), με πιο σημαντική ανάμεσά τους τη μείωση των (23) εκπαιδευτικών κατά 6%, γεγονός που αναμένεται να οφείλεται σε συνταξιοδότηση και δευτερευόντως στη μείωση των αναπληρωτών

λόγια, δεν φαίνεται να έχουν συντελεστεί σημαντικές διαφοροποιήσεις στον τρόπο παροχής των εκπαιδευτικών υπηρεσιών και στην εν γένει οργάνωσή τους.

¹⁰³ Ωστόσο, στην περίπτωση της εκπαίδευσης η αλλαγή της ταξινόμησης των επαγγεμάτων διαμορφώνει σημαντικές δυσχέρειες στον έλεγχο της διαφοροποίησης του προτύπου ανάμεσα στις δύο διαφορετικές περιόδους.

εκπαιδευτικών¹⁰⁴. Με βάση τη διάκριση των επαγγελματιών σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα, οι (23) εκπαιδευτικοί μετακινήθηκαν από τα ανώτερα στα ενδιάμεσα επαγγέλματα, παρέχοντας ενδείξεις της επιδείνωσης των συνθηκών εργασίας τους στον κλάδο. Οι (11, 12, 13, 14) διάφορες κατηγορίες των διευθυντών και διευθυντικών στελεχών και οι (21, 22, 24, 25, 26) επαγγελματίες, καλύπτοντας ένα ιδιαίτερα περιορισμένο μερίδιο (4,6%) της συνολικής απασχόλησης στον κλάδο, εντάσσονται στα ανώτερα επαγγέλματα, οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και οι (91) καθαριστές, βοηθοί στα κατώτερα, με τους (33) βοηθούς επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης και τους (41) υπαλλήλους γενικών καθηκόντων να εντάσσονται στα ενδιάμεσα επαγγέλματα.

Σε ολόκληρη την αναλυόμενη περίοδο το επαγγελματικό πρότυπο του κλάδου κυριαρχείται από την παρουσία των εκπαιδευτικών, με ένα περιορισμένο φάσμα άλλων επαγγελματιών των υπηρεσιών να συμμετέχουν στην παραγωγική του διαδικασία. Διαδικασία διάχυσης των επαγγελματιών δεν φαίνεται να αναδεικνύεται με σαφή τρόπο, ούτε και κάποια μορφή εκμηχάνισης των υπηρεσιών του (γεγονός ούτως ή άλλως ιδιαίτερα περιορισμένο από τη φύση του), με τη μετακίνηση των εκπαιδευτικών από τα ανώτερα στα ενδιάμεσα επαγγέλματα να σηματοδοτεί τη σημαντικότερη ίσως εξέλιξη στο πλαίσιο του κλάδου.

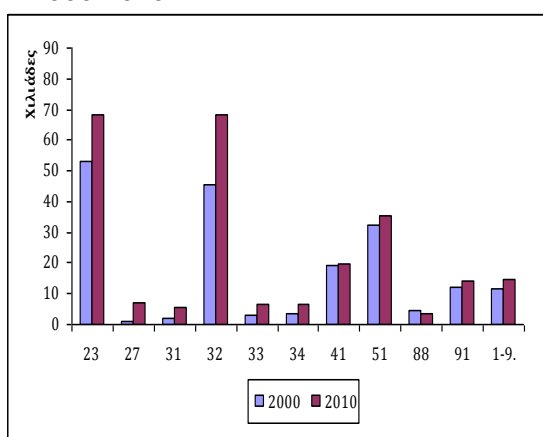
¹⁰⁴ Ένας άλλος παράγοντας που μπορεί να ερμηνεύει τη μείωση αυτή ενδέχεται να συνδέεται με τις δημογραφικές εξελίξεις, τη μείωση του αριθμού των μαθητών και συνακόλουθα τη μείωση των εκπαιδευτικών μονάδων. Για εκτενέστερη ενασχόληση με το ζήτημα βλ. στις εκθέσεις του ΚΑΝΕΠ για τα βασικά μεγέθη της εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

4.13 Επαγγέλματα της υγείας και κοινωνικής πρόνοιας

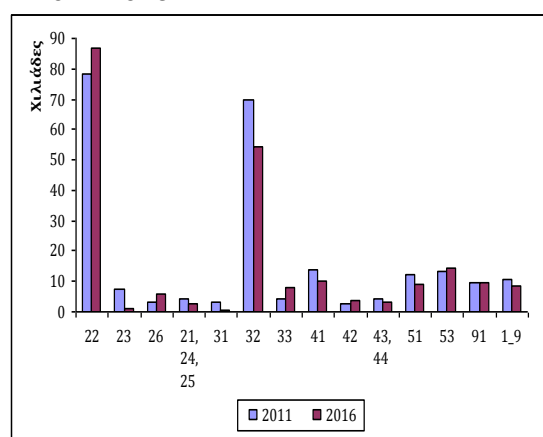
Οι κλάδοι της υγείας και κοινωνικής πρόνοιας αύξησαν, μέσα από σημαντικές διακυμάνσεις, τις παρεχόμενες υπηρεσίες τους κατά 28,2% το διάστημα 2000-2007 και τις μείωσαν, με δραματικό τρόπο, κατά 45,9% το διάστημα 2008-2015, μειώνοντας ταυτόχρονα τις έτσι και αλλιώς εξαιρετικά περιορισμένες εξαγωγές τους κατά 39,9% το τελευταίο αυτό διάστημα (56 εκατ. ευρώ το σύνολο των εξαγωγών τους το 2013). Η απασχόλησή τους αυξήθηκε κατά 32,5% τη δεκαετία του 2000 και μειώθηκε κατά 7,9% το διάστημα 2011-2016 (Πίνακας 4.12), με την παραγωγικότητά τους να παραμένει αμετάβλητη (αύξηση κατά 0,1%) το διάστημα 2000-2007 και να μειώνεται κατά 40,3% το διάστημα 2008-2013.

Διάγραμμα 4.12: Μεταβολές διάρθρωσης επαγγελμάτων της υγείας και κοινωνικής πρόνοιας

A. 2000-2010

B. 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων απαρτίζεται από ένα σχετικά μικρό φάσμα επαγγελμάτων των υπηρεσιών με περιορισμένη παρουσία τεχνικών επαγγελμάτων. Τη δεκαετία του 2000 κύρια επαγγέλματα των κλάδων ήταν οι (23) γιατροί, βιολόγοι και συναφή επαγγέλματα, οι (32) τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των επιστημών της υγείας, οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και οι (41) υπάλληλοι γραφείου, με τα άλλα επαγγέλματα να εμφανίζουν χαμηλότερες συγκεντρώσεις (Διάγραμμα 4.12Α). Τρία τεχνικά επαγγέλματα ήταν ανάμεσά τους, με τα δύο πρώτα να αφορούν σε τεχνολόγους των επιστημών φυσικής (32) και υγείας (33) και τους (83) οδηγούς μέσων μεταφοράς. Το σύνολο των επαγγελμάτων του κλάδου, με εξαίρεση τους (88) οδηγούς μέσων μεταφοράς, αύξησαν την απασχόλησή τους, με μερικά εξ αυτών με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς, δημιουργώντας θέσεις εργασίας, πέραν των (23) γιατρών και βιολόγων, για (27) επιστημονικά επαγγέλματα, για τεχνολόγους και τεχνικούς βοηθούς των επιστημών της φυσικής (31) και της υγείας (32), για (33) βοηθητικό προσωπικό και (51) απασχολούμενους στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών.

Στο χρονικό αυτό διάστημα το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων εμφάνισε περιορισμένη διαφοροποίηση, όπως καταδεικνύεται μέσα από την είσοδο δύο νέων επαγγελμάτων ([27] πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά και καλλιτεχνικά

επαγγέλματα και [31] τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί επιστημών της φυσικής), αλλά και τον σχετικά περιορισμένο δείκτη διαφοροποίησής του (28,8). Σε όρους διάκρισης των επαγγελμάτων, οι κλάδοι απαρτίζονταν το 2000 κατά 63,7% από ενδιάμεσα, μερίδιο που περιορίστηκε ελαφρά στο 61,9% το 2010, κατά 29,8% και 32,4% από ανώτερα και κατά 6,5% και 5,7% από κατώτερα επαγγέλματα για τα αντίστοιχα έτη.

Πίνακας 4.12: Μεταβολές απασχόλησης στα επαγγέλματα της υγείας και κοινωνικής πρόνοιας

A. 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μεταβ.
23 Βιολόγοι εν γένει, ιατροί & συναφή επαγγέλματα	52.987	68.199	15.212	28,7
27 Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά	1.055	6.964	5.909	560,1
31 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί των επιστημών φυσικής	1.978	5.613	3.635	183,8
32 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί των επιστημών υγείας	45.604	68.062	22.458	49,2
33 Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό	3.056	6.593	3.537	115,7
34 Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές,	3.788	6.414	2.626	69,3
41 Υπάλληλοι γραφείου	19.205	19.769	564	2,9
51 Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	32.385	35.389	3.004	9,3
88 Οδηγοί μέσων μεταφοράς	4.456	3.319	-1.137	-25,5
91 Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί	12.308	14.397	2.089	17,0
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	11.398	14.662	3.264	28,6
Σύνολο	188.220	249.381	61.161	32,5

B. 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μεταβ.
22 Επαγγελματίες του τομέα της υγείας	78.279	86.738	8.459	10,8
23 Εκπαιδευτικοί	7.215	1.113	-6.102	-84,6
26 Επαγγελματίες νομικού, κοιν/κού & πολιτ/κού κλάδου	2.943	5.985	3.042	103,4
21, 24, 25 Επαγγελματίες	4.013	2.735	-1.278	-31,8
31 Τεχνικοί θετικών επιστημών & μηχανικής	3.392	456	-2.936	-86,6
32 Τεχνικοί τομέα της υγείας	69.818	54.363	-15.455	-22,1
33 Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων & διοίκησης	4.255	7.881	3.626	85,2
41 Υπάλληλοι γεν. καθηκ. & χειριστές μηχ. με πληκτρολόγιο	14.065	10.021	-4.044	-28,8
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	2.680	3.789	1.109	41,4
43, 44 Υπάλληλοι γραφείου	4.057	3.304	-753	-18,6
51 Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	12.493	9.210	-3.283	-26,3
53 Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας	13.303	14.567	1.264	9,5
91 Καθαριστές & βοηθοί	9.819	9.731	-88	-0,9
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	10.725	8.543	-2.182	-20,3
Σύνολο	237.057	218.436	-18.621	-7,9

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Την περίοδο 2011-2016 το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων διευρύνθηκε ελαφρά μέσα από την παρουσία των (23) εκπαιδευτικών¹⁰⁵, των (21, 24, 25) διάφορων κατηγοριών επαγγελματιών, των (42) υπαλλήλων εξυπηρέτησης πελατών, των (41) υπαλλήλων γενικών καθηκόντων και χειριστών μηχανών με

¹⁰⁵ Η σημαντική τους συρρίκνωση στο διάστημα αυτό παρέχει ενδείξεις της περιστασιακής τους καταγραφής τους κατά το 2011, που ενδέχεται να οφείλεται σε ζητήματα καταγραφής.

πληκτρολόγιο και των (52) απασχολούμενων στην παροχή ατομικής φροντίδας¹⁰⁶ (Διάγραμμα 4.12B). Κύρια επαγγέλματα των κλάδων εξακολουθούν να είναι οι (22) επαγγελματίες του τομέα υγείας, οι (32) τεχνικοί του τομέα υγείας, οι (41) υπάλληλοι γενικών καθηκόντων, οι (53) απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών ατομικής φροντίδας και τα (1-9) λοιπά επαγγέλματα. Την περίοδο αυτή, η πλειονότητα των επαγγελματιών μείωσαν την απασχόλησή τους, με ρυθμούς που κυμάνθηκαν μεταξύ του 0,9% ([91] καθαριστές και βοηθοί) και του 86,6% ([31] τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής), με τις υψηλότερες απώλειες θέσεων εργασίας (15.455) να εντοπίζονται στους (32) τεχνικούς του τομέα υγείας. Ταυτόχρονα, πέντε επαγγελματικές κατηγορίες του κλάδου εμφάνισαν αύξηση της απασχόλησής τους (Πίνακας 4.12B), με σημαντικότερη αυτή των (22) επαγγελματιών του τομέα υγείας, που δημιούργησε και τις περισσότερες (8.459) θέσεις εργασίας στον κλάδο¹⁰⁷. Σε όρους διάκρισης των επαγγελματιών ανώτερα και κατώτερα αύξησαν τη συμμετοχή τους έτσι ώστε το 2015 το μερίδιο των πρώτων να ανέρχεται σε 42,4%, των δεύτερων σε 12,7%, με τα ενδιάμεσα να περιορίζουν τη δική τους στο 44,9% το ίδιο έτος.

Συμπερασματικά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων δεν φαίνεται να διαφοροποιείται σημαντικά, με τη διάρθρωση επαγγελμάτων των υπηρεσιών και τεχνικών επαγγελμάτων να παραμένει περίπου αναλλοίωτη, με τα ανώτερα επαγγέλματα να αυξάνουν τη συμμετοχή τους σε βάρος κυρίως των ενδιάμεσων.

---

¹⁰⁶ Ωστόσο και εδώ η όποια διαφοροποίηση του προτύπου οφείλεται κυρίως στις αλλαγές της ταξινόμησης των επαγγελμάτων, παρά σε διεργασίες που έλαβαν χώρα στο εσωτερικό του κλάδου. Ειδικότερα η σημαντική μείωση των (51) απασχολούμενων στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών οφείλεται σε λόγους ταξινόμησης, καθώς η εν λόγω κατηγορία διασπάστηκε και δημιούργησε και την κατηγορία των (52) απασχολούμενων στην παροχή προσωπικής φροντίδας.

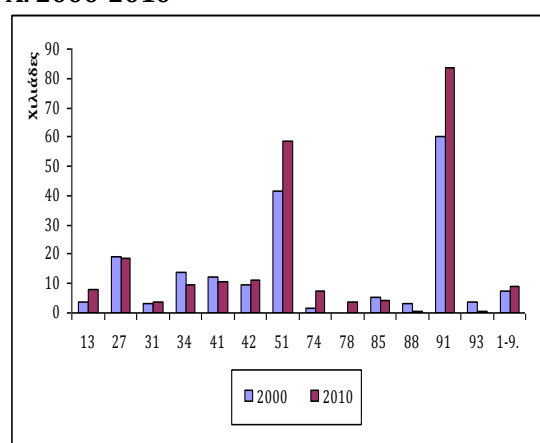
¹⁰⁷ Ωστόσο συνολικά οι αυξήσεις της απασχόλησης στις πέντε αυτές επαγγελματικές κατηγορίες υπολείπονταν των μειώσεων στα άλλα επαγγέλματα, με αποτέλεσμα τη μείωση της συνολικής απασχόλησης του κλάδου.

4.14 Επαγγέλματα των άλλων δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών και των νοικοκυριών ως εργοδοτών

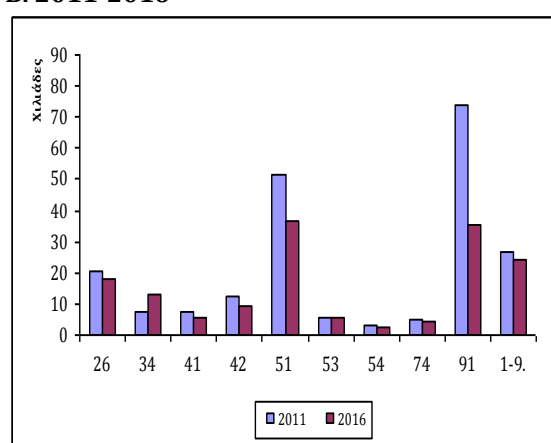
Η παραγωγή στους κλάδους των άλλων δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών¹⁰⁸ και των νοικοκυριών ως εργοδοτών αυξήθηκε κατά 59,3% το διάστημα 2000-2007 και μειώθηκε κατά 30,3% το διάστημα 2008-2015. Από τους κλάδους αυτούς μόνο ο κλάδος των τεχνών διασκέδασης και ψυχαγωγίας απευθύνεται προς τις αγορές του εξωτερικού, με αύξηση των εξαγωγών του κατά 15,1% το διάστημα 2008-2013 (688 εκατ. ευρώ το σύνολο των εξαγωγών τους το 2013). Στο σύνολο των κλάδων η απασχόληση αυξήθηκε κατά 24,5% τη δεκαετία του 2000 και μειώθηκε κατά 27,7% το διάστημα 2011-2016 (Πίνακας 4.13). Η παραγωγικότητά τους το διάστημα 2000-2007 αυξήθηκε για τους κλάδους των ψυχαγωγικών, πολιτιστικών και αθλητικών δραστηριοτήτων κατά 76,8%, για τα νοικοκυριά ως εργοδότες κατά 23,4% και μειώθηκε για τους κλάδους των άλλων δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών κατά 30,9%, ενώ το διάστημα 2008-2013 αυξήθηκε για τους κλάδους των τεχνών, της διασκέδασης και της ψυχαγωγίας κατά 31% και των άλλων δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών κατά 1,9% και μειώθηκε για τον κλάδο των νοικοκυριών ως εργοδοτών κατά 12,7%.

Διάγραμμα 4.13: Μεταβολές διάρθρωσης επαγγελματιών των άλλων υπηρεσιών και των νοικοκυριών ως εργοδοτών

A. 2000-2010

B. 2011-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων απαρτίζεται από ένα σχετικά ευρύ φάσμα επαγγελμάτων, στην πλειονότητά τους παροχής υπηρεσιών και δευτερευόντως τεχνικών (Διάγραμμα 4.13). Τη δεκαετία του 2000 κύρια επαγγέλματα ήταν οι (91) πλανόδιοι πωλητές και οικιακοί βοηθοί, οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, τα (27) επιστημονικά και καλλιτεχνικά επαγγέλματα, οι (34) ειδικευμένοι πωλητές, χρηματιστές και οι (41) υπάλληλοι γραφείου, με τα άλλα επαγγέλματα να εμφανίζουν χαμηλότερες συγκεντρώσεις.

¹⁰⁸ Στους κλάδους αυτούς περιλαμβάνονται οι δραστηριότητες οργανώσεων, οι ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες και οι άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών.

Πίνακας 4.13: Μεταβολές απασχόλησης στα επαγγέλματα των άλλων υπηρεσιών και των νοικοκυριών ως εργοδοτών

A. 2000-2010

Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβ.	% Μεταβ.
13 Διευθύνοντες επιχειρηματίες & προϊστάμενοι	3.585	7.934	4.349	121,3
27 Επιστημονικά, καλλιτεχνικά επαγγέλματα	19.039	18.450	-589	-3,1
31 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί των επιστημών	3.317	3.867	550	16,6
34 Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές,	13.935	9.546	-4.389	-31,5
41 Υπάλληλοι γραφείου	12.293	10.480	-1.813	-14,7
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	9.627	11.048	1.421	14,8
51 Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	41.548	58.763	17.215	41,4
74 Μηχανικοί, εφαρμοστές	1.337	7.299	5.962	445,9
78 Τεχνίτες υφαντουργίας, ειδών ενδύσεως	0	3.853	3.853	-
85 Χειριστές μηχανών παραγωγής	5.348	4.373	-975	-18,2
88 Οδηγοί μέσων μεταφοράς	3.319	389	-2.930	-88,3
91 Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί	60.019	83.387	23.368	38,9
93 Ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα	3.516	796	-2.720	-77,4
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	7.509	9.180	1.671	22,3
Σύνολο	176.883	220.185	43.302	24,5

B. 2011-2016

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβ.	% Μεταβ.
26 Επαγγελματίες νομικού, κοιν/κού & πολιτ/κού κλάδου	20.695	18.164	-2.531	-12,2
34 Βοηθοί επαγγελματ. νομικού, κοιν/κού & πολ/κού κλάδου	7.221	12.944	5.723	79,3
41 Υπάλληλοι γεν. καθηκ. & χειρ. μηχ.με ηλεκτρολόγιο	7.693	5.812	-1.881	-24,5
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	12.277	9.583	-2.694	-21,9
51 Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	51.558	36.320	-15.238	-29,6
53 Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας	5.515	5.483	-32	-0,6
54 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας	3.090	2.424	-666	-21,6
74 Ηλεκτρολόγοι & ηλεκτρονικοί	4.982	4.177	-805	-16,2
91 Καθαριστές & βοηθοί	74.032	35.668	-38.364	-51,8
1-9 Λοιπά επαγγέλματα	26.741	24.032	-2.709	-10,1
Σύνολο	213.804	154.607	-59.197	-27,7

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Την περίοδο αυτή η πλειονότητα των επαγγεμάτων αύξησαν την απασχόλησή τους, με έξι επαγγέλματα να τη μειώνουν. Πιο σημαντικές αυξήσεις ήταν αυτές των (91) πλανόδιων πωλητών και οικιακών βοηθών, των (51) απασχολουμένων στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών (στα δύο αυτά επαγγέλματα δημιουργήθηκαν περίπου σαράντα χιλιάδες θέσεις εργασίας), των (13) διευθυνόντων επιχειρηματιών και προϊσταμένων μικρών επιχειρήσεων και των (74) μηχανικών, εφαρμοστών. Στα επαγγέλματα που μείωσαν την απασχόλησή τους σημαντικότερες ήταν αυτές στους (34) ειδικευμένους πωλητές και χρηματιστές και στους (88) οδηγούς μέσων μεταφοράς (Πίνακας 4.13Α). Τα τεχνικά επαγγέλματα αύξησαν την απασχόλησή τους κατά τέσσερις περίπου χιλιάδες άτομα διατηρώντας περίπου σταθερή τη συμμετοχή τους, ελαφρά κάτω του 10%, στο σύνολο της απασχόλησης για ολόκληρη τη δεκαετία. Το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων διαφοροποιείται ελαφρά, όπως καταδεικνύεται μέσα από την είσοδο δύο νέων επαγγεμάτων ([74] μηχανικοί

εφαρμοστές και [78] τεχνίτες υφαντουργίας και ειδών ένδυσης) αλλά και μέσα από το σχετικά χαμηλό δείκτη διαφοροποίησής του (29,1). Σε όρους διάκρισης των επαγγελμάτων, κυριάρχησαν τα ενδιάμεσα, που περιόρισαν ελαφρά τη συμμετοχή τους (από 49,4% σε 48,1%) στη δεκαετία, όπως και τα ανώτερα (από 14,7% σε 13,7%), με τα κατώτερα να αυξάνουν τη δική τους συμμετοχή από 35,9% το 2000 σε 38,2% το 2010.

Την περίοδο 2011-2016 το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων περιορίστηκε σημαντικά¹⁰⁹ με εξαφάνιση από αυτό των (31) τεχνολόγων και τεχνικών βοηθών, των (34) ειδικευμένων επί των πωλήσεων και χρηματιστών, και των αμιγώς τεχνικών επαγγελμάτων, όπως οι (74) μηχανικοί εφαρμοστές, οι (78) τεχνίτες υφαντουργίας, οι (85) χειριστές μηχανών παραγωγής και οι (88) οδηγοί μέσων μεταφοράς, με μοναδικό τεχνικό επάγγελμα στους κλάδους το 2016 να είναι οι (74) ηλεκτρολόγοι – ηλεκτρονικοί (Διάγραμμα 4.13B). Κυρίαρχα επαγγέλματα στους κλάδους την περίοδο αυτή ήταν οι (91) καθαριστές, βοηθοί και οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών (τα δύο αυτά επαγγέλματα απώλεσαν τις σαράντα περίπου χιλιάδες θέσεις εργασίας που είχαν δημιουργηθεί την προηγούμενη δεκαετία), με τα (1-9) λοιπά επαγγέλματα και τους (26) επαγγελματίες του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου να ακολουθούν και τα άλλα επαγγέλματα σε μικρότερες συγκεντρώσεις.

Η σημαντική μείωση (27,7%) της απασχόλησης στους κλάδους οδήγησε σε απώλειες εξήντα χιλιάδων περίπου (59.197) θέσεων εργασίας, με το σύνολο των επαγγελμάτων να μειώνουν την απασχόλησή τους, σε πολλές περιπτώσεις με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς. Οι (91) καθαριστές και βοηθοί έχασαν παραπάνω από τη μισή τους απασχόληση (35.668), ακολουθούμενοι από τους (51) απασχολούμενους στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών¹¹⁰, με τα άλλα επαγγέλματα να εμφανίζουν χαμηλότερες, σε όρους θέσεων εργασίας, απώλειες. Εξαιρέση απετέλεσαν οι (34) βοηθοί επαγγελματιών του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου, που αύξησαν σημαντικά (79,3%) την απασχόλησή τους, δημιουργώντας 5.723 νέες θέσεις εργασίας.¹¹¹ Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν

---

¹⁰⁹ Σε ένα βαθμό η μείωση του αριθμού των επαγγελμάτων που απαρτίζουν το επαγγελματικό πρότυπο των κλάδων αυτών ενδέχεται να οφείλεται στις αλλαγές της ταξινόμησης των επαγγελμάτων, που ως γνωστόν οδήγησαν σε μικρότερο αριθμό επαγγελμάτων σε διψήφιο και τριψήφιο κωδικό. Αναμφίβολα ωστόσο οφείλεται και σε διεργασίες που έλαβαν χώρα στο πλαίσιο των κλάδων.

¹¹⁰ Και εδώ οι μειώσεις της απασχόλησης στους (51) απασχολούμενους στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και οι αυξήσεις στους απασχολούμενους στην παροχή ατομικής φροντίδας ενδέχεται να οφείλονται σε λόγους καταγραφής των δεδομένων της έρευνας εργατικού δυναμικού ή και σε εσωτερικές ανακατατάξεις στην απασχόληση των κλάδων.

¹¹¹ Η μείωση της απασχόλησης στους (26) επαγγελματίες του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου με την ταυτόχρονη αύξηση των (34) βοηθών του ιδίου επαγγέλματος, στο μέτρο που δεν συνδέεται με διαδικασίες καταγραφής των επαγγελμάτων σηματοδοτεί μια διαδικασία υποκατάστασης ανθρώπινου δυναμικού με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα από δυναμικό με χαμηλότερα, γεγονός που αναμένεται να συνδέεται με πολιτικές μείωσης του εργασιακού κόστους.

σε μια ελαφρά διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου των κλάδων, γεγονός που καταδεικνύεται και μέσα από τον χαμηλό δείκτη (26,8).

Σε όρους διάκρισης των επαγγελμάτων, οι σημαντικότερες μειώσεις της απασχόλησης εντοπίζονται στα κατώτερα επαγγέλματα, τα οποία περιορίζουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση από 61,3% το 2011 σε 55,9% το 2015, με τα ανώτερα και ενδιάμεσα να μειώνονται με ηπιότερους ρυθμούς, αυξάνοντας τη συμμετοχή τους από 9,7% σε 10,6% τα πρώτα και από 29% σε 35% τα δεύτερα, στα αντίστοιχα έτη.

Οι αυξήσεις της απασχόλησης στους κλάδους τη δεκαετία του 2000 διαμόρφωσαν ένα επαγγελματικό πρότυπο με σχετικά ευρύ φάσμα επαγγελμάτων, κυρίως παροχής υπηρεσιών και δευτερευόντως τεχνικών, με υπεροχή των ενδιάμεσων επαγγελμάτων, σημαντική παρουσία των κατώτερων και περιορισμένη παρουσία των ανώτερων επαγγελμάτων. Ευκαιρίες απασχόλησης δημιουργήθηκαν σε ενδιάμεσα και κυρίως κατώτερα επαγγέλματα, χαμηλών εκπαιδευτικών προσόντων και δεξιοτήτων. Στην περίοδο της κρίσης το επαγγελματικό πρότυπο στους κλάδους περιορίστηκε, με τα τεχνικά επαγγέλματα σχεδόν να εξαφανίζονται, τα κατώτερα να υφίστανται τις μεγαλύτερες απώλειες, περιορίζοντας τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση των κλάδων, παρέχοντας ταυτόχρονα ενδείξεις της ευάλωτης θέσης τους στη δομή της απασχόλησης. Τα ανώτερα και τα ενδιάμεσα επαγγέλματα, μέσα από ηπιότερες μειώσεις της απασχόλησής τους αύξησαν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση των κλάδων. Διαδικασία εκμηχάνισης των παρεχόμενων υπηρεσιών στους κλάδους δεν ανιχνεύθηκε μέσα από τις εξελίξεις στα επαγγέλματα.

4.15 Παραγωγή, απασχόληση, παραγωγικότητα και μεταβολές στη διάρθρωση των επαγγελματιών κατά κλάδο

Στην ενότητα αυτή επιχειρείται μια σύνοψη των βασικότερων διαπιστώσεων και συμπερασμάτων που προέκυψαν από την αναλυτική παρουσίαση της διάρθρωσης των επαγγελματιών στους κλάδους και τις μεταβολές του επαγγελματικού τους πρότυπου. Η σύνοψη αυτή επιχειρείται με τη βοήθεια του Πίνακα 4.14, στον οποίο παρουσιάζονται η παραγωγή, η απασχόληση, η παραγωγικότητα και οι μεταβολές της διάρθρωσης των επαγγελματιών παροχής υπηρεσιών, των τεχνικών επαγγελματιών καθώς και των ανώτερων, ενδιάμεσων και κατώτερων, στις δύο διαφορετικές χρονικές περιόδους. Επιχειρείται με άλλα λόγια να συνδεθούν οι μεταβολές που έχουν επέλθει στα μεγέθη αυτά, με τις μεταβολές στη διάρθρωση των τεχνικών και μη τεχνικών επαγγελματιών καθώς και των ανώτερων, των ενδιάμεσων και των κατώτερων επαγγελματιών.

Το διάστημα πριν από την κρίση (2000-2008) η αύξηση της παραγωγής στους περισσότερους κλάδους συνοδεύτηκε από αύξηση της απασχόλησης¹¹². Μείωση της παραγωγής εμφάνισαν οι κλάδοι του πρωτογενούς τομέα και των τραπεζών ασφαλειών, με μείωση της απασχόλησης οι πρώτοι και περιορισμένη αύξηση οι δεύτεροι. Οι εξελίξεις αυτές συνοδεύτηκαν με μια περαιτέρω τριτογενοποίηση της οικονομίας, καθώς οι περισσότεροι κλάδοι αύξησαν τα επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών. Εξάιρεση απετέλεσαν οι κατασκευές, που μείωσαν περαιτέρω την ήδη χαμηλή συμμετοχή των επαγγελματιών αυτών και οι κλάδοι της υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, στους οποίους η αύξηση των τεχνικών επαγγελματιών ήταν εντονότερη από αυτή των επαγγελματιών των υπηρεσιών, γεγονός που παρέχει ενδείξεις μιας διαδικασίας εκμηχάνισης των υπηρεσιών των κλάδων. Οι κλάδοι των λοιπών υπηρεσιών¹¹³ και των νοικοκυριών ως εργοδοτών εμφάνισαν μια αναλλοίωτη σχέση ανάμεσα στα επαγγέλματα των υπηρεσιών και στα τεχνικά επαγγέλματα. Ταυτόχρονα, το διάστημα αυτό οι εξελίξεις στην παραγωγή και στην απασχόληση συνδυάστηκαν με την αύξηση των ανώτερων επαγγελματιών στην πλειονότητα των κλάδων. Επαγγέλματα δηλαδή με υψηλότερα εκπαιδευτικά προσόντα και αμοιβές εμφάνισαν και υψηλότερους ρυθμούς αύξησης της απασχόλησής τους. Και εδώ υπήρξαν εξαιρέσεις, καθώς οι κλάδοι του ηλεκτρισμού – ύδρευσης, των ξενοδοχείων – εστιατορίων, των επαγγελματιών, επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων και των λοιπών υπηρεσιών εμφάνισαν μείωση των ανώτερων επαγγελματιών με αυξήσεις των ενδιάμεσων και κατώτερων επαγγελματιών (Πίνακας 4.14)

---

¹¹² Σε όλη την ανάλυση που ακολουθεί οι διαπιστώσεις θα πρέπει να γίνουν αποδεκτές με σχετικές επιφυλάξεις λόγω της μη απόλυτης ταύτισης των χρονικών περιόδων ανάλυσης των δεδομένων.

¹¹³ Υπενθυμίζεται ότι στους κλάδους αυτούς περιλαμβάνονται οι δραστηριότητες οργανώσεων, οι ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες και οι άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών.

Πίνακας 4.14: Παραγωγή, απασχόληση, παραγωγικότητα και μεταβολές στη διάρθρωση των επαγγελματιών κατά κλάδο (2000-2015)

Κλάδοι	Παραγωγή		Απασχόληση		Παραγωγικότητα		Επαγγέλματα Υπηρεσιών		Τεχνικά Επαγγέλματα		Ανώτερα		Ενδιάμεσα		Κατώτερα	
	2000-2007	2008-2015	2000-2010	2011-2016	2000-2007	2008-2013	2000-2010	2011-2015	2000-2010	2011-2015	2000-2010	2011-2015	2000-2010	2011-2015	2000-2010	2011-2015
Γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία κ.ά.	-30,5	12,2	-23,5	-6,4	-9,7	- 1,6	-	-	Σ	Σ	-	-	-	-	Σ	Σ
Ορυχεία, λατομεία, μεταποίηση	33,6	-28,9	-16,1	-13,5	38,4*	9,5*	A	A	M	M	A	M	A	M	M	A
Ηλεκτρισμός, ύδρευση	8,6	-30,8	48,4	6,0	8,9	-24,4	A	A	M	M	M	A	A	M	A	M
Κατασκευές	55,8	-52,0	10,9	-39,9	17,5	12,5	M	M	A	A	A	M	A	M	A	A
Εμπόριο	37,1	-45,8	14,7	-15,3	20,2	-26,3	A	A	M	M	A	M	M	M	A	A
Μεταφορές, αποθήκευση, ενημ. κ.ά.	111,9	-25,5	15,2	-7,4	101,5	-6,0*	A	A	M	M	A	Σ	M	M	M	A
Ξενοδοχεία, εστιατόρια	51,6	-12,1	12,4	15,5	30,1	14,2	M	A	A	M	M	M	A	A	A	A
Τράπεζες, ασφάλειες	-13,4	-24,9*	8,8	-15,6	-19,0*	-26,1*	A	M	-	-	A	M	M	A	-	-
Επαγγελματικές, επιστημονικές κ.ά.	-	-39,2	51,6	-2,0	-	446,2*	A	M	M	A	M	Σ	Σ	Σ	A	Σ
Δημόσια διοίκηση	13,8	-6,2	23,9	-7,8	-12,8	7,2	A	Σ	M	Σ	A	A	M	M	M	M
Εκπαίδευση	45,4	-11,8	33,0	-3,0	10,6	-4,5	A	M	-	-	Σ	M	A	A	M	A
Υγεία, κοινωνική πρόνοια	28,2	-45,9	32,5	-7,9	0,1	-40,3	M	A	A	M	A	A	M	M	M	M
Άλλες υπηρεσίες, νοικοκυριά	59,3	-30,3	24,5	-27,7	-	-	Σ	Σ	Σ	Σ	M	A	M	A	A	M
Σύνολο	33,5	-24,7	8,2	-10,2	21,0	-1,8	A	Σ	M	Σ	A	Σ	M	Σ	M	Σ

Σημειώσεις: 1. Οι τιμές με αστερίσκους δεν αφορούν το σύνολο των κλάδων αλλά τους σημαντικότερους κλάδους ως προς την παραγωγή και απασχόληση.

2. A = Αύξηση, M = Μείωση, Σ = Σταθερά (η αύξηση ή μείωση αναφέρεται στις σχετικές τιμές, στη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση του κλάδου και μπορεί να συνοδεύεται είτε από αύξηση του αριθμού των απασχολομένων σε αυτά είτε από μείωση)

Ταυτόχρονα φαίνεται πως ούτε η δυναμική της παραγωγής ούτε η δυναμική της απασχόλησης άσκησαν άμεση επίδραση στη διαμόρφωση της σύνθεσης των επαγγελματιών σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα. Οι κλάδοι με τη μεγαλύτερη αύξηση της παραγωγής (μεταφορές, άλλες υπηρεσίες παροχής υπηρεσιών, κατασκευές, ξενοδοχεία – εστιατόρια) ήταν μοιρασμένοι ανάμεσα σε αυτούς που αύξησαν τα ανώτερα επαγγέλματα και σε αυτούς που τα μείωσαν. Το ίδιο διαπιστώθηκε και για τη δυναμική της απασχόλησης, καθώς οι κλάδοι με τη μεγαλύτερη αύξηση της απασχόλησης είτε μείωσαν τα ανώτερα επαγγέλματα (επαγγελματικές, επιστημονικές, τεχνικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες, ηλεκτρισμός – ύδρευση) είτε τα διατήρησαν σταθερά (εκπαίδευση), με μόνο την υγεία και κοινωνική πρόνοια να τα αυξάνει. Στον αντίποδα, οι κλάδοι που εμφάνισαν είτε μείωση της παραγωγής (τράπεζες, ασφάλειες) είτε χαμηλούς ρυθμούς αύξησής της (ηλεκτρισμός – ύδρευση, δημόσια διοίκηση) εμφάνισαν αύξηση των ανώτερων επαγγελματιών, γεγονός που παρατηρήθηκε και στους κλάδους που εμφάνισαν είτε μείωση της απασχόλησης (ορυχεία – λατομεία) είτε χαμηλούς ρυθμούς αύξησής της (τράπεζες, ασφάλειες, κατασκευές). Κατά συνέπεια, η δυναμική της παραγωγής και της απασχόλησης δεν άσκησε συγκεκριμένες επιδράσεις αναφορικά με τη σύνθεση των επαγγελματιών σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα.

Στους περισσότερους κλάδους η αύξηση της απασχόλησης συνοδεύτηκε και με αύξηση της παραγωγικότητας, γεγονός που αναδεικνύει την επίδραση άλλων παραγόντων όπως οι επενδύσεις, η τεχνολογία, η οργάνωση της παραγωγής, αλλά και η ένταση των δεξιοτήτων. Οι κλάδοι με αύξηση της παραγωγικότητας εμφάνισαν και αύξηση στα ανώτερα επαγγέλματα, γεγονός που με έμμεσο τρόπο αναδεικνύει την επίδραση της έντασης των δεξιοτήτων. Αύξηση ωστόσο των ανώτερων επαγγελματιών εμφάνισε και ο κλάδος των τραπεζών – ασφαλειών, που εμφάνισε μείωση της παραγωγικότητάς του. Ιδιαίτερη περίπτωση αναφορικά με τις σχέσεις παραγωγικότητας και διάρθρωσης των επαγγελματιών συνιστούν οι κλάδοι της δημόσιας διοίκησης, της εκπαίδευσης και της υγείας και πρόνοιας, κλάδοι στους οποίους κυριαρχεί η δημόσια απασχόληση καθώς η δημόσια διοίκηση εμφάνισε μείωση της παραγωγικότητας και αύξηση των ανώτερων επαγγελματιών, η εκπαίδευση αύξηση της παραγωγικότητας και διατήρηση μιας σταθερής παρουσίας των ανώτερων επαγγελματιών και η υγεία και κοινωνική πρόνοια στασιμότητα ως προς την παραγωγικότητά της (οριακή αύξηση 0,1%) και αύξηση των ανώτερων επαγγελματιών.¹¹⁴

Τη δεκαετία του 2000, οι παραπάνω εξελίξεις οδήγησαν σε σημαντικές διαφοροποιήσεις του επαγγελματικού προτύπου των κλάδων. Οι σημαντικότερες εξ αυτών, όπως αναδείχτηκαν είτε μέσα από την είσοδο νέων

---

¹¹⁴ Μπορεί λοιπόν με ασφάλεια να υποστηριχθεί ότι στους κλάδους που κυριαρχεί η δημόσια απασχόληση οι σχέσεις αριθμού απασχολουμένων, παραγωγικότητας, έντασης δεξιοτήτων (όπως αυτή αναδεικνύεται μέσα από την παρουσία ατόμων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα) και αμοιβών, διέπονται από διαφορετικούς κανόνες από ό,τι συμβαίνει στους λοιπούς κλάδους, διαμορφώνοντας χαρακτηριστικά μιας εσωτερικής αγοράς εργασίας.

επαγγελματιών είτε από την τιμή του δείκτη διαφοροποίησης, εμφανίσθηκαν στους κλάδους του ηλεκτρισμού – ύδρευσης, των επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων, των τραπεζών – ασφαλειών και της δημόσιας διοίκησης, ενώ στον αντίποδα, τις ηπιότερες διαδικασίες διαφοροποίησης εμφάνισαν οι κλάδοι των ξενοδοχείων – εστιατορίων, της μεταποίησης, των κατασκευών και της υγείας και κοινωνικής πρόνοιας.

Στο χρονικό διάστημα 2008-2015 το σύνολο των κλάδων μείωσαν την παραγωγή τους, με εξαίρεση τους κλάδους του πρωτογενούς τομέα. Οι μειώσεις αυτές της παραγωγής συνοδεύτηκαν και από μειώσεις της απασχόλησης. Ειδικότερα στο διάστημα 2011-2016, η πλειονότητα των κλάδων εμφάνισε μείωση της απασχόλησης με εξαίρεση τους κλάδους του ηλεκτρισμού και της ύδρευσης και των ξενοδοχείων – εστιατορίων, που εμφάνισαν αύξηση. Οι μειώσεις αυτές της παραγωγής και της απασχόλησης δεν ανέκοψαν τη διαδικασία τριτογενοποίησης της οικονομίας, καθώς συνοδεύτηκαν από αυξήσεις των επαγγελματιών παροχής υπηρεσιών (και αντίστοιχες μειώσεις των τεχνικών επαγγελματιών) σε έξι κλάδους, από σταθερότητα στην αναλογία επαγγελματιών παροχής υπηρεσιών και τεχνικών επαγγελματιών σε άλλους τρεις κλάδους και αύξηση της συμμετοχής των τεχνικών επαγγελματιών μόνο στους κλάδους των κατασκευών και των επαγγελματιών, επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων.

Ως προς τη διάρθρωση των ανώτερων, των ενδιάμεσων και των κατώτερων επαγγελματιών μέσα στους κλάδους, ορυχεία – λατομεία και μεταποίηση, κατασκευές, εμπόριο, ξενοδοχεία – εστιατόρια, τράπεζες – ασφάλειες και εκπαίδευση εμφάνισαν μείωση των ανώτερων επαγγελματιών, ενώ ηλεκτρισμός και ύδρευση, δημόσια διοίκηση, υγεία – κοινωνική πρόνοια και λοιποί κλάδοι παροχής υπηρεσιών και νοικοκυριά ως εργοδότες εμφάνισαν αύξηση. Πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι η μείωση της συμμετοχής των ανώτερων επαγγελματιών σε μια σειρά από κλάδους δεν υποδηλώνει αναγκαστικά και τη μείωση της ένταξης των δεξιοτήτων σε αυτούς, καθώς η μείωση αυτή ενδέχεται να οφείλεται στη μείωση των αποδοχών τους. Με άλλα λόγια, τούτο σημαίνει ότι στους κλάδους αυτούς μπορεί να απασχολούνται άτομα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα, τα οποία ωστόσο αμείβονται με χαμηλότερες αποδοχές έτσι ώστε να μην μπορεί να καταχωρηθούν στα ανώτερα επαγγέλματα¹¹⁵. Η μείωση των ανώτερων επαγγελματιών στους παραπάνω κλάδους συνοδεύτηκε από αύξηση των κατώτερων επαγγελματιών, που για τους κλάδους των κατασκευών, του εμπορίου και των ξενοδοχείων – εστιατορίων αποτελούσε μια διαρκή διαδικασία, καθώς παρατηρήθηκε και σε ολόκληρη τη δεκαετία του 2000. Ταυτόχρονα, στους κλάδους όπου αυξήθηκαν τα ανώτερα επαγγέλματα η αύξηση αυτή συνοδεύτηκε από παράλληλη μείωση τόσο των ενδιάμεσων όσο

---

¹¹⁵ Υπενθυμίζεται ότι τα κριτήρια ένταξης των επαγγελματιών σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα αφορούν το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που απασχολούνται στον κάθε κλάδο ξεχωριστά και στο ύψος των αποδοχών τους. Η διάκρισή τους στις τρεις κατηγορίες έγινε με βάση την ταξινόμησή τους σε τεταρτημόρια.

και των κατώτερων επαγγελματιών, με μοναδική εξαίρεση τους λοιπούς κλάδους παροχής υπηρεσιών και των νοικοκυριών ως εργοδοτών, που αύξησαν ταυτόχρονα τα ενδιάμεσα επαγγέλματα.

Το χρονικό διάστημα 2011-2016 η διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου των κλάδων συνεχίστηκε, με ηπιότερους ασφαλώς ρυθμούς συγκριτικά με την προηγούμενη δεκαετία, γεγονός που, πέραν των άλλων, οφείλεται και στο μικρότερο χρονικό διάστημα της ανάλυσης. Εντονότερες διαδικασίες διαφοροποίησης εμφάνισαν οι κλάδοι των ξενοδοχείων – εστιατορίων, των τραπεζών – ασφαλειών, των επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων, της υγείας και κοινωνικής πρόνοιας και του εμπορίου, ενώ τις ηπιότερες οι κλάδοι του πρωτογενούς τομέα, η εκπαίδευση, οι μεταφορές, αποθήκευση, ενημέρωση και επικοινωνία, και οι άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών και νοικοκυριών ως εργοδοτών. Παρά την εν γένει χαμηλότερη διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου των κλάδων της περιόδου αυτής, οι κλάδοι της μεταποίησης, του εμπορίου, των ξενοδοχείων – εστιατορίων και της υγείας εμφάνισαν υψηλότερους δείκτες διαφοροποίησης συγκριτικά με τη δεκαετία του 2000. Φαίνεται λοιπόν πως η οικονομική κρίση δεν οδήγησε απλώς στη μείωση της απασχόλησής τους (με εξαίρεση τα ξενοδοχεία – εστιατόρια) αλλά και στην αύξηση του βαθμού διαφοροποίησης του ανθρώπινου δυναμικού τους, όπως αυτό αποτυπώνεται μέσα από τα επαγγέλματα. Όχι μόνο λιγότερη αλλά και διαφορετική απασχόληση.

Συμπερασματικά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι τη δεκαετία του 2000 η αύξηση της παραγωγής και της απασχόλησης οδήγησε σε μια περαιτέρω τριτογενοποίηση της οικονομίας, όπως αυτή αναδεικνύεται από την αύξηση των επαγγελματιών παροχής υπηρεσιών στους περισσότερους κλάδους και από μια πιο περιορισμένη εκμηχάνιση της παραγωγής στους κλάδους των ξενοδοχείων – εστιατορίων και της υγείας – κοινωνικής πρόνοιας, όπως αναδεικνύεται μέσα από την αύξηση της συμμετοχής των τεχνικών επαγγελματιών. Ταυτόχρονα μια παράλληλη ενίσχυση της θέσης των ανώτερων επαγγελματιών παρέχει ενδείξεις και της βελτίωσης της θέσης των εργαζομένων. Την περίοδο της κρίσης, και ειδικότερα το διάστημα 2011-2015, η τριτογενοποίηση της οικονομίας δεν φαίνεται να ανακόπτεται, ενώ η εκμηχάνιση της παραγωγής φαίνεται να περιορίζεται αποκλειστικά στις κατασκευές, που ούτως ή άλλως κυριαρχούνται από τεχνικά επαγγέλματα, και στους κλάδους των επαγγελματιών, επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων¹¹⁶, με μια παράλληλη ενίσχυση των κατώτερων επαγγελματιών, που υποδηλώνει την επιδείνωση της θέσης των εργαζομένων στη δομή της απασχόλησης και στην αγορά εργασίας.

---

¹¹⁶ Όμως, ακόμη και αυτή η ένδειξη της εκμηχάνισης της παραγωγής στους κλάδους αυτούς θα πρέπει να γίνει αποδεκτή με επιφυλάξεις, καθώς αναμένεται να οφείλεται στην παρουσία υψηλών ποσοστών αυτοαπασχολούμενων σε τεχνικά επαγγέλματα που απασχολούνται στους κλάδους αυτούς.

5. Επαγγέλματα και ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες

5.1 Εισαγωγή

Η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες¹¹⁷ συνιστά ένα βασικό παράγοντα στη διαμόρφωση της διάθρωσης των επαγγελμάτων και στις μεταβολές της. Παράγοντα που καθορίζει, σε σημαντικό βαθμό, την αύξηση ή τη μείωση της ζήτησης για συγκεκριμένα επαγγέλματα, τις διαδικασίες δημιουργίας νέων επαγγελμάτων αλλά και αυτές της συρρίκνωσης ή και κατάργησης κάποιων άλλων. Επιχειρώντας μια διερεύνηση της επίδρασης της ζήτησης στις εξελίξεις των επαγγελμάτων, η ανάλυση υποχρεωτικά διέρχεται μέσα από τη διερεύνηση των εξελίξεων σε επίπεδο κλάδων οικονομικής δραστηριότητας. Και τούτο γιατί η οικονομική δραστηριότητα είτε με τη μορφή της παραγωγής, είτε με τη μορφή της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες καταγράφεται στους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, μέσα από τη μέτρηση της ΑΠΑ. Έτσι στο πλαίσιο της παρούσας ενότητας η διερεύνηση της επίδρασης της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες πάνω στα επαγγέλματα, στο μέτρο και στον βαθμό που μπορεί να προσδιοριστεί (να ανιχνευθεί), θα επιχειρηθεί με τη βοήθεια των κλάδων. Αρχικά, θα αναζητηθούν οι σχέσεις της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες με την απασχόληση στο επίπεδο των γενικών (μονοψήφιων) κλάδων οικονομικής δραστηριότητας. Στη συνέχεια, η ανάλυση θα επιχειρηθεί σε επίπεδο αναλυτικών (διψήφιος κωδικός) κλάδων και, τέλος, θα επιχειρηθεί η ανάδειξη των σχέσεων των κλάδων με τα μεγαλύτερα, σε απασχόληση, επαγγέλματα του κάθε κλάδου ξεχωριστά.

5.2 Ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, γενικοί κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας και απασχόληση

Καθώς η οικονομική δραστηριότητα καταγράφεται κυρίως σε επίπεδο κλάδων, αρχικά επιχειρείται η ανίχνευση της επίδρασης της παραγωγής πάνω στην απασχόληση στους κλάδους, σε γενικό και αναλυτικό επίπεδο. Στη συνέχεια, επιχειρείται η ανίχνευση της επίδρασης της παραγωγής πάνω στα επαγγέλματα. Κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί εξ αρχής ότι ο προσδιορισμός της επίδρασης της παραγωγής πάνω στην απασχόληση δεν είναι ευχερές. Απαιτεί ασφαλώς την ύπαρξη μιας αρχικής θεωρητικής τεκμηρίωσης, την υιοθέτηση της κατάλληλης τεχνικής και τη διαθεσιμότητα των κατάλληλων στατιστικών δεδομένων. Στο πλαίσιο της παρούσας ενότητας επιχειρείται μια αρχική προσέγγιση (ανίχνευση) της επίδρασης αυτής με βάση ασφαλώς τη διαθεσιμότητα των κατάλληλων στατιστικών δεδομένων.

---

¹¹⁷ Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες αφορά την πραγματοποιηθείσα ζήτηση, που στην προκειμένη περίπτωση ταυτίζεται με την παραγωγή και εκτιμάται μέσα από τις μεταβολές της ΑΠΑ. Δεν αναφέρεται δηλαδή στο τμήμα εκείνο της ζήτησης που δεν καλύπτεται από την παραγωγή.

Μια αρχική ανίχνευση των σχέσεων παραγωγής και απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας παρέχεται από τα στοιχεία του Πίνακα 5.1. Η χαμηλότερη συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στην παραγωγή σε σχέση με την απασχόληση υποδηλώνει, παρά τη σημαντική εκμηχάνιση του τομέα τις τελευταίες δεκαετίες, δραστηριότητες εντάσεως εργασίας που οδηγούν σε χαμηλή παραγωγικότητα¹¹⁸. Τα ιδιαίτερα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του πρωτογενούς τομέα στη χώρα συντηρούν τα υψηλά μερίδια των απασχολουμένων σε αυτόν, τη χαμηλή του παραγωγικότητα και τα προβλήματα στην ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων.

Πίνακας 5.1: Διάρθρωση ΑΠΑ και Απασχόλησης 2015

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	ΑΠΑ		Απασχόληση	
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό
A. Γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία	7.623	4,7	472.400	13,0
B. Ορυχεία – λατομεία	606	0,4	9.500	0,3
Γ. Μεταποίηση	14.612	9,1	332000	9,2
Δ. Ηλεκτρισμός	1.844	1,1	25.2 00	0,7
Ε. Ύδρευση	2.144	1,3	22,700	0,6
ΣΤ. Κατασκευές	5.150	3,2	149.400	4,1
Z. Χονδρικό & λιανικό εμπόριο	14.907	9,3	657,300	18,1
Η. Μεταφορά – αποθήκευση	10.770	6,7	169,600	4,7
Θ. Ξενοδοχεία – Εστιατόρια	10.375	6,4	333,700	9,2
Ι. Ενημέρωση & επικοινωνία	4.814	3,0	74,300	2,1
Κ. Τράπεζες – Ασφάλειες	7.054	4,4	87,100	2,4
Λ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	32.614	20,3	6,100	0,2
Μ. Επαγγ/κές, επιστημονικές & τεχνικές δραστηρ.	4.934	3,1	216,100	6,0
Ν. Διοικητικές & υποστηρικτικές δραστηριότητες	2.181	1,4	85500	2,4
Ξ. Δημόσια διοίκηση, άμυνα, υποχρεωτική ασφάλιση	17.972	11,2	304,900	8,4
Ο. Εκπαίδευση	10.555	6,6	297,900	8,2
Π. Υγεία & κοινωνική πρόνοια	6.944	4,3	213,000	5,9
Ρ. Τέχνες, διασκέδαση, ψυχαγωγία	2.309	1,4	42,100	1,2
Σ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	3.291	2,0	77,200	2,1
Τ. Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών	555	0,3	47,500	1,3
Υ. Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών	0	0,0	2,100	0,1
Σύνολο	160.977	100,0	3.625.500	100,0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΑΠΑ σε εκατ. ευρώ και σταθερές τιμές 2008

Σημαντικά χαμηλότερη είναι και η συμμετοχή του εμπορίου (μεγαλύτερος ως προς την απασχόληση κλάδος της ελληνικής οικονομίας) στην παραγωγή συγκριτικά με την απασχόληση, υποδηλώνοντας και εδώ μια χαμηλή παραγωγικότητα. Στον αντίποδα, η ιδιαίτερα υψηλή συμμετοχή του κλάδου διαχείρισης περιουσίας (λόγω ασφαλώς της αξίας των ακινήτων που ενσωματώνεται σε αυτόν) στην παραγωγή σε σχέση με την απασχόληση υποδηλώνει την ύπαρξη μιας υψηλής παραγωγικότητας. Τα παρεμφερή μερίδια παραγωγής και απασχόλησης του κλάδου της μεταποίησης υποδηλώνουν την ύπαρξη παραγωγικότητας που κινείται κοντά στον μέσο όρο της χώρας.

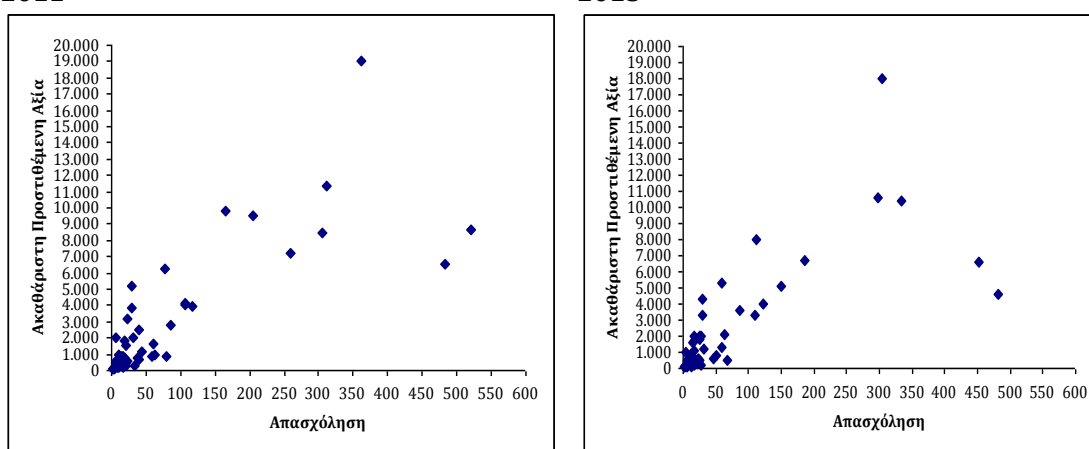
¹¹⁸ Επισημαίνεται πως η αναφορά στην έννοια της παραγωγικότητας είναι ενδεικτική, καθώς δεν βασίζεται σε συγκεκριμένη μέτρηση που συνήθως επιχειρείται μέσα από εκτιμήσεις της παραγωγής και των ωρών απασχόλησης σε κάθε κλάδο.

Καθώς ανάμεσα στην παραγωγή και στην απασχόληση μεσολαβεί ένας σημαντικός αριθμός παραγόντων, δεν είναι ευχερής η ανάδειξη της παραγωγής ως του μοναδικού ή του καθοριστικού παράγοντα που επιδρά στις μεταβολές της απασχόλησης. Μεταφορές και αποθήκευση, ενημέρωση και επικοινωνία συνιστούν κλάδους των οποίων η υψηλότερη συμμετοχή στην παραγωγή συγκριτικά με την απασχόληση συνδέεται τόσο με τη φύση των παρεχόμενων υπηρεσιών όσο όμως και με το γεγονός ότι οι τεχνολογικές μεταβολές σε αυτούς βελτιώνουν την παραγωγικότητά τους, υποκαθιστώντας απασχολούμενους. Στους κλάδους της εκπαίδευσης, της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας, τα χαμηλότερα μερίδια της παραγωγής συγκριτικά με την απασχόληση υποδηλώνουν ότι παραμένουν κλάδοι εντάσεως εργασίας όπου οι τεχνολογικές μεταβολές συμβάλλουν περισσότερο στη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών παρά στην υποκατάσταση των απασχολούμενων σε αυτούς.

5.3. Ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, αναλυτικοί κλάδοι και απασχόληση

Σε αναλυτικό επίπεδο κλάδων (διψήφιος κωδικός), μια διάσταση των σχέσεων παραγωγής και απασχόλησης για τα έτη 2011 και 2015 αναδεικνύεται μέσα από το Διάγραμμα 5.1, στο οποίο παρουσιάζεται η διασπορά των κλάδων με βάση το ύψος της παραγωγής και της απασχόλησής τους.

Διάγραμμα 5.1: Διασπορά κλάδων ως προς την ΑΠΑ και την απασχόληση¹¹⁹
2011

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΑΠΑ σε εκατ. ευρώ και σταθερές τιμές 2008, απασχόληση σε χιλ. άτομα

Γίνεται φανερό ότι και στα δύο έτη ανάλυσης ο κύριος όγκος των κλάδων εμφανίζει χαμηλή παραγωγή και σχετικά χαμηλή απασχόληση. Ένας περιορισμένος αριθμός κλάδων συνδυάζει υψηλή παραγωγή και υψηλή απασχόληση. Ωστόσο, η ενίσχυση της τάσης συγκέντρωσης των κλάδων προς την αρχή των αξόνων (χαμηλότερη παραγωγή και χαμηλότερη απασχόληση) είναι εμφανής αναδεικνύοντας μια όψη της συρρίκνωσης της ελληνικής οικονομίας στην περίοδο αυτή. Ενδεικτικό ότι και ο αριθμός των κλάδων με

¹¹⁹ Στο διάγραμμα για λόγους απεικόνισης δεν περιλαμβάνεται ο κλάδος διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας, καθώς παρουσιάζει μεγάλη ΑΠΑ και περιορισμένη απασχόληση.

απασχόληση πάνω από 250 χιλιάδες άτομα περιορίζεται το 2015 από έξι σε πέντε.

Μια διαφορετική διερεύνηση των σχέσεων της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες και της απασχόλησης επιχειρείται μέσα από τους ρυθμούς μεταβολής της ΑΠΑ και της απασχόλησης στους αναλυτικούς (διψήφιους) κλάδους για το χρονικό διάστημα της κρίσης (2011-2015). Αρχικά εκτιμάται ο συντελεστής συσχέτισης των δύο αυτών μεγεθών, που ανέρχεται σε 0,336323, παρέχοντας ενδείξεις μιας θετικής αλλά πολύ χαμηλής συσχέτισης. Με άλλα λόγια, οι μεταβολές της απασχόλησης στους κλάδους κινούνται μεν προς την ίδια κατεύθυνση, αλλά δεν συνδέονται με ισχυρό τρόπο με τις μεταβολές της ΑΠΑ (παραγωγής). Παρεμφερείς διαπιστώσεις συνάγονται και μέσα από την αναλυτική ταξινόμηση των κλάδων με βάση τους ρυθμούς αυτούς μεταβολής τους (Πίνακας 5.2), καθώς δεν αναδεικνύεται μια ισχυρή συσχέτιση ανάμεσα στα δύο αυτά μεγέθη.

5.3.1 Κλάδοι με αύξηση της παραγωγής

Καταρχάς είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι στο διάστημα αυτό 22 από τους 63 κλάδους της ελληνικής οικονομίας παρουσίασαν αύξηση της παραγωγής τους¹²⁰. Πιο συγκριμένα, τρεις κλάδοι του πρωτογενούς τομέα, οκτώ κλάδοι της βιομηχανίας και έντεκα κλάδοι των υπηρεσιών αύξησαν την παραγωγή τους με ρυθμούς που κυμάνθηκαν μεταξύ του 1% ([01] γεωργία-κτηνοτροφία) και του 72,9% ([24] βασικά μέταλλα). Στη μεγάλη τους πλειονότητα εντάσσονται στο διεθνοποιημένο και ανταγωνιστικό τμήμα της ελληνικής οικονομίας με προσανατολισμό στις αγορές του εξωτερικού. Ειδικότερα μάλιστα (55-56) ξενοδοχεία – εστιατόρια, (10-12) βιομηχανία τροφίμων, (24) βασικά μέταλλα (01) γεωργία – κτηνοτροφία, (20) χημικά και (21) φάρμακα βρίσκονται μέσα στην πρώτη δεκάδα των κλάδων με τις υψηλότερες εξαγωγές τόσο την περίοδο πριν από την κρίση όσο και στα πρώτα χρόνια της (2008-2013)¹²¹.

Από το σύνολο των κλάδων με αυξήσεις της παραγωγής τους δέκα παρουσίασαν ταυτόχρονα και αύξηση και της απασχόλησής τους, αναδεικνύοντας μια θετική συσχέτιση των δύο αυτών μεγεθών (Πίνακας 5.2). Πέραν της (02) δασοκομίας, η επίδραση της οποίας είναι ιδιαίτερα περιορισμένη λόγω του μεγέθους της, η (10-12) βιομηχανία τροφίμων και τα (21) φαρμακευτικά προϊόντα, δύο σημαντικοί κλάδοι της βιομηχανίας, χαμηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης ο πρώτος και υψηλής ο δεύτερος, καθώς και οι (51) αεροπορικές μεταφορές, τα (55-56) ξενοδοχεία και εστιατόρια και τα (79) ταξιδιωτικά γραφεία και πρακτορεία, κλάδοι των υπηρεσιών στενά συνδεδεμένοι με τον τουρισμό, εντάσσονται στο

---

¹²⁰ Καθώς οι περισσότεροι από αυτούς παρουσίαζαν μειώσεις της παραγωγής τους στα πρώτα χρόνια της κρίσης (2008-2011), οι αυξήσεις τους, στο υπό ανάλυση διάστημα, παρέχουν μια ένδειξη της ανάκαμψης ενός τμήματος της ελληνικής οικονομίας, ενισχυμένης από το γεγονός ότι ένας μικρότερος αριθμός κλάδων με αυξήσεις της παραγωγής στο αρχικό διάστημα της κρίσης, εμφάνισε μειώσεις στο πιο πρόσφατο διάστημα 2011-2015.

¹²¹ Για εκτενέστερη θεώρηση του ρόλου και της σημασίας των εξαγωγών στους κλάδους της ελληνικής οικονομίας βλ. Ευστράτογλου και Αγναντόπουλος (2015).

διεθνοποιημένο και ανταγωνιστικό τμήμα της ελληνικής οικονομίας με σημαντικές εξαγωγές.

Πίνακας 5.2: Ταξινόμηση κλάδων με βάση τον ρυθμό μεταβολής της ΑΠΑ και της απασχόλησης (2011-2015)

ΑΠΑ / Απασχόληση	Αύξηση απασχόλησης	Μικρή μείωση απασχόλησης <10,0%	Μεσαία μείωση απασχόλησης 10,0-30,0%	Μεγάλη μείωση απασχόλησης >30,0%	Σύν.
Αύξηση ΑΠΑ	02 10-12 21 51 55-56 65 68 72 79 93	01 20 24 94	03 17 25 28 37-39 90-92 95	66	22
Μικρή μείωση ΑΠΑ <15,0%		05-09 26 31 62-63 85	49 84 96	23 27	10
Μεσαία μείωση ΑΠΑ 15,0-40,0%	69-70	50 61* 80-82 86	27 33 45 58 64 74-75 87-88	41-43 46 52	15
Μεγάλη μείωση ΑΠΑ >40,0%	35 71 73 78	22 47 53	19 59-60 77	13-15 16 18 30 31-32 97-98	16
Σύνολο	15	16	20	12	63

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί Λογαριασμοί, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Οι υπόλοιποι είναι κλάδοι των υπηρεσιών, στην πλειονότητά τους χαμηλής και μεσαίας έντασης δεξιοτήτων, με εξαίρεση τον κλάδο (72) της επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης που συνιστά κλάδο υψηλής έντασης δεξιοτήτων. Ωστόσο, ο κλάδος αυτός, παρά την αύξησή του, παραμένει εξαιρετικά περιορισμένος τόσο ως προς την ΑΠΑ του όσο και ως προς την απασχόλησή του. Οι κλάδοι της ομάδας αυτής είναι μοιρασμένοι ανάμεσα σε αυτούς που παρουσίασαν μια διαρκή και συνεχιζόμενη αύξηση της παραγωγής τους σε ολόκληρη την περίοδο της κρίσης της οικονομίας¹²² ([21] φαρμακοβιομηχανία,

¹²² Εμφάνισαν δηλαδή αυξήσεις της ΑΠΑ τους (σε σταθερές τιμές 2008) και στο χρονικό διάστημα 2008-2011.

[68] διαχείριση ακίνητης περιουσίας, [72] επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη, [93] δραστηριότητες αθλητισμού και διασκέδασης) και σε εκείνους ([10-12] βιομηχανία τροφίμων, [51] αεροπορικές μεταφορές, [55-56] ξενοδοχεία, εστιατόρια, [79] δραστηριότητες ταξιδιωτικών γραφείων και πρακτορείων) που φαίνεται να ανακάμπτουν μετά από σημαντική μείωση της παραγωγής τους στο διάστημα 2008-2011 (Πίνακας Παραρτήματος Π.5.1). Επισημαίνεται ότι οι εξελίξεις αυτές έλαβαν χώρα σε ένα πλαίσιο δραστηρικής μείωσης των επενδύσεων για το σύνολο των κλάδων αυτών¹²³.

Τέσσερις άλλοι κλάδοι ([01] γεωργία – κτηνοτροφία, [20] χημικά προϊόντα, [24] βασικά μέταλλα και [94] δραστηριότητες οργανώσεων) παρουσίασαν αύξηση της παραγωγής και περιορισμένη μείωση της απασχόλησής τους. Πέραν της (01) γεωργίας κτηνοτροφίας, που συνιστά τον βασικό κλάδο του πρωτογενούς τομέα, με σημαντικό εξαγωγικό χαρακτήρα, δύο άλλοι κλάδοι της βιομηχανίας ([20] χημικά προϊόντα και [24] βασικά μέταλλα), μέσης προς υψηλή και μέσης προς χαμηλή τεχνολογικής εξειδίκευσης αντίστοιχα, εντάσσονται στο διεθνοποιημένο και ανταγωνιστικό τομέα της ελληνικής οικονομίας με εξαγωγικό προσανατολισμό. Τέλος, ο κλάδος των (94) δραστηριοτήτων οργανώσεων, μέσης έντασης δεξιοτήτων, εντάσσεται στο εγχώριο και μη ανταγωνιστικό κομμάτι της ελληνικής οικονομίας. Ειδικότερα, οι δύο βιομηχανικοί κλάδοι της ομάδας αυτής ([20] χημικά προϊόντα και [24] βασικά μέταλλα), εμφανίζοντας υψηλούς ρυθμούς αύξησης της παραγωγής τους, φαίνεται να ανακάμπτουν, έπειτα από μια μείωση της παραγωγής τους στο αρχικό διάστημα (2008-2011) της κρίσης. Το ίδιο, αλλά σε μικρότερο βαθμό, θα μπορούσε να υποστηριχθεί και για τον κλάδο των (94) δραστηριοτήτων οργανώσεων.

Επτά άλλοι κλάδοι με αύξηση της παραγωγής τους εμφάνισαν μείωση της απασχόλησης με ρυθμούς που κυμάνθηκαν μεταξύ του 10 και 30%. Από αυτούς η (17) χαρτοποιία, τα (25) μεταλλικά προϊόντα, τα (28) μηχανήματα και η (37-39) επεξεργασία λυμάτων και αποβλήτων είναι κλάδοι του δευτερογενούς τομέα, μέσης και χαμηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης, μοιρασμένοι ως προς την ένταξή τους στο εγχώριο ή διεθνοποιημένο κομμάτι της οικονομίας και οι (90-92) τέχνες και διασκέδαση και η (95) επισκευή Η/Υ κλάδοι των υπηρεσιών, μέσης έντασης δεξιοτήτων, που δραστηριοποιούνται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά. Με εξαίρεση τους κλάδους της (03) δασοκομίας και του (92) αθλητισμού και διασκέδασης, που εμφάνισαν αύξηση της παραγωγής τους ολόκληρη την περίοδο της κρίσης, οι υπόλοιποι κλάδοι φαίνεται να ανακάμπτουν τα τελευταία έτη, καθώς παρουσίασαν σημαντικές μειώσεις στο αρχικό διάστημα (2008-2011) της κρίσης.

---

¹²³ Ενδεικτικά, γίνεται αναφορά ότι οι μέσες επενδύσεις στον κλάδο της (10-12) βιομηχανίας τροφίμων την περίοδο 2011-2014 ανέρχονταν σε 341 εκατ. ευρώ ετησίως έναντι 600 εκατ. ευρώ για το διάστημα 2008-2011 και 552 εκατ. για το διάστημα 2000-2008, στον κλάδο της (21) της φαρμακοβιομηχανίας τα αντίστοιχα μεγέθη ήσαν 102, 176 και 110 εκατ. ευρώ, ενώ στον κλάδο (55-56) των ξενοδοχείων – εστιατορίων σε 452, 938 και 764.

Τέλος, την ομάδα των κλάδων με αύξηση της παραγωγής τους συμπληρώνει ο κλάδος των (66) άλλων χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων, που, παρά τη σημαντική αύξηση της παραγωγής του (33,6% το διάστημα 2011-2015) εμφάνισε ιδιαίτερα υψηλή μείωση της απασχόλησής του (-45,7%) υποδηλώνοντας σημαντικές αναδιαρθρώσεις στην οργάνωση της παραγωγής του¹²⁴.

5.3.2 Κλάδοι με μείωση της παραγωγής

Στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα (2011-2015) ωστόσο ο μεγαλύτερος αριθμός των αναλυτικών κλάδων παρουσίασε μείωση της παραγωγής του. Οι 42 αυτοί κλάδοι διακρίνονται σε τρεις ομάδες με βάση τον ρυθμό μείωσης της ΑΠΑ (Πίνακας 5.2). Μια πρώτη ομάδα δέκα κλάδων παρουσίασε περιορισμένη μείωση της παραγωγής (χαμηλότερη του 15%) και μείωση της απασχόλησης. Στους κλάδους αυτούς οι μειώσεις της παραγωγής, αποτελώντας συνέχεια προγενέστερων μειώσεων της αρχικής περιόδου της κρίσης (2008-2011), φαίνεται να αποκτούν έναν μόνιμο χαρακτήρα, εγκλωβίζοντάς τους σε έναν αρνητικό κύκλο¹²⁵. Μια πρώτη υποομάδα πέντε κλάδων, (05-06) ορυχεία – λατομεία, (26) κατασκευή Η/Υ και οπτικών ινών, (31-32) κατασκευή επίπλων, (62-63) δραστηριότητες τεχνολογίας, πληροφόρησης και ενημέρωσης και (85) εκπαίδευση, εμφάνισαν ταυτόχρονα περιορισμένη μείωση της απασχόλησής τους. Πρόκειται για κλάδους υψηλής ([26] κατασκευή Η/Υ) και χαμηλής ([31-32] έπιπλα) τεχνολογικής εξειδίκευσης και μέσης ([62-63] δραστηριότητες τεχνολογίας, πληροφόρησης και ενημέρωσης) και υψηλής ([85] εκπαίδευση) έντασης δεξιοτήτων. Τρεις άλλοι κλάδοι, των (49) χερσαίων μεταφορών, της (84) δημόσιας διοίκησης και των (96) άλλων δραστηριοτήτων παροχής προσωπικών υπηρεσιών, συνθέτουν μια άλλη υποομάδα, που εμφάνισε μεσαία μείωση της απασχόλησης. Ο πρώτος από αυτούς απευθύνεται τόσο στην εγχώρια όσο και στις αγορές τους εξωτερικού, ενώ οι δύο άλλοι αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά. Τέλος, δύο κλάδοι της βιομηχανίας ([23] άλλα μη μεταλλικά ορυκτά και [27] ηλεκτρολογικός εξοπλισμός) μέσης τεχνολογικής εξειδίκευσης, με εξαγωγικό χαρακτήρα, συνθέτουν μια τρίτη υποομάδα που εμφάνισε ιδιαίτερα υψηλή μείωση της απασχόλησής τους, με τον πρώτο να

---

¹²⁴ Οι οργανωτικές αναδιαρθρώσεις στον τομέα του χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι ιδιαίτερα έντονες ολόκληρη τη δεκαπενταετία του νέου αιώνα, υποβοηθούμενες σημαντικά από την εισαγωγή τεχνολογίας των Η/Υ στις χρηματοπιστωτικές εργασίες, οδηγώντας σε διαρκείς μειώσεις των απασχολούμενων στους κλάδους του τομέα. Μείωση της απασχόλησής του το ίδιο χρονικό διάστημα εμφάνισε και ο βασικός κλάδος του τομέα ([64] ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί), με μόνο τους απασχολούμενους στον κλάδο των (65) ασφαλιστικών και συνταξιοδοτικών ταμείων να αυξάνουν την απασχόλησή τους το διάστημα αυτό.

¹²⁵ Με εξαίρεση μάλιστα τους κλάδους της (62) τεχνολογίας, πληροφορίας και ενημέρωσης και της (85) εκπαίδευσης, που εμφάνισαν σχετικά χαμηλές μειώσεις των παρεχόμενων τους υπηρεσιών (4,9% ο πρώτος και 5% ο δεύτερος) το διάστημα 2008-2011, οι υπόλοιποι εμφάνισαν υψηλούς ρυθμούς μείωσης της παραγωγής τους, που κυμάνθηκαν μεταξύ του 13,9% ([05-09] ορυχεία – λατομεία) και 54,9% ([23] παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών).

μειώνει τις εξαγωγές του (4,4%) το διάστημα 2008-2013 και τον δεύτερο να τις αυξάνει σημαντικά (29,6)¹²⁶.

Μια δεύτερη ομάδα δεκαπέντε κλάδων με σημαντική μείωση (15 έως 40%) της παραγωγής της κάλυψε όλο το φάσμα των μεταβολών της απασχόλησης. Ο κλάδος των (69-70) νομικών, λογιστικών και δραστηριοτήτων κεντρικών γραφείων και παροχής συμβουλών διαχείρισης κατόρθωσε να διατηρήσει σταθερό το ύψος των παρεχόμενων υπηρεσιών του την αρχική περίοδο της κρίσης (οριακή μείωση κατά 0,5% το διάστημα 2008-2011), αλλά μείωσε σημαντικά (20,2%) τις υπηρεσίες του το διάστημα 2011-2015. Εμφάνισε ωστόσο περιορισμένη αύξηση της απασχόλησης (1,8%), οφειλόμενη σε μεγάλο βαθμό στην παρουσία των αυτοαπασχολούμενων. Πρόκειται για κλάδο υψηλής έντασης δεξιοτήτων, προσανατολισμένο αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, που παρά τη συνταξιοδότηση τμήματος των απασχολούμενων σε αυτόν, η ένταξη νέων δημιούργησε αυξημένη απασχόληση, με σημαντικά ωστόσο περιορισμένη οικονομική δραστηριότητα.

Τέσσερις άλλοι κλάδοι των υπηρεσιών ([50] ναυτιλία, [61] τηλεπικοινωνίες, [80-82] λοιπές διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες και [86] υγεία), μέσης και υψηλής έντασης δεξιοτήτων, εμφάνισαν περιορισμένη μείωση της απασχόλησης¹²⁷. Πρόκειται για κλάδους της οικονομίας, με σημαντική συμβολή στη διατήρηση του ισοζυγίου εξωτερικών συναλλαγών, στη διαμόρφωση του νέου αναπτυξιακού μοντέλου της χώρας αλλά και στη διατήρηση του επιπέδου διαβίωσης του πληθυσμού¹²⁸. Η (50) ναυτιλία, παρά τη σημαντική εισαγωγή συναλλάγματος, λόγω της φύσης και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της, δεν συμβάλλει στη διαμόρφωση παγίου κεφαλαίου στην οικονομία, ενώ οι (61) τηλεπικοινωνίες δεν συγκαταλέγονται ανάμεσα στους βασικούς κλάδους που αναμένεται να διαμορφώσουν το νέο αναπτυξιακό πρότυπο της χώρας, αλλά να λειτουργήσουν υποστηρικτικά σε αυτούς.

Επτά άλλοι κλάδοι με μεσαία μείωση της παραγωγής τους εμφάνισαν μεσαία (μεταξύ του 10 και 30%) μείωση της απασχόλησής τους. Ανάμεσά τους δύο κλάδοι της βιομηχανίας ([27] κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού και [33] επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων και εξοπλισμού) μέσης προς υψηλή και υψηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης αντίστοιχα αναδεικνύουν τις ισχυρές επιδράσεις της κρίσης, που διαχέεται σε όλο το φάσμα των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας, ανεξάρτητα από τον βαθμό τεχνολογικής τους εξειδίκευσης. Στον χώρο των υπηρεσιών, το (45) χονδρικό και λιανικό εμπόριο, οι (58)

---

¹²⁶ Ο συνδυασμός περιορισμένης μείωσης της παραγωγής, υψηλής αύξησης των εξαγωγών και μεγάλης μείωσης της απασχόλησης υποδηλώνει σημαντικές αναδιαρθρώσεις στην οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας στον κλάδο.

¹²⁷ Ο κλάδος μάλιστα των (61) τηλεπικοινωνιών εμφάνισε οριακή κατά 0,1% μείωση της απασχόλησής του το διάστημα αυτό.

¹²⁸ Ο κλάδος μάλιστα της (86) υγείας, παρά τον σχετικά περιορισμένο ρυθμό μείωσης της απασχόλησής του, διοχετεύει, λόγω του μεγάλου μεγέθους του, έναν σημαντικό αριθμό ατόμων (17.814) στη μεγάλη δεξαμενή της ανεργίας.

εκδοτικές δραστηριότητες, οι (64) τράπεζες – ασφάλειες, οι (74-75) άλλες επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες και οι (87-88) δραστηριότητες βοήθειας κατ' οίκον συνθέτουν μια ομάδα που καλύπτει ένα μεγάλο φάσμα ως προς το είδος των υπηρεσιών που παρέχουν, το μέγεθός τους, την ένταση των δεξιοτήτων τους, με σημαντικές αρνητικές επιδόσεις στις παρεχόμενες υπηρεσίες και στην απασχόληση.

Τέλος, οι (41-43) κατασκευές, το (46) χονδρικό εμπόριο και η (52) αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες, κλάδοι χαμηλής και μεσαίας έντασης δεξιοτήτων, ενταγμένοι στο εγχώριο και μη ανταγωνιστικό τμήμα της ελληνικής οικονομίας, διαμορφώνουν μια άλλη υποομάδα, καθώς εμφάνισαν μεσαία μείωση της παραγωγής και ιδιαίτερα υψηλή μείωση της απασχόλησης. Από αυτούς οι (41-43) κατασκευές και το (46) χονδρικό εμπόριο εμφάνισαν μια διαρκή μείωση της παραγωγής τους από την έναρξη της οικονομικής κρίσης, ενώ στον κλάδο της (52) αποθήκευσης και υποστηρικτικών προς τη μεταφορά υπηρεσιών, η μείωση της παραγωγής του διαδέχεται μια περίοδο (2008-2011) σημαντικής και δύσκολα ερμηνεύσιμης αύξησης (Πίνακας Παραρτήματος Π.5.1).

Η τρίτη ομάδα δεκαέξι κλάδων με μεγάλη μείωση της παραγωγής και σημαντικές διαφοροποιήσεις στο πεδίο της απασχόλησης είναι μοιρασμένη ανάμεσα στους κλάδους του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα. Τέσσερις από αυτούς ([35] ηλεκτρισμός, [71] αρχιτεκτονικές δραστηριότητες και δραστηριότητες μηχανικών, [73] διαφήμιση και έρευνα αγοράς και [78] δραστηριότητες απασχόλησης) συνθέτουν μια υποομάδα καθώς εμφάνισαν αυξήσεις της απασχόλησής τους. Η μεγάλη αυτή μείωση της παραγωγής ενδέχεται να αντανακλά μειώσεις στις τιμές των παρεχόμενων υπηρεσιών, ενώ ειδικότερα για τον κλάδο των (71) αρχιτεκτονικών δραστηριοτήτων και δραστηριοτήτων μηχανικών, η αύξηση της απασχόλησης αναμένεται να οφείλεται¹²⁹ στη σημαντική παρουσία αυτοαπασχολουμένων, η είσοδος των οποίων στον κλάδο τροφοδοτείται σε σημαντικό βαθμό από την τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Τρεις άλλοι κλάδοι ([22] ελαστικά προϊόντα, [47] λιανικό εμπόριο εκτός από αυτοκίνητα και [53] ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές δραστηριότητες) εμφάνισαν περιορισμένες μειώσεις της απασχόλησής τους. Πρόκειται για κλάδους μέσης προς χαμηλή τεχνολογικής εξειδίκευσης ([22] ελαστικά προϊόντα) και χαμηλής έντασης δεξιοτήτων, με διαρκείς μειώσεις της παραγωγής τους από την έναρξη της οικονομικής κρίσης¹³⁰. Τρεις άλλοι κλάδοι ([19] παραγωγή προϊόντων πετρελαίου, [59-60] παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων και [77] δραστηριότητες

---

¹²⁹ Εν μέρει ενδέχεται να οφείλεται και σε διαδικασίες αναπλήρωσης της απασχόλησης, καθώς τα επαγγέλματα των μηχανικών και των αρχιτεκτόνων εμφανίζουν ποσοστό απασχολουμένων άνω των 60 ετών της τάξεως του 9,3% (ΕΙΕΑΔ, 2016).

¹³⁰ Οι ρυθμοί μάλιστα μείωσης της παραγωγής τους είναι εντονότεροι το τελευταίο διάστημα παρέχοντας ενδείξεις της παρατεταμένης και αυξανόμενης κρίσης τους (Πίνακας Παραρτήματος Π.5.1).

ενοικίασης και εκμίσθωσης), μέσης προς χαμηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης ο πρώτος και μέσης και χαμηλής έντασης δεξιοτήτων αντίστοιχα οι άλλοι εμφάνισαν μεσαία (10-30%) μείωση της απασχόλησής τους. Ο πρώτος είναι ένας από τους σημαντικότερους ως προς τις εξαγωγές κλάδους της ελληνικής οικονομίας και οι μειώσεις της παραγωγής του αναμένεται, εν μέρει τουλάχιστον, να αντανakλούν τις μειώσεις στις τιμές των πετρελαιοειδών. Οι δύο άλλοι απευθύνονται σχεδόν αποκλειστικά προς την εγχώρια αγορά, με συνεχή μείωση της παραγωγής τους, από την έναρξη της κρίσης ο πρώτος και με μείωση στην τρέχουσα περίοδο έπειτα από στασιμότητα ο δεύτερος.

Τέλος, έξι κλάδοι φαίνεται να είναι εγκλωβισμένοι στον αρνητικό κύκλο της οικονομίας με μεγάλες μειώσεις στην παραγωγή και στην απασχόληση. Τα (97-98) νοικοκυριά ως εργοδότες, μοναδικός κλάδος των υπηρεσιών ανάμεσά τους, συνιστά κλάδο χαμηλής έντασης δεξιοτήτων με παροχή υπηρεσιών αποκλειστικά προς στην εγχώρια αγορά. Οι άλλοι είναι κλάδοι της μεταποίησης, χαμηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης και μόνο ο κλάδος (30) του λοιπού εξοπλισμού μεταφορών, είναι κλάδος μέσης προς υψηλή τεχνολογικής εξειδίκευση, με περιορισμένες ωστόσο εξαγωγές. Δύο από αυτούς ([13-15] κλωστοϋφαντουργία και [30] λοιπός εξοπλισμός μεταφορών) είναι προσανατολισμένοι στις αγορές του εξωτερικού (συγκαταλέγονται ανάμεσα στους κλάδους με τις υψηλότερες εξαγωγές) με σημαντικές ωστόσο μειώσεις των εξαγωγών τους στο διάστημα της κρίσης (2008-2013) και τους υπόλοιπους προσανατολισμένους πρωτίστως στην εγχώρια αγορά και με περιορισμένη εξαγωγική δραστηριότητα. Στο σύνολό τους εμφάνισαν υψηλές μειώσεις της παραγωγής τους από την έναρξη της οικονομικής κρίσης, αδυνατώντας να αντεπεξέλθουν στις πιέσεις της κρίσης, ενταγμένοι στον πυρήνα των κλάδων με ισχυρές τάσεις αποβιομηχάνισης¹³¹.

5.4 Επαγγέλματα, κλάδοι και ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες

Στην ενότητα αυτή επιχειρείται η διερεύνηση των σχέσεων της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες και των επαγγελμάτων. Τούτο επιχειρείται με τη βοήθεια των κλάδων, καθώς σε αυτούς καταγράφεται και καταχωρείται η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες. Επιχειρείται δηλαδή να προσδιοριστεί το κατά πόσο οι μεταβολές της ζήτησης, όπως εκφράζονται μέσα από τις μεταβολές της ΑΠΑ στους κλάδους, συνδέονται με το είδος των επαγγελμάτων και τις μεταβολές τους. Πώς οι μεταβολές της ζήτησης συνδέονται με τις μεταβολές της συνολικής απασχόλησης στους κλάδους και με τη σειρά τους με τη διάρθρωση και τις μεταβολές της απασχόλησης στα βασικά επαγγέλματα των κλάδων. Η διερεύνηση των σχέσεων αυτών επιχειρείται στις δύο ξεχωριστές χρονικές περιόδους (2000-2010) και (2011-2015), με τη βοήθεια των δεδομένων του Πίνακα 5.3. Η ομαδοποίηση των κλάδων είναι η ίδια με αυτή της Ενότητας 4 για

---

¹³¹ Οι κλάδοι ταυτοχρόνως εμφάνισαν εξαιρετικά υψηλούς ρυθμούς μείωσης της απασχόλησης από την έναρξη της κρίσης, εγκλωβισμένοι στον κύκλο της συνεχιζόμενης αποβιομηχάνισης. Μόνο ο κλάδος (30) της κατασκευής λοιπού εξοπλισμού μεταφορών εμφάνισε χαμηλότερη (11,4%) μείωση της απασχόλησής παρέχοντας ενδείξεις της ύπαρξης πολιτικών αποθησαύρισης της απασχόλησης σε αυτόν.

λόγους που συνδέονται με τη διάρθρωση των επαγγελματιών μέσα σε αυτούς και με την αξιοπιστία των στατιστικών δεδομένων. Έτσι, στον πίνακα συγκεντρώνονται, για τις δέκα τρεις ομάδες κλάδων και για τις δύο χρονικές περιόδους ξεχωριστά, οι μεταβολές της ΑΠΑ, οι μεταβολές της συνολικής απασχόλησης στους κλάδους, οι μεταβολές της απασχόλησης στα πέντε μεγαλύτερα (στο έτος έναρξης της ανάλυσης) επαγγέλματα των κλάδων καθώς και το ποσοστό κάλυψης των πέντε επαγγελματιών στη συνολική απασχόληση του κλάδου. Με τον τρόπο αυτό επιχειρείται η σύνδεση των σχετικών μεταβολών και η ανάδειξη των σχέσεων τους και των επιδράσεων που μπορεί να αποδοθούν σε αυτές.

5.4.1 Η χρονική περίοδος 2000-2010

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα περιλαμβάνει μια περίοδο (2000-2008) ανόδου της ελληνικής οικονομίας με αύξηση της παραγωγής και της απασχόλησης και μια διετία (2009-2010) με σημαντική μείωση και στα δύο αυτά μεγέθη. Στο επίπεδο των κλάδων οι εξελίξεις στη δεκαετία αυτή χαρακτηρίζονται από σημαντικές αναδιαρθρώσεις της παραγωγής, με μειώσεις στους κλάδους του πρωτογενούς και του δευτερογενούς τομέα, οριακές αυξήσεις στις κατασκευές και στο εμπόριο και αυξήσεις στους άλλους κλάδους των υπηρεσιών. Σημαντικές αναδιαρθρώσεις έλαβαν χώρα και στο πεδίο της απασχόλησης με μειώσεις στους κλάδους του πρωτογενούς τομέα και των λατομείων, ορυχείων και μεταποίησης και αυξήσεις σε όλους τους άλλους κλάδους.

Στους κλάδους της γεωργίας, κτηνοτροφίας και αλιείας η μείωση της παραγωγής κατά 14,6% συνδεόταν με υψηλότερη μείωση της απασχόλησης (23,5%) και σημαντική αναδιάρθρωση των επαγγελματιών, με υψηλές μειώσεις στους (61) γεωργούς ετήσιων καλλιεργειών και στους (63) γεωργούς πολυκαλλιεργητές, περιορισμένη μείωση στους (64) κτηνοτρόφους – πτηνοτρόφους και αυξήσεις στους (92) ανειδίκευτους εργάτες του πρωτογενούς τομέα, γεγονός συνυφασμένο με την αύξηση της μισθωτής απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και στους (62) γεωργούς καλλιεργητές δένδρων και αμπέλων. Οι εξελίξεις αυτές έλαβαν χώρα σ' ένα πλαίσιο σχετικά περιορισμένων επενδύσεων στους κλάδους¹³², γεγονός που αναμένεται να συνδέεται με τη διατήρηση της χαμηλής παραγωγικότητάς τους και της χαμηλής ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων.

Στους κλάδους των ορυχείων, λατομείων και μεταποίησης η μείωση της παραγωγής κατά 4,8% συνδεόταν με μια σημαντικά υψηλότερη μείωση της απασχόλησης (16,1%) και σε ακόμη υψηλότερες μειώσεις στα τρία πιο σημαντικά επαγγέλματα των κλάδων. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ο

---

¹³² Οι μέσες ετήσιες επενδύσεις το διάστημα 2000-2008 ανέρχονταν σε 1.696 εκατ. ευρώ, κορυφώθηκαν το 2008 (2.583 εκατ. ευρώ), για να μειωθούν τα δύο επόμενα έτη σε 2.084 και 1.635 εκατ. ευρώ αντίστοιχα. Με δεδομένες μάλιστα τις σημαντικές ενισχύσεις της περιόδου αυτής από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο γίνεται φανερό πως οι ενισχύσεις αυτές δεν διοχετεύτηκαν κυρίως σε επενδύσεις αλλά σε ενίσχυση των τιμών των προϊόντων και των εισοδημάτων των αγροτών.

περιορισμένος βαθμός κάλυψης των πέντε επαγγελμάτων στη συνολική απασχόληση των κλάδων (43,6%), γεγονός που περιορίζει τις δυνατότητες συναγωγής βασικών διαπιστώσεων και συμπερασμάτων. Τεχνίτες (72) ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, (78) τεχνίτες υφαντουργίας και (76) τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων¹³³, παρουσίασαν σημαντικές μειώσεις της απασχόλησής τους, με τους (73) χύτες μετάλλων και σιδηρουργούς να εμφανίζουν ηπιότερη μείωση. Μοναδική επαγγελματική κατηγορία, ανάμεσα στις πέντε μεγαλύτερες των κλάδων, με αύξηση της απασχόλησης, οι (41) υπάλληλοι γραφείου, παρέχει μια ένδειξη της αύξησης των υπηρεσιών στους κλάδους και ένδειξη μιας διαδικασίας τριτογενοποίησης του δευτερογενούς τομέα. Οι σχετικά περιορισμένες επενδύσεις, ελαφρά υψηλότερες από τις αντίστοιχες του πρωτογενούς τομέα¹³⁴, φαίνεται να ασκούν διαμέσου της τεχνολογίας σημαντικές επιδράσεις στα σχετικά επαγγέλματα.

Στους κλάδους του ηλεκτρισμού και της ύδρευσης οι μειώσεις της παραγωγής συνοδεύτηκαν από μεγάλη αύξηση της απασχόλησης και σημαντικές αναδιαρθρώσεις στα βασικά επαγγέλματα των κλάδων. Κύρια χαρακτηριστικά των αναδιαρθρώσεων αυτών ήταν οι σημαντικές αυξήσεις στους (91) πλανόδιους πωλητές και στα (1-9) λοιπά επαγγέλματα¹³⁵ και οι μειώσεις της απασχόλησης στους (31) τεχνολόγους και τεχνικούς βοηθούς, στους (74) μηχανικούς, εφαρμοστές και συντηρητές μηχανών και, σε μικρότερο βαθμό, στους (41) υπαλλήλους γραφείου. Αναμφίβολα οι εξελίξεις αυτές υποδηλώνουν την ύπαρξη μιας διαδικασίας τριτογενοποίησης των κλάδων, με μείωση των τεχνικών επαγγελμάτων και αυξήσεις των επαγγελμάτων των υπηρεσιών. Στο μέτρο που οι επενδύσεις στους κλάδους¹³⁶ αφορούσαν τεχνολογία και αναδιαρθρώσεις στην οργάνωση της παραγωγής φαίνεται να οδήγησαν σε υποκατάσταση συγκεκριμένων κατηγοριών εργαζομένων.

---

¹³³ Η μείωση των (76) τεχνιτών επεξεργασίας τροφίμων στη μεταποίηση με υψηλότερο ρυθμό (19,0%) σε σχέση με τη μείωσή τους στο σύνολο της οικονομίας (15,1%) υποδηλώνει την παρουσία τους και σε άλλους κλάδους της οικονομίας.

¹³⁴ Στους κλάδους των ορυχείων, λατομείων και μεταποίησης οι μέσες ετήσιες επενδύσεις την περίοδο 2000-2008 ανέρχονταν σε 2.500 εκατ. ευρώ, ενισχύθηκαν τα δύο επόμενα χρόνια σε 3.177 και 3.035 εκατ. ευρώ αντίστοιχα, για να αποκλιμακωθούν σημαντικά αργότερα.

¹³⁵ Στα λοιπά επαγγέλματα το 2010 εντοπίζονταν δύο τεχνικές επαγγελματικές κατηγορίες που αφορούν τους (22) αρχιτέκτονες και μηχανικούς (2.613 άτομα) και τους (81) χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων (2.053 άτομα) καθώς και τους (92) ανειδίκευτους εργάτες δευτερογενούς τομέα (1.620 άτομα).

¹³⁶ Στη μεγάλη τους πλειονότητα (πάνω από τα 3/4) και σε ολόκληρη την αναλυόμενη περίοδο, οι επενδύσεις αυτές αφορούσαν τον κλάδο του ηλεκτρισμού, φυσικού αερίου και ατμού και ανέρχονταν σε 935 εκατ. ευρώ (μέσες ετήσιες) την περίοδο 2000-2008, κορυφώθηκαν το 2009 (1.321 εκατ. ευρώ) και υποχώρησαν το 2010 (1.092 εκατ. ευρώ)

Πίνακας 5.3: Ποσοστά μεταβολής ΑΠΑ, απασχόλησης και επαγγελματών

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	% μεταβολής ΑΠΑ		% μεταβολής απασχόλησης		% μεταβολής απασχόλησης στα επαγγέλματα		% επαγγελματών στην απασχόληση του κλάδου	
	2000-2010	2011-2015	2000-2010	2011-2016	2000-2010	2011-2015	2000-2010	2011-2016
Γεωργία, Κτηνοτροφία, Αλιεία	-14,6	4,4	-23,5	-6,4	63 / (-50,9) 61 / (-25,2) 64 / (-8,5) 62 / (60,5) 92 / (215,4)	61 / (-6,0) 92 / (-5,3) 62 / (-14,4) 1-9 / (-0,2)	96,9	100,0
Ορυχεία, Λατομεία, Μεταποίηση	-4,8	-8,6	-16,1	-13,5	78 / (-58,8) 73 / (-14,9) 76 / (-19,0) 41 / (19,1) 72 / (-29,0)	75 / (-28,8) 81 / (-30,1) 72 / (-23,9) 71 / (-69,4) 83 / (-19,3)	43,6	60,9
Ηλεκτρισμός, Ύδρευση	-10,2	-23,6	48,4	6,0	41 / (-8,4) 74 / (-28,5) 1-9 / (70,0) 31 / (-38,6) 91 / (441,0)	1-9 / (21,6) 96 / (-30,0) 41 / (1,6) 74 / (-22,6) 83 / (-44,6)	88,6	89,9
Κατασκευές	1,9	-28,8	10,9	-39,9	72 / (8,1) 88 / (3,7) 93 / (21,3) 13 / (-30,4) 74 / (-37,6)	71 / (-45,7) 93 / (-67,0) 74 / (-32,6) 83 / (-36,1) 1-9 / (-27,4)	95,1	90,5
Εμπόριο	0,7	-30,0	14,7	-14,7	53 / (25,4) 13 / (-5,5) 74 / (-25,9) 41 / (17,2) 88 / (12,5)	52 / (-17,8) 72 / (-18,4) 14 / (25,3) 41 / (-12,9) 43 / (-9,3)	84,6	80,9
Μεταφορές, Αποθήκευση, Ενημέρωση Επικοινωνία	50,6	-15,2	15,2	-13,6	88 / (-4,6) 41 / (2,8) 31 / (74,4) 74 / (-39,0) 42 / (-30,7)	83 / (-20,9) 41 / (-20,8) 31 / (-22,9) 44 / (-11,2) 42 / (17,8)	82,2	64,0

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	% μεταβολής ΑΠΑ		% μεταβολής απασχόλησης		% μεταβολής απασχόλησης στα επαγγέλματα		% επαγγελματιών στην απασχόληση του κλάδου	
	2000-2010	2011-2015	2000-2010	2011-2015	2000-2010	2011-2015	2000-2010	2011-2015
Ξενοδοχεία, Εστιατόρια	21,5	22,8	12,4	9,5	51 / (12,8) 13 / (5,3) 91 / (31,9) 42 / (4,7) 1-9 / (15,1)	51 / (23,4) 14 / (-54,4) 91 / (18,1) 94 / (-10,6) 1-9 / (21,9)	95,9	92,8
Τράπεζες, Ασφάλειες	19,4	-7,6	8,8	-25,7	41 / (-17,4) 34 / (13,2) 42 / (-17,3) 1-9 / (25,9) 12 / (47,9)	33 / (56,8) 42 / (-61,1) 24 / (-28,3) 1-9 / (-55,8) 43 / (-16,1)	89,9	80,0
Επαγγελματικές, Επιστημονικές Δραστηριότητες – Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας	44,8	5,4	51,6	3,0	41 / (-11,9) 22 / (16,0) 34 / (45,4) 26 / (52,6) 31 / (12,8)	21 / (2,1) 26 / (-10,4) 24 / (40,7) 91 / (-16,0) 33 / (6,5)	77,7	62,0
Δημόσια Διοίκηση	20,7	-5,7	23,9	-15,5	41 / (7,8) 52 / (3,5) 01 / (54,6) 34 / (161,1) 91 / (-8,5)	41 / (-19,2) 54 / (-4,2) 01 / (-6,3) 33 / (-21,6) 1-9 / (9,2)	72,1	68,1
Εκπαίδευση	37,1	-7,2	33,0	-4,1	24 / (33,2) 41 / (17,2) 91 / (7,5) 1-9 / (95,7) 33 / (-16,3)	23 / (-6,2) 1-9 / (-4,9) 91 / (11,0) 41 / (26,5) 33 / (-5,8)	99,2	97,3
Υγεία, Κοινωνική Πρόνοια	9,6	-29,0	32,5	-10,2	23 / (28,7) 32 / (49,2) 51 / (9,3) 41 / (2,9) 91 / (17,0)	22 / (2,7) 32 / (-17,5) 1-9 / (-15,6) 41 / (-8,8) 53 / (-12,3)	86,3	80,5
Άλλες Υπηρεσίες Νοικοκυριά ως εργοδότες	8,2	2,2	24,5	-21,9	91 / (38,9%) 51 / (41,4%) 27 / (-3,1) 34 / (-31,5) 41 / (-14,7)	91 / (-43,1) 51 / (-11,7) 1-9 / (-14,7) 26 / (-14,1) 42 / (-23,3)	83,0	86,7

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί Λογαριασμοί, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Στις κατασκευές η περιορισμένη αύξηση της παραγωγής (1,9%) συνδεόταν με αύξηση της απασχόλησης (10,9%) και σημαντικές ανακατατάξεις στα επαγγέλματα του κλάδου, με αυξήσεις στους (72) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, στους (88) οδηγούς μέσων μεταφοράς και στους (93) ανειδίκευτους εργάτες των κατασκευών και μειώσεις στους (13) διευθύνοντες και επιχειρηματίες μικρών επιχειρήσεων και στους (74) μηχανικούς, εφαρμοστές και συντηρητές μηχανών. Οι επενδύσεις της περιόδου αυτής (μέσες ετήσιες επενδύσεις το διάστημα 2000-2008 ανέρχονταν σε 960 εκατ. ευρώ, με ιδιαίτερα μεγάλη μείωση τα δύο επόμενα έτη) φαίνεται να οδήγησαν σε αναδιάρθρωσεις στο μέγεθος των επιχειρήσεων του κλάδου με συνακόλουθες επιπτώσεις στα βασικά του επαγγέλματα.

Στο εμπόριο η οριακή αύξηση της παραγωγής (0,7%) συνδεόταν με σημαντική αύξηση της απασχόλησης (14,7%) και έντονες ανακατατάξεις στα επαγγέλματα του κλάδου, με αυξήσεις στους (53) πωλητές και συναφή επαγγέλματα, στους (41) υπαλλήλους γραφείου και στους (88) οδηγούς μέσων μεταφοράς και μειώσεις στους (13) διευθύνοντες και επιχειρηματίες μικρών επιχειρήσεων, υποδηλώνοντας εσωτερικές ως προς το μέγεθος ανακατατάξεις των επιχειρήσεων του εμπορίου υπέρ των μεγάλων εμπορικών επιχειρήσεων και στους (74) μηχανικούς, εφαρμοστές και συντηρητές μηχανών, γεγονός που ενδέχεται να συνδέεται με υποχώρηση του ρυθμού εκμηχάνισης των παρεχόμενων από τον κλάδο υπηρεσιών. Οι μέσες ετήσιες επενδύσεις της περιόδου 2000-2008 ανέρχονταν σε 2.172 εκατ. ευρώ, με ελαφρά υποχώρηση τα δύο επόμενα έτη, ιδιαίτερα σημαντική ωστόσο σε σχέση με αυτές των τελευταίων ετών της περιόδου.

Η ιδιαίτερα σημαντική αύξηση της παραγωγής στους κλάδους των μεταφορών, αποθήκευσης, ενημέρωσης και επικοινωνίας (50,6) συνδέονταν με συγκριτικά χαμηλότερη αύξηση της συνολικής απασχόλησης σε αυτούς (15,2%), γεγονός που υποδηλώνει την αύξηση της παραγωγικότητάς τους. Τούτο ενισχύεται και μέσα από τη σημαντική παρουσία επενδύσεων και την εισαγωγή νέων τεχνολογιών¹³⁷. Και εδώ αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών υπήρξε μια σημαντική αναδιάρθρωση των επαγγελματιών στους κλάδους με περιορισμένες αυξήσεις στους (41) υπαλλήλους γραφείου, ιδιαίτερα υψηλές στους (31) τεχνολόγους και τεχνικούς βοηθούς των επιστημών της φυσικής και μειώσεις στους (88) οδηγούς μέσων μεταφοράς, στους (74) στους μηχανικούς, εφαρμοστές και συντηρητές μηχανών και στους (42) υπαλλήλους εξυπηρέτησης πελατών.

Στους κλάδους των ξενοδοχείων – εστιατορίων η αύξηση της παραγωγής (21,5%) συνδεόταν με χαμηλότερη αύξηση της απασχόλησης (12,4%)

---

¹³⁷ Οι μέσες ετήσιες επενδύσεις στους κλάδους των μεταφορών και αποθήκευσης την περίοδο 2000-2008 ανέρχονταν σε 5.318 εκατ. ευρώ, υψηλότερες από κάθε άλλο κλάδο, συμπληρωμένες από 1.188 εκατ. ευρώ στους κλάδους των τηλεπικοινωνιών και 206 εκατ. ευρώ στους κλάδους της ενημέρωσης. Οι επενδύσεις παρέμειναν υψηλές (6.671 εκατ. ευρώ) και το επόμενο έτος στους κλάδους των μεταφορών – αποθήκευσης για να αποκλιμακωθούν έντονα έκτοτε.

υποδηλώνοντας βελτίωση της παραγωγικότητας στους κλάδους¹³⁸. Οι εξελίξεις αυτές συνοδεύονταν με αυξήσεις στο σύνολο των μεγάλων επαγγελμάτων του κλάδου, με διαφορετικούς ωστόσο ρυθμούς. Ευνοημένοι από τις εξελίξεις αυτές υπήρξαν οι (91) πλανόδιοι πωλητές και οικιακοί βοηθοί, που αυξήθηκαν κατά 31,9%, με υψηλότερο ρυθμό σε σχέση με τα άλλα μεγάλα επαγγέλματα. Κύριο χαρακτηριστικό των κλάδων παρέμεινε η σημαντική παρουσία επαγγελμάτων χαμηλής έντασης δεξιοτήτων. Οι σχετικά περιορισμένες επενδύσεις στους κλάδους (οι μέσες ετήσιες επενδύσεις της περιόδου 2000-2008 ανέρχονταν σε 764 εκατ. ευρώ, διατηρήθηκαν ελαφρά υψηλότερες το 2009, 1.005 εκατ. ευρώ και μειώθηκαν σε 566 εκατ. ευρώ το 2010) δεν φαίνεται να ασκούν σημαντικές επιδράσεις στη διάρθρωση των επαγγελμάτων των κλάδων.

Στους κλάδους των τραπεζών - ασφαλειών η αύξηση της παραγωγής κατά 19,4% συνοδεύτηκε με μικρότερη αύξηση της απασχόλησης κατά 8,8%, υποδηλώνοντας και εδώ αύξηση της παραγωγικότητάς τους. Ιδιαίτερα σημαντικές υπήρξαν οι αναδιαρθρώσεις στα βασικά επαγγέλματα των κλάδων με μειώσεις των (41) υπαλλήλων γραφείου και των (42) υπαλλήλων εξυπηρέτησης πελατών και αυξήσεις στους (34) εξειδικευμένους επί των πωλήσεων και χρηματιστές, στους (12) διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη και σε ένα φάσμα (1-9) λοιπών επαγγελμάτων. Οι σχετικά περιορισμένες επενδύσεις στους κλάδους (439 εκατ. ευρώ οι μέσες ετήσιες επενδύσεις της περιόδου 2000-2008) αφορούσαν τεχνολογικό εκσυγχρονισμό και οργανωτικές αναδιαρθρώσεις στους οργανισμούς με αποτέλεσμα τις ανακατατάξεις στο ανθρώπινο δυναμικό τους.

Στους κλάδους των επαγγελματιών, επιστημονικών δραστηριοτήτων και διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας η παραγωγή αυξήθηκε με ιδιαίτερα υψηλό ρυθμό (44,8%) με ταυτόχρονα υψηλή αύξηση και στην απασχόληση (51,6%). Τα βασικά επαγγέλματα των κλάδων αυτών, με εξαίρεση τους (41) υπαλλήλους γραφείου, αύξησαν την απασχόλησή τους, με τους (34) ειδικευμένους πωλητές, χρηματιστές και κτηματομεσίτες και τους (12) διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς και τους (22) αρχιτέκτονες μηχανικούς και (31) τεχνολόγους και τεχνικούς βοηθούς με χαμηλότερους. Καθώς ένα σημαντικό τμήμα των απασχολούμενων στα επαγγέλματα αυτά είναι αυτοαπασχολούμενοι, οι κλάδοι αυτοί αναδεικνύονται ως προνομιακός χώρος απασχόλησής τους¹³⁹.

---

¹³⁸ Θα πρέπει να επισημανθεί ότι σε πολλές περιπτώσεις η αύξηση της παραγωγικότητας είναι συγκυριακή και δεν συνδέεται με καθοριστικές παρεμβάσεις στην τεχνολογία αλλά και στην οργάνωση της παραγωγής. Για περαιτέρω ενασχόληση με το ζήτημα βλ. Ευστράτογλου (2015).

¹³⁹ Η ιδιαίτερα υψηλές επενδύσεις στους κλάδους διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας (18.592 εκατ. ευρώ οι μέσες ετήσιες της περιόδου 2000-2008) αφορούν κυρίως τη διαχείριση και την αξιοποίηση της ακίνητης περιουσίας και δεν αναμένεται να ασκούν επιδράσεις στη διάρθρωση των επαγγελμάτων. Το ίδιο φαίνεται να ισχύει και για τις σχετικά περιορισμένες επενδύσεις (443 εκατ. ευρώ οι μέσες ετήσιες της ίδιας περιόδου) τους κλάδους των επαγγελματιών και επιστημονικών δραστηριοτήτων.

Στη δημόσια διοίκηση η αύξηση της παραγωγής (20,7%) συνδυάστηκε με ελαφρά υψηλότερη αύξηση (23,9%) της απασχόλησης και με σημαντικές ανακατατάξεις στα βασικά της επαγγέλματα. Ωστόσο, οι ανακατατάξεις αυτές δεν παρέχουν ενδείξεις κάποιας μορφής εκσυγχρονισμού ή αλλαγής του τρόπου παροχής των υπηρεσιών της, καθώς αφορούν κυρίως (52) απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών προστασίας και (01) πρόσωπα που δεν μπορούν να καταταγούν και δευτερευόντως (41) υπαλλήλους γραφείου και (34) ειδικευμένους επί των πωλήσεων, χρηματιστές και κτηματομεσίτες, με τη μείωση των (91) πλανόδιων πωλητών και οικιακών βοηθών να αφορούν αναμφίβολα δευτερεύουσες εργασίες σχετικές με τη δημόσια διοίκηση.

Στην εκπαίδευση η αύξηση των παρεχόμενων υπηρεσιών (37,1%) συνδεόταν με αύξηση της συνολικής απασχόλησης (33%) στον κλάδο και με σημαντικές αυξήσεις στο σύνολο των βασικών επαγγελμάτων που τον απαρτίζουν. Οι (24) εκπαιδευτικοί, οι (41) υπάλληλοι γραφείου, οι (91) πλανόδιοι πωλητές και οικιακοί βοηθοί και τα (1-9) λοιπά επαγγέλματα αύξησαν την απασχόλησή τους, με μόνο το (33) βοηθητικό διδακτικό προσωπικό να τη μειώνει. Οι επενδύσεις στην εκπαίδευση, καθώς αφορούν κυρίως υποδομές και εξοπλισμό των εκπαιδευτικών μονάδων δεν αναμένεται να ασκούν επιδράσεις στη διάρθρωση των επαγγελμάτων. Επικουρικά οι όποιες τεχνολογικές εξελίξεις συνδέονται με την εκπαίδευση λειτουργούν συμπληρωματικά και συμβάλλουν στη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Στους κλάδους της υγείας και κοινωνικής πρόνοιας η αύξηση των παρεχόμενων υπηρεσιών κατά 9,6% συνδυάστηκε με αύξηση της απασχόλησης κατά 32,5% και με αυξήσεις στο σύνολο των βασικών επαγγελμάτων. Ιδιαίτερα σημαντικές υπήρξαν οι αυξήσεις στους (32) τεχνολόγους και τεχνικούς βοηθούς των επιστημών της βιολογίας και υγείας, στους (23) γιατρούς και βιολόγους, αλλά και στους (91) πλανόδιους πωλητές και οικιακούς βοηθούς, που εντοπίζονται σε χαμηλό σημείο της κλίμακας των επαγγελμάτων, με τους (51) απασχολούμενους στην παροχή προσωπικής φροντίδας και τους (41) υπαλλήλους γραφείου να εμφανίζουν χαμηλότερες αυξήσεις. Και στην περίπτωση των κλάδων αυτών οι σχετικά περιορισμένες επενδύσεις (632 εκατ. ευρώ οι μέσες ετήσιες της περιόδου 2000-2008), στο μέτρο και στον βαθμό που αφορούν σε νέες τεχνολογίες, δεν φαίνεται να υποκαθιστούν εργαζομένους, αλλά να λειτουργούν συμπληρωματικά με αυτούς¹⁴⁰.

Στους κλάδους των άλλων υπηρεσιών και των νοικοκυριών ως εργοδοτών η αύξηση των παρεχόμενων υπηρεσιών κατά 8,2% συνδυάστηκε με αύξηση της απασχόλησης κατά 24,5% αναδεικνύοντας τον χαρακτήρα εντάσεως εργασίας των κλάδων. Ωστόσο, οι αυξήσεις συνδυάστηκαν με σημαντικές αναδιαρθρώσεις στα βασικά επαγγέλματα με αυξήσεις στους (91) πλανόδιους πωλητές και οικιακούς βοηθούς και στους (51) απασχολούμενους στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και μειώσεις στα (27) πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα, στους (34) ειδικευμένους πωλητές και χρηματιστές και στους

---

¹⁴⁰ Η σημαντική αύξηση των (31) τεχνολόγων και τεχνικών βοηθών των επιστημών βιολογίας και υγείας φαίνεται να επιβεβαιώνουν τους ισχυρισμούς αυτούς.

(41) υπαλλήλους γραφείου¹⁴¹. Με εξαίρεση τον κλάδο των νοικοκυριών ως εργοδοτών οι άλλοι κλάδοι της ομάδας αυτής (τέχνες διασκέδαση ψυχαγωγία, άλλες δραστηριότητες υπηρεσιών) εμφάνισαν σημαντικές επενδύσεις (1.086 εκατ. ευρώ μέσες ετήσιες στο διάστημα 2000-2008) που αναμένεται να επιδρούν τόσο στο μέγεθος όσο και στη διάρθρωση των επαγγελματιών των κλάδων.

5.4.2 Η χρονική περίοδος 2011-2015

Η περίοδος 2011-2015, στην καρδιά της οικονομικής κρίσης ,χαρακτηρίζεται από μια σημαντική μείωση της παραγωγής κατά 9,2% (σταθερές τιμές 2008) και μια υψηλότερη κατά 12,1% μείωση της απασχόλησης, ως αποτέλεσμα ασφαλώς των πολιτικών λιτότητας των μνημονίων και της πολιτικής εσωτερικής υποτίμησης.

Στους κλάδους του πρωτογενούς τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, δασοκομία) η παραγωγή αυξήθηκε κατά 4,4% ενώ η απασχόληση συνέχισε να μειώνεται με χαμηλότερο ωστόσο ρυθμό (6,2%) συγκριτικά με την προγενέστερη περίοδο. Μειώσεις εμφάνισε στο σύνολο των επαγγελματιών στους κλάδους αυτούς με υψηλότερες αυτές των (62) αλιέων, δασοκόμων και υλοτόμων (14,4%). Οι εξελίξεις αυτές έλαβαν χώρα μέσα σ' ένα πλαίσιο περιορισμού των επενδύσεων στους κλάδους¹⁴², γεγονός που αναμένεται να συνδέεται με τη διατήρηση της χαμηλής παραγωγικότητάς τους και της χαμηλής ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων.

Στους κλάδους των ορυχείων, λατομείων και μεταποίησης η μείωση της συνολικής παραγωγής κατά 8,6% συνδέθηκε με μια υψηλότερη μείωση της απασχόλησης (16,8%) υποδηλώνοντας την περαιτέρω αποβιομηχάνιση της ελληνικής οικονομίας. Το σύνολο των βασικών επαγγελματιών του κλάδου παρουσίασαν μείωση με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς που κυμάνθηκαν μεταξύ του 69,4% για τους (72) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων και του 19,3% για τους (83) οδηγούς μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού. Και στους κλάδους αυτούς οι εξελίξεις έλαβαν χώρα σ' ένα περιβάλλον μειωμένων επενδύσεων, με μειώσεις ωστόσο χαμηλότερες συγκριτικά με τις αντίστοιχες του πρωτογενούς τομέα¹⁴³.

---

¹⁴¹ Η διαφορετική σύνθεση των κλάδων της ομάδας αυτής περιλαμβάνει ασφαλώς πολύ ετερόκλητες κατηγορίες επαγγελματιών που τοποθετούνται στην κορυφή και στα χαμηλά τμήματα της ιεραρχίας των επαγγελματιών.

¹⁴² Οι μέσες ετήσιες επενδύσεις το διάστημα 2011-2014 ανέρχονταν σε 1.199 εκατ. ευρώ έναντι 1.922 εκατ. ευρώ των πρώτων ετών της κρίσης (2008-2011) και 1.696 εκατ. ευρώ της περιόδου 2000-2008.

¹⁴³ Στην περίπτωση των κλάδων των ορυχείων, λατομείων και μεταποίησης οι μέσες ετήσιες επενδύσεις την περίοδο 2011-2014 ανέρχονταν σε 2.397 εκατ. ευρώ έναντι 3.014 εκατ. ευρώ της περιόδου 2008-2011 και 2.500 εκατ. ευρώ της περιόδου 2000-2008.

Στους κλάδους του ηλεκτρισμού και της ύδρευσης η σημαντική μείωση της παραγωγής (23,6%) συνδέθηκε με περιορισμένη μείωση της απασχόλησης (3,9%) και με σημαντικές αναδιαρθρώσεις στα βασικά επαγγέλματα των κλάδων. Υψηλές μειώσεις εμφάνισαν τα τεχνικά επαγγέλματα ([74] ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί, [83] οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού) καθώς και οι (96) ανειδίκευτοι εργάτες, οριακή αύξηση οι (41) υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και υψηλότερη αύξηση (21,6) τα λοιπά επαγγέλματα του κλάδου, παρέχοντας ενδείξεις μιας διαδικασίας διάχυσης των επαγγελματιών στους κλάδους και τριτογενοποίησης των διαδικασιών τους.

Στις κατασκευές η συνεχιζόμενη και ιδιαίτερα υψηλή μείωση της παραγωγής (28,8%) συνδέθηκε με υψηλότερη μείωση της απασχόλησης (42,2%) που αποτυπώθηκε στο σύνολο των βασικών επαγγελμάτων του κλάδου. Τους υψηλότερους ρυθμούς μείωσης (67%) εμφάνισαν οι (93) ανειδίκευτοι εργάτες και τους χαμηλότερους (27,7%) τα (1-9) λοιπά επαγγέλματα του κλάδου, με τους (71) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, που συνιστούν το βασικό επάγγελμα του κλάδου, να χάνει τη μισή περίπου απασχόλησή του (45,7%). Οι επενδύσεις στον κλάδο είναι εξαιρετικά περιορισμένες (σε 255 εκατ. ευρώ ανέρχονται οι μέσες ετήσιες επενδύσεις της περιόδου 2011-2014) συγκριτικά με αυτές των προγενέστερων περιόδων¹⁴⁴.

Στο εμπόριο η μεγάλη μείωση της παραγωγής (30%) συνδέθηκε με μείωση κατά 14,7% της συνολικής απασχόλησης, με την πλειονότητα των βασικών επαγγελμάτων του κλάδου να μειώνουν την απασχόλησή τους. Οι (52) πωλητές και οι (72) τεχνίτες μετάλλων και συναφή επαγγέλματα εμφάνισαν τις υψηλότερες μειώσεις (17,8% και 18,4% αντίστοιχα) με τους (41) υπαλλήλους γενικών καθηκόντων και τους (43) υπαλλήλους καταγραφής υλικών και αριθμητικών δεδομένων χαμηλότερες. Μοναδικό επάγγελμα με αύξηση της απασχόλησής του κατά 25,3% ήταν οι (14) διευθυντές επιχειρήσεων λιανικού και χονδρικού εμπορίου, γεγονός που αναμένεται να συνδέεται με ανακατατάξεις στον τρόπο οργάνωσης των επιχειρήσεων του κλάδου. Σημαντικά έχουν περιοριστεί και οι επενδύσεις του κλάδου (σε 1.107 εκατ. ευρώ ανήλθαν οι μέσες ετήσιες επενδύσεις της περιόδου 2011-2014), παραμένοντας ωστόσο ένας από τους βασικούς κλάδους επενδυτικής δραστηριότητας στη χώρα.

Στους κλάδους των μεταφορών, αποθήκευσης, ενημέρωσης και επικοινωνίας η μείωση της παραγωγής κατά 15,2% συνοδεύτηκε από μια ελαφρά χαμηλότερη μείωση της απασχόλησης (13,6%) και από μειώσεις της απασχόλησης στα τέσσερα μεγαλύτερα επαγγέλματα των κλάδων. Οι (83) οδηγοί μέσων μεταφοράς, οι (41) υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με ηλεκτρολόγιο και οι (31) τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής εμφάνισαν μειώσεις υψηλότερες από τη μέση μείωση των κλάδων, οι (44) άλλοι υπάλληλοι γραφείου μείωση ελαφρά χαμηλότερη (11,2%) της μέσης μείωσης, με μοναδικό επάγγελμα τους (42) υπαλλήλους εξυπηρέτησης πελατών να αυξάνουν την

---

¹⁴⁴ Ενδεικτικά γίνεται αναφορά στο 2008 όπου οι μέσες ετήσιες επενδύσεις ανήλθαν σε 1.494 εκατ. ευρώ, με τις αντίστοιχες της περιόδου 2000-2008 να ανέρχονται στα 960 εκατ. ευρώ.

απασχόλησή τους κατά 17,8%. Οι εξελίξεις αυτές έλαβαν χώρα σ' ένα περιβάλλον μείωσης των επενδύσεων (οι μέσες ετήσιες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου στους κλάδους το διάστημα 2011-2014 διαμορφώθηκαν σε 3.919,5 εκατ. ευρώ) συγκριτικά με προγενέστερες περιόδους¹⁴⁵.

Στους κλάδους των ξενοδοχείων – εστιατορίων η αύξηση της παραγωγής κατά 22,8% συνοδεύτηκε από αύξηση της απασχόλησης κατά 9,5% οδηγώντας σε σημαντικές αναδιαρθρώσεις των βασικών επαγγελμάτων. Οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών, βασικό επάγγελμα των κλάδων, οι (91) καθαριστές και βοηθοί, και τα (1-9) λοιπά επαγγέλματα αύξησαν την απασχόλησή τους με ρυθμούς υψηλότερους του μέσου, ενισχύοντας περαιτέρω τη θέση τους μέσα στους κλάδους, με τους (14) διευθυντές ξενοδοχείων – εστιατορίων και επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου και τους (94) βοηθούς παρασκευής φαγητών να τη μειώνουν. Ο πρώτος μάλιστα με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς (54,4%) υποδηλώνοντας σημαντικές ανακατατάξεις στην οργάνωση των επιχειρήσεων και στον τρόπο παροχής των σχετικών υπηρεσιών. Οι επενδύσεις στους κλάδους περιορίστηκαν σημαντικά (444,3 εκατ. ευρώ οι μέσες ετήσιες επενδύσεις της περιόδου 2011-2014), συγκριτικά με την προγενέστερη περίοδο από τις αρχές του αιώνα.

Στους κλάδους των τραπεζών – ασφαλειών η μείωση της παραγωγής κατά 7,6% συνοδεύτηκε από μείωση της απασχόλησης κατά 25,7%, υποδηλώνοντας σημαντικές αλλαγές στην οργάνωση των τραπεζών και στους τρόπους παροχής των σχετικών υπηρεσιών. Στο επίπεδο των επαγγελμάτων με εξαίρεση τους (33) βοηθούς επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης, που αύξησαν σημαντικά (56,8%) την απασχόλησή τους, όλα τα άλλα, βασικά επαγγέλματα των κλάδων, τη μείωσαν, με ρυθμούς ιδιαίτερα υψηλούς. Οι σχετικά περιορισμένες επενδύσεις των κλάδων αναμένεται να διοχετεύτηκαν σε πεδία οργάνωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών, που οδήγησαν σε σημαντική υποκατάσταση των απασχολούμενων¹⁴⁶.

Στους κλάδους των επαγγελματιών, επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών, υποστηρικτικών δραστηριοτήτων και διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας η αύξηση της παραγωγής κατά 5,4% συνδυάστηκε με περιορισμένη αύξηση της απασχόλησης κατά 3%, με σημαντικές ωστόσο αναδιαρθρώσεις στο επίπεδο των βασικών επαγγελμάτων. Οι (24) επαγγελματίες επιχειρήσεων διοίκησης αύξησαν κατά 40,7% την απασχόλησή τους, μαζί με τους (33) βοηθούς του ιδίου επαγγέλματος, που την αύξησαν κατά 6,5%, και τους (21) ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανισμούς, που παρουσίασαν οριακή αύξηση κατά (2,5%). Μείωση της απασχόλησής τους εμφάνισαν οι (26) επαγγελματίες

---

¹⁴⁵ Στους κλάδους αυτούς οι επενδύσεις ήσαν πάντα υψηλές (για τα δεδομένα της χώρας), καθώς υπολείπονταν μόνο αυτών των κλάδων διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας και της δημόσιας διοίκησης. Ενδεικτικά γίνεται αναφορά στα έτη 2007 και 2008 όπου οι επενδύσεις στους δύο μόνο κλάδους των μεταφορών και αποθήκευσης ανέρχονταν σε 8.176 και 6.771 εκατ. ευρώ αντίστοιχα.

¹⁴⁶ Αυτό αναμένεται να αφορούν και τα προγράμματα εθελουσίας εξόδου των απασχολούμενων που έγιναν στις μεγάλες συστημικές τράπεζες της χώρας.

του νομικού, πολιτιστικού και κοινωνικού κλάδου και οι (91) καθαριστές και βοηθοί. Γίνεται φανερό πως οι κλάδοι αυτοί παρέχουν ευκαιρίες και δυνατότητες απασχόλησης σε επιστημονικά επαγγέλματα διατηρώντας παράλληλα υψηλά ποσοστά αυτοαπασχολούμενων.

Στον κλάδο της δημόσιας διοίκησης η μείωση των παρεχόμενων υπηρεσιών κατά 5,7% συνδυάστηκε με σημαντικά υψηλότερη μείωση της απασχόλησης (15,5%), οφειλόμενη κυρίως σε συνταξιοδοτήσεις και σε μη ανανέωση απασχολούμενων με συμβάσεις ορισμένου χρόνου. Οι εξελίξεις αυτές συνδυάστηκαν με μειώσεις στα μεγάλα επαγγέλματα του κλάδου, που κυμάνθηκαν από 4,2% στους (54) απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών προστασίας έως 21,6% στους (33) βοηθούς επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης¹⁴⁷, ενώ τα πρόσωπα που δεν μπορούν να καταταγούν εμφάνισαν μια σχετικά περιορισμένη μείωση (6,5%), οφειλόμενη κατά πάσα πιθανότητα σε συνταξιοδοτήσεις και οι (41) υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο μία μεγαλύτερη (19,2%). Τα λοιπά επαγγέλματα του κλάδου συνιστούν τη μοναδική κατηγορία με αύξηση της απασχόλησης κατά 9,2%. Και στον κλάδο της δημόσιας διοίκησης οι επενδύσεις ήταν σημαντικά μειωμένες συγκριτικά με προγενέστερες περιόδους, επισημαίνοντας ότι το μεγάλο τους μερίδιο αφορά στην άμυνα.

Στον κλάδο της εκπαίδευσης η μείωση των παρεχόμενων υπηρεσιών κατά 7,2% συνδυάστηκε με χαμηλότερη μείωση της απασχόλησης κατά (4,1%) και με σημαντικές ανακατατάξεις στα βασικά επαγγέλματα του κλάδου. Οι (23) εκπαιδευτικοί, κυρίαρχο επάγγελμα του κλάδου, μειώθηκαν κατά 6,2%, με 17.000 άτομα να αποχωρούν από τον κλάδο στο διάστημα αυτό, οι (33) βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης μειώθηκαν κατά 5,8% και τα (1-9) λοιπά επαγγέλματα του κλάδου κατά 4,9%. Στον αντίποδα, αυξήσεις κατά 26,5% εμφάνισαν οι (41) υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο και οι (91) καθαριστές και βοηθοί. Οι σχετικά περιορισμένες επενδύσεις στον κλάδο μειώθηκαν ακόμη περισσότερο (969 εκατ. ευρώ οι μέσες ετήσιες την περίοδο 2011-2014), συγκριτικά με αυτές των προγενέστερων περιόδων.

Στους κλάδους της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας μια σοβαρή μείωση (συρρίκνωση) των παρεχόμενων υπηρεσιών κατά 29% συνδυάστηκε με μείωση της απασχόλησης κατά 10,2% και μειώσεις της απασχόλησης στο σύνολο σχεδόν των βασικών επαγγελμάτων των κλάδων. Υψηλότερες μειώσεις εμφάνισαν οι (32) τεχνικοί του τομέα υγείας (17,5%), τα (1-9) λοιπά επαγγέλματα (15,6%) και οι (53) απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας (12,3%). Μείωση της απασχόλησής τους εμφάνισαν και οι (41) υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο (8,8%), με μοναδικό επάγγελμα που αύξησε οριακά (2,2%) την απασχόλησή του

---

¹⁴⁷ Καθώς όμως το επάγγελμα των (33) βοηθών επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης εμφάνισε αύξηση της απασχόλησής του κατά 14,9% το διάστημα 2011-2016, παρέχοντας ευκαιρίες σε σημαντικό αριθμό απασχολούμενων (139.325 το 2016), η μείωσή του στον κλάδο της δημόσιας διοίκησης υποδηλώνει την επέκτασή του στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας με υψηλό ρυθμό.

τους (22) επαγγελματίες του τομέα υγείας. Η αύξηση του επαγγέλματος αυτού, που συνεχίστηκε και κατά το 2016, υποδηλώνει την είσοδο στο επάγγελμα νέων απασχολούμενων, παρά το γεγονός ότι ένας αριθμός από τους επαγγελματίες φεύγει από τη χώρα και απασχολείται στο εξωτερικό¹⁴⁸.

Στους κλάδους των λοιπών υπηρεσιών και των νοικοκυριών ως εργοδοτών η οριακή αύξηση της παραγωγής (2,2%) συνδυάστηκε με σημαντική μείωση της συνολικής απασχόλησης (21,9%) και όλων των βασικών επαγγελμάτων των κλάδων. Οι μειώσεις κυμάνθηκαν από 11,7% στους (51) απασχολούμενους στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών μέχρι 43,1% στους (91) καθαριστές και βοηθούς. Υψηλή μείωση (23,3%) εμφάνισαν και οι (42) υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών, ενώ σχετικά χαμηλότερες τα (1-9) λοιπά επαγγέλματα (14,7%) και οι (26) επαγγελματίες του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου (14,1%), μοναδικό επιστημονικό επάγγελμα ανάμεσα στα βασικά επαγγέλματα των κλάδων.

5.5 Κύρια επαγγέλματα των κλάδων και εύρος οικονομικής δραστηριότητας

Η ανάλυση που ολοκληρώθηκε, πέραν της πληροφόρησης που παρείχε αναφορικά με τις αναδιαρθρώσεις των βασικών (μεγάλων σε αριθμό απασχολούμενων) επαγγελμάτων στους κλάδους, παρέχει και τη δυνατότητα ανάδειξης των επαγγελμάτων εκείνων που εμφανίζονται με μεγαλύτερη συχνότητα στους κλάδους. Παρέχει με άλλα λόγια τη δυνατότητα ανάδειξης των επαγγελμάτων εκείνων που μπορούν να ασκούν τα καθήκοντά τους και να εφαρμόζουν τις δεξιότητές τους σε διαφορετικά οικονομικά περιβάλλοντα, όπως αυτά αποτυπώνονται από τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας.

Στον Πίνακα 5.4 παρουσιάζονται τα επαγγέλματα αυτά για τις δύο χρονικές περιόδους. Στις δύο αυτές χρονικές περιόδους τα επαγγέλματα που ασκούνται σε ευρύτερο οικονομικά περιβάλλοντα σε γενικές γραμμές παραμένουν τα ίδια, με υπαρκτές ωστόσο διαφοροποιήσεις που οφείλονται τόσο στην αλλαγή της ταξινόμησης των επαγγελμάτων και στη διαφοροποίηση του περιεχομένου τους, όσο και στις αλλαγές του ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος. Με άλλα λόγια, το οικονομικό περιβάλλον και οι εξελίξεις του διατηρούν ή απομακρύνουν από το προσκήνιο συγκεκριμένες επαγγελματικές κατηγορίες.

Πιο αναλυτικά οι (41) υπάλληλοι γραφείου ή (41) υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με ηλεκτρολόγιο, με βάση τη νέα

---

¹⁴⁸ Ο αριθμός των επαγγελματιών υγείας το 2016 ανήλθε σε 86.738 άτομα (βλ. Πίνακα 4.12B της Ενότητας 4). Φαίνεται λοιπόν πως, παρά τη σημαντική μείωση των παρεχόμενων υπηρεσιών στους κλάδους αυτούς, οι μηχανισμοί παραγωγής επαγγελματιών του τομέα υγείας συνέχισαν να διοχετεύουν στην αγορά νέους απασχολούμενους.

ταξινόμηση¹⁴⁹, συνιστούν το κυρίαρχο επάγγελμα για όλη την αναλυόμενη περίοδο. Πρόκειται για επάγγελμα μεσαίας έντασης δεξιοτήτων, με μεσαία εκπαιδευτικά προσόντα γνωστικών και επαναλαμβανόμενων καθηκόντων και υψηλή παρουσία των γυναικών, που ασκείται σ' ένα ιδιαίτερα αυξημένο φάσμα δραστηριοτήτων (Πίνακας 5.4). Ωστόσο το εύρος των δραστηριοτήτων αυτών μειώθηκε την περίοδο της κρίσης, καθώς δεν εντοπίζονται πλέον στους κλάδους των τραπεζών και ασφαλειών, των επαγγελματικών, επιστημονικών δραστηριοτήτων και των άλλων υπηρεσιών.

---

¹⁴⁹ Η επίδραση της τεχνολογίας στο περιεχόμενο του επαγγέλματος γίνεται ήδη φανερή από την αλλαγή στον τίτλο του. Για μια αρχική προσέγγιση του περιεχομένου του επαγγέλματος σε καθήκοντα και δεξιότητες βλ. στο αναλυτικό εγχειρίδιο της ISCO 08.

Πίνακας 5.4: Επαγγέλματα και κλάδοι στους οποίους δραστηριοποιούνται

2000-2010		2011-2015	
Επάγγελμα (ISCO 88)	Κλάδοι στους οποίους δραστηριοποιείται	Επάγγελμα (ISCO 08)	Κλάδοι στους οποίους δραστηριοποιείται
(41) Υπάλληλοι γραφείου	Μεταποίηση Ηλεκτρισμός - Ύδρευση Εμπόριο Μεταφορές - Αποθήκευση Ενημέρωση - Επικοινωνία Τράπεζες - Ασφάλειες Επαγγελματικές - Επιστημονικές Τεχνικές - Υποστηρικτικές Δραστηριότητες Δημόσια Διοίκηση Εκπαίδευση Υγεία - Κοινωνική Πρόνοια Άλλες Υπηρεσίες	(41) Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων & χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο	Ηλεκτρισμός - Ύδρευση Εμπόριο Μεταφορές - Αποθήκευση Ενημέρωση - Επικοινωνία Δημόσια Διοίκηση Εκπαίδευση Υγεία - Κοινωνική Πρόνοια
(91) Πλανόδιοι πωλητές & οικιακοί βοηθοί	Ηλεκτρισμός - Ύδρευση Ξενοδοχεία - Εστιατόρια Δημόσια Διοίκηση Εκπαίδευση Υγεία - Κοινωνική Πρόνοια Άλλες Υπηρεσίες	(91) Καθαριστές & βοηθοί	Ξενοδοχεία - Εστιατόρια Επαγγελματικές - Επιστημονικές - Τεχνικές - Υποστηρικτικές Δραστηριότητες Εκπαίδευση Άλλες Υπηρεσίες
(34) Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές	Τράπεζες - Ασφάλειες Επαγγελματικές - Επιστημονικές - Τεχνικές - Υποστηρικτικές Δραστηριότητες Δημόσια Διοίκηση Άλλες Υπηρεσίες	(33) Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων & διοίκησης	Τράπεζες - Ασφάλειες Επαγγελματικές - Επιστημονικές - Τεχνικές - Υποστηρικτικές Δραστηριότητες Δημόσια Διοίκηση Εκπαίδευση

2000-2010		2011-2015	
Επάγγελμα (ISCO 88)	Κλάδοι στους οποίους δραστηριοποιείται	Επάγγελμα (ISCO 08)	Κλάδοι στους οποίους δραστηριοποιείται
(74) Μηχανικοί, εφαρμοστές & συντηρητές μηχανών	Ηλεκτρισμός - Ύδρευση Κατασκευές Εμπόριο Μεταφορές - Αποθήκευση Ενημέρωση - Επικοινωνία	(74) Ηλεκτρολόγοι, Ηλεκτρονικοί	Ηλεκτρισμός - Ύδρευση Κατασκευές
(31) Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί επιστημών της φυσικής	Ηλεκτρισμός - Ύδρευση Μεταφορές - Αποθήκευση Ενημέρωση - Επικοινωνία Επαγγελματικές - Επιστημονικές - Τεχνικές - Υποστηρικτικές Δραστηριότητες	(24) Επαγγελματίες επιχειρήσεων & διοίκησης	Τράπεζες - Ασφάλειες Επαγγελματικές - Επιστημονικές - Τεχνικές - Υποστηρικτικές Δραστηριότητες
(42) Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	Μεταφορές - Αποθήκευση Ενημέρωση - Επικοινωνία Ξενοδοχεία - Εστιατόρια Τράπεζες - Ασφάλειες	(42) Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	Μεταφορές - Αποθήκευση - Ενημέρωση - Επικοινωνία Τράπεζες - Ασφάλειες Άλλες Υπηρεσίες
(51) Απασχολούμενοι παροχής προσωπικών υπηρεσιών	Ξενοδοχεία - Εστιατόρια Υγεία - Κοινωνική Πρόνοια Άλλες Υπηρεσίες	(51) Απασχολούμενοι παροχής προσωπικών υπηρεσιών	Ξενοδοχεία - Εστιατόρια Άλλες Υπηρεσίες
(88) Οδηγοί μέσων μεταφοράς & χειριστές κινητού εξοπλισμού	Κατασκευές Εμπόριο Μεταφορές - Αποθήκευση Ενημέρωση - Επικοινωνία	(83) Οδηγοί μέσων μεταφοράς & χειριστές κινητού εξοπλισμού	Ορυχεία - Λατομεία - Μεταποίηση Ηλεκτρισμός - Ύδρευση Κατασκευές Μεταφορές - Αποθήκευση - Ενημέρωση - Επικοινωνία

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού,

Με άλλα λόγια, οι κλάδοι αυτοί δεν απαιτούν την παρουσία των υπαλλήλων γραφείου σε κλίμακα παρόμοια με αυτή του παρελθόντος, γεγονός που αναμένεται να οφείλεται κυρίως στις νέες τεχνολογικές εξελίξεις.

Ακολουθούν οι (91) πλανόδιοι πωλητές και οικιακοί βοηθοί ή (91) καθαριστές και βοηθοί (με βάση τη νέα ταξινόμηση), επάγγελμα χαμηλής έντασης δεξιοτήτων, χειρωνακτικών και μη επαναλαμβανόμενων καθηκόντων, που ασκείται σ' ένα ευρύ φάσμα οικονομικών δραστηριοτήτων. Με εξαίρεση τα ξενοδοχεία – εστιατόρια, οι κλάδοι στους οποίους απασχολούνται (ως βασικό επάγγελμα) εντάσσονται στο εγχώριο και μη διεθνοποιημένο τμήμα της ελληνικής οικονομίας. Και στην περίπτωση αυτή το φάσμα των δραστηριοτήτων περιορίζεται στην περίοδο της κρίσης, καθώς οι (91) καθαριστές και βοηθοί δεν εντοπίζονται πλέον στους κλάδους της δημόσιας διοίκησης και υγείας και κοινωνικής πρόνοιας.

Οι (34) ειδικευμένοι επί των πωλήσεων και χρηματιστές συνιστούν ένα τρίτο επάγγελμα που εμφανίζει μια σχετικά ευρεία γκάμα κλάδων στους οποίους δραστηριοποιείται κατά την προηγούμενη δεκαετία. Πρόκειται για επάγγελμα μεσαίας έντασης δεξιοτήτων και μεσαίων εκπαιδευτικών προσόντων, γνωστικού και μη επαναλαμβανόμενου χαρακτήρα. Δεν αντιστοιχούνται άμεσα με τους (33) βοηθούς επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης¹⁵⁰, που εμφανίζονται την περίοδο της κρίσης, αλλά κινούνται, σχεδόν απόλυτα¹⁵¹, στους ίδιους χώρους οικονομικών δραστηριοτήτων.

Ακολουθούν μια σειρά από τεχνικά επαγγέλματα όπως οι (74) μηχανικοί εφαρμοστές και συντηρητές μηχανών, οι (31) τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί επιστημών φυσικής και οι (88) οδηγοί μέσω μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού που τη δεκαετία 2000-2010 ασκούνται σε ένα σχετικά ευρύ φάσμα κλάδων. Με εξαίρεση τους οδηγούς μέσω μεταφοράς δεν αντιστοιχούνται άμεσα με τους (74) ηλεκτρολόγους-ηλεκτρονικούς και τους (24) επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης που εντοπίζονται το διάστημα 2011-2015, ενώ ταυτόχρονα η τάση περιορισμού του εύρους των δραστηριοτήτων στις οποίες εντοπίζονται είναι φανερή. Οι (42) υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών και οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών συμπληρώνουν τον σχετικό κατάλογο των επαγγελμάτων. Παραμένουν σταθερά και στις δύο χρονικές περιόδους και παρά το γεγονός ότι το φάσμα των οικονομικών δραστηριοτήτων στις οποίες απασχολούνται δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλο, συνιστούν δύο αξιοσημείωτες περιπτώσεις.

---

¹⁵⁰ Για τις αντιστοιχίσεις των επαγγελμάτων των δύο τελευταίων ταξινομήσεων βλ. στο Cedefop (2014) και στην ΕΛΣΤΑΤ.

¹⁵¹ Η μόνη διαφοροποίηση ανάμεσα στις δύο αυτές επαγγελματικές κατηγορίες είναι ότι οι (34) ειδικευμένοι επί των πωλήσεων και χρηματιστές εντοπίζονται και στον χώρο των άλλων υπηρεσιών, ενώ οι (33) βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης στην εκπαίδευση.

5.6 Διαπιστώσεις – Συμπεράσματα

Η αναζήτηση των σχέσεων της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες και της διάρθρωσης και των μεταβολών των επαγγελματών ήταν το αντικείμενο της ανάλυσης στην ενότητα αυτή. Και καθώς, όπως έχει ήδη επισημανθεί, η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες καταγράφεται σε επίπεδο κλάδων οικονομικής δραστηριότητας, η σχετική διερεύνηση επιχειρήθηκε στο πλαίσιο των κλάδων. Ωστόσο, ζητήματα μεθοδολογικού χαρακτήρα και διαθεσιμότητας στατιστικών δεδομένων δεν επέτρεψαν μια άμεση ανάδειξη της επίδρασης της ζήτησης στη διάρθρωση των επαγγελματών. Η ανάλυση περιορίστηκε σε έμμεσες συσχετίσεις και διαπιστώσεις για τις δύο διακριτές χρονικές περιόδους, που ωστόσο εμφανίζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Κατ' αρχάς επιχειρήθηκε η ανάδειξη των σχέσεων της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες και της απασχόλησης σε επίπεδο γενικών και αναλυτικών κλάδων. Στους γενικούς κλάδους η διάρθρωση της ζήτησης και της απασχόλησης σε ένα πρόσφατο χρονικό σημείο (2015) ανέδειξε μια όψη των ιδιαιτεροτήτων της ελληνικής οικονομίας καθώς και ενδείξεις της διαφορετικής παραγωγικότητας στους κλάδους. Στους αναλυτικούς κλάδους οι μεταβολές της ζήτησης και της απασχόλησης για το χρονικό διάστημα 2011-2015 παρουσίασαν ποικιλία καταστάσεων, χωρίς ωστόσο να επιτρέψουν την ανάδειξη μιας άμεσης και ισχυρής συσχέτισης ανάμεσά τους. Αυξήσεις της ζήτησης συνδυάστηκαν με αυξήσεις αλλά και μειώσεις της απασχόλησης, αλλά και στον αντίποδα υψηλές μειώσεις της ζήτησης συνδυάστηκαν με μειώσεις κυρίως της απασχόλησης αλλά σε κάποιες περιπτώσεις και με αυξήσεις της απασχόλησης.

Στη συνέχεια αναζητήθηκαν οι σχέσεις ανάμεσα στους ρυθμούς μεταβολής της ζήτησης και των μεταβολών της απασχόλησης στα βασικά (μεγαλύτερα ως προς την απασχόληση) επαγγέλματα των κλάδων. Ειδικότερα, την πρώτη περίοδο (2000-2010) η αύξηση της ζήτησης (παραγωγής) που παρουσίασαν οι περισσότεροι κλάδοι συνδυάστηκε με σημαντικές αυξήσεις στην απασχόληση των βασικών επαγγελματών των κλάδων αλλά ταυτόχρονα και με μειώσεις της απασχόλησης άλλων επαγγελματών, γεγονός που υποδηλώνει την αναδιάρθρωση των επαγγελματών ή, με άλλα λόγια, την ύπαρξη μιας διαδικασίας διαρκούς μεταβολής του μείγματος των επαγγελματών και των δεξιοτήτων που απαιτεί η παραγωγή. Οι αναδιρθρώσεις αυτές ήταν έντονες και μέσα στους κλάδους (γεωργία – κτηνοτροφία, ορυχεία – λατομεία, μεταποίηση, ηλεκτρισμός – ύδρευση) που εμφάνισαν μείωση της παραγωγής τους την περίοδο αυτή.

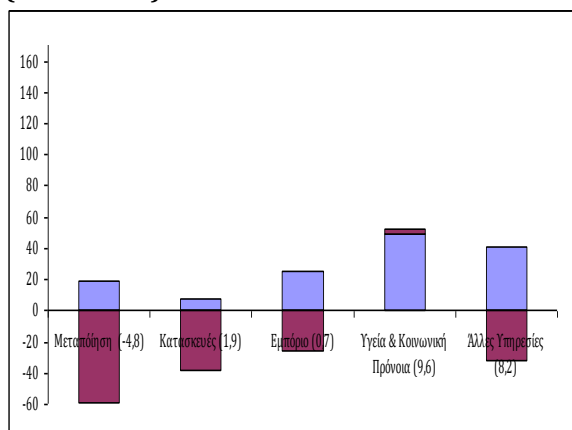
Η ενίσχυση των επαγγελματών που συνδέονται με τις υπηρεσίες έγινε φανερή στους περισσότερους κλάδους υποδηλώνοντας διαδικασίες τριτογενοποίησης των κλάδων, ενώ διαδικασίες εκμηχάνισης των υπηρεσιών δεν αναδείχθηκαν με έντονο τρόπο. Στην περίοδο 2011-2015 οι μειώσεις της ζήτησης, που εμφάνισαν οι περισσότεροι κλάδοι, συνδυάστηκαν κυρίως με μειώσεις στο σύνολο σχεδόν των βασικών επαγγελματών των κλάδων, περιορίζοντας μέχρι ενός σημείου τις διαδικασίες αναδιάρθρωσης των βασικών επαγγελματών. Εξάιρεση θα μπορούσε να θεωρηθεί ο κλάδος των τραπεζών – ασφαλειών.

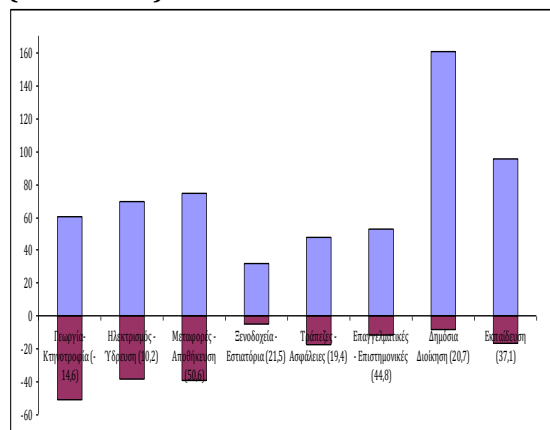
Πέραν τούτων, μια διαφορετική διάσταση των σχέσεων της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες και των βασικών επαγγελμάτων αναδεικνύεται μέσα από τα δεδομένα του Διαγράμματος 5.2.

Διάγραμμα 5.2: Φάσμα μεταβολών απασχόλησης στα πέντε μεγαλύτερα επαγγέλματα των κλάδων

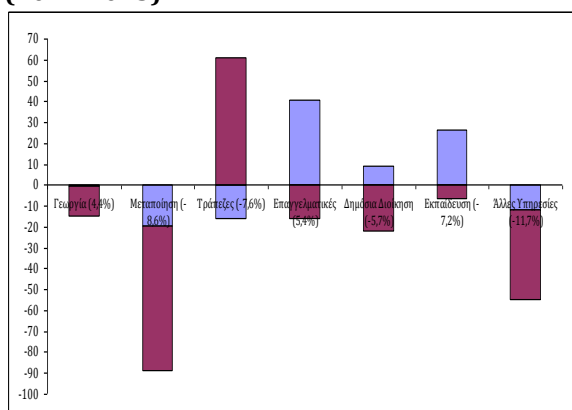
A. Κλάδοι με χαμηλή μεταβολή παραγωγής (2000-2010)

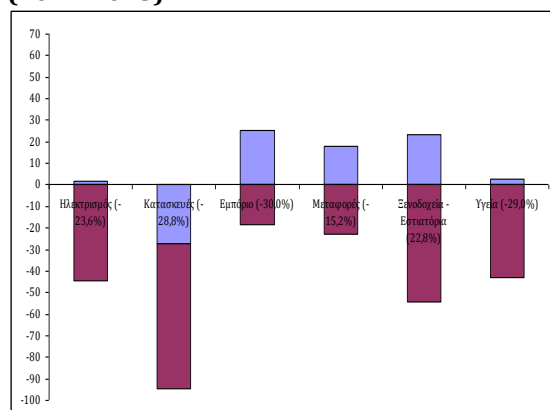
B. Κλάδοι με υψηλή μεταβολή παραγωγής (2000-2010)

Γ. Κλάδοι με χαμηλή μεταβολή παραγωγής (2011-2015)

Δ. Κλάδοι με υψηλή μεταβολή παραγωγής (2011-2015)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού δυναμικού

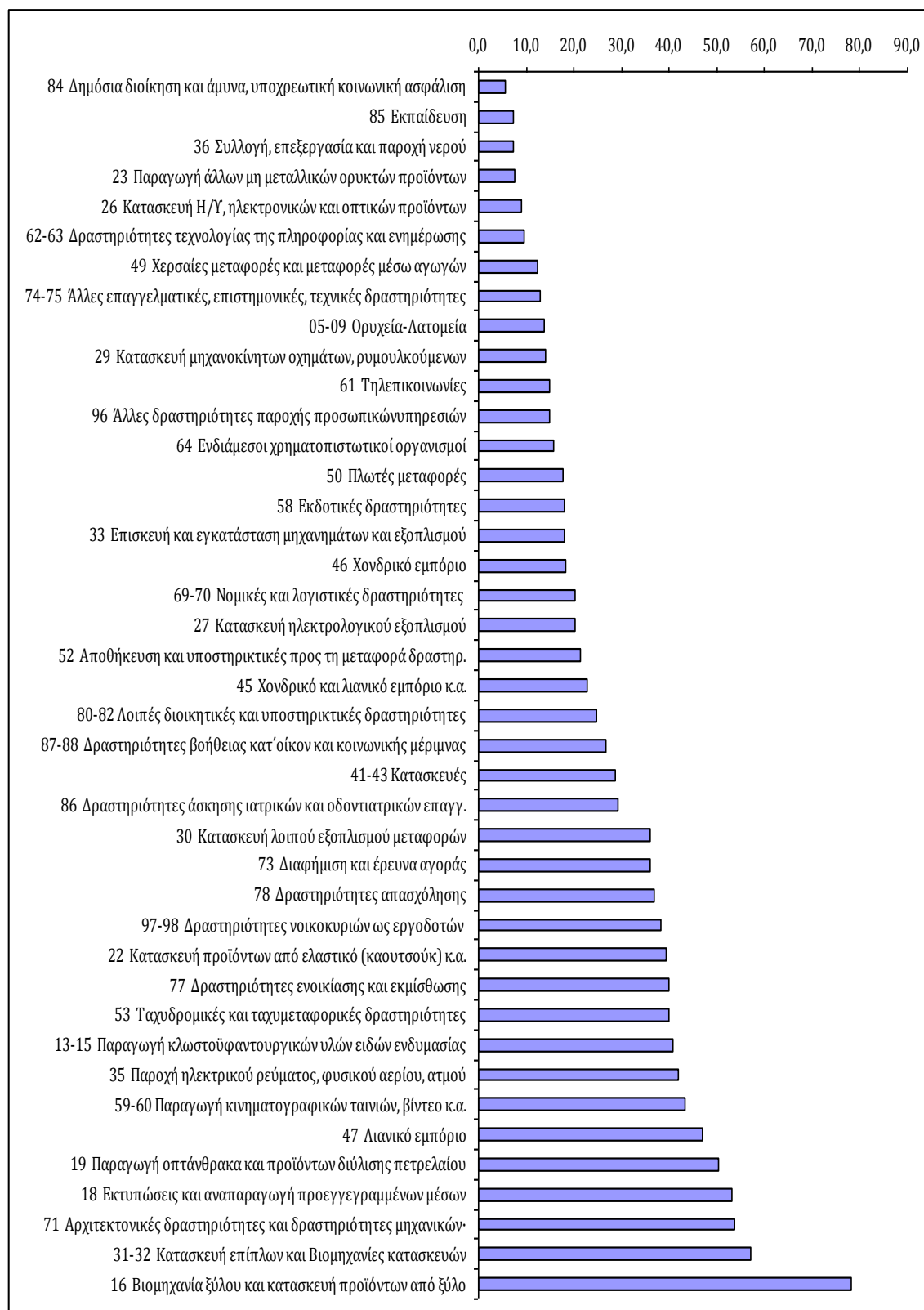
Στο Διάγραμμα 5.2. παρουσιάζεται το φάσμα¹⁵² (εύρος) των μεταβολών της απασχόλησης των πέντε μεγαλύτερων επαγγελμάτων του κάθε κλάδου, ενώ οι κλάδοι διακρίνονται με βάση την χαμηλή ή υψηλή μεταβολή της ζήτησής τους.

¹⁵² Το φάσμα αυτό προσδιορίζεται από την υψηλότερη θετική και την υψηλότερη αρνητική μεταβολή της απασχόλησης ανάμεσα στα επαγγέλματα. Σε περίπτωση που οι μεταβολές στα επαγγέλματα είναι μόνο θετικές (κλάδος υγείας και κοινωνικής πρόνοιας [Διάγραμμα 5.2Α]), το φάσμα προσδιορίζεται από τον χαμηλότερο και υψηλότερο ρυθμό αύξησης, ενώ σε περίπτωση που είναι μόνο αρνητικές από τον χαμηλότερο και υψηλότερο ρυθμό μείωσης (μεταποίηση, άλλες υπηρεσίες [Διάγραμμα 5.2Γ]).

Τη δεκαετία του 2000 ο ρυθμός μεταβολής της ζήτησης (παραγωγής) φαίνεται να επηρεάζει το φάσμα των μεταβολών της απασχόλησης, καθώς οι κλάδοι με χαμηλούς ρυθμούς αύξησης της παραγωγής τους (Διάγραμμα 5.2Α) εμφανίζουν ένα περιορισμένο φάσμα μεταβολών, σε αντίθεση με τους κλάδους με υψηλούς ρυθμούς μεταβολής της παραγωγής τους, που εμφάνισαν ένα ιδιαίτερα μεγαλύτερο φάσμα μεταβολής της απασχόλησης (Διάγραμμα 5.2Β). Με άλλα λόγια, φαίνεται ότι ο ρυθμός μεταβολής της παραγωγής συνδέεται θετικά με τον ρυθμό μεταβολής της απασχόλησης στα μεγαλύτερα επαγγέλματα του κλάδου. Το χρονικό διάστημα 2011-2015 η εικόνα είναι λιγότερο καθαρή. Η σφοδρότητα της οικονομικής κρίσης και οι μειώσεις της ζήτησης στους περισσότερους κλάδους δεν φαίνεται να συνδέονται με σημαντική διαφοροποίηση του φάσματος των μεταβολών στα επαγγέλματα ανάμεσα στους κλάδους με χαμηλή και υψηλή μεταβολή της ζήτησης. Με άλλα λόγια, η οικονομική κρίση φαίνεται ότι περιόρισε την ένταση της αναδιάρθρωσης των επαγγελματιών. Δεν την σταμάτησε, αλλά περιόρισε την έντασή της.

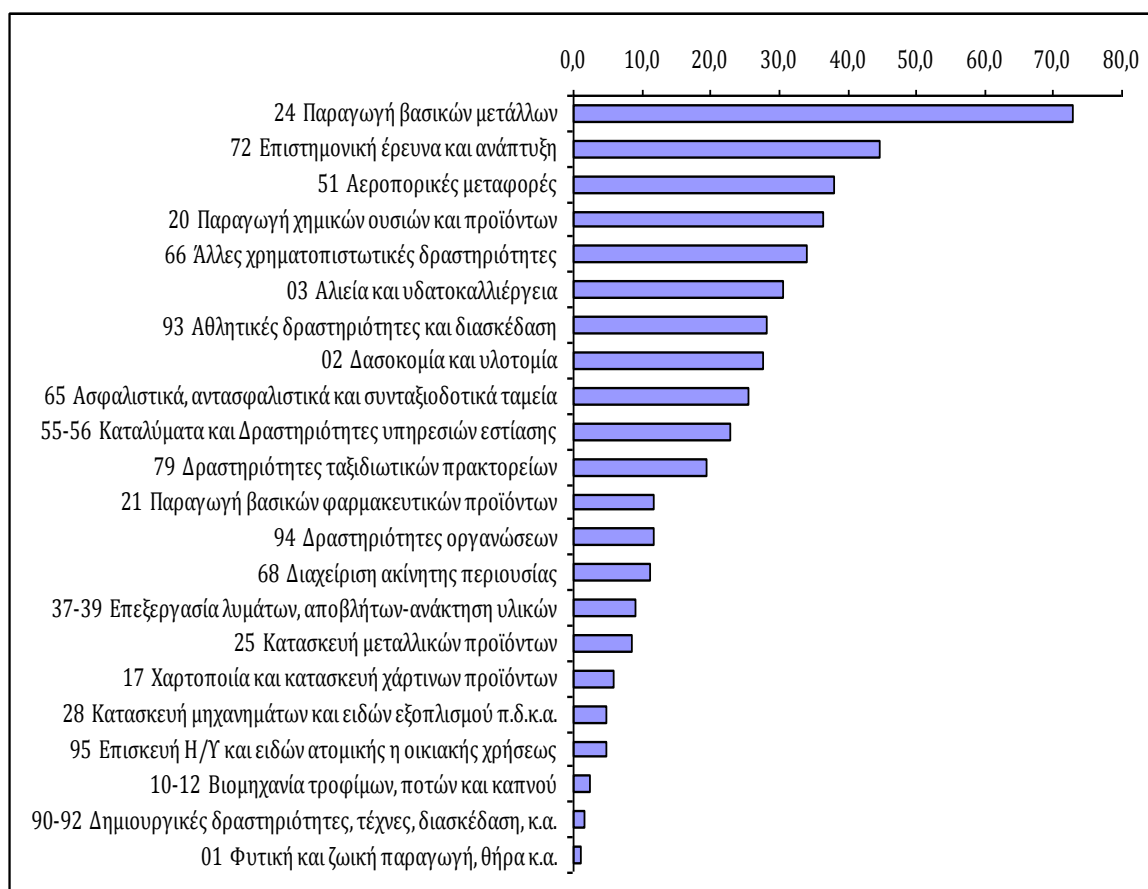
Παράρτημα

Διάγραμμα Π-5.1: Ρυθμός μείωσης ΑΠΑ κατά κλάδο (2011-2015)

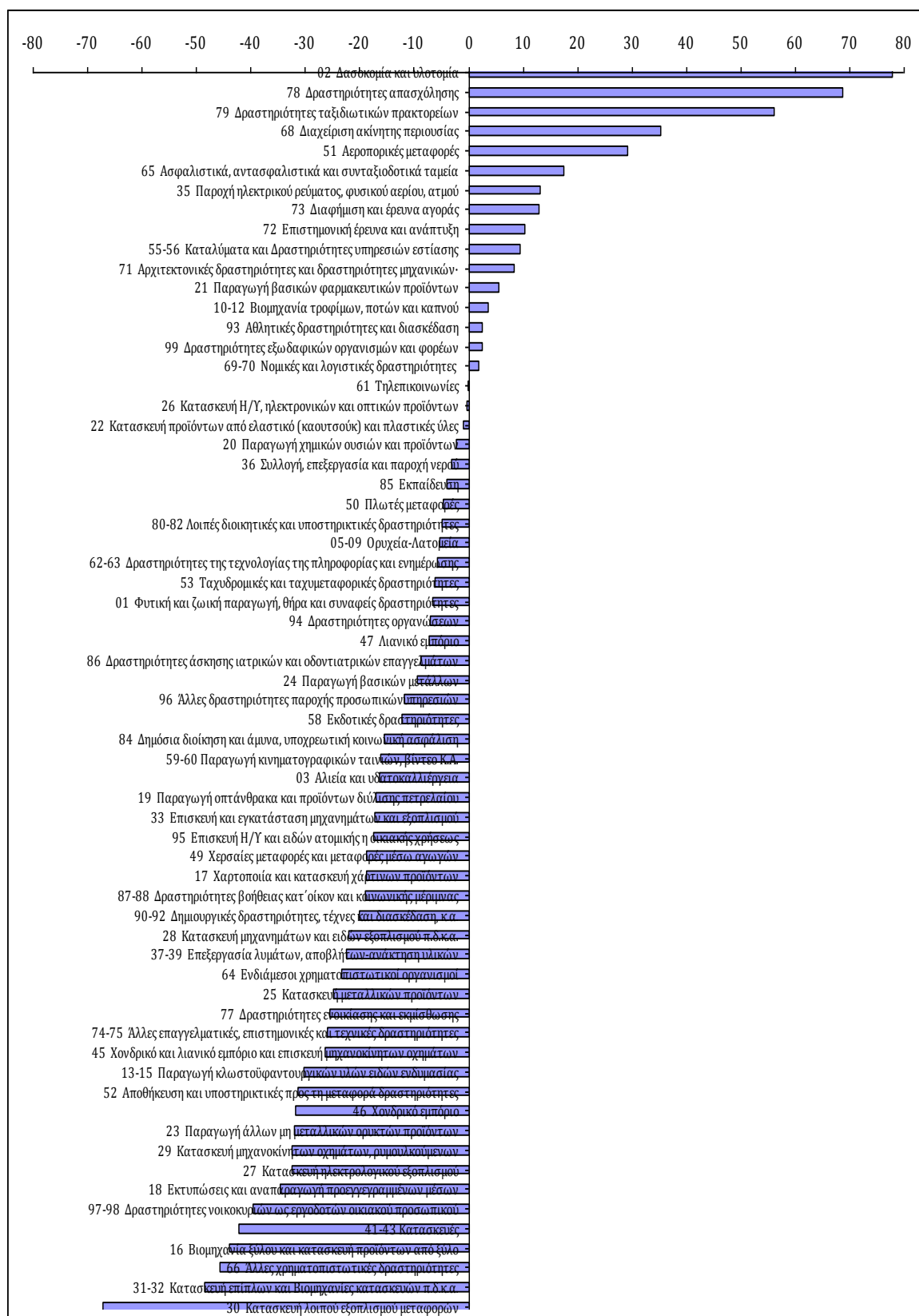
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί λογαριασμοί

Διάγραμμα Π-5.2: Ρυθμός αύξησης ΑΠΑ κατά κλάδο (2011-2015)

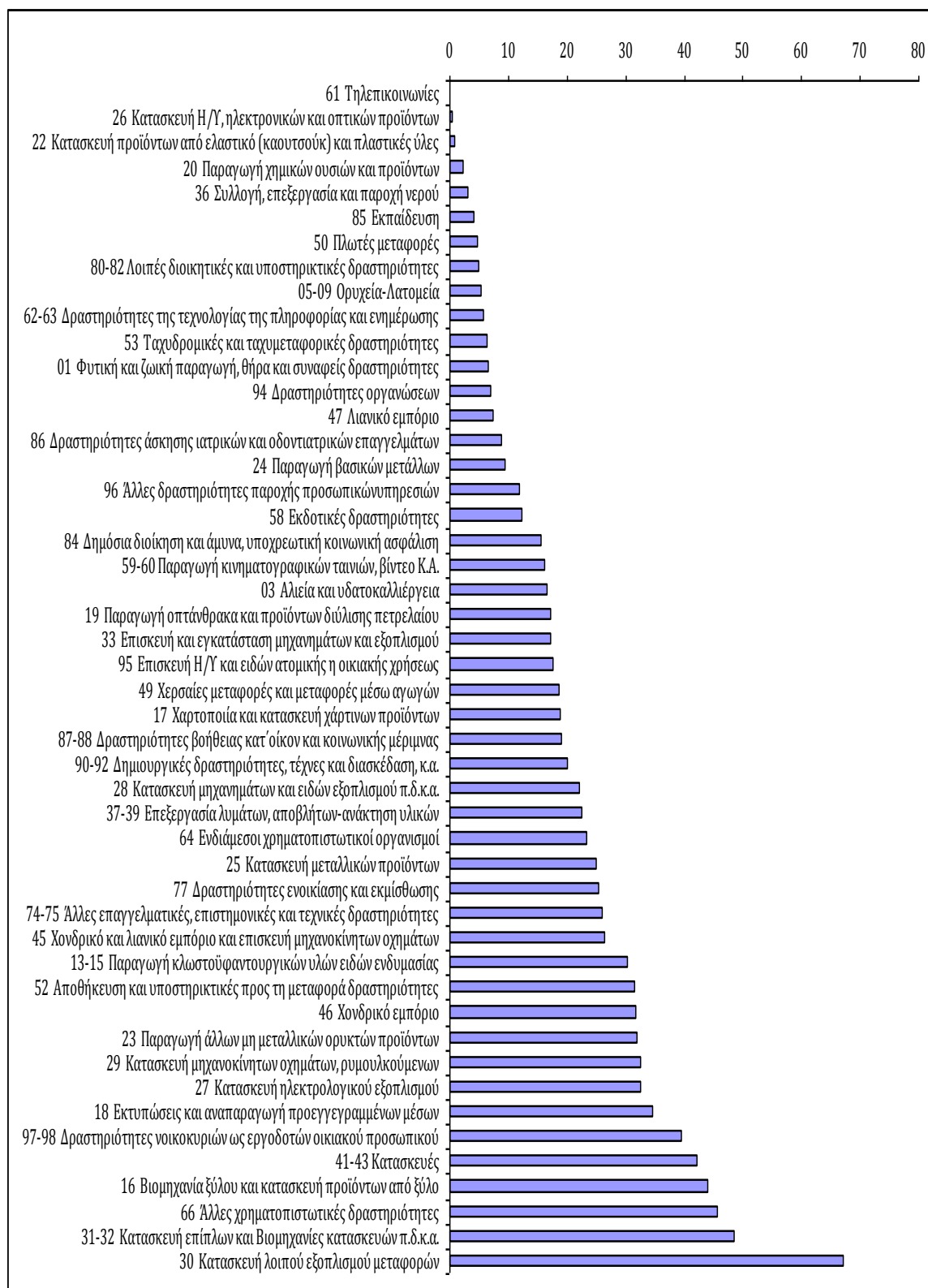
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί λογαριασμοί

Διάγραμμα Π-5.3: Ρυθμός μεταβολής απασχόλησης κατά κλάδο (2011-2015)

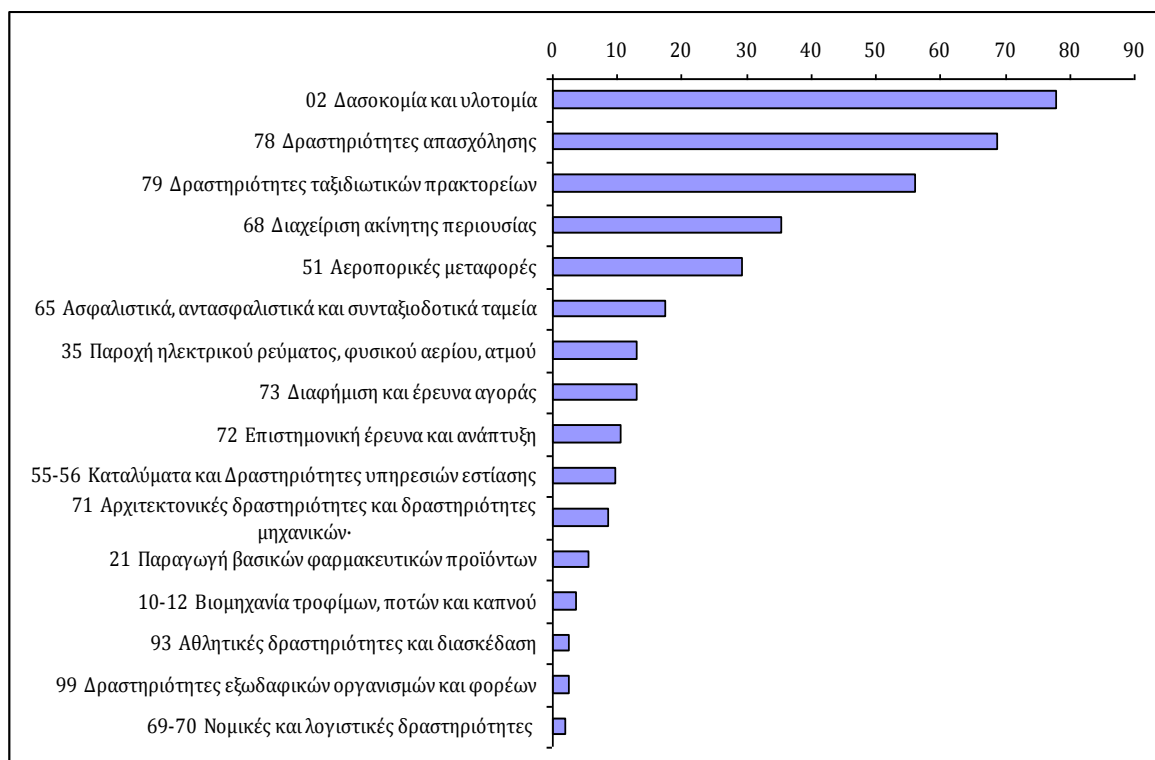
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί λογαριασμοί

Διάγραμμα Π-5.4: Ρυθμός μείωσης απασχόλησης κατά κλάδο (2011-2015)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί λογαριασμοί

Διάγραμμα Π-5.5: Ρυθμός αύξησης απασχόλησης κατά κλάδο (2011-2015)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί λογαριασμοί

6. Επαγγέλματα και τεχνολογία

6.1 Εισαγωγή. Τεχνολογία, επαγγέλματα και δεξιότητες

Η συζήτηση γύρω από τις επιδράσεις της τεχνολογίας στην απασχόληση, στα επαγγέλματα και στις δεξιότητες έχει μια μακρά ιστορία και καλύπτει ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών πεδίων. Γύρω από το θέμα αυτό έχει αναπτυχθεί μια πληθώρα θεωρητικών προσεγγίσεων.¹⁵³ Αντικείμενο των θεωρήσεων αυτών είναι το κατά πόσο οι αναδιαρθρώσεις της παραγωγής που οφείλονται στην τεχνολογία οδηγούν σε αύξηση των δεξιοτήτων ή όχι. Η μακρόχρονη αυτή συζήτηση έχει οδηγήσει σε κοινές διαπιστώσεις αναφορικά με το γεγονός ότι σε μακροχρόνιο ορίζοντα οι μεταβολές στα επαγγέλματα οφείλονται στην τεχνολογία. Η μετάβαση από αγροτικά επαγγέλματα σε βιομηχανικά και στη συνέχεια σε επαγγέλματα των υπηρεσιών συνιστά κυρίως αποτέλεσμα των τεχνολογικών εξελίξεων.

Τα τελευταία χρόνια τμήμα της συζήτησης που αφορά τις επιδράσεις της τεχνολογίας αναφέρεται ειδικότερα στις επιδράσεις της εισαγωγής των Η/Υ στην παραγωγική διαδικασία. Και στο θέμα αυτό έχουν αναπτυχθεί διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις. Μια πρώτη θεώρηση, που καλύπτει ένα μεγάλο τμήμα της σύγχρονης βιβλιογραφίας (Bartel et al., 2007· Levy and Murnane, 2004· Katz and Merphy, 1992 κ.λπ.) αφορά τη διαφοροποιημένη επίδραση των μεταβολών της τεχνολογίας στις δεξιότητες (skilled – biased technological change). Η θεώρηση αυτή υποστηρίζει ότι η εισαγωγή των Η/Υ στην παραγωγή είναι συνυφασμένη με τη χρήση ανθρώπινου δυναμικού με υψηλές δεξιότητες και υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ένας μεγάλος αριθμός εμπειρικών διερευνήσεων, σε πολλές χώρες, συνέδεαν την αύξηση της συμμετοχής των ατόμων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα στη συνολική απασχόληση αλλά και σε συγκεκριμένους κλάδους και επιχειρήσεις καθώς και την αύξηση των αποδοχών τους με τις νέες τεχνολογίες. Η εισαγωγή νέας τεχνολογίας οδηγεί στην αύξηση της συμμετοχής των ατόμων με υψηλές δεξιότητες και εκπαιδευτικά προσόντα σε βάρος των ατόμων με χαμηλές δεξιότητες και εκπαιδευτικά προσόντα. Με τον τρόπο αυτό αναδεικνυαν τη μη ουδετερότητα της επίδρασης της τεχνολογίας¹⁵⁴. Σύμφωνα

---

¹⁵³ Για μια ιστορικού χαρακτήρα προσέγγιση της συζήτησης αυτής βλ. Braverman (1974), Spenner (1983) και Diprete (1988), ενώ στην ελληνική βιβλιογραφία, μεταξύ άλλων, Ευστράτογλου κ.ά. (2011).

¹⁵⁴ Ωστόσο, ενώ στο πεδίο αυτό η μη ουδετερότητα της τεχνολογίας αναφέρεται στις διαφορετικές επιδράσεις της πάνω στο ανθρώπινο δυναμικό με διαφορετικά εκπαιδευτικά προσόντα και δεξιότητες, μια διαφορετική θεώρηση της μη ουδετερότητας της τεχνολογίας, προερχόμενη από τον χώρο της μαρξιστικής παράδοσης, αναφέρεται στις δυνατότητες που η τεχνολογία παρέχει στο κεφάλαιο και στους εργοδότες πάνω στον έλεγχο της εργασιακής διαδικασίας και των αγορών εργασίας (Harvey, 2015). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο συγγραφέας, η τεχνολογία δεν είναι κοινωνικά ουδέτερη. Ουδέποτε υπήρξε. Βρίσκεται πάντοτε στην υπηρεσία των κατόχων των μέσων παραγωγής και η χρήση της αποσκοπεί στον έλεγχο της παραγωγικής διαδικασίας και στην αύξηση του κέρδους.

λοιπόν με τους υποστηρικτές της θεώρησης αυτής, η τεχνολογία των Η/Υ απαιτεί ανθρώπινο δυναμικό με υψηλές δεξιότητες οδηγώντας παράλληλα και στην αύξηση των αποδοχών τους. Στο μέτρο και στον βαθμό που η αύξηση των αποδοχών τους οδηγεί σε μια περαιτέρω διεύρυνση των εισοδηματικών ανισοτήτων, ένα τμήμα της βιβλιογραφίας συνδυάζει και ερμηνεύει τις ανισότητες αυτές μέσα από τον ρόλο της τεχνολογίας. Ωστόσο, αυτές οι αναδιανεμητικές επιδράσεις της τεχνολογίας στα επαγγέλματα δημιουργούν νικητές και ηττημένους και αρκετές φορές επιφέρουν δυσμενή αποτελέσματα δημιουργώντας κοινωνικές εντάσεις, ενισχύοντας τη θέση των ατόμων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα και δεξιότητες σε βάρος συνήθως των ατόμων με χαμηλά (Goldin and Katz, 2007: 26).

Στον αντίποδα της θεώρησης αυτής, κριτικές προσεγγίσεις (Rumberger, 1987· Alba-Ramirez, 1993· Sicerman, 1991) υποστηρίζουν ότι η είσοδος των Η/Υ στην παραγωγή δεν έχει μεταβάλει σημαντικά τις απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος σε δεξιότητες (δεν απαιτούν υποχρεωτικά υψηλότερες δεξιότητες), αλλά ότι η αυξανόμενη χρήση ανθρώπινου δυναμικού με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα (και δεξιότητες) οφείλεται στο γεγονός ότι τα άτομα αυτά καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας που στο παρελθόν καταλαμβάνονταν από άτομα με χαμηλότερες δεξιότητες (over-education literature). Η κατάσταση αυτή οδηγεί σε μια μορφή δυσαρμονίας στην αγορά εργασίας, καθώς άτομα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα και δεξιότητες καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας που απαιτούν χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα και δεξιότητες, οδηγώντας σταδιακά σε διαδικασίες απαξίωσης των δεξιοτήτων.

Μια δεύτερη θεώρηση (Autor, 2008· Goos and Manning, 2007· Spitz-Oener, 2006· Autor et al., 2006) της επίδρασης των τεχνολογικών μεταβολών στα επαναλαμβανόμενα καθήκοντα (Routinization thesis of technological change) υποστηρίζει ότι η προηγούμενη θεώρηση (της διαφοροποιημένης επίδρασης της τεχνολογίας στις δεξιότητες – SBTG) αδυνατεί να ερμηνεύσει τις μεταβολές στις απαιτήσεις για δεξιότητες, που προέκυψαν μέσα από την εισαγωγή νέων τεχνολογιών και ειδικότερα μέσα από την εισαγωγή των Η/Υ στην παραγωγική διαδικασία. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της θεώρησης αυτής, η επίδραση της τεχνολογίας δεν είναι μονοσήμαντη, με την έννοια ότι δεν αυξάνει το ανθρώπινο δυναμικό με υψηλές δεξιότητες μειώνοντας αντίστοιχα αυτό με χαμηλές δεξιότητες. Κάνοντας χρήση των καθηκόντων, που είναι ενσωματωμένα στα επαγγέλματα, θεωρούν ότι η χρήση των Η/Υ αυξάνει δραστικά τη ζήτηση για γνωστικές και διαπροσωπικές δεξιότητες των απασχολούμενων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα σε επαγγέλματα των εξειδικευμένων επαγγελματιών, των μάντζερ και των ανώτερων διευθυντικών στελεχών, μειώνοντας παράλληλα τη ζήτηση για δεξιότητες σε επαγγέλματα υπαλλήλων γραφείου και τεχνικών επαγγελμάτων με επαναλαμβανόμενα καθήκοντα¹⁵⁵. Ταυτόχρονα η τεχνολογία ασκεί περιορισμένη επίδραση στη ζήτηση για τεχνικές, χειρωνακτικές και γνωστικές δεξιότητες σε ένα φάσμα

---

¹⁵⁵ Όπως θα προσδιοριστεί εκτενέστερα στην επόμενη ενότητα, ως επαναλαμβανόμενο θεωρείται ένα καθήκον που μπορεί να προσδιοριστεί εκ των προτέρων από μια αλληλουχία οδηγιών και κατά συνέπεια να αναπαραχθεί ή να εκπροσωπηθεί από ένα ηλεκτρονικό υπολογιστή.

επαγγελματιών των υπηρεσιών, όπως οι βοηθοί υγείας, οι νοσηλεύτες, το προσωπικό ασφαλείας, οι επιστάτες, οι σερβιτόροι, κ.α.

Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, η τεχνολογία λειτουργεί συμπληρωματικά σε επαγγέλματα και κατηγορίες απασχολούμενων με καθήκοντα που απαιτούν υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα¹⁵⁶, ενώ υποκαθιστά απασχολούμενους σε επαγγέλματα με επαναλαμβανόμενα καθήκοντα που συνήθως απαιτούν μέσες ή χαμηλές δεξιότητες. Κατά συνέπεια, οι τεχνολογίες των Η/Υ αυξάνουν τη ζήτηση για ανθρώπινο δυναμικό με υψηλές δεξιότητες και εκπαιδευτικά προσόντα, μειώνουν τη ζήτηση για ενδιάμεσες δεξιότητες που συνδέονται με επαναλαμβανόμενα καθήκοντα και ασκούν περιορισμένες επιδράσεις στο ανθρώπινο δυναμικό με χαμηλές δεξιότητες και εκπαιδευτικά προσόντα που συνδέονται με μη επαναλαμβανόμενα καθήκοντα. Κατά συνέπεια, και σύμφωνα πάντα με τους υποστηρικτές της θεώρησης αυτής, η χρήση τεχνολογιών των Η/Υ οδηγεί σε μια αύξηση της ζήτησης για επαγγέλματα με υψηλά αλλά και με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα (επαγγέλματα που εντοπίζονται στο πάνω και στο κάτω τμήμα μιας ιεραρχίας) σε βάρος επαγγελμάτων που διαθέτουν ενδιάμεσα εκπαιδευτικά προσόντα (επαγγέλματα που βρίσκονται στο ενδιάμεσο τμήμα της ιεραρχίας), οδηγώντας στη διαμόρφωση του φαινομένου της πόλωσης των επαγγελμάτων (polarization of occupations).

Και στη θεώρηση αυτή υπάρχουν ασφαλώς κριτικές προσεγγίσεις (Bernstein, 2008· Burtless, 2008), που εστιάζουν τις αντιρρήσεις τους στις δυνατότητες των μοντέλων που αναπτύσσονται στο πλαίσιό τους, να ερμηνεύσουν τις εισοδηματικές ανισότητες ανάμεσα στις κατηγορίες των απασχολούμενων με υψηλές και χαμηλές δεξιότητες. Και παρά το γεγονός πως αποδέχονται ότι η τεχνολογία επιδρά θετικά στο ανθρώπινο δυναμικό που διαθέτει συμπληρωματικές με αυτήν δεξιότητες¹⁵⁷ και κατά συνέπεια περιορίζει τη ζήτηση για δεξιότητες που μπορεί να υποκατασταθούν, θεωρούν ότι η αποκλειστική έμφαση στην υπόθεση της πόλωσης των επαγγελμάτων και της ερμηνείας των εισοδηματικών ανισοτήτων στις επιδράσεις στα επαναλαμβανόμενα και μη καθήκοντα, αφήνει εκτός ερμηνείας παράγοντες όπως η διαπραγματευτική δυνατότητα των εμπλεκόμενων στις αγορές εργασίας, ο ρόλος των συνδικάτων, η πλήρης απασχόληση και οι θεσμικού χαρακτήρα παρεμβάσεις, που μπορεί να συμβάλουν σημαντικά στην ερμηνεία της διαφοροποιημένης επίδρασης των μεταβολών της τεχνολογίας στις δεξιότητες.

---

¹⁵⁶ Μια ένδειξη ότι οι τεχνολογίες των Η/Υ λειτουργούν συμπληρωματικά σε επαγγέλματα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα (μάντζερ, επαγγελματίες) παρέχεται μέσα από τη χρήση των δεξιοτήτων των Η/Υ από τους απασχολούμενους στα επαγγέλματα αυτά. Στην έρευνα του Cedefop (2015) οι μάντζερ κάνουν χρήση κατά 21% υψηλών δεξιοτήτων Η/Υ, κατά 67% μέσων, ενώ οι επαγγελματίες κατά 25% υψηλών δεξιοτήτων Η/Υ και κατά 61% μέσων, με τους τεχνικούς να κάνουν χρήση κατά 25% υψηλών δεξιοτήτων και κατά 57% μέσων.

¹⁵⁷ Υποστηρίζουν μάλιστα ότι σε μακροχρόνια βάση αυτή η συμπληρωματικότητα των δεξιοτήτων αναφορικά με την τεχνολογία (και το κεφάλαιο) συνιστά ένα εμφανές χαρακτηριστικό των αγορών εργασίας (Bernstein, 2008: 211).

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η επέκταση της τεχνολογίας των Η/Υ και η σχετική με αυτή αυτοματοποίηση της παραγωγής, αναμένεται να επιδρούν σε ολόκληρο το φάσμα των επαγγελμάτων, ανεξάρτητα από τα επιμέρους καθήκοντα, προσόντα, γνώσεις και δεξιότητες, που απαιτούνται για την άσκησή τους. Ωστόσο, ο βαθμός επίδρασης ποικίλλει: σε επαγγέλματα που βρίσκονται ψηλά σε μια ιεραρχία, όπως τα ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη, οι σχεδιαστές πολιτικών και οργανωτικών ζητημάτων, οι επαγγελματίες, η χρήση των Η/Υ λειτουργεί υποστηρικτικά, ενώ σε άλλα επαγγέλματα, στο μέσον κυρίως μιας ιεραρχίας, τα υποκαθιστά (λειτουργεί ως διαδικασία υποκατάστασης). Σε επαγγέλματα παροχής προσωπικών υπηρεσιών, που σε πολλές περιπτώσεις απαιτούν διαπροσωπικές σχέσεις, η επίδραση της χρήσης των Η/Υ είναι πιο περιορισμένη¹⁵⁸. Σε πολλές περιπτώσεις οι νέες τεχνολογίες επαναπροσδιορίζουν τα επαγγέλματα, τις ειδικότητες και τις δεξιότητες, κάτι που βραχυπρόθεσμα μπορεί να είναι επωφελές και για τους εργαζομένους. Πολλές φορές, όταν οι νέες δεξιότητες γίνονται σημαντικές για την παραγωγική διαδικασία, όπως, για παράδειγμα, ο προγραμματισμός των Η/Υ, στόχος του κεφαλαίου δεν είναι αναγκαστικά η κατάργησή τους, μέσω της τεχνητής νοημοσύνης (υποκατάστασής τους από Η/Υ), αλλά η υπονόμηση του δυνητικά μονοπωλιακού τους χαρακτήρα μέσα από τη δημιουργία άφθονων δυνατοτήτων απόκτησής τους (Harvey, 2015: 204), με αποτέλεσμα τη μείωση της δύναμης και των αμοιβών των εργαζομένων στα επαγγέλματα αυτά.

6.2 Επαγγέλματα και επαναλαμβανόμενα και μη επαναλαμβανόμενα καθήκοντα

Η αναζήτηση της επίδρασης της τεχνολογίας στη διάρθρωση και στις μεταβολές των επαγγελμάτων επιχειρείται με μια ποικιλία από τρόπους¹⁵⁹. Σε πολλά επαγγέλματα οι εξελίξεις στην τεχνολογία και οι αλλαγές στην οργάνωση της παραγωγής δεν μεταβάλλουν μόνο το επίπεδο των απαιτούμενων γνώσεων και δεξιοτήτων, αλλά διαφοροποιούν και τον τρόπο άσκησης των καθηκόντων. Δεν απαιτούν δηλαδή περισσότερες ή λιγότερες γνώσεις και δεξιότητες, αλλά διαφοροποιούν και τον τρόπο χρήσης τους. Έτσι, τα καθήκοντα μπορεί να χρησιμοποιηθούν σε μια διαδικασία αναζήτησης των επιδράσεων της τεχνολογίας. Τούτο επιτυγχάνεται μέσα από τη διάκρισή τους σε επαναλαμβανόμενα και μη. Στο πλαίσιο των θεωρήσεων αυτών αναζητείται το

---

¹⁵⁸ Ο Harvey (2015: 186) επισημαίνει ότι, παρά τον σημαντικό βαθμό επέκτασής τους, η επιτάχυνση της αυτοματοποίησης και της χρήσης της τεχνικής νοημοσύνης σε επαγγέλματα των υπηρεσιών φαίνεται να βρίσκεται ακόμη στην αρχή.

¹⁵⁹ Ανάμεσα στους τρόπους που έχουν κατά καιρούς χρησιμοποιηθεί στην προσπάθεια ανάδειξης των επιδράσεων της τεχνολογίας είναι: ο προσδιορισμός του ποσοστού επαγγελμάτων που κάνουν εκτεταμένη χρήση τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνιών, το ποσοστό των επιχειρήσεων με πρόσβαση στο διαδίκτυο, το ποσοστό των νοικοκυριών με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και πρόσβαση στο διαδίκτυο, η δαπάνη για έρευνα και τεχνολογία στο σύνολο της οικονομίας ή σε κλάδους της οικονομίας. Βλ. μεταξύ άλλων Oesch (2013: 69).

κατά πόσο τα καθήκοντα ενός επαγγέλματος, ή πιο ορθά ένα σημαντικό τμήμα τους, που αφορά τα κυρίαρχα καθήκοντα, είναι επαναλαμβανόμενα ή όχι, υπό την έννοια της δυνατότητάς τους να υποκατασταθούν με σχετική ευχέρεια και περιορισμένο κόστος από εφαρμογές Η/Υ. Στο μέτρο και στον βαθμό που ένα επάγγελμα περιλαμβάνει ένα μεγάλο φάσμα επαναλαμβανόμενων καθηκόντων και μπορεί να υποκατασταθεί από εφαρμογές Η/Υ αναμένεται να είναι περισσότερο εκτεθειμένο στην τεχνολογία και να επηρεάζεται τόσο ως προς τον αριθμό των απασχολούμενων σε αυτό όσο και σε αυτή καθαυτή τη διάρθρωση των καθηκόντων του.

Η ανάδειξη των καθηκόντων ως βασικού κριτηρίου στην ταξινόμηση των επαγγελμάτων με βάση κυρίως τη διάκρισή τους σε επαναλαμβανόμενα και μη έχει επιχειρηθεί στις εργασίες των Autor (2003), Spitz-Oener (2006) και Black and Spitz-Oener (2007). Οι συγγραφείς διακρίνουν πέντε κατηγορίες επαγγελμάτων: Η πρώτη αφορά τα επαγγέλματα που η πλειονότητα των καθηκόντων τους είναι μη επαναλαμβανόμενα αναλυτικά (non routine analytical tasks), τα οποία συνδέονται με την έρευνα, την ανάλυση, την αξιολόγηση, τον προγραμματισμό, την οργάνωση σχεδίων/κατασκευών, τον σχεδιασμό, τη σκιαγράφηση και την κατασκευή κανόνων και οδηγιών, συνταγών, τη χρήση και την ερμηνεία κανόνων. Η δεύτερη αφορά επαγγέλματα με μη επαναλαμβανόμενα διαδραστικά καθήκοντα (non routine interactive tasks), που συνδέονται με τη διαπραγμάτευση, τη διαμόρφωση δικτύων, τη συνεργασία, την οργάνωση, την εκπαίδευση, την αγορά και την πώληση, τη συμβουλευτική πελατών, τη διαφήμιση, τη διασκέδαση, την παρουσίαση και την απασχόληση ή διεύθυνση προσωπικού. Η τρίτη αφορά επαγγέλματα με επαναλαμβανόμενα γνωστικά καθήκοντα (routine cognitive tasks) που συνδέονται με υπολογισμούς, τήρηση λογιστικών βιβλίων, διόρθωση κειμένων/δεδομένων, μετρήσεις μήκους, βάρους, θερμοκρασίας και συναφή με αυτά. Η τέταρτη αφορά επαγγέλματα με επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά καθήκοντα (routine manual tasks) που συνδέονται με παρακολούθηση, λειτουργία και έλεγχο μηχανών και εξαρτημάτων μηχανών και συναφή καθήκοντα. Η πέμπτη σε επαγγέλματα με μη επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά και παροχής υπηρεσιών καθήκοντα (non routine manual tasks) που συνδέονται με επισκευή ή ανακαίνιση σπιτιών/ διαμερισμάτων, μηχανών, μηχανοκινήτων οχημάτων, αποκατάσταση αντικειμένων τέχνης, μνημείων και υπηρεσίες οδήγησης, παροχής φροντίδας, μαγειρέματος, σερβιρίσματος και συναφή καθήκοντα.

Ένα από τα πλεονεκτήματα της προσέγγισης αυτής είναι ότι υπεισέρχεται στο εσωτερικό των επαγγελμάτων διαμέσου των καθηκόντων και διερευνά το τι κάνουν οι εργαζόμενοι και όχι ποια είναι τα προσόντα και οι δεξιότητές τους¹⁶⁰. Έρχονται με, άλλα λόγια εγγύτερα στα χαρακτηριστικά της θέσης εργασίας

---

¹⁶⁰ Οι σχέσεις καθηκόντων και δεξιοτήτων στο πλαίσιο των επαγγελμάτων είναι σύνθετες και απαιτούν ειδική προσέγγιση. Προς το παρόν κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί ότι το επίπεδο των δεξιοτήτων ορίζεται ως συνάρτηση της συνθετότητας και του εύρους των καθηκόντων και των αρμοδιοτήτων που ασκούνται στο πλαίσιο ενός επαγγέλματος.

6.3 Διάκριση των επαγγελματών με βάση τα επαναλαμβανόμενα και μη επαναλαμβανόμενα καθήκοντα

Με βάση τις κατηγορίες των καθηκόντων που παρουσιάστηκαν συνοπτικά στην προηγούμενη ενότητα, επιχειρείται, η ταξινόμηση των αναλυτικών (σε τριψήφιο κωδικό) επαγγελματών, στις δύο χρονικές περιόδους του νέου αιώνα. Το εγχείρημα ωστόσο της ταξινόμησης των επαγγελματών στις πέντε παραπάνω κατηγορίες αναμφίβολα δεν είναι ευχερές. Με δεδομένη την απουσία του κατάλληλου πραγματολογικού υλικού, η προσπάθεια που καταβλήθηκε στην παρούσα ενότητα στηρίχθηκε κυρίως στην αναλυτική περιγραφή των καθηκόντων των επαγγελματών της ISCO, που για μεν την περίοδο της πρώτης δεκαετίας του αιώνα αφορά την ISCO 88, για δε το διάστημα 2011-2016 την ISCO 08 και επικουρικά τις υφιστάμενες στη διεθνή βιβλιογραφία ταξινομήσεις¹⁶¹. Πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι η προκύπτουσα από αυτή τη διαδικασία ταξινόμηση ενέχει στοιχείων υποκειμενικότητας. Κάνοντας χρήση του εγχειριδίου ταξινόμησης των επαγγελματών της ISCO, προκύπτει το ζήτημα της επιλογής του κατά πόσο κάποια καθήκοντα είναι επαναλαμβανόμενα ή όχι. Σε πολλές περιπτώσεις η διάκριση είναι ευχερής¹⁶². Σε κάποιες άλλες όχι. Στις περιπτώσεις στις οποίες η διάκριση ήταν πιο δυσχερής έγινε χρήση της περιγραφής των καθηκόντων σε πιο αναλυτικό επίπεδο (τετραψήφιο κωδικό) επαγγελματών και η επιλογή στηριζόταν στην πλειονότητα των αναλυτικών επαγγελματών που εμφάνιζαν επαναλαμβανόμενα ή μη καθήκοντα. Επικουρικά στην προσπάθεια περιορισμού της υποκειμενικής επιλογής έγινε χρήση της τεχνογνωσίας ειδικών εμπειρογνομόνων, οι οποίοι κατά περίπτωση αποφάνθηκαν στο κατά πόσο τα περιγραφόμενα καθήκοντα μπορεί με σχετική ευχέρεια να ενσωματωθούν σε προγράμματα Η/Υ¹⁶³.

Δύο επιπρόσθετα ζητήματα συνδέονται με το γεγονός αυτό. Το πρώτο αφορά το φάσμα των καθηκόντων που περιλαμβάνονται σε ένα επάγγελμα, μερικά από τα οποία μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι επαναλαμβανόμενα, ενώ μερικά άλλα όχι. Κατά συνέπεια, η επιλογή έδωσε βάση στην έκταση των καθηκόντων και στη θέση τους μέσα στο επάγγελμα. Στο κατά πόσο δηλαδή συνιστούν κύριο ή δευτερεύον καθήκον στην άσκηση του επαγγέλματος. Το δεύτερο συνδέεται με το γεγονός ότι στην πράξη, κατά τη διάρκεια δηλαδή της εργασιακής διαδικασίας, δεν είναι υποχρεωτικό να ασκείται όλο το φάσμα των καθηκόντων.

---

¹⁶¹ Βλ. ενδεικτικά Oesch (2013).

¹⁶² Για παράδειγμα, τα καθήκοντα επαγγελματών όπως οι γιατροί, οι νοσηλευτές, οι εκπαιδευτικοί με ευχέρεια μπορεί να θεωρηθούν ως μη επαναλαμβανόμενα, ενώ καθήκοντα επαγγελματών όπως οι χειριστές μηχανημάτων, οι υπάλληλοι γραφείου, οι τηλεφωνητές, οι δακτυλογράφοι ως επαναλαμβανόμενα. Σε άλλες όμως περιπτώσεις η διάκριση δεν είναι τόσο προφανής.

¹⁶³ Ο γράφων ευχαριστεί θερμά τους εμπειρογνώμονες της εταιρείας Computers Studios, αντικείμενο της οποίας είναι η παραγωγή και η εφαρμογή προγραμμάτων Η/Υ και ειδικότερα η οργάνωση υπηρεσιών μέσα από τη χρήση τεχνολογιών των Η/Υ.

Με βάση την παραπάνω διαδικασία ταξινόμησης προέκυψε ο Πίνακας 6.1, στον οποίο ταξινομούνται τα επαγγέλματα με βάση τις πέντε προαναφερόμενες κατηγορίες καθηκόντων, για τις δύο χρονικές περιόδους του νέου αιώνα.

Πίνακας 6.1: Ταξινόμηση των επαγγελμάτων με βάση τα αναλυτικά τους καθήκοντα (ISCO 88, ISCO 08, 2000-2010 και 2011-2016)

Καθήκοντα	Επαγγέλματα (ISCO 88) 2000-2010	Επαγγέλματα (ISCO 08) 2011-2016
Μη επαναλαμβανόμενα αναλυτικά	111, 112, 211, 212, 213, 221, 222, 223, 229, 251, 271, 272, 273, 278, 279, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318	111, 112, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 241, 242, 251, 252, 263, 264, 265, 311, 313, 314, 315
Μη επαναλαμβανόμενα διαδραστικά	121, 122, 123, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 139 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 249 261, 262, 263, 264, 274, 275, 276, 277 321, 323, 324, 341, 342, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 881 01	121, 122, 131, 132, 133, 134, 141, 142, 143, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 231, 232, 233, 234, 235, 243, 261, 262, 312, 321, 331, 332, 333, 334, 335, 342, 351, 352 422 831, 01
Επαναλαμβανόμενα γνωστικά	343 411, 412, 413, 414, 415, 419, 421, 422, 423, 424, 512	334, 341, 411, 412, 413, 421, 431, 432, 441, 523,
Επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά	611, 612, 613, 614, 615, 621, 622, 623, 624, 631, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 651, 661, 662, 721, 756, 761, 762, 763, 764, 765, 771, 772, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 821, 822, 831, 832, 833, 834, 835, 841, 842, 851, 852, 853, 854, 855, 859, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 871, 872, 873, 874 921, 931, 932, 933	611, 612, 613, 621, 622, 711, 751, 752, 753, 754, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 821, 921, 931, 932, 933
Μη επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά & παροχής υπηρεσιών	322, 331, 332 511, 513, 514, 515, 516, 517, 519, 521, 522, 523, 531, 532, 533 711, 712, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 731, 732 882, 883, 884, 885, 886 911, 912, 913, 914, 915, 916	322, 323, 324, 325, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 521, 522, 524, 531, 532, 541, 712, 713, 721, 722, 723, 731, 732, 741, 742, 832, 833, 834, 835, 911, 912, 941, 951, 961, 962

Πηγή: ISCO 88, 08 (επεξεργασία του συγγραφέα)

Υπενθυμίζεται ότι με βάση την ταξινόμηση της ISCO 88 τα επαγγέλματα σε τριψήφιο κωδικό ανέρχονταν σε 210, ενώ με βάση την ISCO 08 σε 128. Ένας μεγάλος αριθμός κυρίως τεχνικών επαγγελμάτων συγκεντρώθηκαν σε λιγότερες επαγγελματικές κατηγορίες.

6.4 Μεταβολές των επαγγελμάτων και επαναλαμβανόμενα και μη επαναλαμβανόμενα καθήκοντα

Στη συνέχεια προκειμένου να διερευνηθεί η επίδραση της τεχνολογίας εκτιμάται ο ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης στις κατηγορίες των επαγγελμάτων που προέκυψαν μέσα από τη σχετική ταξινόμηση (Πίνακας 6.2) για τις δύο χρονικές περιόδους. Στο μέτρο και στον βαθμό που η υπόθεση της επίδρασης της τεχνολογίας ισχύει, τότε οι ρυθμοί αύξησης των επαγγελμάτων με επαναλαμβανόμενα καθήκοντα θα πρέπει να είναι χαμηλότεροι συγκριτικά με τους αντίστοιχους των επαγγελμάτων με μη επαναλαμβανόμενα καθήκοντα. Κατά συνέπεια, και στην περίοδο της μεγάλης ύφεσης της οικονομίας και μείωσης της απασχόλησης, οι ρυθμοί μείωσης στα επαγγέλματα με επαναλαμβανόμενα καθήκοντα θα πρέπει να είναι υψηλότεροι συγκριτικά με τους αντίστοιχους στα επαγγέλματα με μη επαναλαμβανόμενα καθήκοντα.

Πίνακας 6.2: Μεταβολές απασχόλησης επαγγελμάτων κατά κατηγορίες με βάση τα καθήκοντά τους

Καθήκοντα	% Μεταβολής απασχόλησης σε επαγγέλματα	
	2000-2010	2011-2016
Μη επαναλαμβανόμενα αναλυτικά	48,4	-7,7
Μη επαναλαμβανόμενα διαδραστικά	22,2	-3,6
Επαναλαμβανόμενα γνωστικά	12,8	-14,5
Επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά	-20,4	-15,0
Μη επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά & υπηρεσιών	13,7	-10,5
Σύνολο	8,2	-10,2

Πηγή: ISCO 88, 08 (επεξεργασία του συγγραφέα)

Κάτι τέτοιο φαίνεται να ισχύει και για τις δύο χρονικές περιόδους της ανάλυσης. Ειδικότερα για τη δεκαετία του 2000-2010 οι ρυθμοί μεταβολής ανάμεσα στα επαγγέλματα με επαναλαμβανόμενα και μη επαναλαμβανόμενα καθήκοντα είναι σημαντικά διαφοροποιημένοι. Τούτο είναι εύλογο, καθώς τόσο το χρονικό διάστημα της πρώτης περιόδου είναι μεγαλύτερο και κατά συνέπεια οι πιθανές επιδράσεις της τεχνολογίας περισσότερο έντονες, όσο όμως και από το γεγονός, ότι την περίοδο αυτή οι επενδύσεις στη χώρα ήταν σημαντικά υψηλότερες σε σχέση με το επόμενο χρονικό διάστημα. Η μείωση των επαγγελμάτων που συνδέονται με χειρωνακτικά επαναλαμβανόμενα καθήκοντα αναμένεται να αντικατοπτρίζει τόσο τις επιδράσεις της τεχνολογίας, όσο όμως και τις γενικότερες τάσεις αποβιομηχάνισης της χώρας. Το διάστημα 2011-2016 οι διαφοροποιήσεις αν και ορατές είναι πιο περιορισμένες για λόγους που, στο μέτρο που η υπόθεση ισχύει, αναμένεται να οφείλονται τόσο στο μικρότερο χρονικό διάστημα της ανάλυσης όσο και στο γεγονός ότι οι επενδύσεις ήταν σημαντικά χαμηλότερες συγκριτικά με την προηγούμενη δεκαετία. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι τα ευρήματα αυτά θα πρέπει να γίνουν αποδεκτά περισσότερο ως ενδείξεις παρά ως αποδείξεις, λόγω τόσο της υποκειμενικότητας της διαδικασίας ταξινόμησης¹⁶⁴ όσο και του γεγονότος ότι

¹⁶⁴ Ταυτόχρονα όμως πρέπει να επισημανθεί ότι σε πολλές περιπτώσεις οι διαφορές στους ρυθμούς μεταβολής είναι τόσο σημαντικές ώστε και αν γινόνταν οριακές

στους ρυθμούς μεταβολής των επαγγελμάτων υπεισέρχονται και άλλοι παράγοντες.

Ενδιαφέρον αναμφίβολα παρουσιάζει και η συσχέτιση των καθηκόντων με τις δεξιότητες, όπως προκύπτουν μέσα από το εκπαιδευτικό επίπεδο των απασχολουμένων¹⁶⁵. Τα επαγγέλματα με μη επαναλαμβανόμενα καθήκοντα, αναλυτικά και διαδραστικά, συνδέονται στη μεγάλη τους πλειονότητα με απασχολούμενους με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Η άσκηση των καθηκόντων αυτών απαιτεί την ύπαρξη υψηλών δεξιοτήτων. Τα επαγγέλματα με μη επαναλαμβανόμενα αναλυτικά καθήκοντα εμφανίζουν τις μεγαλύτερες απαιτήσεις για υψηλού επιπέδου δεξιότητες, με τα επαγγέλματα των μη επαναλαμβανόμενων διαδραστικών να έπονται. Και τούτο γιατί στις επαγγελματικές κατηγορίες της τελευταίας ομάδας περιλαμβάνονται ποικίλες κατηγορίες των διευθυντών και προϊστάμενων μεσαίων και μικρών επιχειρήσεων (στην πραγματικότητα πρόκειται για ιδιοκτήτες μικρών εμπορικών καταστημάτων και ξενοδοχείων), όπου η άσκηση των καθηκόντων τους δεν απαιτεί υποχρεωτικά υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Στον αντίποδα, η πλειονότητα των επαγγελμάτων με επαναλαμβανόμενα καθήκοντα, είτε χειρωνακτικά είτε παροχής υπηρεσιών, συνδέονται με απασχολούμενους με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Η άσκηση των καθηκόντων αυτών δεν φαίνεται να απαιτεί την ύπαρξη υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων.

Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι κατά την άσκηση των καθηκόντων τους οι απασχολούμενοι στη χώρα μας αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσχέρειες που συνδέονται με τις ιδιαίτερα υψηλές απαιτήσεις των εργοδοτών σε συνάρτηση με τους χαμηλούς πόρους που διατίθενται προς τούτο. Πιο συγκριμένα, όπως επισημαίνεται στην Ετήσια Έκθεση για την ελληνική οικονομία και απασχόληση του ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2017: 102-103), οι σπανίζοντες πόροι «που έχουν στη διάθεσή τους οι εργαζόμενοι για να εκτελέσουν την εργασία τους επηρεάζεται από τη δυνατότητά τους να επιδεικνύουν αυτονομία κατά την εκτέλεση της εργασίας τους, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την ιεράρχηση των καθηκόντων και τη μέθοδο δουλειάς, όπως και την πιθανότητα να αποκτήσουν εκπαίδευση κατά την εργασία. Επιπλέον, επηρεάζεται από την υποστήριξη την οποία λαμβάνουν οι εργαζόμενοι στην εργασία τους. Με άλλα λόγια, οι εργαζόμενοι στη χώρα μας βρίσκονται αντιμέτωποι με μια διπλή δυσκολία: από τη μια, τις υψηλές απαιτήσεις των εργοδοτών και, από την άλλη, την έλλειψη κατάλληλων μέσων προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους που τους έχουν ανατεθεί, γεγονός το

μεταβολές στην ταξινόμηση οφειλόμενες στην υποκειμενικότητα της επιλογής το αποτέλεσμα δεν θα άλλαζε σημαντικά.

¹⁶⁵ Υπενθυμίζεται ότι ο εκπαιδευτικό επίπεδο συνιστά ένα στοιχείο στη μέτρηση του επιπέδου των δεξιοτήτων. Ο πιο σημαντικός παράγοντας στην ερμηνεία και στον προσδιορισμό του επιπέδου των δεξιοτήτων είναι το εύρος και η συνθετότητα των καθηκόντων που περιλαμβάνονται σε ένα επάγγελμα. Ωστόσο, κατά την εκτέλεση μιας εργασίας δεν είναι υποχρεωτικό να ασκείται ολόκληρο το φάσμα των καθηκόντων. Το πιο ποσοστό των συνολικών καθηκόντων ενός επαγγέλματος ασκείται κατά την παραγωγική διαδικασία είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων με κυρίαρχο ανάμεσά τους την οργάνωση τις παραγωγικής διαδικασίας και τον καταμερισμό των επιμέρους καθηκόντων (βλ. ενδεικτικά Spitz-Oener, 2006).

οποίο τους οδηγεί σε υψηλή εργασιακή ένταση με άμεσα αρνητικές επιπτώσεις και για την υγεία τους».

Παράρτημα

Πίνακας Π-6.1: Μεταβολές απασχόλησης επαγγελματιών με βάση τα καθήκοντά τους

Μη επαναλαμβανόμενα αναλυτικά	2000	2010	Μεταβολή	% Μεταβ.
111 Μέλη βουλευομένων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά στελέχη δημόσιων & ιδιωτικών επιχειρήσεων	709	1.352	643	90,8
112 Ανωτ. διοικητικά στελέχη οργανισμών ειδικών συμφερόντων	0	0	0	0,0
211 Φυσικοί, χημικοί & συναφή επαγγέλματα	5.471	6.078	607	11,1
212 Μαθηματικοί, στατιστικοί	1.037	3.143	2.106	203,1
213 Πρόσωπα με επαγγελματική δραστηριότητα στην πληροφ.	7.025	15.505	8.480	120,7
221 Αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι και συγκοινωνιολόγοι	10.351	15.771	5.420	52,4
222 Πολιτικοί μηχανικοί	29.036	30.858	1.822	6,3
223 Ηλεκτρολόγοι μηχανικοί, ηλεκτρονικοί, μηχανολόγοι	14.842	26.453	11.611	78,2
229 Άλλοι μηχανικοί	5.856	10.299	4.443	75,9
251 Λογιστές και άλλα στελέχη επιχειρήσεων	40.049	47.567	7.518	18,8
271 Αρχιεπίσκοποι-βιβλιοθηκονόμοι, συναφή επαγγέλματα	590	1.796	1.206	204,4
272 Οικονομολόγοι, κοινωνιολόγοι & συναφή επαγγέλματα	15.433	46.309	30.876	200,1
273 Συγγραφείς, δημοσιογράφοι & συναφή επαγγέλματα	9.663	14.704	5.041	52,2
278 Κληρικοί εν γένει	8.341	10.690	2.350	28,2
279 Διοικητικά στελέχη δημόσιου τομέα (πτυχιούχοι ΑΕΙ)	7.350	7.584	234	3,2
311 Τεχνολόγοι επιστημών φυσικής & μηχανικής	33.523	45.888	12.365	36,9
312 Σχεδιαστές αρχιτεκτονικού σχεδίου	9.280	8.907	-373	-4,0
313 Τεχνολόγοι πληροφορικής εν γένει	7.916	16.989	9.072	114,6
314 Χειριστές οπτικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού	8.940	15.728	6.788	75,9
315 Αξιωματικοί μηχανικοί ναυσιπλοΐας	6.406	4.876	-1.530	-23,9
316 Αξιωματικοί καταστρώματος και πλοηγοί πλοίων	4.925	6.657	1.732	35,2
317 Πιλότοι α/φ, ελεγκτές εναέριας κυκλοφορίας	1.598	1.728	130	8,2
318 Επιθεωρητές ασφάλειας & ποιοτικού ελέγχου	1.193	1.647	454	38,0
Σύνολο	229.534	340.530	110.996	48,4

Πίνακας Π-6.2: Μεταβολές απασχόλησης επαγγελματιών με βάση τα καθήκοντά τους

Μη επαναλαμβανόμενα διαδραστικά	2000	2010	Μεταβολή	% Μεταβ.
121 Γεν. δ/ντές-ανώτ. δ/ντικά στελέχη μεγάλων Δ.Ι. επιχειρήσεων	3.053	5.324	2.271	74,4
122 Δ/ντές παραγωγ.-λειτουργ. μονάδων μεγάλων επιχειρήσεων	27.454	26.691	-763	-2,8
123 Διευθυντές υπηρεσιών υποστήριξης	22.541	35.231	12.690	56,3
131 Δ/ντες επιχ/τίες-πρ/νοι/μικρές γεωργοκτηνοτροφικές εκμεταλλ.	2.024	2.160	136	6,7
132 Δ/ντες επιχ/τίες-πρ/νοι/μικρές εξορυκτικές επιχειρήσεις	16.908	23.829	6.921	40,9
133 Δ/ντες επιχ/τίες-πρ/νοι/μικρές κατασκευαστικές επιχειρήσεις	16.379	10.860	-5.519	-33,7
134 Δ/ντες επιχ/τίες-πρ. μικρές επιχειρήσεις χονδρικού, λιανικού εμπορίου	225.080	212.617	-12.462	-5,5
135 Δ/ντες επιχ/τίες-πρ/νοι/μικρά εστιατόρια-ξενοδοχεία	79.136	83.010	3.874	4,9
136 Δ/ντες επιχ/τίες-πρ/νοι/μικρές επιχ. μεταφ.-επικοινωνων.	4.437	3.876	-561	-12,6
139 Άλλοι διευθύνοντες επιχ/τίες-προισ/νοι/μικρών επιχειρήσεων	10.195	35.701	25.506	250,2
231 Βιολόγοι, γεωπόνοι & συναφή επαγγέλματα	9.138	15.729	6.591	72,1
232 Ιατροί	40.393	51.287	10.894	27,0
233 Οδοντίατροι	9.802	12.067	2.265	23,1
234 Κτηνίατροι	2.278	2.872	594	26,1
235 Φαρμακοποιοί	10.899	12.827	1.928	17,7
236 Άλλοι επιστήμονες υγείας, εκτός νοσηλευτικής	405	1.104	699	172,6
237 Νοσοκόμοι και μαιές πτυχιούχοι ΑΕΙ	872	2.788	1.916	219,7
241 Διδακτικό προσωπικό ΑΕΙ	4.931	12.433	7.502	152,1
242 Διδακτικό προσ. ΤΕΙ -λοιπές σχολές 3/βάθμιας τεχνολ. εκπαιδ.	9.388	7.487	-1.900	-20,2
243 Καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	83.076	112.120	29.044	35,0
244 Δάσκαλοι δημοτικών σχολείων	46.892	69.282	22.391	47,7
245 Νηπιαγωγοί	14.966	19.617	4.651	31,1
246 Εκπαιδευτικοί ειδικής εκπαίδευσης	78	540	463	596,3
247 Διδακτικό προσωπικό ιδ. φροντιστηρίων -επαγ. -τεχν. σχολών	51.768	56.872	5.104	9,9
249 Άλλοι εκπαιδευτικοί	1.283	2.018	735	57,3
261 Δικηγόροι & νομικοί σύμβουλοι	28.969	44.112	15.143	52,3
262 Εισαγγελείς	321	66	-255	-79,4
263 Δικαστές	1.915	2.918	1.003	52,4
264 Συμβολαιογράφοι & άλλοι νομικοί	2.458	3.505	1.047	42,6
274 Γλύπτες, ζωγράφοι & συναφή επαγγέλματα	3.522	4.793	1.271	36,1
275 Συνθέτες, μουσικοί, μονωδοί	559	1.590	1.031	184,6
276 Χορογράφοι και χορευτές	0	0	0	0,0
277 Ηθοποιοί και σκηνοθέτες	1.816	2.594	778	42,9
321 Τεχνολόγοι βιολογικών επιστημών & συναφή επαγγέλματα	3.810	7.642	3.831	100,6
323 Νοσοκόμοι, διπλωματούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών	32.943	51.733	18.790	57,0
324 Μαιές, διπλωματούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών	3.892	1.970	-1.922	-49,4
341 Επαγ/κή δραστηρ. σε χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, πωλήσεις	36.032	40.063	4.032	11,2
342 Εμπορευματομεσίτες, πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρ.	7.151	6.257	-894	-12,5
344 Ελεγκτές τελωνείων, εφορίας, συναφείς δημόσιες υπηρεσίες	4.828	12.079	7.250	150,2
345 Αξιωματικοί σωμάτων ασφαλείας & ιδιωτικοί αστυνομικοί	4.420	5.271	851	19,3
346 Κοινωνικοί λειτουργοί, πτυχιούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών	2.693	3.753	1.060	39,4
347 Διακοσμητές, εμπορικοί σχεδιαστές (μοντελίστες)	7.684	9.981	2.297	29,9
348 Εκφωνητές, μουσικοί, τραγουδιστές	9.472	7.141	-2.331	-24,6
349 Επαγγελματίες αθλητές και προπονητές	8.376	7.757	-619	-7,4
881 Μηχανοδηγοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3.502	3.275	-226	-6,5
01 Πρόσωπα μή δυνάμενα να καταταγούν	41.059	63.493	22.434	54,6
Σύνολο	898.797	1.098.336	199.539	22,2

Πίνακας Π-6.3: Μεταβολές απασχόλησης επαγγελματιών με βάση τα καθήκοντά τους

Επαναλαμβανόμενα γνωστικά	2000	2010	Μεταβολή	% Μεταβ.
343 Γραμματείς διοικήσεων, βοηθοί νομικών, συναφή επαγγ.	59.096	107.001	47.906	81,1
411 Στενογράφοι, δακτυλογράφοι, χειρ. μηχ. με πληκτρολ.	94.606	112.968	18.362	19,4
412 Υπάλληλοι λογιστηρίου & συναφή επαγγέλματα	39.254	47.904	8.649	22,0
413 Υπάλληλοι καταγραφής υλικών & υπηρεσιών μεταφορών	34.061	44.757	10.696	31,4
414 Ταχυδρομικοί & υπάλληλοι διαλογής αλληλογραφίας	8.597	12.966	4.369	50,8
415 Υπάλληλοι βιβλιοθηκών & συναφή επαγγέλματα	1.725	12.899	11.174	647,8
419 Λοιποί υπάλληλοι γραφείου	197.042	148.987	-48.056	-24,4
421 Ταμίες, ταμειολογιστές & συναφή επαγγέλματα	54.830	57.275	2.445	4,5
422 Πράκτορες στοιχημάτων & κρουπιέρηδες	6.652	7.094	442	6,7
423 Υπάλληλοι ταξιδιωτικών γραφείων & υποδοχής πελατών	17.094	23.874	6.779	39,7
424 Χειριστές τηλεφωνικών κέντρων	5.984	10.638	4.654	77,8
512 Εισπράκτορες μεταφορικών μέσων	2.374	1.871	-502	-21,2
Σύνολο	521.315	588.234	66.919	12,8

Πίνακας Π-6.4: Μεταβολές απασχόλησης επαγγελματιών με βάση τα καθήκοντά τους

Επαναλαμβανόμενα Χειρωνακτικά	2000	2010	Μεταβολή	% Μεταβ.
611 Καλλιεργητές δημητριακών και ρυζιού	15.324	26.978	11.654	76,1
612 Βαμβακοκαλλιεργητές	20.979	8.232	-12.747	-60,8
613 Καπνοκαλλιεργητές	53.642	20.318	-33.324	-62,1
614 Καλλιεργητές κηπευτικών, ανθέων και φυτωρίων	18.039	30.199	12.160	67,4
615 Λοιποί γεωργοί ετήσιας καλλιέργειας	4.571	2.473	-2.098	-45,9
621 Καλλιεργητές ελαιοδένδρων	27.708	54.449	26.740	96,5
622 Καλλιεργητές εσπεριδοειδών	7.142	7.820	678	9,5
623 Καλλιεργητές λοιπών οπωροφόρων δένδρων	25.140	35.490	10.351	41,2
624 Καλλιεργητές αμπέλων και σταφιδάμπελων	10.269	15.128	4.859	47,3
631 Γεωργοί πολυκαλλιεργητές	399.504	196.068	-203.436	-50,9
641 Αγελαδοτρόφοι	3.277	6.182	2.905	88,6
642 Προβατοτρόφοι και αιγοτρόφοι	45.251	34.496	-10.756	-23,8
643 Χοιροτρόφοι	893	1.409	517	57,9
644 Πτηνοτρόφοι	2.808	1.509	-1.299	-46,3
645 Λοιποί ειδικευμένοι κτηνοτρόφοι π.δ.κ.α.	2.989	4.807	1.818	60,8
646 Κτηνοτρόφοι μικτών κτηνοτροφικών εκμετ.	6.060	3.725	-2.335	-38,5
647 Ειδικευμένοι γεωργοκτηνοτρόφοι μικτών εκμεταλλεύσεων	41.777	42.481	703	1,7
651 Δασοκόμοι, υλοτόμοι & συναφή επαγγέλματα	4.558	3.668	-890	-19,5
661 Αλιείς θαλάσσης και εσωτερικών υδάτων	9.761	11.753	1.992	20,4
662 Ειδικευμένοι καλλιεργειών ιχθύων-υδρόβιων ειδ.	853	2.197	1.343	157,5
671 Επαγγελματίες κυνηγοί & παγιδευτές θηραμάτων	0	0	0	0,0
721 Κτίστες	56.274	46.233	-10.041	-17,8
756 Τυπογράφοι & συναφή επαγγέλματα	15.601	13.466	-2.135	-13,7
761 Σφαγείς, επεξεργαστές αλιευμάτων	2.535	2.387	-148	-5,8
762 Αρτοποιοί, ζαχαροπλάστες	38.420	34.719	-3.701	-9,6
763 Παρασκευαστές γαλακτοκομικών προϊόντων	2.074	2.911	837	40,4
764 Άλλοι τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, ποτών & καπνού	3.321	1.480	-1.841	-55,4
765 Τεχνίτες πρώτης επεξεργ. καπνού & παρ. προϊόντων καπνού	3.393	723	-2.669	-78,7
771 Επιπλοποιοί	20.793	18.013	-2.780	-13,4
772 Τεχνίτες επεξεργ. ξύλου-ρυθμιστές-χειρ. ξυλουργ. μηχανών	541	869	327	60,5
781 Τεχνίτες υφαντουργίας	5.762	879	-4.883	-84,7
782 Ράφτες και πιλοποιοί	9.012	9.137	125	1,4
783 Γουνοποιοί	5.102	3.148	-1.954	-38,3
784 Κατασκευαστές προτύπων, κόπτες υφασμάτων κ.α.	4.803	2.773	-2.029	-42,3
785 Γαζωτές, κεντητές	42.987	12.939	-30.048	-69,9
786 Τεχνίτες ταπετσαριών	5.968	5.310	-658	-11,0
787 Τεχνίτες βυρσοδεψίας, επεξ. δερμάτων & γυνών	923	620	-303	-32,9
788 Υποδηματοποιοί & κατασκευαστές ειδών από δέρμα	5.229	2.967	-2.262	-43,3
811 Χειριστές εγκαταστάτες. ορυχείων & επεξεργ. μεταλλευμ.	3.552	3.570	17	0,5
812 Χειριστές εγκαταστάσεων μεταλλουργίας	4.365	4.533	168	3,8
813 Χειρ. εγκατ. υαλουργίας, κεραμ. & συναφών βιομηχανιών	1.815	1.605	-210	-11,6
814 Χειριστές εγκαταστάσεων επεξεργασίας ξύλου	417	1.010	593	142,2
815 Χειρ. εγκαταστάσεων χαρτοπολτού, χαρτοποιίας,	773	1.072	299	38,7
816 Χειριστές εγκαταστάσεων χημικής επεξεργασίας	5.308	4.623	-685	-12,9
817 Χειριστές εγκαταστάτες παραγωγής ενέργειας κ.α	1.644	3.049	1.405	85,5
818 Χειριστές βιομηχανικών ρομπότ	0	200	200	
821 Χειριστές εργαλειομηχανών παραγ, επεξ. μεταλ. Προϊόντων	6.563	11.618	5.054	77,0
822 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων τσιμέντου, κ.α	4.855	3.441	-1.414	-29,1
831 Χειρ. μηχανών παραγ. φαρμακ., καλλυντ. πρ. & απορρυπαντ.	2.326	2.179	-146	-6,3
832 Χειρ. μηχ. παραγωγής πυρομαχικών-εκρηκτικών υλών	533	444	-89	-16,7
833 Χειρ. μηχ. φινιρίσματος, επιμετάλλωση, επίχριση μετ. πρ.	2.729	1.705	-1.023	-37,5

(συνέχεια)				
Επαναλαμβανόμενα Χειρωνακτικά	2000	2010	Μεταβολή	% Μεταβ.
834 Άλλοι χειριστές μηχανών παραγωγής χημικών προϊόντων	947	1.049	102	10,8
835 Χειριστές μηχ. παραγωγής πρ/ντων ελαστικού & πλαστικού	9.210	5.526	-3.683	-40,0
841 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων ξύλου	2.028	2.911	884	43,6
842 Χειριστές εκτυπωτικών μηχ/των, μηχ. βιβλιοδεσίας & παραγ.	3.381	3.157	-224	-6,6
851 Χειριστές μηχ. προπαρ. υφαντ. ινών, πλεκτικών μηχανών	7.305	1.233	-6.072	-83,1
852 Χειριστές μηχ. αποχρ/σμού-βαφής, φινιρίσματος υφαντ. πρ.	2.352	1.425	-926	-39,4
853 Χειρ. πλυντηρίων-στεγνοκαθαριστηρίων, πρεσών σιδερώμ.	8.330	5.076	-3.254	-39,1
854 Χειριστές μηχανών προπαρασκευής γούνας και δέρματος	361	241	-120	-33,2
855 Χειριστές μηχ. υποδ/ποιίας-κατασκ.ειδών αποσκευής & κ.α.	3.314	1.784	-1.530	-46,2
859 Χειριστές .μηχ. υφαν/ργίας-παραγ.ειδών (δέρμα-γούνα)	313	199	-114	-36,4
861 Χειριστές μηχανών επεξεργασίας κρεάτων και ψαριών	2.289	3.357	1.068	46,7
862 Χειριστές μηχανών παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων	2.393	2.685	292	12,2
863 Χειριστές μηχανών αρτοποιίας, ζαχαροπλαστικής	2.605	4.607	2.002	76,8
864 Χειριστές μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής	5.450	5.856	406	7,4
865 Χειριστές μηχανημάτων ποτοποιίας και ζυθοποιίας	894	1.768	874	97,8
866 Χειριστές μηχ. επεξ/σίας καπνού-παραγ.πρ/ντων καπνού	2.003	749	-1.254	-62,6
871 Συναρμολογητές-εφαρμοστές μηχανημάτων και μηχανών	2.861	2.129	-731	-25,6
872 Συναρμολογητές-εφαρμοστές ηλεκ/γικού-ηλεκτρον. εξοπλ.	3.679	3.323	-356	-9,7
873 Άλλοι συναρμολογητές	2.791	2.142	-649	-23,2
874 Άλλοι χειριστές μηχανών π.δ.κ.α.	5.900	8.830	2.930	49,7
921 Ανειδίκευτοι αγρεργάτες, αλιεργάτες & συναφή επαγγέλματα	12.846	35.870	23.023	179,2
931 Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων & κατασκευών	27.313	30.932	3.619	13,3
932 Ανειδίκευτοι εργάτες μεταποιητικών βιομηχανιών	13.371	26.017	12.646	94,6
933 Φορτοεκφορτωτές, λιμενεργάτες, αχθοφόροι	26.730	23.438	-3.292	-12,3
Σύνολο	1.106.829	881.312	-225.517	-20,4

Πίνακας Π-6.5: Μεταβολές απασχόλησης επαγγελματιών με βάση τα καθήκοντά τους

Μη επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά & παροχής υπηρεσιών	2000	2010	Μεταβολή	% Μεταβ.
322 Τεχνικοί βοηθοί ιατρικής & συναφών προς την ιατρική	9.408	18.678	9.269	98,5
331 Βοηθ. διδακτικό προσωπικό προσχολικής & ειδικής εκπ.	3.557	6.593	3.036	85,4
332 Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό π.δ.κ.α.	6.644	5.439	-1.205	-18,1
511 Ταξιδιωτικοί συνοδοί, φροντιστές & ξεναγοί	4.098	4.125	26	0,6
513 Διαχειριστές, οικονόμοι, αρχιθαλαμηπόλοι	4.220	4.502	282	6,7
514 Μάγειροι	29.918	46.630	16.712	55,9
515 Σερβιτόροι	109.035	112.878	3.844	3,5
516 Απασχ. στην παροχή προσωπικής φροντίδας & συν. επαγ	37.772	46.152	8.380	22,2
517 Κομμωτές, κουρείς, αισθητικοί & συναφή επαγγέλματα	28.618	42.068	13.450	47,0
519 Λοιποί απασχ/μενοι παροχής προσωπικών υπηρεσιών	3.343	3.207	-136	-4,1
521 Πυροσβέστες	9.644	12.187	2.543	26,4
522 Αστυνομικοί	44.062	42.871	-1.192	-2,7
523 Λοιποί απασχολούμενοι παροχής υπηρεσιών προστασίας	11.701	21.551	9.850	84,2
531 Μοντέλα επίδειξης μόδας (μανεκέν)	0	549	549	0,0
532 Πωλητές σε καταστήματα	233.529	286.157	52.629	22,5
533 Πωλητές σε παιθριους πάγκους και αγορές	11.861	24.081	12.220	103,0
711 Μεταλλωρύχοι, λατόμοι κ.π.α.ε.	4.242	1.384	-2.858	-67,4
712 Λιθοκόπτες & λιθοξόοι	7.813	6.429	-1.384	-17,7
722 Σκυροκονιαστές & τεχν. κατασκευής μωσαϊκών δαπέδων	38.577	33.385	-5.192	-13,5
723 Ξυλουργοί & μαραγκοί	29.732	20.119	-9.613	-32,3
724 Τεχν. ανέγερσης, συντ/σης κτιρίων-άλλων δομ. έργων	7.377	9.855	2.477	33,6
725 Αμμοκονιαστές, γυψοτεχνίτες & συναφή επαγγέλματα	17.438	21.469	4.031	23,1
726 Υδραυλικοί και εγκαταστάτες σωληνώσεων	32.102	32.054	-49	-0,2
727 Ηλεκτρ/γοι εγκ/σεων-συναφείς ηλεκτρ/γικές εργασίες	18.394	30.727	12.334	67,1
728 Άλλοι τεχν. αποπεράτωσης κτιρίων & άλλων δομ. έργων	28.285	34.664	6.379	22,6
729 Ελαιοχρωματιστές, βαφείς, στιλβωτές, καθαριστές, κ.α.	34.014	43.989	9.974	29,3
731 Χύτες & κατασκευαστές τύπων & πυρήνων μεταλλουργ.	737	64	-673	-91,3
732 Συγκολλητές & φλογοκόπτες μετάλλων	12.797	8.915	-3.881	-30,3
733 Τεχν. κατασκ. εγκ/σης-επισκευής ειδών φύλλων μετάλ.	11.756	10.264	-1.492	-12,7
734 Τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών & συν. επαγγ.	4.888	7.279	2.391	48,9
735 Σιδηρουργοί, κατασκευαστές εργαλείων & συν. επαγγ.	36.327	31.145	-5.182	-14,3
741 Μηχανικοί, εφαρμοστές αυτ/των οχημάτων & μοτοσυκ.	44.835	39.657	-5.178	-11,5
742 Μηχανικοί-εφαρμοστές κινητήρων αεροσκαφών	2.589	1.770	-820	-31,7
743 Μηχανικοί, εφαρμοστές γεωργικών ή βιομηχανικών μηχ.	14.000	15.564	1.564	11,2
744 Ηλεκτροτεχνίτες, εφαρμοστές, συντηρητές ηλεκτρ. Μηχ.	52.701	32.449	-20.252	-38,4
745 Εφαρμοστές, μηχ/κοί & συντ/τές ηλεκτ/κού εξοπλ.	8.701	6.303	-2.399	-27,6
746 Εγκατ., συντηρητές τηλεγρ/κού, τηλεφωνικού εξοπ.	3.403	2.921	-482	-14,2
747 Εγκατ., συντηρητές ηλεκτρ.-τηλεφ.-τηλεγρ. γραμμ.	8.397	6.793	-1.605	-19,1
751 Κατασ/στές, επισκ/στές ρολογιών, οργάνων ακριβείας	4.902	4.762	-139	-2,8
752 Κατασκευαστές & χορδιστές μουσικών οργάνων	146	96	-50	-34,1
753 Κοσμηματοποιοί & τεχνίτες πολυτίμων μετάλλων	5.900	2.135	-3.765	-63,8
754 Αγγειοπλάστες, τεχνίτες γυαλιού & συναφή επαγγέλματα	3.992	1.895	-2.097	-52,5
755 Χειροτέχνες ξύλου, υφάσματος, δέρματος, κ.α.	296	708	412	139,1
882 Οδηγοί αυτοκινούμενων οχημάτων	174.773	178.625	3.852	2,2
883 Χειρ. μηχανοκ/των αγροτικών, δασοκ. μηχ. εξοπλ.	648	526	-122	-18,8
884 Χειριστές χωματ/κών μηχαν & μηχαν. δομ. έργων	16.374	19.153	2.779	17,0
885 Χειρ. γερανών, γερανοφόρων, ανυψωτήρων, κ.α.	9.170	12.869	3.700	40,3
886 Ναυτικοί, πλήρωμα καταστρώματος & συν. επαγγ.	6.869	3.923	-2.946	-42,9
911 Πλανόδιοι πωλητές & συναφή επαγγέλματα	6.757	11.597	4.841	71,6
912 Στιλβωτές υποδ., προς. που ασκούν μικροϋπ. στο δρόμο	0	138	138	0,0
913 Οικιακοί βοηθοί, καθαριστές, πλύντες & συν. επαγγ.	110.165	173.778	63.614	57,7

(συνέχεια)				
Μη επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά & παροχής υπηρεσιών	2000	2010	Μεταβολή	% Μεταβ.
914 Επιστάτες, διαχειριστές κτιρίων, καθαριστές παραθύρων	3.167	4.434	1.268	40,0
915 Αγγελιοφόροι, αχθοφόροι, θυρωροί & συν. επαγγέλματα	19.833	22.560	2.726	13,7
916 Συλλέκτες απορριμμάτων, οδοκαθαριστές & συναφή επαγγέλματα	14.036	16.034	1.998	14,2
Σύνολο	1.343.544	1.528.102	184.558	13,7

Πίνακας Π-6.6: Μεταβολές απασχόλησης επαγγελματιών με βάση τα καθήκοντά τους

Μη επαναλαμβανόμενα αναλυτικά	2011	2016	Μεταβ.	% Μετ.
111 Μέλη των νομοθετικών σωμάτων, ανώτερα διοικητικά στελέχη & διευθύνοντες σύμβουλοι & γενικοί διευθυντές	1.008	1.772	764	75,8
112. Διευθύνοντες σύμβουλοι & γενικοί διευθυντές	6.580	3.518	-3.062	-46,5
211 Επαγγελματίες φυσικών επιστημών, γεωλόγοι & γεωφυσικοί	10.283	7.676	-2.607	-25,4
212 Μαθηματικοί, αναλογιστές & στατιστικοί	5.871	2.238	-3.633	-61,9
213 Επαγγελματίες επιστημών της ζωής	13.814	14.801	986	7,1
214 Μηχανικοί (εκτός ηλεκτρολόγων, τεχνολόγων)	43.232	49.090	5.858	13,5
215 Ηλεκτρολόγοι τεχνολόγοι μηχανικοί	19.770	19.148	-622	-3,1
216 Αρχιτέκτονες, τοπογράφοι, πολεοδόμοι & σχεδιαστές	24.272	21.067	-3.205	-13,2
241 Επαγγελματίες χρηματοοικονομικού τομέα	68.276	65.350	-2.926	-4,3
242 Επαγγελματίες διοίκησης	18.590	26.141	7.551	40,6
251 Σχεδιαστές & αναλυτές λογισμικού & εφαρμογών	14.863	10.226	-4.637	-31,2
252 Επαγγελματίες βάσεων δεδομένων	1.714	2.251	537	31,3
262 Βιβλιοθηκονόμοι, αρχειοφύλακες, έφοροι αρχαιοτήτων, μουσείων, αιθουσών έργων τέχνης	3.415	1.621	-1.793	-52,5
263. Επαγγελματίες του κοινωνικού & θρησκευτικού τομέα	34.072	24.582	-9.490	-27,9
264 Συγγραφείς, δημοσιογράφοι & γλωσσολόγοι	10.556	21.896	11.341	107,4
265 Καλλιτέχνες εν γένει	16.125	14.451	-1.674	-10,4
311 Τεχνικοί επιστημών φυσικής & μηχανικής	52.549	26.495	-26.054	-49,6
313 Τεχνικοί ελέγχου διαδικασίας	4.034	3.219	-814	-20,2
314 Τεχνικοί επιστημών της ζωής & συναφή επαγγέλματα	3.229	2.874	-355	-11,0
315 Ελεγκτές, τεχνικοί ναυσιπλοΐας & αεροπλοΐας	10.877	16.846	5.969	54,9
Σύνολο	363.131	335.262	-27.868	-7,7

Πίνακας Π-6.7: Μεταβολές απασχόλησης επαγγελματιών με βάση τα καθήκοντά τους

Μη επαναλαμβανόμενα διαδραστικά	2011	2016	Μεταβολή	% Μεταβ.
121 Διευθυντές επιχειρηματικών υπηρεσιών & διοίκησης	11.774	6.201	-5.573	-47,3
122 Διευθυντές πωλήσεων, μάρκετινγκ & ανάπτυξης	12.632	3.574	-9.058	-71,7
131 Διευθυντές παραγωγής γεωργίας, δασοκομίας, αλιείας	62	248	186	297,2
132 Διευθυντές επιχειρήσεων μεταποίησης	24.461	11.913	-12.548	-51,3
133, Διευθυντές υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφόρησης, επικοινων.	2.008	1.878	-129	-6,4
134 Διευθυντές επιχειρήσεων παροχής επαγγελματικών υπηρεσιών	10.692	9.971	-721	-6,7
141 Διευθυντές ξενοδοχείων & εστιατορίων	61.454	24.054	-37.399	-60,9
142 Διευθυντές επιχειρήσεων λιανικού & χονδρικού εμπορίου	31.791	35.304	3.513	11,1
143 Διευθυντές άλλων υπηρεσιών	7.622	6.015	-1.607	-21,1
221 Ιατροί	52.731	50.272	-2.459	-4,7
222 Νοσηλευτές & μαιές	5.421	14.898	9.477	174,8
223 Επαγγελματίες παραδοσιακής & συμπληρωματικής ιατρικής	738	652	-86	-11,7
224 Παραϊατρικά επαγγέλματα	263	1.626	1.364	519,3
225 Κτηνίατροι	2.914	3.410	496	17,0
226 Άλλοι επαγγελματίες τομέα υγείας	32.858	44.467	11.609	35,3
231 Διδακτικό προσωπικό ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων	16.377	14.914	-1.463	-8,9
232 Καθηγητές επαγγελματικής εκπαίδευσης	6.118	7.648	1.530	25,0
233 Καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	102.536	82.149	-20.386	-19,9
234 Δάσκαλοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης & νηπιαγωγοί	87.832	88.955	1.123	1,3
235 Άλλοι εκπαιδευτικοί	60.291	55.520	-4.771	-7,9
243 Επαγγελματίες σύμβουλοι πωλήσεων, μάρκετινγκ & δημοσίων σχέσεων	14.254	9.830	-4.423	-31,0
261 Επαγγελματίες νομικοί	54.825	45.979	-8.846	-16,1
312 Επόπτες ορυχείων, μεταποιητικών & κατασκ/τικών μονάδων	7.486	4.340	-3.146	-42,0
321. Τεχνικοί ιατρικής & φαρμακευτικής	11.037	11.350	312	2,8
331 Βοηθοί επαγγελματιών χρηματοοικονομικού & μαθηματικού κλάδου	33.712	52.205	18.493	54,9
332 Πράκτορες & μεσίτες αγοραπωλησιών	21.088	28.061	6.974	33,1
333 Πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις	5.638	8.348	2.710	48,1
335 Λειτουργοί & ελεγκτές ρυθμιστικών, εκτελεστικών κρατικών υπηρεσιών	15.020	11.780	-3.240	-21,6
342 Εργαζόμενοι στον τομέα αθλητισμού & σωματικής αγωγής	8.265	13.276	5.011	60,6
351 Τεχνικοί λειτουργιών & υποστήριξης χρηστών τεχνολογιών πληροφόρησης & επικοινωνίας	11.939	14.488	2.549	21,3
352 Τεχνικοί τηλεπικοινωνιών, εκπομπών ραδιοφώνου & τηλεόρασης	5.003	6.148	1.145	22,9
422 Υπάλληλοι πληροφόρησης πελατών	39.488	59.353	19.866	50,3
831 Μηχανοδηγοί & συναφή επαγγέλματα	2.256	1.536	-720	-31,9
01 Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	60.704	61.598	895	1,5
Σύνολο	821.286	791.961	-29.324	-3,6

Πίνακας Π-6.8: Μεταβολές απασχόλησης επαγγελματιών με βάση τα καθήκοντά τους

Επαναλαμβανόμενα γνωστικά	2011	2016	Μεταβ.	% Μεταβ.
334 Γραμματείς διοίκησης & ειδικευμένοι γραμματείς	45.813	38.931	-6.882	-15,0
341 Βοηθοί επαγ/τιών νομικού, κοινωνικού & θρησ/τικού τομέα	9.971	5.347	-4.624	-46,4
411 Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων	166.196	151.965	-14.230	-8,6
412 Γραμματείς γενικών καθηκόντων	36.820	44.644	7.824	21,2
413 Χειριστές μηχανών με ηλεκτρολόγιο	9.628	5.199	-4.430	-46,0
421 Ταμίες, εισπράκτορες & συναφή επαγγέλματα	45.323	32.997	-12.326	-27,2
431 Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων	37.659	24.966	-12.693	-33,7
432 Υπάλληλοι καταγραφής υλικών & υπηρεσιών μεταφορών	28.706	29.719	1.013	3,5
441 Άλλοι υπάλληλοι γραφείου	67.235	35.204	-32.032	-47,6
523 Ταμίες & υπάλληλοι έκδοσης εισιτηρίων	11.840	23.741	11.900	100,5
Σύνολο	459.192	392.713	-66.480	-14,5

Πίνακας Π-6.9: Μεταβολές απασχόλησης επαγγελματιών με βάση τα καθήκοντά τους

Επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά	2011	2016	Μεταβολή	% Μεταβ.
611 Καλλιεργητές κηπευτικών & φυτωρίων	374.588	319.681	-54.907	-14,7
612 Κτηνοτρόφοι	47.084	54.875	7.792	16,5
613 Γεωργό-κτηνοτρόφοι μεικτών εκμεταλλεύσεων	34.617	42.288	7.671	22,2
621 Δασοκόμοι, υλοτόμοι & συναφή επαγγέλματα	3.102	3.053	-49	-1,6
622 Αλιείς, κυνηγοί, παγιδευτές θηραμάτων	14.110	10.961	-3.149	-22,3
711 Κτίστες & συναφή επαγγέλματα	86.058	48.767	-37.290	-43,3
732 Τυπογράφοι & συναφή επαγγέλματα	10.099	10.853	754	7,5
751 Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων & συναφή επαγγέλματα	51.114	56.416	5.303	10,4
752 Τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου, επιπλοποιοί & συναφή επαγ.	21.018	13.756	-7.262	-34,5
753 Τεχνίτες ειδών ένδυσης & συναφή επαγγέλματα	33.038	19.555	-13.483	-40,8
754 Άλλοι τεχνίτες & συναφή επαγγέλματα	2.306	1.460	-847	-36,7
811 Χειριστές εγκαταστάσεων ορυχείων & εγκαταστάσεων επεξεργασίας μεταλλευμάτων	7.727	7.854	127	1,6
812 Χειριστές εξοπλισμού επεξεργασίας & φινιρίσματος μεταλλικών προϊόντων	4.960	3.127	-1.833	-37,0
813 Χειριστές εγκαταστάσεων & μηχανών παραγωγής χημικών & φωτογραφικών προϊόντων	9.707	3.847	-5.860	-60,4
814 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων από ελαστικό, πλαστικό, χαρτί & χαρτόνι	8.579	5.844	-2.735	-31,9
815 Χειριστές μηχανών παραγωγής κλωστοϋφαντουργικών, γούνινων & δερμάτινων προϊόντων	8.615	6.488	-2.127	-24,7
816 Χειριστές μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής & συναφών προϊόντων	17.152	14.502	-2.650	-15,4
817 Χειριστές εγκαταστάσεων επεξεργασίας ξύλου, χαρτοποιίας	2.187	1.514	-672	-30,7
818 Άλλοι χειριστές σταθερών εγκαταστάσεων & μηχανών	7.921	3.714	-4.206	-53,1
821 Συναρμολογητές (μονταδόροι)	4.013	2.478	-1.535	-38,2
921 Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας, αλιείας	32.235	34.203	1.969	6,1
931 Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών	28.869	16.173	-12.696	-44,0
932 Ανειδίκευτοι εργάτες μεταποίησης	14.891	26.824	11.933	80,1
933 Ανειδίκευτοι εργάτες μεταφορών & αποθήκευσης	27.416	15.846	-11.570	-42,2
Σύνολο	851.404	724.082	-127.322	-15,0

Πίνακας Π-6.10: Μεταβολές απασχόλησης επαγγελματιών με βάση τα καθήκοντά τους

Μη επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά & παροχής υπηρεσιών	2011	2016	Μεταβολή	% Μεταβ.
322. Βοηθοί επαγγελματιών νοσηλευτικής, μαιευτικής	56.347	39.785	-16.562	-29,4
323. Βοηθοί επαγγελματίες παραδοσιακής ιατρικής	0	0	0	0,0
324. Τεχνικοί & βοηθοί κτηνιάτρων	316	169	-147	-46,5
325 Άλλοι βοηθοί επαγγελματιών τομέα υγείας	9.801	12.773	2.972	30,3
343 Βοηθοί επαγγελματιών καλλιτεχνικού, πολιτιστικού τομέα & μαγειρικής	13.442	15.278	1.836	13,7
511 Ταξιδιωτικοί συνοδοί, εισπράκτορες & ξεναγοί	6.770	7.649	879	13,0
512 Μάγειροι	31.884	54.180	22.296	69,9
513 Σερβιτόροι & μπάρμεν	136.558	170.133	33.575	24,6
514 Κομμωτές/κομμώτριες, αισθητικοί & συναφή επαγγέλματα	44.695	30.253	-14.442	-32,3
515 Επόπτες καθαρισμού, φροντιστές κτιρίων & κατοικιών	15.982	13.940	-2.041	-12,8
516 Άλλοι απ/μενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	16.141	9.693	-6.448	-40,0
521 Πλανόδιοι πωλητές & πωλητές σε υπαίθριες αγορές	10.866	14.294	3.428	31,5
522 Πωλητές σε καταστήματα	471.083	407.969	-63.114	-13,4
524 Άλλοι πωλητές	27.660	23.899	-3.761	-13,6
531 Παιδοκόμοι & βοηθοί δασκάλων	5.979	12.613	6.634	111,0
532 Απ/μενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας τομέα υπηρεσιών υγείας	14.222	13.686	-537	-3,8
541 Απ/μενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας	88.198	87.798	-400	-0,5
712 Τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων & συναφή επαγγέλματα	71.495	44.222	-27.273	-38,1
713 Ελαιοχρωματιστές, βαφείς, καθαριστές & συναφή επαγγέλματα	32.620	15.815	-16.805	-51,5
721 Χύτες μετάλλων, συγκολλητές, ελασματοουργοί, τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών, σιδηρουργοί & συναφή επαγγέλματα	19.696	19.898	201	1,0
722 Σιδηρουργοί, κατασκευαστές εργαλείων & συναφή επαγγέλματα	37.534	21.951	-15.583	-41,5
723 Μηχανικοί & επισκευαστές μηχανημάτων	52.451	43.616	-8.836	-16,8
731 Χειροτέχνες	5.845	7.268	1.423	24,3
741 Εγκαταστάτες & επισκευαστές ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	59.419	47.452	-11.967	-20,1
742 Εγκαταστάτες & επισκευαστές ηλεκτρονικού & τηλεπικοινωνιακού εξοπλισμού	10.122	12.650	2.528	25,0
832 Οδηγοί αυτοκινήτων, μικρών φορτηγών & μοτοσικλετών	64.108	56.403	-7.705	-12,0
833 Οδηγοί φορτηγών & λεωφορείων	85.299	79.489	-5.811	-6,8
834 Χειριστές κινητού εξοπλισμού	30.899	22.531	-8.368	-27,1
835 Ναυτικοί-πλήρωμα καταστρώματος & συναφή επαγγέλματα	3.233	3.421	188	5,8
911 Καθαριστές & βοηθοί οικιών, ξενοδοχείων & γραφείων	152.623	111.011	-41.613	-27,3
912 Καθαριστές οχημάτων, παραθύρων & συναφή επαγγέλματα	4.977	10.047	5.070	101,9
941 Βοηθοί παρασκευής φαγητών	20.508	18.141	-2.367	-11,5
951. Πρόσωπα που παρέχουν μικροϋπηρεσίες στον δρόμο	926	1.854	929	100,3
961 Συλλέκτες απορριμμάτων	16.611	12.500	-4.111	-24,7
962. Άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες	10.893	16.216	5.323	48,9
Σύνολο	1.629.203	1.458.595	-170.607	-10,5

7. Επαγγέλματα και εκπαίδευση

7.1 Εισαγωγή

Η μέχρι στιγμής διερεύνηση των παραγόντων που επιδρούν στις εξελίξεις των επαγγελμάτων έχει επικεντρωθεί στη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες και στην τεχνολογία. Οι παράγοντες αυτοί επιδρούν κυρίως στο σκέλος της ζήτησης των επαγγελμάτων. Ωστόσο, είναι ευρέως αποδεκτό ότι οι εξελίξεις και η διάρθρωση των επαγγελμάτων επηρεάζονται και από το σκέλος της προσφοράς από την ύπαρξη και τη διαθεσιμότητα ανθρώπινου δυναμικού με συγκεκριμένα επαγγελματικά χαρακτηριστικά. Η δημιουργία θέσεων εργασίας σε συγκεκριμένα επαγγέλματα είναι ταυτόχρονα συνάρτηση και της διαθεσιμότητας ατόμων στα επαγγέλματα αυτά¹⁶⁶. Και αναμφίβολα, ο σημαντικότερος παράγοντας που συμβάλλει στη διαμόρφωση αυτών των επαγγελμάτων είναι η εκπαίδευση, στη γενική της μορφή, αλλά και στις τεχνικές της εκφάνσεις (συστήματα τεχνικής εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης). Είναι η λειτουργία της εκπαίδευσης που διαμορφώνει, σε σημαντικό βαθμό, το ανθρώπινο δυναμικό με συγκεκριμένα επαγγελματικά χαρακτηριστικά¹⁶⁷.

Στην ενότητα αυτή της μελέτης επιχειρείται η διερεύνηση της επίδρασης της εκπαίδευσης στα επαγγέλματα στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα. Αρχικά γίνεται αναφορά στις εξελίξεις του εκπαιδευτικού επιπέδου του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας, επικεντρώνοντας στα μεγέθη της προσφοράς, της ζήτησης και της ανεργίας κατά εκπαιδευτικό επίπεδο για το χρονικό διάστημα 2000-2016. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η διάρθρωση και η διαφοροποίηση των μεγεθών αυτών για το ίδιο χρονικό διάστημα, ώστε να αναδειχθούν σήμερα (2016) η διαθεσιμότητα ανθρώπινου δυναμικού με συγκεκριμένα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά, η αξιοποίησή του από το παραγωγικό σύστημα της χώρας και ο βαθμός μη αξιοποίησης κάτω κυρίως από τις επιδράσεις της οικονομικής κρίσης. Τέλος, σε μια προσπάθεια ανάδειξης της επίδρασης της εκπαίδευσης στις εξελίξεις των επαγγελμάτων παρουσιάζονται οι διαφορετικοί ρυθμοί μεταβολής της απασχόλησης στα επαγγέλματα, που διακρίνονται με βάση τα μερίδια

---

¹⁶⁶ Η αναγκαιότητα της δημιουργίας «καλών θέσεων εργασίας», που αξιοποιούν το ανθρώπινο δυναμικό με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα σε μια οικονομία, έχει επισημανθεί (Cedefop, 2015: 18) ότι είναι ιδιαίτερα σημαντική όχι μόνο γιατί αυτές παρέχουν υψηλές αποδοχές στους εργαζομένους, ενισχύοντας τη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες και κατά συνέπεια τη ζήτηση εργασίας, αλλά γιατί συμβάλλει στη μείωση των όποιων αναντιστοιχιών, ενισχύοντας περαιτέρω την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και τη βελτίωση της παραγωγικότητας. Είναι στις «καλές θέσεις εργασίας» που η πιο αποτελεσματική χρήση των δεξιοτήτων και η προσαρμογή στις τεχνολογικές εξελίξεις είναι πιο πιθανές, ενώ ταυτόχρονα η σταθερότητα της απασχόλησης που συνδέεται με αυτές μεγιστοποιεί τα αποτελέσματα των νέων δεξιοτήτων.

¹⁶⁷ Σε ένα τμήμα της σύγχρονης βιβλιογραφίας (Autor, 2008· Goldin and Katz, 2007 κ.α.) οι αναζητήσεις της επίδρασης της τεχνολογίας και της εκπαίδευσης στις εξελίξεις και στη διάρθρωση των επαγγελμάτων παρουσιάζονται σαν ένας αγώνας δρόμου.

αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που εντάσσονται σε αυτά για την πρώτη δεκαετία του αιώνα (2000-2010) και για την περίοδο 2011-2016.

7.2 Οι εξελίξεις στο εκπαιδευτικό επίπεδο του ανθρώπινου δυναμικού. Προσφορά, ζήτηση και ανεργία κατά εκπαιδευτικό επίπεδο

Η άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού, που χαρακτήριζε τις εξελίξεις της χώρας τις τελευταίες δεκαετίες, συνεχίστηκε ασφαλώς και την περίοδο 2000-2016.¹⁶⁸ Η βελτίωση αυτή αναμένεται σε περιόδους ανόδου της οικονομικής δραστηριότητας να διαμορφώνει συνθήκες ευχερέστερης πρόσβασης των ατόμων στη δομή της απασχόλησης και στην αγορά εργασίας, λειτουργώντας ταυτόχρονα και σαν ασπίδα προστασίας τις περιόδους της οικονομικής κρίσης. Όμως, το αν και κατά πόσο ισχύει κάτι τέτοιο συνδέεται άμεσα με τις απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος σε ανθρώπινο δυναμικό και με τη διαμόρφωση της σύνθεσης των απαιτήσεων αυτών.

Χρειάζεται ωστόσο να επισημανθεί ότι οι απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος επηρεάζονται, μέχρι ενός σημείου τουλάχιστον, και από το είδος και από τα χαρακτηριστικά του ανθρώπινου δυναμικού. Η προσφορά δηλαδή εργασίας ασκεί τις δικές της επιδράσεις στη ζήτηση. Και τούτο γιατί το ανθρώπινο δυναμικό, και ειδικότερα αυτό με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα και δεξιότητες, αναμένεται να επιδρά τόσο στη χρήση των νέων τεχνολογιών και των καινοτομιών όσο και σε ζητήματα οργάνωσης της παραγωγικής διαδικασίας. Ο βαθμός επίδρασης βεβαίως του ανθρώπινου δυναμικού στις απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος εξαρτάται τόσο από τη δομή του παραγωγικού συστήματος, τις τεχνολογικές εξελίξεις και τη διαμόρφωσή τους όσο όμως και από τις αντιλήψεις των εργοδοτών αναφορικά με τον ρόλο του ανθρώπινου δυναμικού στην οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας.

Στη διάρκεια της αναλυόμενης περιόδου (2000-2016) η προσφορά εργασίας συνολικά αυξήθηκε κατά 194.900 άτομα, οι απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος (ζήτηση εργασίας) μειώθηκαν κατά 397.400 άτομα και το αχρησιμοποίητο ανθρώπινο δυναμικό (ανεργία) αυξήθηκε κατά 592.300 άτομα.¹⁶⁹ Οι άνθρωποι πόροι που χρησιμοποιεί σήμερα (2016) το παραγωγικό σύστημα της χώρας είναι λιγότεροι κατά 400.000 άτομα περίπου σε σχέση με αυτές του 2000. Και αυτό παρέχει μόνο μία όψη του ζητήματος, καθώς στο μέγεθος αυτό δεν περιλαμβάνονται οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης (μερική και εκ περιτροπής απασχόληση), που αναδεικνύουν μια ακόμη διάσταση της μείωσης των χρησιμοποιούμενων ανθρώπινων πόρων.

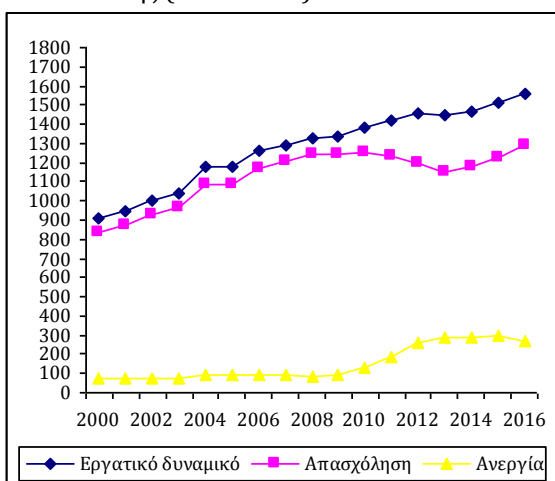
---

¹⁶⁸ Μια ένδειξη αυτής της ανόδου παρέχεται μέσα από το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, που το 2000 κάλυπταν το 12,3% του πληθυσμού άνω των 15 ετών, ποσοστό που διαμορφώθηκε στο 22,2% το 2016.

¹⁶⁹ Βλ. ΕΛΣΤΑΤ, χρονολογικές σειρές Έρευνας Εργατικού Δυναμικού.

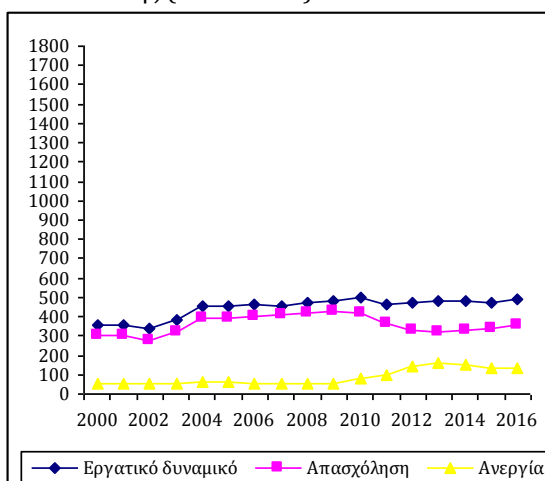
Αναφορικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο, η προσφορά ανθρώπινου δυναμικού με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα (απόφοιτοι ΑΕΙ, ΤΕΙ και άτομα με μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών) ήταν ανοδική για ολόκληρο το υπό ανάλυση χρονικό διάστημα (Διάγραμμα 7.1). Ανοδικά κινήθηκαν και οι απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος για ανθρώπινο δυναμικό με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα σε ολόκληρη την περίοδο (2000-2016) με περιορισμένη ωστόσο αύξηση, μέσα από διακυμάνσεις, την περίοδο της κρίσης (2008-2016). Στο προ της κρίσης διάστημα οι απαιτήσεις αυτές αυξήθηκαν με ελαφρά υψηλότερο ρυθμό (49,5%) από τον αντίστοιχο της προσφοράς (46,5%), με αποτέλεσμα την υποχώρηση της ανεργίας τους στο χαμηλότερο ποσοστό (6,3% το 2008) των τελευταίων ετών. Στην περίοδο της κρίσης η περιορισμένη αύξηση της ζήτησης για αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (3,2%) δεν κατόρθωσε να απορροφήσει την συνεχιζόμενη αύξηση της προσφοράς τους (17,3%) και οδήγησε σε σημαντική αύξηση της ανεργίας τους (ρυθμός αύξησης 228,8%), διαμορφώνοντας το ποσοστό ανεργίας τους σε υψηλό επίπεδο (17,5%) το 2016, σημαντικά ωστόσο χαμηλότερο, από το αντίστοιχο των αποφοίτων όλων των άλλων εκπαιδευτικών βαθμίδων (βλ. παρακάτω).

Διάγραμμα 7.1: Προσφορά, ζήτηση και ανεργία πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (2000-2016)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Διάγραμμα 7.2: Προσφορά, ζήτηση και ανεργία πτυχιούχων ανώτερης τεχνικής εκπαίδευσης (2000-2016)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Από ποιες όμως οικονομικές δραστηριότητες προέκυψαν οι απαιτήσεις για ανθρώπινο δυναμικό με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα; Οι κλάδοι της εκπαίδευσης (85,2%), των επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων (78%), της υγείας και κοινωνικής μέριμνας (62,9%), των τραπεζών και ασφαλειών (57,8%) και της δημόσιας διοίκησης (54%) είναι αυτοί που κατεξοχήν διαμόρφωσαν τις απαιτήσεις αυτές.¹⁷⁰ Οι κλάδοι αυτοί, στη μεγάλη τους πλειονότητα, εντάσσονται στο εγχώριο και μη διεθνοποιημένο τμήμα της ελληνικής οικονομίας, γεγονός που περιορίζει τη συμβολή των γνώσεων και των δεξιοτήτων στη βελτίωση της παραγωγικότητας και κατά

¹⁷⁰ Τα ποσοστά στις παρενθέσεις αφορούν το μερίδιο των αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στους συγκεκριμένους κλάδους το 2013, παρέχοντας μια ένδειξη της διαμόρφωσης των σχετικών απαιτήσεων.

συνέπεια και της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Στον αντίποδα, τις χαμηλότερες απαιτήσεις για ανθρώπινο δυναμικό με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα εμφάνισαν οι κλάδοι της γεωργίας, κτηνοτροφίας και αλιείας (2,9%), των ορυχείων – λατομείων (10%), των ξενοδοχείων – εστιατορίων (10%), της ύδρευσης – αποχέτευσης (12%) και των νοικοκυριών ως εργοδοτών (12,9%).

Ανοδική, μέσα από διακυμάνσεις, υπήρξε και η προσφορά αποφοίτων ανώτερης τεχνικής εκπαίδευσης (απόφοιτοι κολεγίων, δημόσιων και ιδιωτικών ΙΕΚ και άλλων μεταδευτεροβάθμιων τεχνικών σχολών), για ολόκληρο το χρονικό διάστημα (Διάγραμμα 4.2). Αυξημένες υπήρξαν και οι απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος για πτυχιούχους ανώτερης τεχνικής εκπαίδευσης κατά 39,3%, στην προ της κρίσης περίοδο αλλά μειωμένες κατά 16,1% την περίοδο της κρίσης (2008-2016). Στην προ της κρίσης περίοδο ο υψηλότερος ρυθμός αύξησης των απαιτήσεων (39,3%) σε σχέση με τον αντίστοιχο της προσφοράς (31,8%) οδήγησε σε περιορισμό της ανεργίας τους, που ωστόσο παρέμεινε σε υψηλό επίπεδο (10,8%) το 2008. Στο διάστημα της κρίσης η ραγδαία αύξηση της ανεργίας τους (ρυθμός αύξησης 163,9%) διαμόρφωσε τα ποσοστά τους στο 33,4% το 2013 και στο 27,7% το 2016.

Αθροιστικά οι απαιτήσεις για ανθρώπινο δυναμικό αποφοίτων των δύο υψηλότερων εκπαιδευτικών βαθμίδων κάλυπταν το 27,7% του συνόλου των απαιτήσεων το 2000, μερίδιο που αυξήθηκε σε 36% το 2008 και σε 44,3% το 2016. Πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι οι απαιτήσεις αυτές δεν αντικατοπτρίζουν με απόλυτο τρόπο τις πραγματικές ανάγκες του παραγωγικού συστήματος, λόγω της υψηλής αναντιστοιχίας εκπαίδευσης-απασχόλησης¹⁷¹, που το χαρακτηρίζει και του μεγάλου αριθμού ατόμων που απασχολούνται σε θέσεις εργασίας χαμηλότερων απαιτήσεων από τα εκπαιδευτικά τους προσόντα¹⁷². Ταυτόχρονα δεν υποδηλώνουν αναγκαστικά και τη βελτίωση των εργασιακών συνθηκών των απασχολουμένων, τόσο αναφορικά με τις αποδοχές τους όσο και με τη σταθερότητα της απασχόλησης και τις δυνατότητες διαμόρφωσης καριέρας. Η διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος, με την υψηλή παρουσία του πρωτογενούς τομέα, την περιορισμένη παρουσία κλάδων της μεταποίησης υψηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης και έντασης δεξιοτήτων και την κυριαρχία κλάδων των υπηρεσιών που

---

¹⁷¹ Υπάρχουν δύο μορφές αναντιστοιχίας εκπαίδευσης – απασχόλησης. Η κάθετη αναντιστοιχία, όπου η θέση εργασίας του ατόμου αντιστοιχεί σε χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης από αυτό που κατέχει και η οριζόντια αναντιστοιχία, όπου η θέση εργασίας του ατόμου δεν αντιστοιχεί στο αντικείμενο των σπουδών του. Η κάθετη αναντιστοιχία εκτιμάται μέσα από το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που δεν απασχολούνται στις τρεις πρώτες κατηγορίες της ISCO (01 ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη, 02 επαγγελματίες και 03 τεχνικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα). Στη χώρα μας η κάθετη αναντιστοιχία για το 2012 ανερχόταν σε 26,4% (έναντι 21% για το σύνολο της ΕΕ), αυξανόταν δε με ρυθμό 24,6% στο διάστημα 2001-2012 (ΚΑΝΕΠ, 2014).

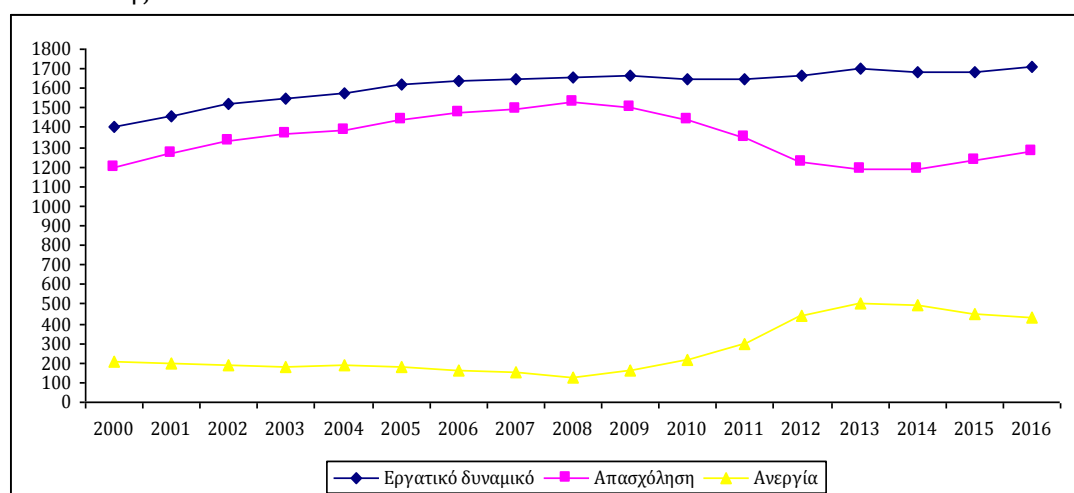
¹⁷² Σε εκτιμήσεις του Cedefop (2016) η Ελλάδα το 2014 καταλάμβανε την τρίτη θέση ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ με το υψηλότερο ποσοστό (47,3%) απασχολουμένων που θεωρούν ότι διαθέτουν υψηλότερες γνώσεις και δεξιότητες από αυτές που απαιτεί η θέση εργασίας στην οποία απασχολούνται.

απευθύνονται κυρίως προς τους καταναλωτές (κλάδοι χαμηλής επιχειρηματικότητας) διαμορφώνει μία υψηλή ζήτηση για ανθρώπινο δυναμικό μεσαίων και χαμηλών εκπαιδευτικών βαθμίδων.

Έτσι, οι απαιτήσεις για αποφοίτους λυκείου (Διάγραμμα 7.3), που συνιστούν την πολυπληθέστερη ως προς το εκπαιδευτικό της επίπεδο ομάδα απασχολούμενων, κάλυπταν το 2000 το 29,1% των συνολικών απαιτήσεων σε ανθρώπινο δυναμικό της χώρας, μερίδιο που διαμορφώθηκε στο 32,9% το 2008 και στο 34,5% το 2016. Οι απαιτήσεις αυτές παρουσίασαν άνοδο, κατά την προ της κρίσης περίοδο (27,9%) και σημαντική μείωση (16,4%) την περίοδο της κρίσης. Στην προ της κρίσης περίοδο η υψηλότερη αύξηση των απαιτήσεων για αποφοίτους λυκείου (27,9%) σε σχέση με την προσφορά τους (17,9%) μείωσε την ανεργία τους (7,7%) στο χαμηλότερο σημείο τους το 2008. Από εκεί μετά ωστόσο τα ποσοστά ανεργίας τους εκτινάχθηκαν στο 29,8% το 2013 και στο 25,4% το 2016¹⁷³.

Διάγραμμα 7.3: Προσφορά, ζήτηση εργασίας και ανεργία αποφοίτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης 2000-2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Υψηλές απαιτήσεις για αποφοίτους λυκείου διαμόρφωσαν οι κλάδοι των μεταφορών και αποθήκευσης (59%), των ξενοδοχείων - εστιατορίων (57,3%), των διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων (54,6%), του εμπορίου (54,3%), των τεχνών, της διασκέδασης και της ψυχαγωγίας (49,7%), της μεταποίησης (46%) και των ορυχείων - λατομείων (44,9%). Στον αντίποδα τις χαμηλότερες απαιτήσεις διαμόρφωσαν οι κλάδοι της εκπαίδευσης (10,6%), των επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων (20,1%) και της υγείας και κοινωνικής μέριμνας (30,1%)¹⁷⁴.

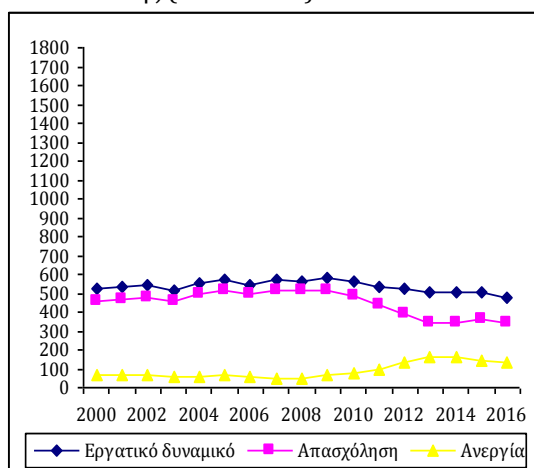
Διαφορετικές καταστάσεις αναδείχθηκαν στο ανθρώπινο δυναμικό που έχει αποφοιτήσει από χαμηλές εκπαιδευτικές βαθμίδες. Στους αποφοίτους

¹⁷³ Στο διάστημα της κρίσης (2008-2016) οι απώλειες θέσεων εργασίας που απασχολούσαν αποφοίτους λυκείων ξεπέρασαν τις τριακόσιες χιλιάδες (305.700), καλύπτοντας το 41% του συνόλου των θέσεων εργασίας που χάθηκαν.

¹⁷⁴ Και εδώ τα ποσοστά στις παρενθέσεις αφορούν στα μερίδια των αποφοίτων λυκείου στους κλάδους το 2013.

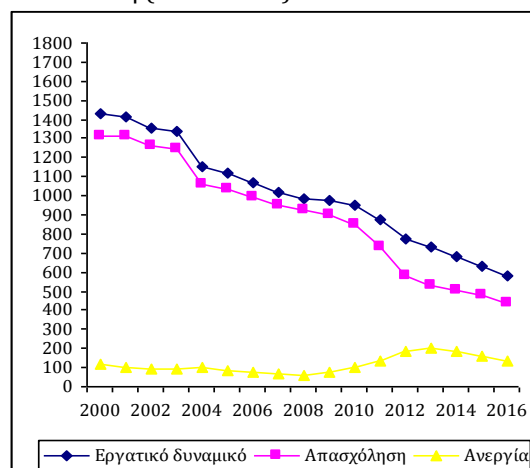
υποχρεωτικής εκπαίδευσης (απόφοιτοι γυμνασίου) η προσφορά εργασίας, στο προ της κρίσης διάστημα, εμφάνισε μέσα από διακυμάνσεις αύξηση κατά 7,9%, για να μειωθεί κατά 15,5% την περίοδο της κρίσης (Διάγραμμα 7.4). Ταυτόχρονα οι απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος για αποφοίτους υποχρεωτικής εκπαίδευσης αυξήθηκαν κατά 13,2%, στο προ της κρίσης διάστημα και μειώθηκαν κατά 33,4% την περίοδο της κρίσης. Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν σε μείωση της ανεργίας τους το πρώτο διάστημα, διαμορφώνοντας το σχετικό ποσοστό στο ιστορικά χαμηλότερο σημείο τους (7,9% το 2008), εκτινάσσοντάς το ωστόσο σε 32,8% και 27,4% τα έτη 2013 και 2016 αντίστοιχα¹⁷⁵. Οι οικονομικές δραστηριότητες που διαμόρφωσαν τις υψηλότερες απαιτήσεις για αποφοίτους υποχρεωτικής εκπαίδευσης ήταν τα ορυχεία και λατομεία (27,0%), τα νοικοκυριά ως εργοδότες (22,5%), η γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, (19,9%), η μεταποίηση (19,0%) και η ύδρευση – αποχέτευση (17,6%), ενώ στο αντίποδα εξαιρετικά περιορισμένες απαιτήσεις για ανθρώπινο δυναμικό με αυτά τα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά εμφάνισαν οι τράπεζες – ασφάλειες (1,0%), η εκπαίδευση (1,1%), οι επαγγελματικές επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (1,2%) και η υγεία και κοινωνική μέριμνα (4,2%).

Διάγραμμα 7.4: Προσφορά, ζήτηση και ανεργία αποφοίτων υποχρεωτικής εκπαίδευσης (2000-2016)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Διάγραμμα 7.5: Προσφορά, ζήτηση και ανεργία ατόμων χωρίς υποχρεωτική εκπαίδευση (2000-2016)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Αντίστροφη πορεία με αυτή των αποφοίτων των υψηλών εκπαιδευτικών βαθμίδων ακολούθησαν τα άτομα που δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση (άτομα που έχουν φοιτήσει για ένα χρόνο στο γυμνάσιο, απόφοιτοι δημοτικού, απόφοιτοι μερικών τάξεων δημοτικού και άτομα που δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο)¹⁷⁶ (Διάγραμμα 7.5). Στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα

¹⁷⁵ Αυτά τα πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας των κατηγοριών αυτών αναδεικνύουν και τις ιδιαίτερες δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν οι πολιτικές και τα προγράμματα μείωσης της ανεργίας τους. Σε δύο κυρίως λόγους οφείλονται οι δυσχέρειες αυτές. Πρώτον στη μεγάλη ηλικία της πλειονότητας των ατόμων αυτών και στην περιορισμένη συμμετοχή τους στα προγράμματα αυτά (βλ. ενδεικτικά Καραλής, 2013).

¹⁷⁶ Οι κατηγορίες αυτές συνθέτουν τους οργανικά και λειτουργικά αναλφάβητους, συνδέονται με τη σχολική διαρροή και, ενώ σε προγενέστερες χρονικές περιόδους

(2000-2016) η προσφορά εργασίας τους παρουσίασε σημαντική μείωση κατά 59,4%, ως αποτέλεσμα τόσο της απομάκρυνσής τους από το παραγωγικό δυναμικό της χώρας λόγω ηλικίας όσο όμως (σε πιο περιορισμένη κλίμακα) και λόγω άλλων κοινωνικών και καθαρά οικονομικών διεργασιών¹⁷⁷. Υψηλότερη ωστόσο μείωση (66,4%) παρουσίασαν οι απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος για αποφοίτους αυτών των εκπαιδευτικών βαθμίδων, στο ίδιο χρονικό διάστημα, με αποτέλεσμα τον υψηλό ρυθμό αύξησης της ανεργίας τους, ειδικότερα την περίοδο της κρίσης (132,4%), γεγονός που διαμόρφωσε το ποσοστό ανεργίας τους στο 23,9% το 2016. Παρά τον χαμηλό τεχνολογικό εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας και του παραγωγικού της συστήματος, οι απαιτήσεις του σε ανθρώπινο δυναμικό χαμηλών εκπαιδευτικών προσόντων περιορίστηκαν σημαντικά. Οι θέσεις εργασίας που απαιτούν ανθρώπινο δυναμικό με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα φαίνεται να μειώνονται ταχύτερα από ότι το ανθρώπινο δυναμικό με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Οι οικονομικές δραστηριότητες που απορρόφησαν άτομα χωρίς υποχρεωτική εκπαίδευση ήταν η γεωργία, κτηνοτροφία και αλιεία (51,3%), η ύδρευση – αποχέτευση (27,6%), οι κατασκευές (23,8%), τα ορυχεία – λατομεία (18%), τα νοικοκυριά ως εργοδότες (17,4%) και τα ξενοδοχεία – εστιατόρια (17,1%).

Οι εξελίξεις στο πεδίο του ανθρώπινου δυναμικού την περίοδο 2000-2016 οδήγησαν σε μια αυξημένη συμμετοχή ατόμων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα, σε βάρος των ατόμων με χαμηλά. Τούτο ασφαλώς ήταν το αποτέλεσμα διεργασιών που έλαβαν χώρα τόσο μέσα στο παραγωγικό σύστημα όσο και στη κοινωνία γενικότερα. Η σχετικά ευχερέστερη πρόσβαση των ατόμων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα στην αγορά εργασίας και στη δομή της απασχόλησης γίνεται φανερή τόσο μέσα από τους υψηλότερους δείκτες συμμετοχής και απασχόλησής τους¹⁷⁸ όσο και μέσα από το μικρότερο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στην ολοκλήρωση των σπουδών τους και στην εξασφάλιση μιας θέσης εργασίας¹⁷⁹.

πλειοψηφούσαν οι γυναίκες, σήμερα η πλειονότητά τους αφορά άνδρες (βλ. ενδεικτικά Ευστράτογλου κ.ά., 2006).

¹⁷⁷ Το φαινόμενο του απογοητευμένου ανέργου, φαινόμενο που η επικράτησή του οδηγεί στη μείωση της προσφοράς εργασίας, αναμένεται να είναι πιο έντονο ανάμεσα στα άτομα με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα, καθώς τα άτομα αυτά αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσχέρειες στην εξεύρεση μιας θέσης εργασίας.

¹⁷⁸ Οι δείκτες απασχόλησης των ατόμων με βάση το εκπαιδευτικό τους επίπεδο ακολουθούν σε γενικές γραμμές μια ιεραρχική διάταξη, με τους αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να εμφανίζουν τους υψηλότερους (75,3 και 62,9 για τα έτη 2008 και 2016 αντίστοιχα) και τους αποφοίτους ανώτερης τεχνικής εκπαίδευσης (73,5 και 56,3), τους αποφοίτους λυκείου (55,0 και 43,5) για τα ίδια έτη καθώς και τους αποφοίτους των άλλων βαθμίδων να κινούνται ακόμη χαμηλότερα. Ωστόσο, καθώς οι δείκτες αυτοί αφορούν άτομα άνω των 15 ετών εμπεριέχουν και την επίδραση του παράγοντα ηλικία, χωρίς ωστόσο αυτό να αλλοιώνει την ιεραρχική διάταξη.

¹⁷⁹ Εκτιμήσεις της Eurostat αναφέρουν ότι για το 2009 οι πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα χρειάζονταν κατά μέσο όρο 12,2 μήνες για να ενταχθούν στην απασχόληση μετά την αποφοίτησή τους (έναντι 5,1 μηνών του μέσου όρου της ΕΕ), 13,9 μήνες οι απόφοιτοι ανώτερης τεχνικής εκπαίδευσης και λυκείου και 15,1

7.3 Διάρθρωση του ανθρώπινου δυναμικού κατά εκπαιδευτικό επίπεδο

Η παρακολούθηση των εξελίξεων της ανόδου του εκπαιδευτικού επιπέδου του ανθρώπινου δυναμικού ολοκληρώνεται μέσα από την ανάδειξη της διαχρονικής του διάρθρωσης σε ολόκληρο το υπό ανάλυση χρονικό διάστημα (Διάγραμμα 4.6). Η συνεχιζόμενη άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού, σε συνδυασμό με τη μείωση της σχολικής διαρροής,¹⁸⁰ διαμόρφωσε τους όρους της αυξημένης συμμετοχής στην προσφορά και στη ζήτηση εργασίας των αποφοίτων των υψηλών εκπαιδευτικών βαθμίδων σε βάρος των αποφοίτων των χαμηλών εκπαιδευτικών βαθμίδων.

Στην προσφορά εργασίας (Διάγραμμα 7.6Α) το μερίδιο των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκε από 19,6% το 2000 σε 32,4% το 2016, ενώ των αποφοίτων ανώτερης τεχνικής εκπαίδευσης από 7,8% σε 10,2% για τα αντίστοιχα έτη. Ταυτόχρονα, οι απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος σε ανθρώπινο δυναμικό (ζήτηση εργασίας) με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα αυξήθηκαν τόσο για τους αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (από 20,3% το 2000 σε 34,7% το 2016). Η σημαντική αύξηση των αποφοίτων των υψηλών εκπαιδευτικών βαθμίδων αποτελεί κοινή εξέλιξη στο σύνολο σχεδόν των αγορών εργασίας στις χώρες της ΕΕ τις τελευταίες δεκαετίες.¹⁸¹ Αυτό που διαφοροποιεί τις εξελίξεις στις χώρες αυτές αφορά στις μεταβολές στους αποφοίτους των ενδιάμεσων και χαμηλών εκπαιδευτικών βαθμίδων και κατ' επέκταση και των επαγγελματιών που συνδέονται με αυτούς.¹⁸² Οι εξελίξεις στα πεδία της προσφοράς και της ζήτησης ανθρώπινου δυναμικού με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα δεν κατόρθωσαν να περιορίσουν τη συμμετοχή των ατόμων αυτών στην ανεργία, όπου στην περίπτωση των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κυμάνθηκε από 14,3% το 2000 σε 24,6% το 2016 (Διάγραμμα 7.6Γ), αναδεικνύοντας τόσο τη σφοδρότητα της οικονομικής κρίσης όσο και τις δυσχέρειες του ανθρώπινου δυναμικού με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα να ενταχθεί στην απασχόληση. Οι απόφοιτοι τεχνικής εκπαίδευσης συμμετείχαν με υψηλότερα μερίδια στην ανεργία, σε σχέση με τα αντίστοιχα τους στην απασχόληση, που διαμορφώθηκαν σε 10,8% και 12,2% για τα έτη 2000 και 2016 αντίστοιχα. Όσο και για τους αποφοίτους ανώτερων τεχνικών σχολών από 7,4% σε 9,6% τα αντίστοιχα έτη (Διάγραμμα 7.6Β).

μήνες οι απόφοιτοι των χαμηλότερων εκπαιδευτικών βαθμίδων (ΚΑΝΕΠ, 2014). Οι χρονικές αυτές περιόδους για την Ελλάδα αναμένεται να έχουν επιμηκυνθεί σημαντικά την περίοδο της κρίσης.

¹⁸⁰ Στο επίπεδο της σχολικής διαρροής η Ελλάδα ήδη από το 2013 έχει καλύψει τον ευρωπαϊκό στόχο για το 2020 (μείωση της διαρροής στο 10%), έχοντας θέσει ως νέο στόχο τον περιορισμό της κάτω από το 9%.

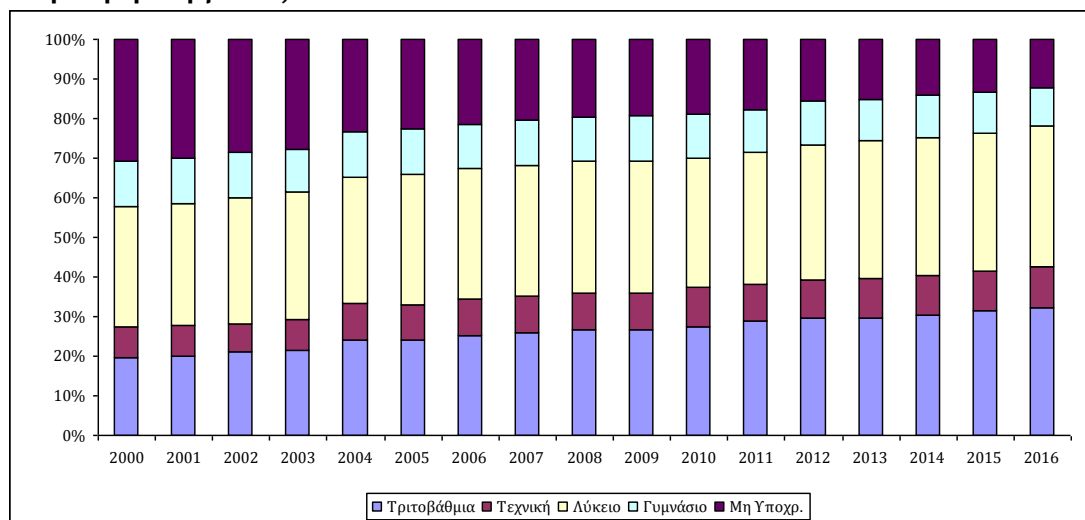
¹⁸¹ Βλ. ενδεικτικά Oesch (2013) και στην εκεί παρουσιαζόμενη βιβλιογραφία.

¹⁸² Στις κατηγορίες αυτές οι επιδράσεις των ρυθμίσεων και των πολιτικών στις αγορές εργασίας αναμένεται να είναι περισσότερο έντονες.

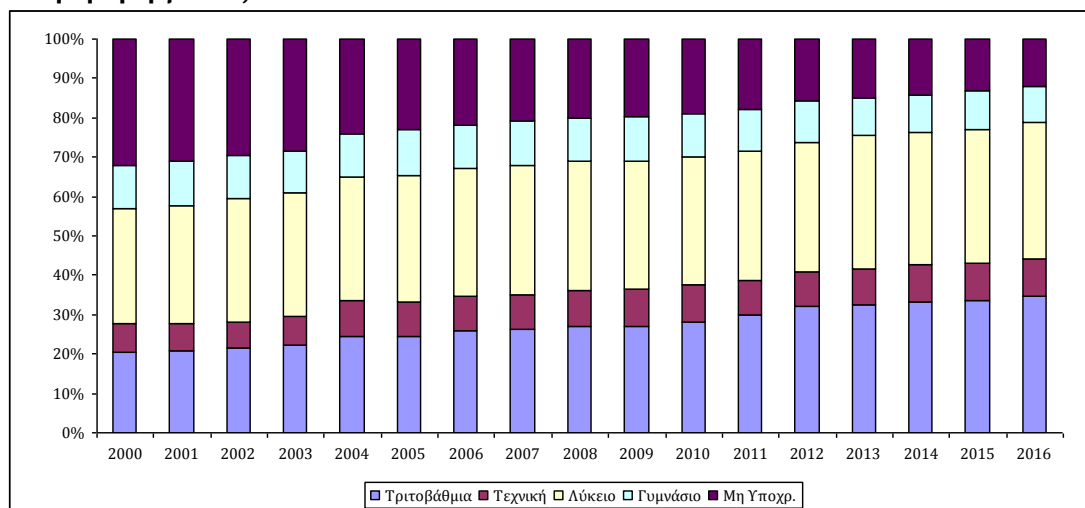
Οι εξελίξεις στο ανθρώπινο δυναμικό με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα λειτούργησαν σε βάρος του ανθρώπινου δυναμικού με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα (απόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης, άτομα που δεν την έχουν ολοκληρώσει). Η συμμετοχή των αποφοίτων υποχρεωτικής εκπαίδευσης στην προσφορά εργασίας παρουσίασε περιορισμένη μείωση (από 11,3% το 2000 σε 9,9% το 2016), ενώ στα άτομα χωρίς υποχρεωτική εκπαίδευση ιδιαίτερα μεγάλη (από 30,9% σε 12%).

Διάγραμμα 7.6: Διαχρονική διάρθρωση προσφοράς, ζήτησης εργασίας και ανεργίας κατά εκπαιδευτικό επίπεδο (2000-2016)

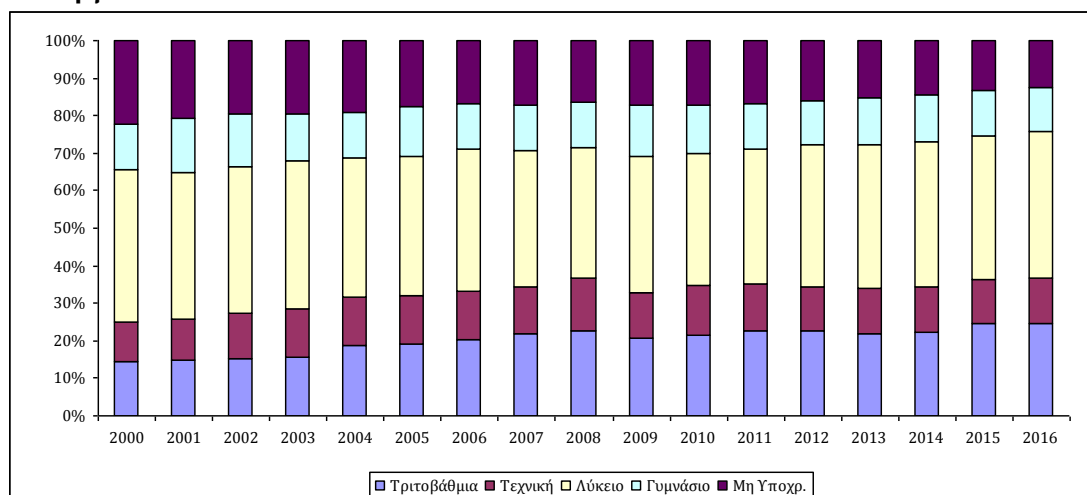
A. Προσφορά Εργασίας

B. Ζήτηση Εργασίας

Γ. Ανεργία

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία του συγγραφέα)

Μείωση ωστόσο παρουσίασε και η συμμετοχή τους στις απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος με τους αποφοίτους της υποχρεωτικής εκπαίδευσης να περιορίζονται από 11,2% το 2000 σε 9,3% το 2016, μερίδιο που στα άτομα χωρίς υποχρεωτική εκπαίδευση συρρικνώθηκε από 32% το 2000 σε 11,9% το 2016.

Αποτέλεσμα τούτων υπήρξε η μείωση της συμμετοχής τους και στην ανεργία, από 12,2% σε 11,7% για τους πρώτους και από 22,2% σε 12,5% για τους δεύτερους, τα έτη 2000 και 2016 αντίστοιχα, διαμορφώνοντας ωστόσο υψηλότερα μερίδια συμμετοχής στην ανεργία συγκριτικά με τα αντίστοιχα της απασχόλησής τους. Κατά παρόμοιο τρόπο, η μεγαλύτερη μείωση της απασχόλησης των ατόμων με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα, σε σχέση με τα άτομα με υψηλά, συνιστά κοινή εξέλιξη στο σύνολο σχεδόν των αγορών εργασίας στις χώρες της ΕΕ, γεγονός που αποδίδεται πρώτον στο ότι τα άτομα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα μπορούν να κάνουν εργασίες που απαιτούν χαμηλότερα προσόντα (κάθετη αναντιστοιχία εκπαίδευσης-απασχόλησης) και δεύτερον στο ότι οι επιχειρήσεις σε περιόδους ύφεσης διατηρούν, για ένα τουλάχιστον χρονικό διάστημα, στο δυναμικό τους τα άτομα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα (πολιτικές αποθησαύρισης της απασχόλησης), απολύοντας με μεγαλύτερη ευχέρεια τα άτομα με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα.¹⁸³

Οι απόφοιτοι λυκείου, ως ενδιάμεση εκπαιδευτική βαθμίδα, αύξησαν τη συμμετοχή τους στην προσφορά εργασίας από 30,4% το 2000 σε 35,5% το 2016 και στις απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος, από 29,1% το 2000 σε 34,5% το 2016 και περιόρισαν ελαφρά τη συμμετοχή τους στην ανεργία, από

¹⁸³ Με όρους των θεωριών των κατατμημένων αγορών εργασίας (βλ. ενδεικτικά Ευστράτογλου, 2000· Fine, 2009), τα άτομα με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα εντάσσονται συνήθως στο δευτερεύον (ή στα κατώτερα) τμήμα(τα) των αγορών εργασίας, συνιστώντας δευτερεύον εργατικό δυναμικό, εμφανίζοντας ταυτοχρόνως μεγαλύτερη κινητικότητα ανάμεσα στην απασχόληση και στην ανεργία. Για αναφορές στον υψηλό βαθμό κατάτμησης της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα, μεταξύ άλλων, βλ. Matsaganis (2013).

40,5% το 2001 σε 39% το 2016. Η συμμετοχή των αποφοίτων λυκείου στην ανεργία είναι αναλογικά υψηλότερη από τη συμμετοχή τους στην προσφορά και στη ζήτηση εργασίας για όλο το υπό ανάλυση χρονικό διάστημα, αναδεικνύοντας το ευάλωτο της θέσης τους μέσα στο παραγωγικό σύστημα της χώρας.

Συμπερασματικά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η βελτίωση του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού οδήγησε (και οδηγεί) ολοένα και περισσότερο σε αυξημένη προσφορά εργασίας ατόμων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Από την πλευρά του το παραγωγικό σύστημα της χώρας, παρά τη σημαντική τεχνολογική υστέρησή του, αξιοποιώντας την αυξανόμενη αυτή προσφορά, διαφοροποίησε τις απαιτήσεις του υπέρ των ατόμων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα και σε βάρος των ατόμων με χαμηλά. Αξιοποίησε δηλαδή την ύπαρξη και τη διαθεσιμότητα του ανθρώπινου δυναμικού με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα, το οποίο, με τη βοήθεια των υφιστάμενων εργασιακών σχέσεων, το ενέταξε στο παραγωγικό του δυναμικό. Τούτο δεν υποδηλώνει αναγκαστικά τη βελτίωση της θέσης των απασχολούμενων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα στην αγορά εργασίας, γιατί η τελευταία χαρακτηρίζεται από διαδικασίες χαμηλής αμοιβής της εργασίας, υψηλής ανακύκλωσης των εργαζομένων και μεγάλης επισφάλειας.¹⁸⁴ Οι εξελίξεις αυτές εντατικοποιήθηκαν την περίοδο της οικονομικής κρίσης, καθώς το βάρος της οικονομικής αναδιάρθρωσης και της ύφεσης της οικονομίας βάρυνε δυσανάλογα τα άτομα με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Καθώς όμως, όπως διαπιστώθηκε, το μεγαλύτερο τμήμα των απαιτήσεων για άτομα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα προερχόταν από κλάδους που εντάσσονταν στο εγχώριο και μη ανταγωνιστικό τμήμα της ελληνικής οικονομίας, η όποια βελτίωση της συμμετοχής τους στην αύξηση της παραγωγικότητας και στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας αναμένεται να είναι περιορισμένη.

7.4 Μεταβολές των επαγγελματιών και εκπαιδευτικό επίπεδο

Αναζητώντας την επίδραση της εκπαίδευσης πάνω στις μεταβολές της απασχόλησης στις αναλυτικές κατηγορίες των επαγγελματιών στις δύο αυτές χρονικές περιόδους διαμορφώθηκαν οι Πίνακες 7.5Α και 7.5Β. Τα επαγγέλματα έχουν ταξινομηθεί με βάση το ποσοστό των απασχολούμενων αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Επειδή το ποσοστό αυτό δεν παραμένει διαχρονικά σταθερό, λόγω ασφαλώς της συνεχιζόμενης αύξησης του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού, ως κριτήριο για την ταξινόμηση των επαγγελματιών χρησιμοποιήθηκε ο μέσος όρος των ποσοστών των ετών 2000 και 2010, και 2011 και 2016 αντίστοιχα.

Την πρώτη δεκαετία του νέου αιώνα τα επαγγέλματα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα (ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μεγαλύτερο του

---

¹⁸⁴ Η αύξηση αυτή της συμμετοχής των εργαζομένων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα δεν συνοδεύτηκε και από αύξηση του ελέγχου των εργαζομένων πάνω στις συνθήκες εργασίας τους. Τουναντίον, συνοδεύτηκε από μείωση του ελέγχου αυτού, αύξηση της ευελιξίας και της επισφάλειας, φαινόμενα ιδιαίτερα αυξημένα για τους νέους, που σε συνδυασμό με την απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων που τους αφορούν διαμόρφωσαν ένα ασφυκτικό και δυσμενές εργασιακό περιβάλλον.

50%) αυξήθηκαν κατά 46,2%, τα επαγγέλματα με ενδιάμεσα εκπαιδευτικά προσόντα (ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μεταξύ του 5% και του 50%) κατά 12,7%, ενώ τα επαγγέλματα με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα (ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης χαμηλότερο του 5%) μειώθηκαν κατά 11,6% (Πίνακας 7.5A).

Πίνακας 7.5A: Μεταβολές απασχόλησης επαγγελματιών με βάση το ποσοστό τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (2000-2010)

Επαγγέλματα	2000	2010	Μεταβολή	% Μεταβ.
Τριτοβάθμια >50,0% (45 επαγγέλματα)	678.004	991.078	313.074	46,2
Τριτοβάθμια 50,0-5,0% (66 επαγγέλματα)	1.724.683	1.943.877	219.194	12,7
Τριτοβάθμια <5,0% (98 επαγγέλματα)	1.697.254	1.501.019	-196.235	-11,6
Σύνολο	4.100.019	4.436.514	336.495	8,2

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Τόσο η κατεύθυνση των μεταβολών όσο και διαφορές ανάμεσα στους ρυθμούς μεταβολής είναι ιδιαίτερα μεγάλες και δεν μπορεί να θεωρηθούν τυχαίες. Μια ιεραρχική διάταξη των επαγγελμάτων, με βάση το εκπαιδευτικό τους επίπεδο, φαίνεται να αναδεικνύεται μέσα από τη σημαντική αύξηση των επαγγελματικών εκείνων δραστηριοτήτων που η άσκησή τους απαιτεί υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα, σε σχέση με τη μείωση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων που η άσκησή τους απαιτεί χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα, σε μια περίοδο μάλιστα ανάπτυξης της οικονομίας και γενικότερης αύξησης της απασχόλησης¹⁸⁵. Σε πολλές περιπτώσεις η σχέση εκπαιδευτικού επιπέδου και επαγγέλματος είναι καθοριστική, ενώ παράλληλα η παρουσία διάφορων κατηγοριών επαγγελμάτων ολοένα και πιο απαραίτητη για την αποτελεσματική λειτουργία του παραγωγικού συστήματος.

Την περίοδο της κρίσης (2011-2016) η ιεραρχική αυτή διάταξη φαίνεται να υποχωρεί, τουλάχιστον ως προς την έντασή της, χωρίς ωστόσο να εξαφανίζεται. Η κρίση επεκτείνεται σε ολόκληρο το φάσμα των επαγγελμάτων αναφορικά με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο, με διαφορετικούς ωστόσο ρυθμούς και ένταση. Τα επαγγέλματα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα (απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης άνω του 50%) μειώθηκαν κατά 6,8%, τα επαγγέλματα με ενδιάμεσα εκπαιδευτικά προσόντα (απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μεταξύ 5% και 50%), που συνιστούν και τη μεγαλύτερη κατηγορία, κατά 8,9%, ενώ εκείνα με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα (απόφοιτοι τριτοβάθμιας κάτω του 5%) κατά 16,6%, με ρυθμό δηλαδή υπερδιπλάσιο από τον αντίστοιχο των επαγγελμάτων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα (Πίνακας 7.5B).

¹⁸⁵ Ο ενδιάμεσος ρυθμός αύξησης των επαγγελμάτων που απαιτούν ενδιάμεσα εκπαιδευτικά προσόντα φαίνεται να ενισχύει περαιτέρω την ιεραρχική αυτή διάταξη των επαγγελμάτων.

Πίνακας 7.5B: Μεταβολές απασχόλησης επαγγελματιών με βάση το ποσοστό τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (2011-2016)

Επαγγέλματα	2011	2016	Μεταβολή	% Μεταβ.
Τριτοβάθμια > 50,0% (41 επαγγέλματα)	930.848	867.369	-63.479	-6,8
Τριτοβάθμια 50,0% -5,0% (58 επαγγέλματα)	2.233.138	2.034.636	-198.502	-8,9
Τριτοβάθμια <5,0% (26 επαγγέλματα)	960.231	800.609	-159.622	-16,6
Σύνολο	4.124.218	3.702.613	-421.604	-10,2

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Η επίδραση της εκπαίδευσης (του υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου) πάνω στις εξελίξεις των επαγγελμάτων γίνεται φανερή. Όπως επισημάνθηκε και σε άλλο σημείο της μελέτης, τα υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα χωρίς να διαμορφώνουν τις προϋποθέσεις μιας άμεσης και αποτελεσματικής πρόσβασης στην αγορά εργασίας και στη δομή της απασχόλησης, φαίνεται ωστόσο να διαμορφώνουν μια μορφή ασπίδας στις επιθέσεις της ανεργίας. Από τη στιγμή που τα άτομα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα εντάσσονται στην απασχόληση εμφανίζουν χαμηλότερες πιθανότητες να βρεθούν έξω από αυτή.¹⁸⁶

Δύο διαφορετικές ερμηνείες μπορεί να συνδεθούν με τις παραπάνω εξελίξεις: Η πρώτη υποστηρίζει ότι το παραγωγικό σύστημα της χώρας απαιτεί ανθρώπινο δυναμικό με ολοένα και περισσότερο υψηλές δεξιότητες, οι οποίες προσεγγίζονται μέσα από τα υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα των απασχολούμενων. Η οικονομία διέρχεται μια φάση αυξημένων απαιτήσεων για ανθρώπινο δυναμικό με υψηλές δεξιότητες και υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα (up skilling). Η δεύτερη ερμηνεία υποστηρίζει ότι το παραγωγικό σύστημα δεν χρειάζεται ανθρώπινο δυναμικό με ολοένα και περισσότερο υψηλές δεξιότητες, καθώς τα άτομα με υψηλές δεξιότητες και υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας που στο παρελθόν καταλάμβαναν άτομα με χαμηλές δεξιότητες. Είναι ωστόσο πολύ πιθανό να λειτουργούν ταυτόχρονα και παράλληλα και οι δύο αυτές διαδικασίες. Λαμβάνοντας υπόψη τον χαμηλό τεχνολογικό εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας, τον σχετικά περιορισμένο ρυθμό αύξησης των επενδύσεων κατά την προηγούμενη δεκαετία και τη σχεδόν πλήρη απουσία τους κατά την τρέχουσα δεκαετία, αλλά και τη διαρκή αύξηση του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού είναι περισσότερο πιθανό να ισχύει η δεύτερη ερμηνευτική προσέγγιση,¹⁸⁷ χωρίς ασφαλώς να αποκλείεται πλήρως η πρώτη.

¹⁸⁶ Για μια εκτίμηση των πιθανοτήτων αυτών στη χώρα μας σε μια πρόσφατη χρονική περίοδο βλ. Κρητικίδης (2014).

¹⁸⁷ Μια σημαντική επισήμανση της ύπαρξης ανθρώπινου δυναμικού με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα που καταλαμβάνει θέσεις εργασίας που απαιτούν χαμηλότερα προσόντα για τη χώρα μας παρέχεται από την έρευνα του Cedefop (2015), που αφορά τις δεξιότητες, τα προσόντα και τις θέσεις εργασίας στις χώρες της ΕΕ. Στην έρευνα αυτή η Ελλάδα συγκαταλέγεται στις χώρες με το υψηλότερο ποσοστό αναντιστοιχίας δεξιοτήτων (skills mismatch), το σημαντικότερο τμήμα της οποίας αφορά άτομα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα που καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας που απαιτούν χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα.

8. Επαγγέλματα, εκπαιδευτικό επίπεδο και αποδοχές. Προς μια πόλωση των επαγγελματιών;

8.1 Εισαγωγή

Αντικείμενο της ενότητας αυτής συνιστά η διερεύνηση του κατά πόσο στη χώρα από το 2000 και μετά αναδεικνύεται το φαινόμενο της πόλωσης των επαγγελματιών. Το φαινόμενο αυτό, που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο φαίνεται να αναδεικνύεται τις τελευταίες δεκαετίες σε πολλές αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες, αφορά την ύπαρξη μιας ταυτόχρονης αύξησης των ανώτερων και των κατώτερων επαγγελματιών σε βάρος των ενδιάμεσων. Ως ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα επαγγέλματα¹⁸⁸, σε πολλές ταξινομήσεις, θεωρούνται τα επαγγέλματα που αντίστοιχα διαθέτουν απασχολούμενους με υψηλά, ενδιάμεσα και χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα και αποδοχές. Κατά συνέπεια, η ταξινόμησή τους σε μια από τις τρεις προαναφερόμενες κατηγορίες γίνεται με βάση τη χρήση κριτηρίων που αφορούν το εκπαιδευτικό επίπεδο των απασχολούμενων σε αυτά και τις αποδοχές τους.

Στο πλαίσιο της παρούσας ενότητας γίνεται χρήση των δύο αυτών κριτηρίων για δύο διακριτές χρονικές περιόδους που αφορούν την πρώτη δεκαετία του αιώνα (2000-2010) και τη χρονική περίοδο 2011-2015. Ειδικότερα, επιχειρείται η διερεύνηση του κατά πόσο την περίοδο της δεκαετίας 2000-2010 όσο και την περίοδο 2011-2015 επαγγέλματα με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και αποδοχές μεταβάλλονται με διαφορετικούς ρυθμούς αναφορικά με τα επαγγέλματα με χαμηλό αλλά και ενδιάμεσο εκπαιδευτικό επίπεδο και αποδοχές. Μια τέτοιου είδους προσέγγιση παρέχει τη δυνατότητα να ελεγχθεί και να διαπιστωθεί η ύπαρξη του φαινομένου της πόλωσης των επαγγελματιών στην ελληνική οικονομία. Η ανάλυση γίνεται σε διψήφιο κωδικό επαγγέλματος και γίνεται χρήση των τεταρτημορίων τόσο στο εκπαιδευτικό επίπεδο των επαγγελματιών όσο και στις αποδοχές τους.

8.2 Επαγγέλματα, εκπαιδευτικό επίπεδο και αποδοχές

Τα επαγγέλματα λόγω της φύσης, των καθηκόντων και των δεξιοτήτων τους αναμένεται να αναπτύσσουν ιδιαίτερες σχέσεις τόσο με το εκπαιδευτικό επίπεδο και τα εκπαιδευτικά προσόντα των απασχολούμενων με αυτά όσο και με τις αποδοχές που εξασφαλίζουν.

---

¹⁸⁸ Υπενθυμίζεται ότι οι όροι ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα επαγγέλματα δεν έχουν καμιά άλλου είδους αξιολογική σημασία παρά μόνο αυτήν που τα συνδέει με το εκπαιδευτικό επίπεδο και τις αποδοχές. Ανώτερα θεωρούνται αυτά που εμφανίζουν υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και αποδοχές, ενδιάμεσα αυτά που εμφανίζουν μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο και αποδοχές και κατώτερα αυτά που εμφανίζουν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και αποδοχές.

8.2.1 Η περίοδος 2000-2010

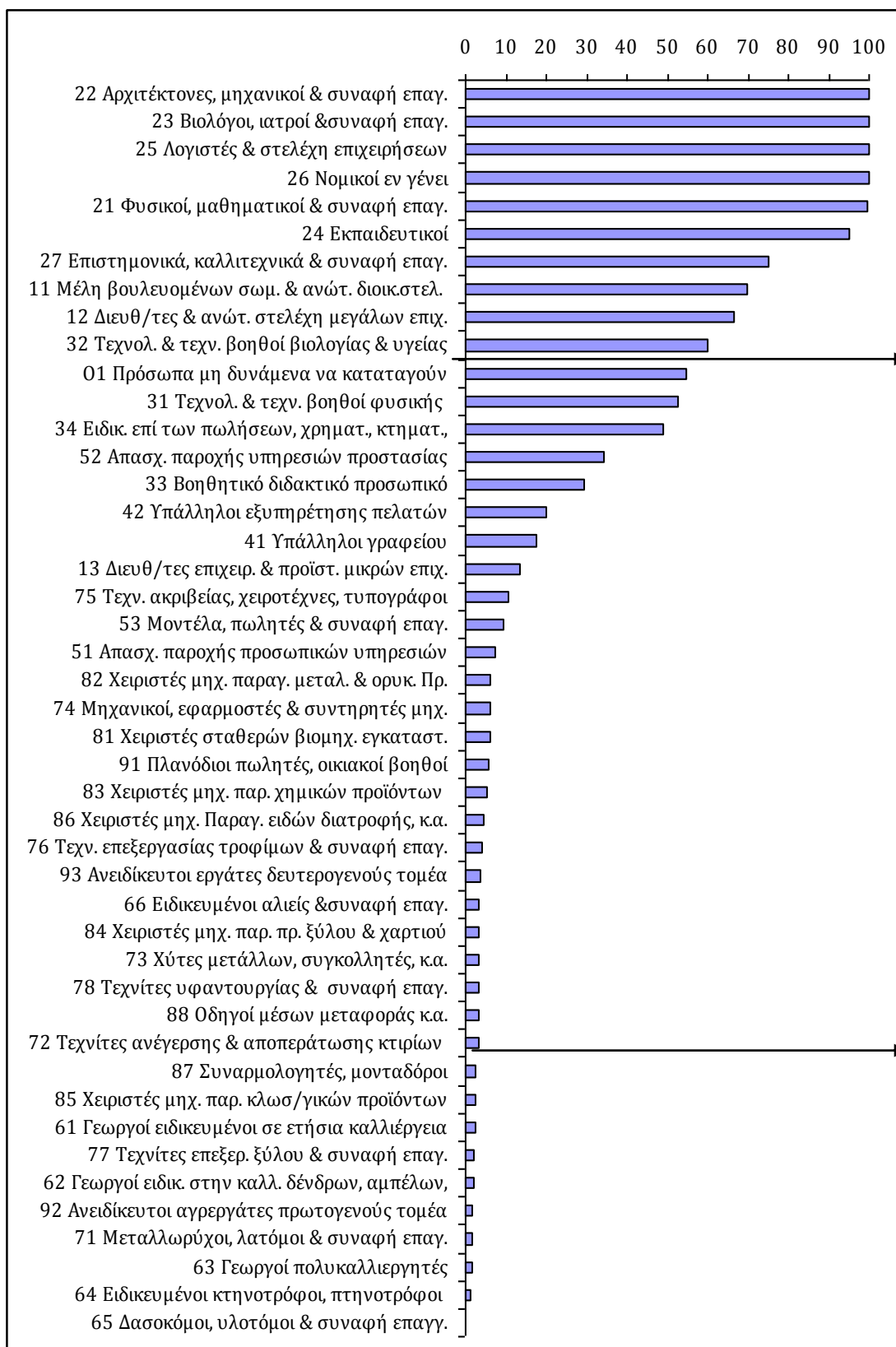
Στα Διαγράμματα 8.1 και 8.2 παρουσιάζεται μια ταξινόμηση των επαγγελματιών με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο και τις αποδοχές τους¹⁸⁹. Καθώς τόσο το εκπαιδευτικό επίπεδο όσο και οι αποδοχές δεν παραμένουν διαχρονικά σταθερά, η ταξινόμηση παρουσιάζει τον μέσο όρο του εκπαιδευτικού επιπέδου και των αποδοχών για τα έτη 2000, 2008 και 2010. Στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης το εκπαιδευτικό επίπεδο και οι αποδοχές λειτουργούν ως κριτήρια ταξινόμησης των επαγγελματιών σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα. Γίνεται χρήση των τεταρτημορίων ώστε τα επαγγέλματα να διακρίνονται σε αυτά που εντοπίζονται στο άνω (ανώτερα), στο κάτω (κατώτερα) και στα δύο ενδιάμεσα τεταρτημόρια (ενδιάμεσα επαγγέλματα). Στο άνω τεταρτημόριο εντοπίστηκαν 10 επαγγέλματα που εμφάνισαν μέσο ποσοστό πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης άνω του 60% και μέσο όρο μηνιαίων αποδοχών άνω των 1.100 ευρώ, στα ενδιάμεσα τεταρτημόρια 25 επαγγέλματα με ποσοστό πτυχιούχων μεταξύ του 3% και του 60% και μηνιαίες αποδοχές από 700-1.100 ευρώ και στο κάτω τεταρτημόριο 10 επαγγέλματα με ποσοστό πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κάτω του 3% και μηνιαίες αποδοχές χαμηλότερες των 700 ευρώ.

Μια πρώτη θεώρηση των αποτελεσμάτων της ταξινόμησης αυτής οδήγησε σε μια σειρά από διαπιστώσεις. Η μεγάλη πλειονότητα των επαγγελματιών που εντοπίστηκαν στο άνω τεταρτημόριο ήταν κοινά και στις δύο ταξινομήσεις, υποδηλώνοντας μια σχέση ανάμεσα στο υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και στις υψηλές αποδοχές. Τούτο επιβεβαιώνεται εν μέρει και από τον υψηλό συντελεστή συσχέτισης (0,81581) που εκτιμάται για το εκπαιδευτικό επίπεδο και τις αποδοχές στο σύνολο των επαγγελματιών. Δύο μόνο επαγγέλματα με υψηλές αποδοχές εμφάνισαν εκπαιδευτικό επίπεδο χαμηλότερο του 60% ([01] πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν [54,9%] και [31] τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί φυσικής επιστήμης [52,5%]), ενώ μόνο οι (24) εκπαιδευτικοί και οι (32) τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί της υγείας, επαγγέλματα με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο εμφάνισαν ενδιάμεσες αποδοχές (1.064 ευρώ οι πρώτοι και 930 ευρώ οι δεύτεροι).

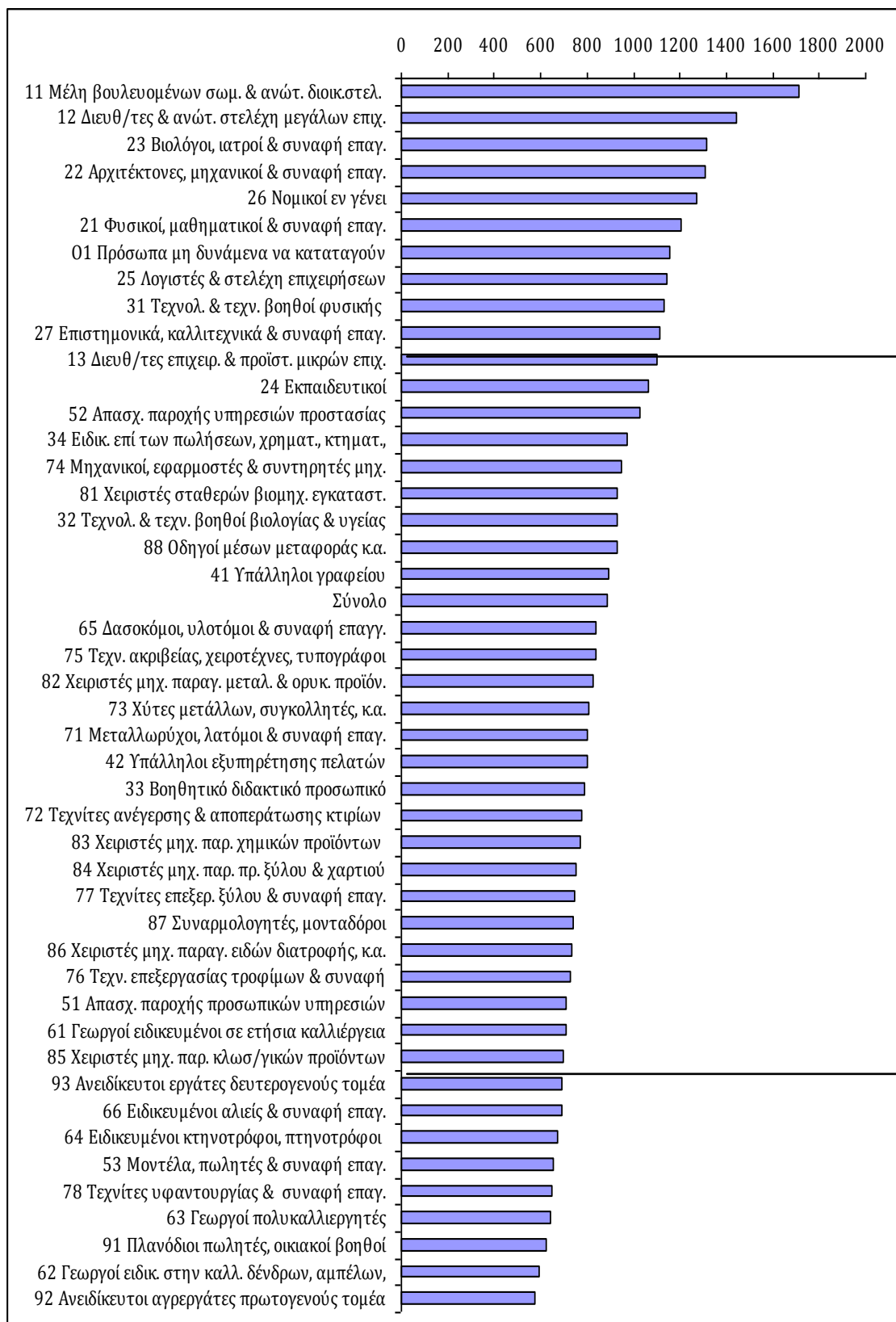
¹⁸⁹ Ως κριτήριο για το εκπαιδευτικό επίπεδο χρησιμοποιείται το ποσοστό των πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο σύνολο της απασχόλησης στο επάγγελμα. Οι αποδοχές τους αναφέρονται στις μέσες μηνιαίες αποδοχές υπολογισμένες στη διάρκεια του έτους.

Διάγραμμα 8.1: Ταξινόμηση επαγγελματιών με βάση τον μέσο όρο του ποσοστού αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τα έτη 2000, 2008 και 2010

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Διάγραμμα 8.2: Ταξινόμηση επαγγελματιών με βάση τον μέσο όρο των αποδοχών τα έτη 2000, 2008, 2010

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Και στα ενδιάμεσα τεταρτημόρια η πλειονότητα των επαγγελμάτων ήταν κοινά και στις δύο ταξινομήσεις. Επαγγέλματα που εμφάνισαν μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο εμφάνισαν, σε γενικές γραμμές, και μέσες αποδοχές. Τούτο επιβεβαιώνεται και από τον σχετικά υψηλό συντελεστή συσχέτισης (0,709486) που εμφάνισαν.¹⁹⁰ Στα ενδιάμεσα ωστόσο τεταρτημόρια το φάσμα των ποσοστών των πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν ιδιαίτερα ευρύ, περιλαμβάνοντας επαγγέλματα με υψηλό ποσοστό (54,9% για τα [01] πρόσωπα που δεν κατατάσσονται σε άλλες κατηγορίες) αλλά και επαγγέλματα με ιδιαίτερα χαμηλό (3,1% για τους [31] τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων). Η πλειονότητα ωστόσο των επαγγελμάτων εμφάνισαν μερίδια πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης χαμηλότερα του 10%. Και εδώ εντοπίζονται επαγγέλματα που ως προς το εκπαιδευτικό τους επίπεδο εντάσσονται στα ενδιάμεσα τεταρτημόρια και ως προς τις αποδοχές τους στο άνω τεταρτημόριο ([01] πρόσωπα που δεν δύνανται να καταταγούν και [31] τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί φυσικής) αλλά και στο κάτω τεταρτημόριο ([91] πλανόδιοι πωλητές, [93] ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα, [66] ειδικευμένοι αλιείς και συναφή επαγγέλματα, (78) τεχνίτες υφαντουργίας και συναφή επαγγέλματα, (53) μοντέλα, πωλητές].

Στο κάτω τεταρτημόριο τα μισά επαγγέλματα είναι κοινά και στις δύο ταξινομήσεις. Ωστόσο, και τα υπόλοιπα επαγγέλματα που εντοπίζονται στο κάτω τεταρτημόριο ως προς τις αποδοχές τους (χαμηλές αποδοχές) εμφάνισαν εξαιρετικά χαμηλά ποσοστά αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (πολύ κοντά στο όριο του 3%), ώστε να τεκμηριώνεται η θετική συσχέτιση χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου χαμηλών αποδοχών. Αξιοποιώντας το εκπαιδευτικό επίπεδο και τις αποδοχές των επαγγελμάτων ως κριτήρια ταξινόμησης, με τη βοήθεια των παραπάνω δεδομένων και διαπιστώσεων διαμορφώθηκε ο Πίνακας 8.1. Για λόγους μεγαλύτερης συνοχής των κατηγοριών που εμφανίζονται στον πίνακα έχουν γίνει μικρές παρεμβάσεις στην κατάταξη των επαγγελμάτων, συγκριτικά με αυτές που εμφανίστηκαν στα τεταρτημόρια των δύο ταξινομήσεων¹⁹¹.

---

¹⁹⁰ Ο συντελεστής συσχέτισης εκτιμήθηκε για τα ενδιάμεσα επαγγέλματα ξεχωριστά καθώς ο αριθμός τους ήταν επαρκής ώστε να παρέχει μια σχετικά ασφαλή εκτίμηση, αριθμός που δεν υπήρχε στα ανώτερα και στα κατώτερα επαγγέλματα.

¹⁹¹ Για την αναλυτική διαδικασία διαμόρφωσης του Πίνακα 8.1. βλ. Παράρτημα της παρούσας ενότητας.

Πίνακας 8.1: Ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα επαγγέλματα (2000-2010)

Ανώτερα (Απόφοιτοι ΑΕΙ >50,0%) (Αποδοχές >1.000 ευρώ)	Ενδιάμεσα (Απόφοιτοι ΑΕΙ 50,0%-3,0%) (Αποδοχές 700-1000 ευρώ)	Κατώτερα (Απόφοιτοι ΑΕΙ <3,0%) (Αποδοχές <700 ευρώ)
11 Μέλη βουλευομένων σωμάτων & ανώτερα διοικητικά στελέχη	32 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί βιολογίας & υγείας	53 Μοντέλα, πωλητές & συναφή επαγγέλματα*
12 Διευθύνοντες & ανώτερα στελέχη μεγάλων επιχειρήσεων	33 Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό	61 Γεωργοί ειδικευμένοι σε ετήσια καλλιέργεια
13 Διευθύνοντες επιχειρηματίες & προϊστ. μικρών επιχειρήσεων*	34 Ειδικευμένοι πωλητές, χρηματιστές, κτηματομεσίτες	62 Γεωργοί ειδικευμένοι σε καλλιέργεια δένδρων, αμπελών
21 Φυσικοί, μαθηματικοί & συναφή επαγγέλματα	41 Υπάλληλοι Γραφείου	63 Γεωργοί πολυκαλλιεργητές
22 Αρχιτέκτονες, μηχανικοί & συναφή επαγγέλματα	42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	64 Ειδικευμένοι κτηνοτρόφοι, πτηνοτρόφοι
23 Βιολόγοι, ιατροί & συναφή επαγγέλματα	51 Απασχολούμενοι παροχής προσωπικών υπηρεσιών	66 Ειδικευμένοι αλιείς & συναφή επαγγέλματα*
24 Εκπαιδευτικοί	52 Απασχολούμενοι παροχής υπηρεσιών προστασίας	78 Τεχνίτες υφαντουργίας συναφή επαγγέλματα*
25 Λογιστές & στελέχη επιχειρήσεων	65 Δασοκόμοι, υλοτόμοι & συναφή επαγγέλματα	85 Χειριστές μηχανών παραγωγής κλωστούφαντουργικών προϊόντων
26 Νομικοί εν γένει	71 Μεταλλωρύχοι, λατόμοι & συναφή επαγγέλματα	91 Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί*
27 Επιστημονικά, καλλιτεχνικά & συναφή επαγγέλματα	72 Τεχνίτες ανέγερσης & αποπεράτωσης κτιρίων	92 Ανειδίκευτοι εργάτες πρωτογενούς τομέα
31 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί φυσικής	73 Χύτες μετάλλων, Συγκολλητές, κ.α.	93 Ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα*
01 Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	74 Μηχανικοί, εφαρμοστές & συντηρητές μηχανών	
	75 Τεχνίτες ακριβείας, χειροτέχνες, τυπογράφοι	
	76 Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων	
	77 Τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου & συναφή επαγγέλματα	
	81 Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων	
	82 Χειριστές μηχανών παραγωγής μεταλλικών & ορυκτών προϊόντων	
	83 Χειριστές μηχανών παραγωγής χημικών προϊόντων	
	84 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων ξύλου & χαρτιού	
	86 Χειριστές μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής, κ.α.	
	87 Συναρμολογητές, μονταδόροι	
	88 Οδηγοί μέσων μεταφοράς κ.α.	

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Όπως γίνεται φανερό, διαμορφώθηκαν τρεις ομάδες επαγγελματιών, τα ανώτερα με 12 επαγγέλματα, τα ενδιάμεσα με 22 και τα κατώτερα με 11 επαγγέλματα. Στα ανώτερα εντάσσονται τα επιστημονικά επαγγέλματα και οι διευθύνοντες, προϊστάμενοι και ιδιοκτήτες μικρών και μεγάλων επιχειρήσεων. Στα ενδιάμεσα επαγγέλματα εντάσσεται το σύνολο σχεδόν των τεχνικών επαγγελματιών και εξειδικευμένα κυρίως επαγγέλματα των υπηρεσιών, και στα κατώτερα επαγγέλματα εντάσσονται τα αγροτικά επαγγέλματα (με εξαίρεση τους δασοκόμους, υλοτόμους), οι πωλητές και όλες οι κατηγορίες των ανειδίκευτων εργατών.

8.2.2 Η περίοδος 2011-2015

Παρεμφερείς διαδικασίες ακολουθήθηκαν και στην ταξινόμηση των επαγγελματιών την περίοδο 2011-2015. Στα Διαγράμματα 8.3 και 8.4 παρουσιάζεται η ταξινόμηση των επαγγελματιών με βάση τον μέσο όρο του εκπαιδευτικού τους επιπέδου για τα έτη 2011-2015, όπως αυτός εκτιμάται μέσα από το ποσοστό πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, και τον μέσο όρο των μηνιαίων αποδοχών τους, για τα αντίστοιχα έτη. Δύο αρχικές επισημάνσεις κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν. Καθώς η άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού συνεχίζεται, ο μέσος όρος των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για τα έτη 2011-2015 είναι σημαντικά υψηλότερος (31,8%) από τον αντίστοιχο (25,1%) για τα έτη 2000, 2008 και 2010. Ταυτόχρονα το φάσμα του μέσου όρου των μηνιαίων αποδοχών για τα έτη 2011 και 2015 περιορίζεται (607-1627) συγκριτικά με το αντίστοιχο (576-1714) για τα έτη 2000, 2008 και 2010¹⁹².

Στο άνω τεταρτημόριο (Διαγράμματα 8.3 και 8.4) επτά από τα εννέα επαγγέλματα είναι κοινά και στις δύο ταξινομήσεις, υποδηλώνοντας μια στενή σχέση ανάμεσα στο υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο (ποσοστό πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης πάνω από 60%) και στις υψηλές αποδοχές (μηνιαίες αποδοχές πάνω από 1.200 ευρώ). Μόνο οι (13) διευθυντές παραγωγής εξειδικευμένων υπηρεσιών και τα (01) πρόσωπα που δεν κατατάσσονται αλλού, επαγγέλματα με υψηλές αποδοχές, εμφάνισαν ενδιάμεσο εκπαιδευτικό επίπεδο και οι (23) εκπαιδευτικοί και οι (31) τεχνικοί θετικών επιστημών, επαγγέλματα με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο εμφάνισαν μέσες αποδοχές.

Και στα ενδιάμεσα τεταρτημόρια η μεγάλη πλειονότητα των επαγγελματιών είναι κοινά, υποδηλώνοντας μια θετική σχέση εκπαιδευτικού επιπέδου (ποσοστά αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μεταξύ 60% και 6%) και μηνιαίων αποδοχών (μεταξύ 800 και 1.200 ευρώ), γεγονός που εν μέρει επιβεβαιώνεται από τον συντελεστή συσχέτισής τους (0,607575). Και εδώ εμφανίστηκαν επαγγέλματα με μέσες αποδοχές και υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο [(26) επαγγελματίες νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου και (23) εκπαιδευτικοί] καθώς και επαγγέλματα με μέσες αποδοχές και χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο [(83) οδηγοί μέσων μεταφοράς, (62) ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, (96) συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες και (75) τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων]¹⁹³.

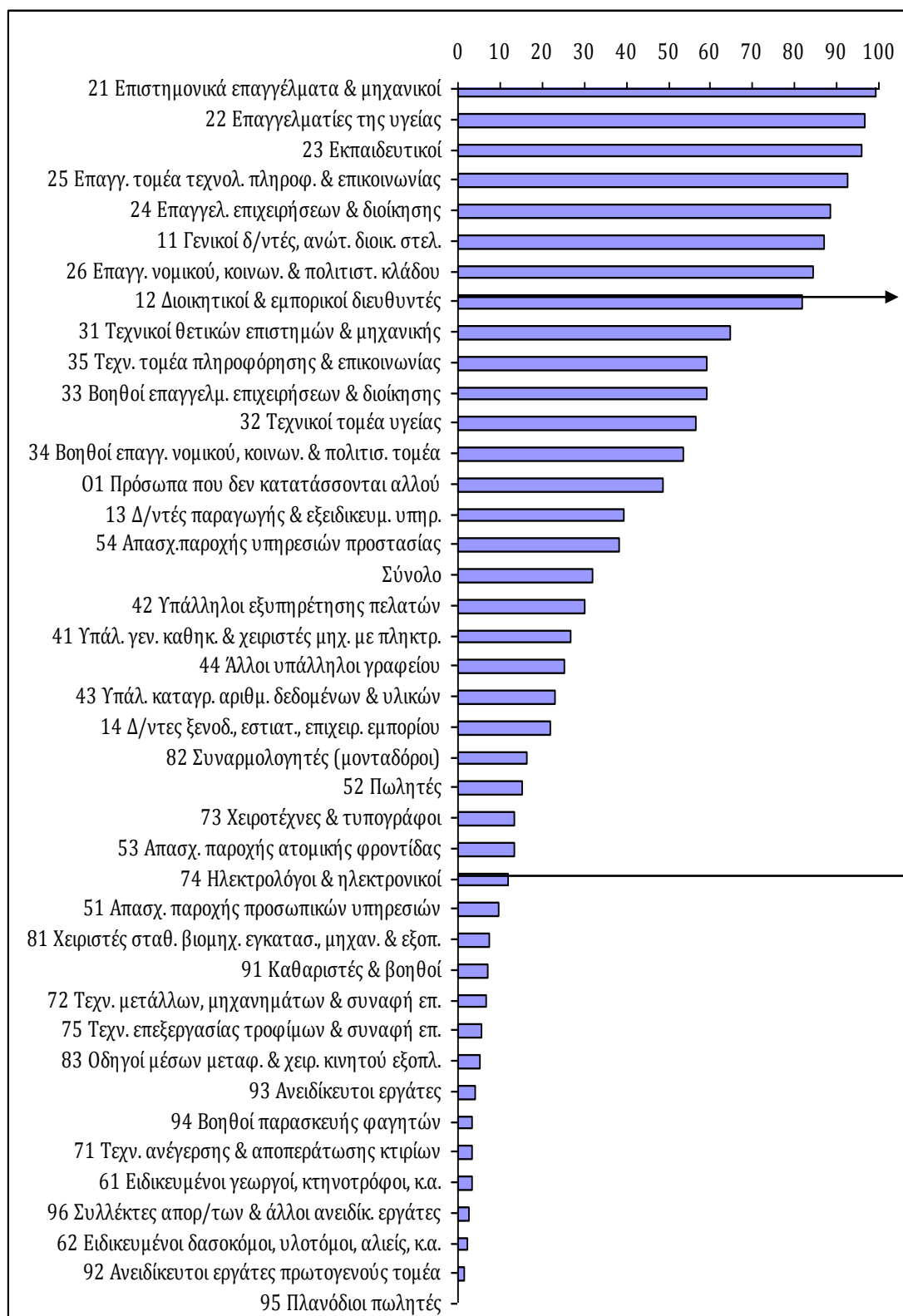
---

¹⁹² Αυτό εκ πρώτης όψεως θα παρείχε μια ένδειξη μείωσης των εισοδηματικών ανισοτήτων. Ωστόσο στην πραγματικότητα τούτο δεν ισχύει, καθώς το 2015 ένα σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό απασχολούμενων (45%) σε σχέση με το αντίστοιχο (31,1%) το 2000 εντάσσεται στο χαμηλό τεταρτημόριο των αμοιβών (αμείβεται με χαμηλές αποδοχές), με τα μερίδια των απασχολούμενων που αμείβονται με υψηλές αποδοχές να περιορίζονται σημαντικά από 24,5% το 2000 στο 18,1% το 2015. Η αύξηση αυτών που αμείβονται με χαμηλές αποδοχές είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τη μείωση αυτών που αμείβονται με υψηλές αποδοχές.

¹⁹³ Οι αποδοχές ωστόσο των τριών τελευταίων αυτών κατηγοριών είναι πολύ κοντά στο όριο των χαμηλών αποδοχών, έτσι ώστε η θετική συσχέτιση εκπαιδευτικού επιπέδου αποδοχών να μην αλλοιώνεται.

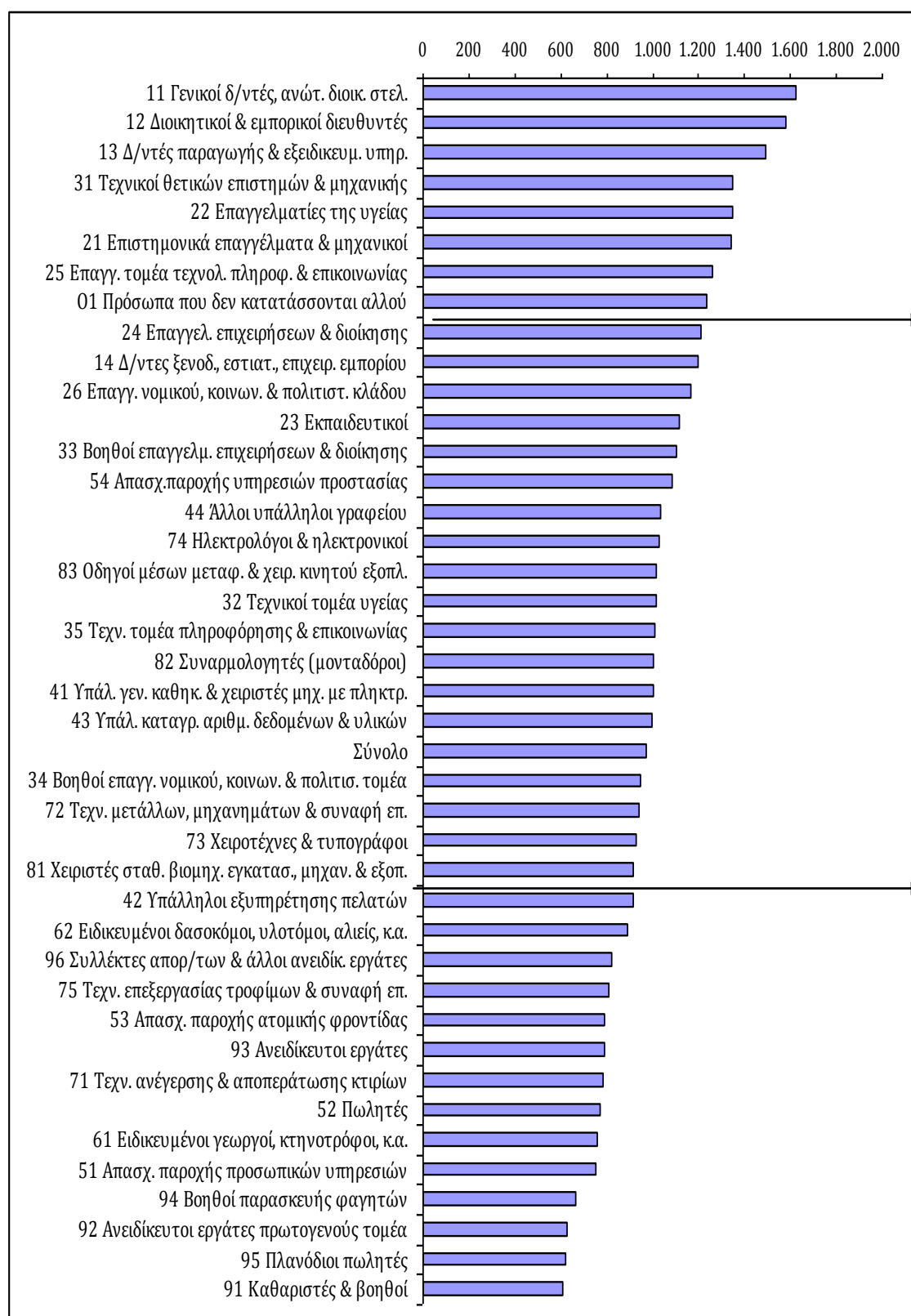

Διάγραμμα 8.3: Ταξινόμηση επαγγελμάτων με βάση το ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (μέσος όρος ετών 2011 και 2015)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Διάγραμμα 8.4: Μέσες μηνιαίες αποδοχές κατά επάγγελμα (2011, 2015)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Στο κάτω τεταρτημόριο έξι στα δέκα επαγγέλματα είναι κοινά και στις δύο ταξινομήσεις, υποδηλώνοντας με τη σειρά τους θετική συσχέτιση ανάμεσα στο

χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο (ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης χαμηλότερο από το 6%) και τις μηνιαίες αποδοχές (χαμηλότερες των 800 ευρώ). Ωστόσο και οι άλλες επαγγελματικές κατηγορίες με χαμηλές αποδοχές εμφάνισαν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο (στις χαμηλότερες θέσεις της κλίμακας των ενδιάμεσων επαγγελματιών). Αξιοποιώντας τα δεδομένα των Διαγραμμάτων 8.3 και 8.4 και με κριτήρια το εκπαιδευτικό επίπεδο και τις αποδοχές διαμορφώθηκε ο Πίνακας 8.2, διακρίνοντας τα επαγγέλματα στις τρεις κατηγορίες των ανώτερων, των ενδιάμεσων και των κατώτερων.

Πίνακας 8.2: Ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα επαγγέλματα (2011-2015)

Ανώτερα (Απόφοιτοι ΑΕΙ >59%) (Αποδοχές >1.120 ευρώ)	Ενδιάμεσα (Απόφοιτοι ΑΕΙ 59,0% - 10%) (Αποδοχές 830-1.120 ευρώ)	Κατώτερα (Απόφοιτοι ΑΕΙ <10%) (Αποδοχές <830 ευρώ)
11 Γενικοί διευθυντές & ανώτερα διοικητικά στελέχη	23 Εκπαιδευτικοί	51 Απασχολούμενοι παροχής προσωπικών υπηρεσιών
12 Διοικητικοί & εμπορικοί διευθυντές	32 Τεχνικοί τομέα υγείας	52 Πωλητές
13 Διευθυντές παραγωγής & εξειδικευμένων υπηρεσιών	33 Βοηθοί επαγγελματίες επιχειρήσεων & διοίκησης	53 Απασχολούμενοι παροχής ατομικής φροντίδας
14 Διευθυντές ξενοδ., εστιατ., επιχειρήσεων εμπορίου	34 Βοηθοί επαγγελματίες νομικού κοινωνικού & πολιτιστικού τομέα	61 Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, κ.α.
21 Επιστημονικά επαγγέλματα & μηχανικοί	35 Τεχν. τομέα πληροφόρησης & επικοινωνίας	71 Τεχν. ανέγερσης & αποπεράτωσης κτιρίων
22 Επαγγελματίες της υγείας	41 Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων & χειριστ. μηχανών με πληκτρολόγιο	75 Τεχν. επεξεργασίας τροφίμων & συναφή επ.
24 Επαγγελματίες επιχειρήσεων & διοίκησης	42 Υπάλληλοι Εξυπηρέτησης πελατών	91 Καθαριστές & βοηθοί
25 Επαγγελματίες τομέα τεχνολ. πληροφόρησης & επικοινωνίας	43 Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων & υλικών	92 Ανειδίκευτοι εργάτες πρωτογενούς τομέα
26 Επαγγελματίες νομικού, κοινωνικού & πολιτιστ. κλάδου	44 Άλλοι υπάλληλοι γραφείου	93 Ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα
31 Τεχνικοί θετικών επιστημών & μηχανικής	54 Απασχολούμενοι παροχής υπηρεσιών προστασίας	94 Βοηθοί παρασκευής φαγητών
01 Πρόσωπα που δεν κατατάσσονται αλλού	62 Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς κ.ά.	95 Πλανόδιοι πωλητές
	72 Τεχν. μετάλλων, μηχανημάτων & συναφή επαγγέλματα	96 Συλλέκτες απορριμμάτων & άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες
	73 Χειροτέχνες & τυπογράφοι	
	74 Ηλεκτρολόγοι & ηλεκτρονικοί	
	81 Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων	
	82 Συναρμολογητές (μονταδόροι)	
	83 Οδηγοί μέσων μεταφοράς & χειριστές κινητού εξοπλισμού	

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Και εδώ για λόγους συνοχής και μεγαλύτερης ομοιογένειας των κατηγοριών που προέκυψαν από τη σχετική ταξινόμηση έγιναν περιορισμένες παρεμβάσεις στην τελική διαμόρφωση των ομάδων αυτών. Στα ανώτερα εντάσσονται επαγγελματίες, ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη και επιστημονικά επαγγέλματα. Στα ενδιάμεσα εντάσσονται κυρίως τεχνικά επαγγέλματα, υπάλληλοι διάφορων κατηγοριών, βοηθοί επαγγελματιών και απασχολούμενοι στις υπηρεσίες. Στα κατώτερα εντάσσονται ο κύριος όγκος των αγροτικών επαγγελματιών, πωλητές και απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και όλες οι κατηγορίες ανειδίκευτων επαγγελματιών.

Επιχειρώντας μια θεώρηση των δεδομένων των Πινάκων 8.1. και 8.2. ως προς τη διάρθρωση των επιμέρους επαγγεμάτων που απαρτίζουν την κάθε κατηγορία, παρά τις δυσχέρειες που προκύπτουν από την αλλαγή της ταξινόμησης και της ονομασίας των επαγγεμάτων, γίνεται φανερό ότι η πλειονότητα των επαγγεμάτων εντοπίζονται στις ίδιες κατηγορίες και στις δύο χρονικές περιόδους, παρέχοντας ενδείξεις μιας σταθερής ιεράρχησης των επαγγεμάτων.¹⁹⁴ Αυτό είναι περισσότερο έντονο στα ανώτερα επαγγέλματα όπου το σύνολο των επαγγεμάτων είναι κοινά τις δύο χρονικές περιόδους. Με άλλα λόγια, επιστημονικά επαγγέλματα, διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη και τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των φυσικών επιστημών διατηρούνται σταθερά στα υψηλά κλιμάκια της ιεράρχησης των επαγγεμάτων. Εξαίρεση αποτελούν οι εκπαιδευτικοί, που στην περίοδο της κρίσης εντάσσονται στα ενδιάμεσα επαγγέλματα. Σταθερότητα σε γενικές γραμμές εντοπίζεται και στα ενδιάμεσα επαγγέλματα με μια τάση ωστόσο αποχώρησης από αυτά και ένταξης στα κατώτερα μιας μικρής ομάδας επαγγεμάτων. Έτσι, οι πιο σημαντικές διαφοροποιήσεις εντοπίζονται στα κατώτερα επαγγέλματα, με την ένταξη σε αυτά των (51) απασχολουμένων παροχής προσωπικών υπηρεσιών, των (71) τεχνιτών ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων και των (75) τεχνιτών επεξεργασίας τροφίμων¹⁹⁵, που στην προηγούμενη περίοδο εντάσσονταν στα ενδιάμεσα επαγγέλματα, γεγονός το οποίο παρέχει μια ένδειξη της επιδείνωσης των συνθηκών άσκησης των εργασιών τους. Στο μέτρο και στον βαθμό που οι μετακινήσεις αυτές συνδέονται και με μια κοινωνική κινητικότητα, στην περίοδο της κρίσης αναδεικνύεται η τάση μιας προς τα κάτω κοινωνικής κινητικότητας.

8.3 Προς μια πόλωση των επαγγεμάτων;

Η ταξινόμηση των επαγγεμάτων, που ολοκληρώθηκε στην προηγούμενη ενότητα, επιτρέπει την παρακολούθηση των εξελίξεων και ειδικότερα την παρακολούθηση των μεταβολών της απασχόλησης στα ανώτερα, στα ενδιάμεσα και στα κατώτερα επαγγέλματα, παρέχοντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα διερεύνησης της ύπαρξης του φαινομένου της πόλωσης των επαγγεμάτων¹⁹⁶. Με δύο τρόπους επιχειρείται η παρακολούθηση των εξελίξεων αυτών: Ο πρώτος αφορά την ανάδειξη της διαχρονικής διάρθρωσης των ανώτερων, των ενδιάμεσων και των κατώτερων επαγγεμάτων σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές (Διάγραμμα 8.5) και ο δεύτερος στις μεταβολές της απασχόλησής τους

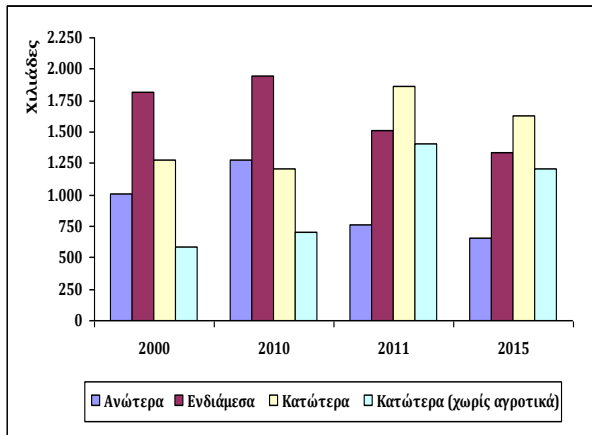
¹⁹⁴ Η σταθερότητα αυτή της διάρθρωσης των επαγγεμάτων με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο και τις αποδοχές τους, για διάφορες χώρες και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους υποστηρίζεται και στην εργασία των Hout and Diprete (2006).

¹⁹⁵ Καθώς οι επαγγελματικές αυτές κατηγορίες απασχολούν ένα μεγάλο αριθμό εργαζόμενων, οι μετακινήσεις τους στα κατώτερα επαγγέλματα υποδηλώνουν την επιδείνωση των συνθηκών απασχόλησης για ένα σημαντικό τμήμα των απασχολουμένων.

¹⁹⁶ Σχετικά με το φαινόμενο της πόλωσης των επαγγεμάτων υπάρχει εκτενής βιβλιογραφία. Ενδεικτικά γίνεται αναφορά στον Ευστράτογλου (2013), που διερευνά το φαινόμενο για την Ελλάδα, στο Cedefop (2011) για τις χώρες της ΕΕ, καθώς και στους Kalleberg (2013) και Autor (2010) για τις ΗΠΑ.

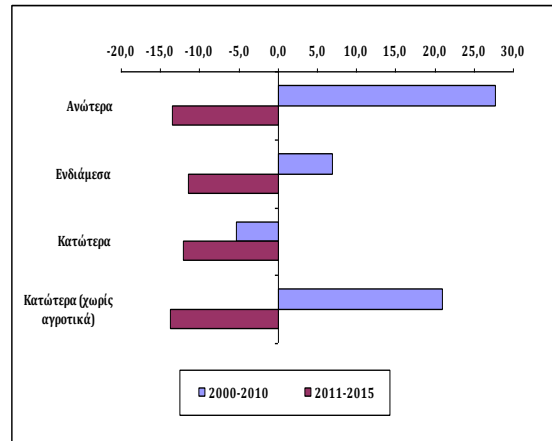
(Διάγραμμα 8.6) και στην ανάδειξη ή μη του φαινομένου της πώλωσης σε δύο διακριτές χρονικές περιόδους.

Διάγραμμα 8.5: Διάρθρωση της απασχόλησης σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα επαγγέλματα (2000, 2010, 2011, 2015)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΕΕΔ (επεξεργασία του συγγραφέα)

Διάγραμμα 8.6: Ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης σε ανώτερα, ενδιάμεσα, κατώτερα επαγγέλματα (2000-2010, 2011-2015)

Στη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας του 20ού αιώνα τα ενδιάμεσα επαγγέλματα εμφάνιζαν την υψηλότερη απασχόληση. Σε αυτά το 2000 απασχολούνταν 1.819.139 άτομα ή ποσοστό 44,4% της συνολικής απασχόλησης, αριθμός που ανήλθε σε 1.945.533 (ποσοστό 43,8% της συνολικής απασχόλησης) το 2010. Τα κατώτερα επαγγέλματα, στο αρχικό έτος ανάλυσης, καταλάμβαναν τη δεύτερη θέση με αριθμό απασχολούμενων που ανερχόταν σε 1.277.359 άτομα (ποσοστό 31,1% της συνολικής απασχόλησης), αριθμός που περιορίστηκε ελαφρά σε 1.209.034 άτομα (ποσοστό 27,2% της συνολικής απασχόλησης) το 2010. Τούτο οφειλόταν αποκλειστικά στη μείωση των αγροτικών επαγγελμάτων που από 695.987 άτομα το 2000 (ποσοστό 16,9% της συνολικής απασχόλησης) περιορίστηκαν σε 505.713 άτομα (ποσοστό 11,4%) το 2010. Οι απασχολούμενοι στα μη αγροτικά κατώτερα επαγγέλματα αυξήθηκαν από 581.372 (ποσοστό 14,2%) σε 703.321 άτομα (ποσοστό 15,8%) το 2010, αναδεικνύοντας το γεγονός ότι ακόμη και στην περίοδο ανόδου της ελληνικής οικονομίας ένα αυξανόμενο τμήμα των απασχολούμενων διατηρούσε χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο (αναφορικά με τη συμμετοχή σε αυτά αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης) και αμειβόταν με χαμηλές αποδοχές. Στα ανώτερα επαγγέλματα το 2000 απασχολούνταν 1.003.526 άτομα (24,5% της συνολικής απασχόλησης) αριθμός που ανήλθε σε 1.281.941 άτομα (ποσοστό 28,8% της συνολικής απασχόλησης) το 2010¹⁹⁷.

¹⁹⁷ Η σημασία της παράθεσης των δεδομένων αυτών δεν έγκειται αποκλειστικά στην ανάδειξη του τμήματος εκείνου των απασχολούμενων που αμείβεται με χαμηλές αποδοχές, αλλά καθώς οι αμοιβές είναι συνήθως συνυφασμένες με μια πληθώρα αρνητικών χαρακτηριστικών (βλ. INE ΓΣΕΕ, 2016), στην ταυτόχρονη ανάδειξη του τμήματος που συνδέεται με τη φτώχεια και την επισφαλή απασχόληση.

Την περίοδο 2011-2015 η οικονομική κρίση επέφερε δραστική διαφοροποίηση της κατανομής της απασχόλησης ανάμεσα σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα επαγγέλματα (Διάγραμμα 8.5). Τη μεγάλη πλειονότητα πλέον διαμορφώνουν τα κατώτερα επαγγέλματα, στα οποία το 2011 απασχολείται το 45% της συνολικής απασχόλησης, γεγονός που υποδηλώνει την επιδείνωση των συνθηκών απασχόλησης για ένα σημαντικό τμήμα των απασχολουμένων. Καθώς μάλιστα η απασχόληση στα αγροτικά επαγγέλματα έχει περιοριστεί στο 11,8%, τα κατώτερα μη αγροτικά επαγγέλματα ανέρχονταν σε 33,2%. Τούτο οφείλεται στο γεγονός¹⁹⁸ ότι στα επαγγέλματα αυτά έχουν ενταχθεί τέσσερις πολυπληθείς επαγγελματικές κατηγορίες [οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, οι (53) απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας, οι (71) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων και οι (75) τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων], κατηγορίες που στην προηγούμενη περίοδο εντάσσονταν στα ενδιάμεσα επαγγέλματα.¹⁹⁹ Το 1/3 δηλαδή των απασχολουμένων είχε ιδιαίτερα χαμηλές αποδοχές, παρέχοντας ενδείξεις διαμόρφωσης συνθηκών φτώχειας μέσα στους απασχολούμενους. Στα ενδιάμεσα επαγγέλματα απασχολείται το 36,6% της συνολικής απασχόλησης, μερίδιο σημαντικά περιορισμένο συγκριτικά με την προηγούμενη χρονική περίοδο, παρά την ένταξη σε αυτά των (23) εκπαιδευτικών, που συνιστούν μια μεγάλη ως προς την απασχόληση επαγγελματική κατηγορία. Τέλος, τα ανώτερα επαγγέλματα περιόρισαν σημαντικά τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση καλύπτοντας το 18,4%. Η διάρθρωση αυτή παραμένει περίπου αναλλοίωτη στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα (2011-2015) λόγω των παρεμφερών ρυθμών μείωσης της απασχόλησης και στις τρεις αυτές κατηγορίες.

Αναφορικά με τους ρυθμούς μεταβολής της απασχόλησης (Διάγραμμα 8.6), προκύπτουν μια σειρά από εξαιρετικά ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις. Την προηγούμενη δεκαετία ο ρυθμός αύξησης της συνολικής απασχόλησης ανήλθε σε 8,2%, με αύξηση κατά 13,1% μέχρι το 2008 και μείωση κατά 4,3% την επόμενη διετία. Η απασχόληση στα ανώτερα επαγγέλματα αυξήθηκε κατά 27,7%, στα ενδιάμεσα κατά 6,9%, ενώ στα κατώτερα μειώθηκε κατά 5,3%, γεγονός οφειλόμενο αποκλειστικά στη μείωση των αγροτικών επαγγελμάτων, καθώς η απασχόληση στα μη αγροτικά κατώτερα επαγγέλματα αυξήθηκε κατά 21%.²⁰⁰ Οι εξελίξεις αυτές ανέδειξαν με ξεκάθαρο τρόπο την ύπαρξη και στη

---

¹⁹⁸ Η σημαντική διαφοροποίηση στα μεγέθη των κατώτερων επαγγελμάτων σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο ενδέχεται να οφείλεται και στην αλλαγή της ταξινόμησης των επαγγελμάτων, επίδραση που ωστόσο αναμένεται να είναι περιορισμένη.

¹⁹⁹ Στο μέτρο και στον βαθμό που το εκπαιδευτικό επίπεδο και οι αποδοχές συνδέονται με τη διαμόρφωση κοινωνικών κατηγοριών, η μετακίνηση των επαγγελμάτων από το ενδιάμεσο στο κατώτερο τμήμα της ταξινόμησης των επαγγελμάτων υποδηλώνει την ύπαρξη μιας καθοδικής κοινωνικής κινητικότητας.

²⁰⁰ Το σύνολο των ανώτερων επαγγελμάτων εμφάνισε αυξήσεις της απασχόλησης με ρυθμούς που κυμάνθηκαν μεταξύ του 5,1% ([13] διευθύνοντες και προϊστάμενοι μικρών επιχειρήσεων) και του 90,7% ([11] μέλη βουλευομένων σωμάτων και ανώτερα διοικητικά στελέχη). Στα ενδιάμεσα επαγγέλματα η πλειονότητα εμφάνισε αυξήσεις, με ρυθμούς ανάμεσα στο 3,3% ([88] οδηγοί μέσω μεταφοράς) και το 59,9% ([32] τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί βιολογίας και υγείας) και η μειονότητα (επτά

χώρα μας του φαινομένου της πώλωσης των επαγγελματιών, με τον ρυθμό μεταβολής των ανώτερων και των κατώτερων επαγγελματιών να είναι υψηλότερος από τον αντίστοιχο των ενδιάμεσων επαγγελματιών.²⁰¹

Η περιορισμένη αυτή αύξηση των ενδιάμεσων επαγγελματιών –επαγγελματιών που συνδέονται στενά με τη μεταποίηση και με μεγάλες ιδιωτικές επιχειρήσεις και οργανισμούς– υποδηλώνουν ταυτόχρονα και τον περιορισμό των πιθανοτήτων μιας προς τα πάνω κοινωνικής κινητικότητας των ατόμων με χαμηλά και ενδιάμεσα εκπαιδευτικά προσόντα και δεξιότητες. Οι εσωτερικές αγορές εργασίας, που λειτουργούν στο πλαίσιο μεγάλων ιδιωτικών και δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών, ολοένα και περισσότερο περιορίζονται (και σε πολλές περιπτώσεις συρρικνώνονται), στερώντας από τους απασχολούμενους σε αυτές τις καλές εργασιακές συνθήκες και δυνατότητες διαμόρφωσης καριέρας. Όμως, ακόμη και σε αυτές που διατηρούν τους απασχολούμενους τους σε ικανοποιητικό επίπεδο, οι αλλαγές των εργασιακών σχέσεων κατατείνουν ολοένα και περισσότερο στη διαμόρφωση δυσμενών εργασιακών συνθηκών και επέκτασης της επισφάλειας.

Η πώλωση αυτή, πέραν των άλλων, υποδηλώνει σε σημαντικό βαθμό την επίδραση της τεχνολογίας στις μεταβολές της απασχόλησης. Υποδηλώνει ότι η τεχνολογία επιδρά εντονότερα στα ενδιάμεσα επαγγέλματα όπου οι δυνατότητες της υποκατάστασης ανθρώπινου δυναμικού από μηχανές (ή από οργανωτικού χαρακτήρα παρεμβάσεις) είναι περισσότερες λόγω του επαναλαμβανόμενου χαρακτήρα των εργασιακών τους καθηκόντων. Μη επαναλαμβανόμενα εργασιακά καθήκοντα εντοπίζονται, σε μεγαλύτερο βαθμό, στα άκρα της επαγγελματικής ιεραρχίας (φάσματος), δηλαδή στα ανώτερα και στα κατώτερα επαγγέλματα. Η υποκατάσταση ανθρώπινου δυναμικού από μηχανές είναι πιο περιορισμένη τόσο στα ανώτερα και επιστημονικά

επαγγέλματα) μειώσεις, με ρυθμούς μεταξύ του -11,5% ([77] τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου και συναφή επαγγέλματα) και του -35,2% ([71] μεταλλωρύχοι, λατόμοι και συναφή επαγγέλματα). Στα κατώτερα τα επαγγέλματα ήταν περίπου μοιρασμένα, με έξι που εμφάνισαν αυξήσεις μεταξύ του 19,2% ([93] ανειδίκευτοι εργάτες δευτερογενούς τομέα) και του 179,2% ([92] ανειδίκευτοι εργάτες πρωτογενούς τομέα), και πέντε που εμφάνισαν μειώσεις, μεταξύ του -8,2% ([64] ειδικευμένοι κτηνοτρόφοι, πτηνοτρόφοι) και του 54,7% ([85] χειριστές μηχανών παραγωγής κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων).

²⁰¹ Το φαινόμενο της πώλωσης φαίνεται να αναδεικνύεται πιο καθαρά την περίοδο πριν από την κρίση (2000-2008), ενώ ως προς την κλαδική του διάσταση είναι περισσότερο φαινόμενο των υπηρεσιών και λιγότερο της μεταποίησης. Αναδεικνύει ταυτοχρόνως ως προνομιακό χώρο των ανώτερων επαγγελματιών τους κλάδους των υπηρεσιών και ειδικότερα των υπηρεσιών του δημόσιου τομέα, με εξαιρετικά περιορισμένη παρουσία στους κλάδους της μεταποίησης, του εμπορίου, των ξενοδοχείων – εστιατορίων και των κατασκευών. Χώρος των ενδιάμεσων επαγγελματιών αναδεικνύεται αυτός της μεταποίησης και δευτερευόντως των υπηρεσιών, με εξαίρεση το εμπόριο και τα ξενοδοχεία – εστιατόρια, ενώ τα κατώτερα επαγγέλματα τείνουν να συγκεντρώνονται στο εμπόριο και στα ξενοδοχεία – εστιατόρια και δευτερευόντως στους κλάδους της μεταποίησης (Ευστράτογλου, 2013).

επαγγέλματα, στις διευθυντικές θέσεις και γενικότερα στις θέσεις ευθύνης, όπου τα καθήκοντα απαιτούν συνδυασμό τεχνικών αλλά και κοινωνικών δεξιοτήτων²⁰², αλλά και στα κατώτερα επαγγέλματα, όπου η άσκηση των καθηκόντων τους απαιτεί την πρόσωπο με πρόσωπο παρουσία και την εξατομικευμένη παροχή υπηρεσιών.

Την περίοδο 2011-2015 η οικονομική κρίση διαφοροποίησε σημαντικά τους ρυθμούς μεταβολής της απασχόλησης σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα επαγγέλματα, με τρόπο ώστε να μην μπορεί να υποστηριχθεί η ύπαρξη του φαινομένου της πώλωσης. Ανώτερα και κατώτερα επαγγέλματα μειώθηκαν με υψηλότερους ρυθμούς (ανώτερα κατά 13,5%, ενδιάμεσα κατά 11,4% και κατώτερα κατά 12,1%) σε σχέση με τα ενδιάμεσα (Διάγραμμα 8.6), έτσι ώστε να μη διαμορφώνονται οι συνθήκες ύπαρξης του φαινομένου²⁰³.

Επιχειρώντας τη διερεύνηση του κατά πόσο το φαινόμενο της πώλωσης των επαγγελμάτων αναδεικνύεται, πέραν των μεγεθών της απασχόλησης, και στις αποδοχές των εργαζομένων διαπιστώθηκαν τα παρακάτω: Την περίοδο 2000-2010 ο μέσος όρος των καθαρών ονομαστικών αποδοχών των απασχολουμένων στα ανώτερα επαγγέλματα αυξήθηκε κατά 53,7%, εμφανίζοντας ένα εύρος μεταβολών που κυμαινόταν μεταξύ του 33,6% ([31] τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί φυσικής) και του 100,6% ([13] διευθυντές, επιχειρηματίες και προϊστάμενοι μικρών επιχειρήσεων), στα ενδιάμεσα κατά 52,5%, με εύρος μεταβολών ανάμεσα στο 23,9% ([71] μεταλλωρύχοι και λατόμοι) και 65,6% ([81] χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων και μηχανημάτων) και στα κατώτερα κατά 60,6%, με εύρος μεταβολών που κυμαινόταν μεταξύ του 43,8% ([91] πλανόδιοι πωλητές) και του 100,3% (γεωργοί καλλιεργητές δέντρων και αμπέλων). Παρά το γεγονός ότι εκ πρώτης όψεως τα μεγέθη αυτά συνηγορούν υπέρ της ανάδειξης του φαινομένου της πώλωσης με τα ανώτερα και τα κατώτερα επαγγέλματα να αυξάνουν τις αποδοχές τους με υψηλότερους ρυθμούς από ό,τι τα ενδιάμεσα επαγγέλματα, οι διαφορές δεν είναι σημαντικές ώστε να επιβεβαιώσουν με ασφάλεια την ύπαρξη του φαινομένου. Επιπρόσθετα, εάν οι μετρήσεις στα κατώτερα επαγγέλματα περιοριστούν στα μη αγροτικά επαγγέλματα, τότε ο μέσος όρος της αύξησης των αποδοχών τους περιορίζεται στο 51,2%, γεγονός που δεν επιτρέπει την ούτως ή άλλως οριακή υποστήριξη της ύπαρξης του φαινομένου.

Στη χρονική περίοδο 2011-2015, που εντοπίζεται στην καρδιά της οικονομικής κρίσης, το φαινόμενο της πώλωσης, όπως δεν επιβεβαιώνεται και στην περίπτωση της απασχόλησης των επαγγελμάτων, δεν επιβεβαιώνεται και στο πεδίο των αποδοχών τους. Ο μέσος όρος των καθαρών ονομαστικών αποδοχών

---

²⁰² Για τον ρόλο των τεχνικών και των κοινωνικών δεξιοτήτων σε συνάρτηση με την επέκταση των ευέλικτων συστημάτων παραγωγής βλέπε, μεταξύ άλλων, στο Ευστράτογλου (2005).

²⁰³ Τούτο παρατηρείται και σε μία σειρά από άλλες χώρες έτσι ώστε οι δεκαετίες του 1990 και του 2000 να θεωρούνται πιο πρόσφορες στην ανάδειξη του φαινομένου.

στα ανώτερα επαγγέλματα μειώθηκε κατά 16,8%, με τις χαμηλότερες μειώσεις (-7,7%) να εμφανίζονται στους (11) γενικούς διευθυντές και ανώτερα διοικητικά στελέχη και τις υψηλότερες (-26,8%) στους επαγγελματίες του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου, με τους (31) τεχνικούς θετικών επιστημών και φυσικής να εμφανίζουν οριακή αύξηση κατά 1,4%, στα ενδιάμεσα κατά 20,1%, με τις χαμηλότερες μειώσεις (-10,9%) να εμφανίζονται στους (43) υπαλλήλους καταγραφής αριθμητικών δεδομένων και τις υψηλότερες (-32,1%) στους τεχνίτες του τομέα πληροφόρησης και επικοινωνίας και στα κατώτερα κατά 21,8%, με τις χαμηλότερες μειώσεις (-12,4%) να εμφανίζονται στους (93) ανειδίκευτους εργάτες του δευτερογενούς τομέα και τις υψηλότερες (-37,8%) στους (61) ειδικευμένους γεωργούς και κτηνοτρόφους. Στα ανώτερα επαγγέλματα οι επιπτώσεις της κρίσης εμφανίζονται με ηπιότερο τρόπο συγκριτικά τόσο με τα ενδιάμεσα όσο όμως και με τα κατώτερα επαγγέλματα, παρέχοντας ενδείξεις της δυσμενέστερης και ευάλωτης θέσης τους στην αγορά εργασίας.

Η μορφή αυτή της πόλωσης των επαγγελμάτων, όπως αναδείχτηκε μέσα από την ανάλυση των μεταβολών της απασχόλησης στα επαγγέλματα αλλά και των μηνιαίων αποδοχών τους, φαίνεται να ισχύει για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, αυτήν της πρώτης δεκαετίας του αιώνα. Δεν αναδεικνύεται καθόλου την περίοδο της κρίσης και ειδικότερα την περίοδο 2011-2015, γεγονός που περιορίζει ασφαλώς την ερμηνευτική της δυνατότητα, γεγονός συμβατό με ένα τμήμα της σχετικής βιβλιογραφίας²⁰⁴.

---

²⁰⁴ Ανάλογες διαπιστώσεις και επιφυλάξεις αναφορικά με τη διαχρονική ερμηνευτική δυνατότητα των θεωρήσεων του φαινομένου της πόλωσης των επαγγελμάτων γείρονται και από άλλους ερευνητές. Βλ. ενδεικτικά Bernstein (2008) για τις ΗΠΑ.

Παράρτημα

Διαδικασία ταξινόμησης των επαγγελματιών

Διαδικασία διαμόρφωσης Πίνακα 8.1

Στα ανώτερα επαγγέλματα που εμφανίζονται στον Πίνακα 8.1, πέραν αυτών που πληρούν και τα δύο κριτήρια, εντάχθηκαν τα (01) πρόσωπα που δεν δύνανται να καταταγούν και οι (31) τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί φυσικής, λόγω των υψηλών τους αποδοχών (άνω τεταρτημόριο Διαγράμματος 8.2) και του σχετικά υψηλού τους εκπαιδευτικού επιπέδου (ποσοστά αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης 54,9% οι πρώτοι και 52,5% οι δεύτεροι) και οι (13) διευθύνοντες, επιχειρηματίες και προϊστάμενοι μικρών επιχειρήσεων και οι (24) εκπαιδευτικοί, που εμφάνισαν σχετικά υψηλές αποδοχές (πολύ κοντά στο όριο διάκρισης υψηλών-μέσων) και ιδιαίτερα υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο οι δεύτεροι (ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης 95,2%).

Στα κατώτερα επαγγέλματα εντάχθηκαν, πέραν αυτών που πληρούν και τα δύο κριτήρια, οι (93) ανειδίκευτοι εργάτες του δευτερογενούς τομέα, οι (66) ειδικευμένοι αλιείς και συναφή επαγγέλματα, οι (53) πωλητές – μοντέλα, οι (78) τεχνίτες υφαντουργίας και συναφή επαγγέλματα, και οι (91) πλανόδιοι πωλητές και οικιακοί βοηθοί λόγω των χαμηλών τους αποδοχών (κάτω τεταρτημόριο Διαγράμματος 8.2) και οι (61) γεωργοί ειδικευμένοι σε ετήσιες καλλιέργειες, λόγω των χαμηλών τους αποδοχών (πολύ κοντά στο όριο χαμηλών-μέσων) και του ιδιαίτερα χαμηλού εκπαιδευτικού τους επιπέδου (ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης 2,6%).

Διαδικασία διαμόρφωσης Πίνακα 8.2.

Στα ανώτερα επαγγέλματα που εμφανίζονται στον Πίνακα 8.2, πέραν αυτών που πληρούν και τα δύο κριτήρια εντάχθηκαν οι (13) διευθυντές παραγωγής και εξειδικευμένων υπηρεσιών, τα (01) πρόσωπα που δεν κατατάσσονται αλλού καθώς εμφάνιζαν υψηλές αποδοχές (άνω τεταρτημόριο διαγράμματος 8.4) και μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο (39, 5% οι πρώτοι και 48,8% οι δεύτεροι) καθώς και οι (14) διευθυντές ξενοδοχείων εστιατορίων και επιχειρήσεων εμπορίου καθώς εμφάνισαν αποδοχές πολύ κοντά με αυτές του άνω τεταρτημορίου (1.198 ευρώ).

Στα κατώτερα επαγγέλματα εντάχθηκαν, πέραν αυτών που πληρούν και τα δύο κριτήρια, οι (51) απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, οι (52) πωλητές, οι (53) απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας, λόγω των ιδιαίτερα χαμηλών αποδοχών τους (κάτω τεταρτημόριο Διαγράμματος 8.4) και οι (75) τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων και συναφή επαγγέλματα και οι (96) συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες λόγω του χαμηλών αποδοχών τους (πολύ κοντά στο όριο διάκρισης χαμηλών-μέσων αποδοχών) και του ιδιαίτερα χαμηλού εκπαιδευτικού τους επιπέδου.

9. Διαπιστώσεις και συμπεράσματα. Μια διαρκής επέκταση των επαγγελμάτων των υπηρεσιών ως αποτέλεσμα της διαιώνισης ενός ανορθόδοξου παραγωγικού μοντέλου

9.1 Οι εξελίξεις στα επαγγέλματα

Η παρακολούθηση των εξελίξεων στα επαγγέλματα και η αναζήτηση των αιτιών που τις προκαλούν είναι σύνθετα και πολυδιάστατα εγχειρήματα. Απαιτούν την υιοθέτηση συγκεκριμένων θεωρητικών προσεγγίσεων, μεθοδολογιών και τεχνικών ανάλυσης, που έχουν τα δικά τους πλεονεκτήματα αλλά και τους δικούς τους περιορισμούς. Στην περίοδο της ανάλυσης, που καλύπτει τα 16 πρώτα χρόνια του νέου αιώνα, η ελληνική οικονομία διάνυσε μία περίοδο ανάπτυξης, με αύξηση της παραγωγής και της απασχόλησης, και μία περίοδο συρρίκνωσης και σημαντικής ύφεσης, με μειώσεις και στα δύο αυτά μεγέθη. Οι γενικότερες αυτές οικονομικές εξελίξεις αναμφίβολα άσκησαν σημαντικές επιδράσεις στα επαγγέλματα, στις μεταβολές τους, στη διαχρονική τους διάρθρωση και στις αλλαγές του περιεχομένου τους. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, η περίοδος της ανάλυσης, λόγω της αλλαγής της ταξινόμησης των επαγγελμάτων, διακρίνεται σε δύο ξεχωριστές περιόδους, με την πρώτη να αφορά στην πρώτη δεκαετία του νέου αιώνα (2000-2010) και τη δεύτερη το διάστημα 2011-2016.

Αναφορικά με την παρακολούθηση των εξελίξεων στα επαγγέλματα, αναδείχτηκαν μια σειρά από ενδιαφέρουσες καταστάσεις. Καταστάσεις που αφορούσαν τη διάρθρωση των επαγγελμάτων, τη δυναμική τους, την ενίσχυση και την αποδυνάμωσή τους, τις σχέσεις τους με τις ευελιξίες και την συγκέντρωση και ανάπτυξή τους μέσα στους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, κάτω από εξαιρετικά διαφοροποιημένες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες.

Στο διάστημα της πρώτης δεκαετίας του νέου αιώνα η πλειονότητα των επαγγελμάτων παρουσίασαν αύξηση της απασχόλησης, με έναν μικρότερο αριθμό να παρουσιάζει μείωση, υποδηλώνοντας τις σημαντικές διαδικασίες αναδιάρθρωσης των επαγγελμάτων. Τις υψηλότερες αυξήσεις εμφάνισαν επαγγέλματα σχετιζόμενα με τις υπηρεσίες, με μερικά εξ αυτών με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς (βλ. Ενότητα 2), ανάμεσα στα οποία εντοπίζονται και επιστημονικά επαγγέλματα, όπως οι οικονομολόγοι κοινωνιολόγοι, το διδακτικό προσωπικό των ΑΕΙ, μαθηματικοί, στατιστικοί και πρόσωπα με επαγγελματική δραστηριότητα στην πληροφορική κ.ά. Ταυτόχρονα όμως ένας άλλος αριθμός τεχνικών, αγροτικών και επαγγελμάτων των υπηρεσιών εμφάνισαν μειώσεις της απασχόλησής τους, με υψηλότερες αυτές των τεχνικών επαγγελμάτων (τεχνίτες υφαντουργίας, χειριστές μηχανών υφαντουργικών ινών, γαζωτές, κεντητές) καθώς και των αγροτικών επαγγελμάτων (καπνοκαλλιεργητές, βαμβακοκαλλιεργητές, γεωργοί πολυκαλλιεργητές). Οι εξελίξεις αυτές διαμόρφωσαν μια σημαντικά διαφοροποιημένη διάρθρωση των επαγγελμάτων στο τέλος της δεκαετίας συγκριτικά με αυτή των πρώτων της ετών, με ενίσχυση των επιστημονικών και των επαγγελμάτων των υπηρεσιών. Τα εκπαιδευτικά προσόντα και οι δεξιότητες των απασχολουμένων στο τέλος της δεκαετίας ήταν

σημαντικά υψηλότερα σε σχέση με τα αντίστοιχα στην έναρξή της, χωρίς αυτό να μπορεί με απόλυτη ασφάλεια να αποδοθεί είτε στις υψηλότερες απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος της χώρας είτε στην υψηλότερη προσφορά δεξιοτήτων και εκπαιδευτικών προσόντων του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας. Ένας συνδυασμός των δύο αυτών διεργασιών φαίνεται να είναι περισσότερο κοντά στην πραγματικότητα.

Το διάστημα 2011-2016 η οικονομική κρίση οδήγησε σε σημαντικές μειώσεις της απασχόλησης στην πλειονότητα των επαγγελμάτων. Οι μειώσεις κάλυπταν όλο το φάσμα των επαγγελμάτων τόσο ως προς τα ιδιαίτερα οικονομικά τους χαρακτηριστικά (επαγγέλματα των υπηρεσιών γνωστικού και χειρωνακτικού χαρακτήρα, τεχνικά και αγροτικά επαγγέλματα) όσο και ως προς τα καθήκοντα και τα εκπαιδευτικά προσόντα που απαιτούνται για την άσκησή τους. Ιδιαίτερα υψηλές μειώσεις εμφάνισαν τεχνικά επαγγέλματα, ως αποτέλεσμα της συρρίκνωσης της βιομηχανίας και των κατασκευών αλλά και κατηγορίες ανώτερων και διευθυντικών στελεχών, ως αποτέλεσμα της μείωσης της οικονομικής δραστηριότητας και της εξαφάνισης επιχειρήσεων (βλ. Ενότητα 2). Ωστόσο, μέσα στην κρίση ένας αριθμός επαγγελμάτων κατόρθωσε να διατηρήσει και αυξήσει την απασχόλησή του. Στην πλειονότητά τους ήταν επαγγέλματα των υπηρεσιών, με πιο περιορισμένη παρουσία τεχνικών επαγγελμάτων. Επαγγέλματα που κατόρθωσαν να αυξήσουν την απασχόλησή τους με υψηλούς ρυθμούς ήταν αποκλειστικά επαγγέλματα των υπηρεσιών, με μεσαία και χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα, ενώ ανάμεσα σε αυτά που αύξησαν την απασχόλησή τους με μεσαίους και χαμηλούς ρυθμούς εντοπίστηκε ένας περιορισμένος αριθμός τεχνικών επαγγελμάτων και επαγγελμάτων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα.

Από την παρακολούθηση των εξελίξεων αυτών έγινε φανερό ότι η διαιώνιση του υφιστάμενου παραγωγικού μοντέλου της χώρας αδυνατεί να απορροφήσει, ποσοτικά και ποιοτικά, τόσο το ανθρώπινο δυναμικό με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα, όσο και αυτό με μεσαία και χαμηλά. Υπ' αυτές τις συνθήκες ένα σημαντικό τμήμα των ατόμων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα (απόφοιτοι κυρίως τριτοβάθμιας εκπαίδευσης) οδηγήθηκε (και συνεχίζει να οδηγείται) είτε σε αναζήτηση μιας θέσης εργασίας στο εξωτερικό, με ό,τι επιπτώσεις αυτό επιφέρει στην ελληνική οικονομία, είτε στην αναζήτηση και κατάληψη μιας θέσης εργασίας που δεν αντιστοιχεί στα εκπαιδευτικά του προσόντα, διαμορφώνοντας μια σημαντική αναντιστοιχία, ποσοτική και ποιοτική, ανάμεσα στα χαρακτηριστικά των θέσεων εργασίας και σε αυτά των απασχολούμενων²⁰⁵. Τούτο με τη σειρά του διαμορφώνει σημαντικά εμπόδια στη βελτίωση της χαμηλής παραγωγικότητας του οικονομικού μας μοντέλου. Οι καταστάσεις αυτές εμφανίζονται περισσότερο οξυμένες για το ανθρώπινο δυναμικό με μεσαία και χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα και αναδεικνύονται μέσα από τις σημαντικές δυσχέρειες πρόσβασής τους στην αγορά εργασίας και στη δομή της απασχόλησης, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας τους και τα παρατεταμένα χρονικά διαστήματα παραμονής τους σε αυτήν.

---

²⁰⁵ Η υψηλή οριζόντια και κάθετη αναντιστοιχία επιβεβαιώνεται για τη χώρα μας τόσο σε εκτιμήσεις του ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ όσο και του CEDEFOP.

Αναφορικά με την κυρίαρχη τάση της αύξησης της ευελιξίας στην αγορά εργασίας, μια σειρά από ιδιαίτερα σημαντικές ενδείξεις για το σύνολο της αναλυόμενης περιόδου, που αφορούν τόσο στη συνύπαρξη υψηλών μεριδίων μερικής και προσωρινής απασχόλησης με την ανεργία στα επαγγέλματα, σε συγκεκριμένα έτη, όσο και στους ρυθμούς μεταβολής των μεγεθών τους στα δύο υπό ανάλυση χρονικά διαστήματα, ανέδειξαν την αδυναμία των ευέλικτων μορφών απασχόλησης να συγκρατήσουν την ανεργία σε χαμηλό επίπεδο. Σε έναν μεγάλο αριθμό επαγγελματών εκεί όπου εμφανίζονταν υψηλοί αριθμοί και υψηλά ποσοστά μερικής και προσωρινής απασχόλησης, εμφανιζόταν και υψηλή ανεργία. Και εκεί όπου υπήρχαν υψηλοί ρυθμοί αύξησης της μερικής και της προσωρινής απασχόλησης, στην πλειονότητα των επαγγελματών εμφανιζόταν και υψηλοί ρυθμοί αύξησης της ανεργίας. Η επέκταση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης στη χώρα ως στρατηγική μείωσης του κόστους εργασίας, σε ένα πλαίσιο απουσίας επενδύσεων και τεχνολογικού εκσυγχρονισμού, δεν συμβάλλει στη βελτίωση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, γεγονός που επιδεινώνει ακόμα περισσότερο την απασχόληση και αυξάνει την ανεργία. Φαίνεται λοιπόν πως οι στρατηγικές που ευνοούν την περαιτέρω επέκταση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας και στη δομή της απασχόλησης ευνοούν και την περαιτέρω αύξηση της ανεργίας.

Ως προς τις εξελίξεις των επαγγελματών μέσα στους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, η ανάλυση επιχειρήθηκε μέσα από τον έλεγχο της ύπαρξης και της διαφοροποίησης του επαγγελματικού προτύπου²⁰⁶ σε αυτούς. Παράλληλα μέσα από τη διαφοροποίηση του επαγγελματικού προτύπου αναζητήθηκε η ύπαρξη δύο διαδικασιών που αφορούν, πρώτον, την περαιτέρω τριτογενοποίηση της ελληνικής οικονομίας και ειδικότερα του δευτερογενούς τομέα, στο μέτρο και στον βαθμό που αυτή μπορεί να ανιχνευθεί μέσα από την επέκταση των επαγγελματών των υπηρεσιών και, δεύτερον, την εκμηχάνιση των υπηρεσιών, μέσα από την επέκταση των τεχνικών επαγγελματών στον τομέα αυτό. Και αναμφίβολα, όπως άλλωστε αναμενόταν, η ύπαρξη του επαγγελματικού προτύπου αναδείχτηκε ξεκάθαρα μέσα στον κάθε κλάδο ξεχωριστά. Αναδείχτηκε ταυτόχρονα ότι το είδος της οικονομικής δραστηριότητας, όπως αποτυπώνεται μέσα από τους κλάδους, διαμορφώνει και τις απαιτήσεις του ως προς τα ανθρώπινο δυναμικό με συγκεκριμένα επαγγελματικά χαρακτηριστικά. Έτσι κλάδοι όπως οι μεταφορές, αποθήκευση, ενημέρωση και επικοινωνία, οι επιστημονικές, τεχνικές, διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες, η εκπαίδευση, η υγεία και σε μικρότερη κλίμακα η δημόσια διοίκηση διαμορφώνουν, σε μεγάλο βαθμό, τη ζήτηση για ανθρώπινο δυναμικό σε επαγγέλματα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα (το επιστημονικό δυναμικό της χώρας), κλάδοι όπως η μεταποίηση, ο ηλεκτρισμός και η ύδρευση, το εμπόριο και οι τράπεζες και ασφάλειες, ανθρώπινο δυναμικό σε επαγγέλματα με μεσαία εκπαιδευτικά προσόντα και κλάδοι του πρωτογενούς τομέα, οι κατασκευές, ο τουρισμός και τα νοικοκυριά ως εργοδότες, ανθρώπινο δυναμικό σε

---

²⁰⁶ Υπενθυμίζεται ότι η έννοια του επαγγελματικού προτύπου αναφέρεται στην ύπαρξη μέσα σε κάθε κλάδο ενός συνόλου επαγγελματών με μεγαλύτερες συγκεντρώσεις σε εκείνα που συνδέονται στενά με τις οικονομικές δραστηριότητες του κλάδου και μικρότερες σε άλλα απαραίτητα για την ολοκλήρωση της παραγωγικής του διαδικασίας.

επαγγέλματα με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Οι διαδικασίες διαφοροποίησης του προτύπου, που αναδείχθηκαν στο σύνολο των κλάδων, ήταν εντονότερες στους κλάδους του ηλεκτρισμού – ύδρευσης, των επιστημονικών τεχνικών, διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων, στις τράπεζες – ασφάλειες και στη δημόσια διοίκηση και ηπιότερες στα ξενοδοχεία – εστιατόρια, στη μεταποίηση, στην υγεία και στις άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών και στα νοικοκυριά ως εργοδότες. Ο βαθμός αυτός διαφοροποίησης του επαγγελματικού προτύπου των κλάδων υποδηλώνει και τον βαθμό διαφοροποίησης του ανθρώπινου δυναμικού που απαιτεί η παραγωγική διαδικασία του κάθε κλάδου.

Στο διάστημα πριν από την κρίση (2000-2008) η αύξηση της παραγωγής²⁰⁷ και της απασχόλησης συνδυάστηκε με μια περαιτέρω τριτογενοποίηση της οικονομίας, καθώς οι περισσότεροι κλάδοι αύξησαν τα επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών. Εξαίρεση αποτέλεσαν οι κατασκευές, που μείωσαν περαιτέρω την ήδη χαμηλή συμμετοχή των επαγγελματιών αυτών και οι κλάδοι της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας, στους οποίους η αύξηση των τεχνικών επαγγελματιών ήταν εντονότερη από αυτή των επαγγελματιών των υπηρεσιών, γεγονός που παρέχει ενδείξεις μιας διαδικασίας εκμηχάνισης των υπηρεσιών των κλάδων. Ταυτόχρονα, στο διάστημα αυτό οι εξελίξεις στην παραγωγή και στην απασχόληση συνδυάστηκαν με την αύξηση των ανώτερων επαγγελματιών στην πλειονότητα των κλάδων. Επαγγέλματα δηλαδή με υψηλότερα εκπαιδευτικό προσόντα και υψηλότερες αμοιβές εμφάνισαν και υψηλότερους ρυθμούς αύξησης της απασχόλησής τους²⁰⁸.

Ταυτόχρονα, ανεξάρτητα και πέρα από τη γενικότερη τάση αύξησης των ανώτερων επαγγελματιών, φαίνεται πως ούτε η δυναμική της παραγωγής ούτε η δυναμική της απασχόλησης άσκησαν άμεση επίδραση στη διαμόρφωση της σύνθεσης των επαγγελματιών σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα. Οι κλάδοι με τη μεγαλύτερη αύξηση της παραγωγής (μεταφορές, άλλες υπηρεσίες παροχής υπηρεσιών, κατασκευές, ξενοδοχεία – εστιατόρια) ήταν μοιρασμένοι ανάμεσα σε αυτούς που αύξησαν τα ανώτερα επαγγέλματα και σε αυτούς που τα μείωσαν. Το ίδιο διαπιστώθηκε και για τη δυναμική της απασχόλησης, καθώς οι κλάδοι με τη μεγαλύτερη αύξηση της απασχόλησης είτε μείωσαν τα ανώτερα επαγγέλματα, (επαγγελματικές, επιστημονικές, τεχνικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες, ηλεκτρισμός – ύδρευση) είτε τα διατήρησαν σταθερά (εκπαίδευση), με μόνο την υγεία και κοινωνική πρόνοια να τα αυξάνει. Στον αντίποδα, οι κλάδοι που εμφάνισαν είτε μείωση της παραγωγής (τράπεζες,

---

²⁰⁷ Μείωση της παραγωγής εμφάνισαν οι κλάδοι του πρωτογενούς τομέα και των τραπεζών ασφαλειών, με μείωση της απασχόλησης οι πρώτοι και περιορισμένη αύξηση οι δεύτεροι.

²⁰⁸ Και εδώ υπήρξαν εξαιρέσεις, καθώς οι κλάδοι του ηλεκτρισμού – ύδρευσης, των ξενοδοχείων – εστιατορίων, των επαγγελματιών, επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων και των λοιπών υπηρεσιών εμφάνισαν μείωση των ανώτερων επαγγελματιών με αυξήσεις των ενδιάμεσων και κατώτερων επαγγελματιών.

ασφάλειες) είτε χαμηλούς ρυθμούς αύξησής της (ηλεκτρισμός – ύδρευση, δημόσια διοίκηση) εμφάνισαν αύξηση των ανώτερων επαγγελμάτων, γεγονός που παρατηρήθηκε και στους κλάδους που εμφάνισαν είτε μείωση της απασχόλησης (ορυχεία – λατομεία) είτε χαμηλούς ρυθμούς αύξησής της (τράπεζες, ασφάλειες, κατασκευές). Κατά συνέπεια, η δυναμική της παραγωγής και της απασχόλησης δεν άσκησαν συγκεκριμένες επιδράσεις αναφορικά με τη σύνθεση των επαγγελμάτων σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα.

Στο χρονικό διάστημα 2008-2015 το σύνολο των κλάδων μείωσαν την παραγωγή (με εξαίρεση τους κλάδους του πρωτογενούς τομέα) και την απασχόλησή τους²⁰⁹. Οι μειώσεις αυτές δεν ανέκοψαν τη διαδικασία τριτογενοποίησης της οικονομίας, καθώς συνοδεύτηκαν από αυξήσεις των επαγγελμάτων παροχής υπηρεσιών (και αντίστοιχες μειώσεις των τεχνικών επαγγελμάτων) σε έξι κλάδους, από σταθερότητα στην αναλογία επαγγελμάτων παροχής υπηρεσιών και τεχνικών επαγγελμάτων σε άλλους τρεις κλάδους και αύξηση της συμμετοχής των τεχνικών επαγγελμάτων μόνο στους κλάδους των κατασκευών και των επαγγελματικών, επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων. Οι διαδικασίες διαφοροποίησης του επαγγελματικού προτύπου των κλάδων ήταν σε γενικές γραμμές ηπιότερες, συγκριτικά με τις αντίστοιχες της προηγούμενης δεκαετίας, οφειλόμενες εν μέρει και στη μικρότερη περίοδο της ανάλυσης. Ωστόσο, σημαντικοί κλάδοι της ελληνικής οικονομίας, όπως η μεταποίηση, το εμπόριο, τα ξενοδοχεία – εστιατόρια και η υγεία, εμφάνισαν εντονότερες διαδικασίες διαφοροποίησης του προτύπου αυτού, υποδηλώνοντας επιδράσεις της κρίσης όχι μόνο ποσοτικού αλλά και ποιοτικού χαρακτήρα. Ως προς τη διάρθρωση των ανώτερων, των ενδιάμεσων και των κατώτερων επαγγελμάτων αναδείχτηκαν σημαντικές ανακατατάξεις, με πιο έντονη τη μείωση των ανώτερων επαγγελμάτων σε αρκετούς κλάδους.

Συμπερασματικά μπορεί να υποστηριχτεί ότι τη δεκαετία του 2000 η αύξηση της παραγωγής και της απασχόλησης οδήγησε σε μια περαιτέρω τριτογενοποίηση της οικονομίας στους περισσότερους κλάδους και από μια πιο περιορισμένη εκμηχάνιση της παραγωγής στους κλάδους των ξενοδοχείων – εστιατορίων και της υγείας – κοινωνικής πρόνοιας, ενώ παράλληλα η ενίσχυση της θέσης των ανώτερων επαγγελμάτων παρείχε ενδείξεις της βελτίωσης της θέσης των εργαζομένων. Την περίοδο της κρίσης, και ειδικότερα το διάστημα 2011-2015, η τριτογενοποίηση της οικονομίας δεν φαίνεται να ανακόπτεται, ενώ η εκμηχάνιση της παραγωγής φαίνεται να περιορίζεται αποκλειστικά στις κατασκευές, που ούτως ή άλλως κυριαρχούνται από τεχνικά επαγγέλματα, και στους κλάδους των επαγγελματικών, επιστημονικών, τεχνικών, διοικητικών και υποστηρικτικών δραστηριοτήτων, με την παράλληλη επέκταση των κατώτερων επαγγελμάτων να υποδηλώνει την επιδείνωση της θέσης των εργαζόμενων στη δομή της απασχόλησης και στην αγορά εργασίας.

---

²⁰⁹ Και εδώ εξαίρεση για το διάστημα 2011-2016 απετέλεσαν οι κλάδοι του ηλεκτρισμού και ύδρευσης και των ξενοδοχείων – εστιατορίων, που εμφάνισαν αύξηση της απασχόλησής τους.

9.2 Οι παράγοντες που επιδρούν στις μεταβολές των επαγγελμάτων

Ως προς τους παράγοντες που επιδρούν στις εξελίξεις στα επαγγέλματα και στη διαμόρφωση της διάρθρωσής τους, η μελέτη επικεντρώθηκε σε αυτούς που κατά την κρίση του γράφοντος αλλά και σύμφωνα με ένα μεγάλο μέρος της διεθνούς βιβλιογραφίας θεωρούνται οι πιο σημαντικοί. Ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, τεχνολογία και εκπαιδευτικό επίπεδο του ανθρώπινου δυναμικού θεωρούνται οι παράγοντες που ασκούν τις πιο σημαντικές επιδράσεις στα μεγέθη όσο και στο περιεχόμενο των επαγγελμάτων. Ωστόσο, ζητήματα μεθοδολογίας και καταλληλότητας των στατιστικών δεδομένων δεν επέτρεψαν τον άμεσο προσδιορισμό της επίδρασής τους αλλά περισσότερο την ανάδειξη έμμεσου χαρακτήρα επιδράσεις.

Ειδικότερα, ως προς τις επιδράσεις της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες πάνω στα επαγγέλματα, καθώς η σχετική ανάλυση πέρασε υποχρεωτικά μέσα από τους κλάδους, ανέδειξε κατ' αρχάς όψεις των σχέσεων της ζήτησης και της απασχόλησης και στη συνέχεια όψεις των σχέσεων ζήτησης, απασχόλησης και επαγγελμάτων. Ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες και απασχόληση μέσα στους γενικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας σε μια πρόσφατη χρονική στιγμή (2015) ανέδειξαν μια διάσταση του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας, παρέχοντας ενδείξεις της διαφορετικής και εν γένει χαμηλής παραγωγικότητάς του. Στη συνέχεια μέσα από τη διερεύνηση της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες και της απασχόλησης, στους αναλυτικούς (διψήφιους) κλάδους, αναδείχτηκαν μια σειρά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας, με μία πρώτη διαπίστωση να αφορά την ύπαρξη ενός εξαιρετικά περιορισμένου αριθμού κλάδων με συνύπαρξη υψηλής ζήτησης και υψηλής απασχόλησης και ενός μεγάλου αριθμού κλάδων με σχετικά περιορισμένη ζήτηση και χαμηλή απασχόληση. Τέλος, στην αναζήτηση των σχέσεων της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες και απασχόλησης, μέσα από τους ρυθμούς μεταβολής τους, για το χρονικό διάστημα 2011-2015, αναδείχτηκε ένας αριθμός κλάδων (βλ. Ενότητα 5) όπου η αύξηση της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες²¹⁰ συνδυάστηκε με αύξηση της απασχόλησης (κλάδοι που θα μπορούσε να ειπωθεί ότι εντάσσονται σε έναν ενάρτετο κύκλο της οικονομίας). Ταυτόχρονα, η μεγάλη πλειονότητα των κλάδων συνδύαζαν μείωση της ζήτησης και μείωση της απασχόλησης, μερικοί εκ των οποίων μάλιστα με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς μείωσης και στα δύο μεγέθη. Η οικονομική κρίση οδήγησε την πλειονότητα των κλάδων να μειώσουν την παραγωγή και την απασχόλησή τους.

Τέλος, στην αναζήτηση των σχέσεων της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες με τα επαγγέλματα, που επιχειρήθηκε με τη βοήθεια ομάδων κλάδων, διαπιστώθηκε ότι οι κλάδοι που εμφάνισαν αύξηση της ζήτησης, είτε κατά τη δεκαετία του 2000 είτε την περίοδο 2011-2015, εμφάνισαν αυξήσεις στην απασχόληση των πέντε μεγαλύτερων επαγγελμάτων τους. Στις περιπτώσεις όπου οι αυξήσεις της ζήτησης ήταν μεγάλες, αντίστοιχα μεγάλες, σε γενικές γραμμές, ήταν και οι αυξήσεις της απασχόλησης στα επαγγέλματα. Οι κλάδοι που εμφάνισαν μειώσεις της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες εμφάνισαν είτε σημαντικές αναδιαρθρώσεις της απασχόλησης στα επαγγέλματά τους, είτε, κυρίως την

---

²¹⁰ Υπενθυμίζεται ότι η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες εκτιμάται μέσα από την ΑΠΑ.

περίοδο της κρίσης, σημαντικές μειώσεις στο σύνολό των (βασικών) επαγγελμάτων τους. Εξαιρέσεις στις γενικές αυτές διαπιστώσεις ασφαλώς υπήρξαν, χωρίς ωστόσο να είναι ικανές να αλλοιώσουν τον γενικό χαρακτήρα των διαπιστώσεων.

Φαίνεται λοιπόν η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες να ασκεί στα επαγγέλματα δύο ειδών επιδράσεις (στο μέτρο και στον βαθμό που αυτές ανιχνεύονται). Στην περίοδο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και επέκτασης της ζήτησης αυξάνει σε γενικές γραμμές και η απασχόληση στα βασικά επαγγέλματα. Ασκείται δηλαδή μια ποσοτικού χαρακτήρα επίδραση. Στην περίοδο της κρίσης ή γενικότερα σε περιόδους μείωσης της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες σε κλάδους της οικονομίας, πέραν της ποσοτικής επίδρασης, της μείωσης δηλαδή της απασχόλησης στα βασικά επαγγέλματα, ασκείται και μια ποιοτική, που αναδεικνύεται μέσα από την αναδιάρθρωσή τους. Κλάδοι δηλαδή της ελληνικής οικονομίας, υπό τις πιέσεις της οικονομικής κρίσης, δεν περιορίζουν απλώς την ποσότητα της εργασίας του χρησιμοποιούν, αλλά μεταβάλλουν και τη σύνθεσή της, όπως αυτή αποτυπώνεται μέσα από τα επαγγελματικά της χαρακτηριστικά.

Αναφορικά με τον προσδιορισμό των επιδράσεων της τεχνολογίας πάνω στα επαγγέλματα²¹¹, στο υπό διερεύνηση χρονικό διάστημα, υιοθετήθηκε μια μέθοδος που διακρίνει τα καθήκοντα των επαγγελμάτων σε επαναλαμβανόμενα και μη επαναλαμβανόμενα. Ο επαναλαμβανόμενος χαρακτήρας των καθηκόντων αφορά τη δυνατότητα υποκατάστασης ενός σημαντικού μέρους τους από τεχνολογία και ειδικότερα από προγράμματα Η/Υ. Στον βαθμό που ένα επάγγελμα περιλαμβάνει καθήκοντα που σημαντικό μέρος τους μπορεί να υποκατασταθεί από χρήση Η/Υ, αναμένεται να είναι περισσότερο εκτεθειμένο στις επιδράσεις που προέρχονται από την ενσωμάτωση στην παραγωγή αυτών των τεχνολογιών (βλ. Ενότητα 6). Με βάση τη διάκριση αυτή αναδείχθηκαν πέντε κατηγορίες επαγγελμάτων (επαγγέλματα με μη επαναλαμβανόμενα αναλυτικά καθήκοντα, επαγγέλματα με μη επαναλαμβανόμενα διαδραστικά καθήκοντα, επαγγέλματα με επαναλαμβανόμενα γνωστικά καθήκοντα, επαγγέλματα με επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά καθήκοντα και επαγγέλματα με μη επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά και υπηρεσιών). Στη συνέχεια, και για τις δύο χρονικές περιόδους, ταξινομήθηκαν τα αναλυτικά (σε τριψήφιο κωδικό) επαγγέλματα στις κατηγορίες αυτές και προσδιορίστηκαν οι ρυθμοί μεταβολής τους.

Και στις δύο χρονικές περιόδους, τα επαγγέλματα με επαναλαμβανόμενα καθήκοντα εμφάνισαν σημαντικά διαφοροποιημένους ρυθμούς μεταβολής σε σχέση με αυτά των μη επαναλαμβανόμενων καθηκόντων. Στην μεν περίοδο αύξησης της απασχόλησης σημαντικά χαμηλότερους ρυθμούς αύξησης στη δε περίοδο της κρίσης σημαντικά υψηλότερους ρυθμούς μείωσης²¹², έτσι ώστε η

---

²¹¹ Η διερεύνησή τους επιχειρείται με πολλούς τρόπους στη διεθνή βιβλιογραφία (βλ. ενδεικτικά Oesch, 2013).

²¹² Εκτός από τους διαφορετικούς ρυθμούς μεταβολής των κατηγοριών αυτών σημαντικές διαφορές αναδεικνύονται και στο εύρος των ρυθμών μεταβολής τους στα αναλυτικά επαγγέλματα της κάθε κατηγορίας (βλ. Πίνακες Παραρτήματος Ενότητας 6). Τα επαγγέλματα με μη επαναλαμβανόμενα καθήκοντα εμφανίζουν χαμηλότερους

επίδραση της τεχνολογίας των Η/Υ να αναδεικνύεται με αρκετά σαφή τρόπο. Τα επαγγέλματα με μη επαναλαμβανόμενα αναλυτικά καθήκοντα εμφάνισαν τους υψηλότερους ρυθμούς αύξησης (48,4%) την πρώτη δεκαετία του αιώνα και σχετικά χαμηλούς ρυθμούς μείωσης (7,7%) την περίοδο της κρίσης. Επαγγέλματα δηλαδή που τα καθήκοντά τους συνδέονται με έρευνα, ανάλυση, σχεδιασμό, προγραμματισμό αναπτύχθηκαν έντονα κατά την περίοδο ανόδου της οικονομίας και περιορίστηκαν κατά τη φάση της ύφεσης. Τα επαγγέλματα με μη επαναλαμβανόμενα διαδραστικά καθήκοντα (αυτά δηλαδή που κατά την άσκησή τους απαιτούν πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία) εμφάνισαν αύξηση 22,2% τη δεκαετία του 2000, αλλά αναδείχτηκαν πιο ανθεκτικά (μείωση κατά 3,6%) την περίοδο της κρίσης. Τα επαγγέλματα με γνωστικά επαναλαμβανόμενα καθήκοντα εμφάνισαν σχετικά περιορισμένο ρυθμό αύξησης (12,8%) τη δεκαετία του 2000 και υψηλό ρυθμό μείωσης (14,5%) την περίοδο της κρίσης. Περισσότερο ευάλωτα και εκτεθειμένα στις επιδράσεις της τεχνολογίας –ασφαλώς και άλλων παραγόντων– αναδείχτηκαν τα επαγγέλματα με επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά καθήκοντα, με μείωση της απασχόλησής τους τόσο κατά την πρώτη δεκαετία του αιώνα (20,5%) όσο και την περίοδο της κρίσης (15,0%). Τέλος, τα επαγγέλματα με μη επαναλαμβανόμενα χειρωνακτικά και παροχής υπηρεσιών καθήκοντα εμφάνισαν καλύτερους ρυθμούς συγκριτικά με αυτά των επαναλαμβανόμενων καθηκόντων, τόσο κατά τη δεκαετία του 2000, με αύξηση κατά 13,7%, όσο και κατά την περίοδο της κρίσης, με μείωση κατά 10,5%. Επαγγέλματα που εντοπίζονται στο χαμηλό τμήμα μιας ιεραρχικής διάταξης, που ωστόσο απαιτούν κατά την άσκηση και την παροχή υπηρεσιών του, πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία, επηρεάζονται σε χαμηλότερο βαθμό από την τεχνολογία, κυρίως ως προς τις διαδικασίες υποκατάστασής τους.

Με δεδομένο ότι η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες και η τεχνολογία συνιστούν παράγοντες που επιδρούν κυρίως στο σκέλος της ζήτησης των επαγγελματιών, η εκπαίδευση συνιστά παράγοντα που επιδρά κυρίως στο σκέλος της προσφοράς, διαμορφώνοντας, σε σημαντικό βαθμό, τα χαρακτηριστικά του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας. Και εδώ η αναζήτηση της επίδρασης της εκπαίδευσης (του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού) πάνω στα επαγγέλματα επιχειρήθηκε με μια κατ' αρχάς διάκριση των αναλυτικών (σε τριψήφιο κωδικό) επαγγελμάτων με βάση το ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης του κάθε επαγγέλματος και ακολούθως με τον προσδιορισμό των ρυθμών μεταβολής τους στις δύο χρονικές περιόδους. Επαγγέλματα με ανθρώπινο δυναμικό με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα (απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης άνω του 50%) αυξήθηκαν κατά 46,2% τη δεκαετία του 2000 και μειώθηκαν κατά 6,8% την περίοδο της κρίσης. Στον αντίποδα, επαγγέλματα με ανθρώπινο δυναμικό με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα (απόφοιτοι τριτοβάθμιας χαμηλότερα του 5%) μειώθηκαν κατά 11,6% τη δεκαετία του 2000 και κατά 16,6% την περίοδο της κρίσης. Μια διαδικασία αναδιάρθρωσης των απαιτήσεων του παραγωγικού συστήματος αναφορικά με τα επαγγέλματα ως προς το εκπαιδευτικό τους επίπεδο έγινε ιδιαίτερα φανερή. Επαγγέλματα με

ρυθμούς μείωσης και υψηλότερους ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης, με τα επαγγέλματα με επαναλαμβανόμενα καθήκοντα να εμφανίζουν υψηλότερους ρυθμούς μείωσης και χαμηλότερους ρυθμούς αύξησης.

ανθρώπινο δυναμικό με μεσαία εκπαιδευτικά προσόντα (απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μεταξύ του 5% και του 50%) αυξήθηκαν κατά 12,7% τη δεκαετία του 2000 και μειώθηκαν κατά 8,9% την περίοδο της κρίσης. Μια ιεραρχική διάταξη των ρυθμών μεταβολής τους αναδεικνύει τη σημαντική επίδραση της εκπαίδευσης πάνω στους ρυθμούς μεταβολής των επαγγελματιών²¹³.

Τέλος, η μελέτη χρησιμοποιώντας το εκπαιδευτικό επίπεδο και τις αμοιβές των απασχολούμενων ως κριτήρια, ταξινόμησε τα αναλυτικά (σε διψήφιο κωδικό) επαγγέλματα σε ανώτερα, ενδιάμεσα και κατώτερα (ενότητα οκτώ) και επιχείρησε τη διερεύνηση του κατά πόσο στην Ελλάδα αναδεικνύεται το φαινόμενο της πόλωσης των επαγγελματιών. Φαινόμενο που υποστηρίζει ότι οι σύγχρονες εξελίξεις οδηγούν σε υψηλότερες αυξήσεις στα ανώτερα και στα κατώτερα επαγγέλματα σε βάρος των ενδιάμεσων επαγγελματιών. Και όπως συνέβη και στις περισσότερες χώρες της ΕΕ, αλλά και σε άλλες αναπτυγμένες χώρες, το φαινόμενο της πόλωσης αναδείχτηκε και στη χώρας μας τη δεκαετία του 2000, μέσα από τους εντονότερους ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης στα ανώτερα και στα κατώτερα επαγγέλματα, σε βάρος των ενδιάμεσων, αλλά όχι και στην περίοδο 2011-2015, όπου η οικονομική κρίση διαφοροποίησε έντονα τους ρυθμούς μεταβολής των επαγγελματιών, μη επιτρέποντας την υποστήριξη του φαινομένου.

---

²¹³ Βεβαίως, όπως επισημάνθηκε σε διαφορετικά σημεία της μελέτης, οι σημαντικές αυξήσεις των επαγγελματιών με ανθρώπινο δυναμικό με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα εν μέρει μπορεί να αντικατοπτρίζει τις πραγματικές απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος της χώρας και εν μέρει να οφείλεται στην αυξημένη προσφορά του ανθρώπινου δυναμικού με υψηλά προσόντα, ένα μέρος του οποίου απασχολείται σε θέσεις εργασίας αναντίστοιχες με τα προσόντα τους.

Βιβλιογραφία

- Abbot, A. (1989). "The new occupational structure. What are the questions?", *Work and Occupations*, 16 (3), pp. 273-291.
- Alba – Ramirez, A. (1993). "Mismatch in the Spanish labor market. Over education?", *Journal of Human Resources*, 28 (2): 259-278.
- Autor, D. (2008). "Structural demand shifts and potential labor supply responses in the new century", Conference Series 52, Federal Reserve Bank of Boston.
- Autor, D. (2010). "The Polarization of Job Opportunities in the U.S. Labor Market: Implications for Employment and Earnings", The Center for American Progress and the Hamilton Project.
- Autor, D., Katz, L. and Kearney, M. (2006). "The Polarization of the U.S. Labor Market", *The American Economic Review*, 96 (2) (May, 2006), pp. 189-194.
- Autor, D., Levy, F. and Murnane, R. (2003). "The skill content of recent technological change: An empirical exploration", *Quarterly Journal of Economics*, 118 (4), pp. 1279-1333.
- Bartel, A., Ichniowski, C. and Shaw, K.L. (2007). "How does information technology really affect productivity? Plant-level comparisons of product innovation, process improvement and worker skills", *Quarterly Journal of Economics*, 122 (4), pp. 1721-1758.
- Bernstein, J. (2008). "Comments on 'Structural Demand Shifts and Potential Labor Supply Responses in the New Century'", Conference Series 52, Federal Reserve Bank of Boston, pp. 209-223.
- Black, S. and Spitz-Oener, A. (2007). "Explaining women' success: Technological change and the skill content of women's work", Working Paper 13116, National Bureau of Economic Research, Massachusetts.
- Braverman, H. (1974). *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of work in the Twentieth Century*, Monthly Review Press, New York.
- Browning, A. and Singelman, J. (1978). The transformation of the U.S. Labour Force. The interaction of industry and occupation. *Politics and Society*, (8): 481-509.
- Burtless, G. (2008). "Comments on 'Structural demand shifts and potential labor supply responses in the New Century' by David H. Autor", Conference Series 52, Federal Reserve Bank of Boston.
- Cedefop (2011). "Labour market polarization and the elementary occupations in Europe. Blip or long term trend?", Research Paper, No. 9.
- Cedefop, (2014). "Coping with changes in international occupational classifications of sectors and occupations. Application in skills forecasting", Research Paper 43.
- Cedefop (2015). "Skills, qualifications and jobs in the EU: The making of a perfect match? Evidence from Cedefop's European skills and jobs survey", Reference series 103.

- Diprete, T. (1988). "The upgrading and downgrading of occupations: Status redefinitions vs deskilling as alternative theories of change", *Social Forces* 66, pp. 725-746.
- Edwards, C. and Robinson, O. (2004). "Evaluating the Business Case for Part-time Working amongst Qualified Nurses", *British Journal of Industrial Relations*, Vol. 42, No. 1, pp. 167-183.
- Felberg, R. and Glenn, E. (1987). "Technology and the transformation of clerical work", in Kraut, R. (ed.) *Technology and the transformation of white collar work*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, London.
- Fine, B. (2009). *Labour Market Theory: A Constructive Reassessment*, Routledge Frontiers of Political Economy.
- Gershuny, J. and Miles, I. (1983). *The New Service Economy: The Transformation of Employment in Industrial Societies*, Frances Pinter, London.
- Goldin, C. and Katz, L. (2007). "The race between education and technology: The evolution of U.S. educational wage differentials, 1890 to 2005", NBER Working Paper Series 12984.
- Goos, M. and Manning, A. (2007). "Lousy and lovely jobs: The rising polarization of work in Britain", *Review of Economics and Statistics*, 89 (1), pp. 118-133.
- Hout, M. and DiPrete, A. (2006). "What We Have Learned: RC28's Contributions to Knowledge about Social Stratification" *Research in Social Stratification and Mobility* 24 (1), pp. 1-20.
- Kalleberg, A. (2011). *Good Jobs, Bad Jobs. The Rise of Polarized and Precarious Employment Systems in the United States 1970s to 2000s*, Russell Sage Foundation.
- Katz, L. and Murphy, K. (1992). "Changes in relative wages, 1963-87: Supply and demand factors», *Quarterly Journal of Economics*, 107 (1), pp. 35-78.
- Levy, F. and Temin, P. (2007). "Inequality and Institutions in the 20th Century in America", NBER Working Paper Series 13106, Cambridge, Massachusetts.
- Levy, F. and Murnane, R.J. (2006). "How computerized work and globalization shape human skill demands", Mimeograph, Massachusetts Institute of Technology.
- Lynch, B., Cerveny, R., Sanders, L., Krzystofiak, F. and Dansereau, F. (1996). "Modeling information technology impacts in clerical work environments", *Journal of International Information Management*, 5 (1), pp. 87-103.
- Manning, A. (2004). "The impact of technological change on the demand of low-skilled workers", CEP Discussion Paper 640, London School of Economics.
- Matsaganis, M. (2013). "The Greek crisis: Social impact and policy responses" Friedrich Ebert Stiftung, November.
- Nickell, S., Nunziata, L. and Ochel, W. (2005). "Unemployment in the OECD since the 1960s. What do we know?", *Economic Journal* 115, pp. 1-27, January.
- OECD (1994). *The OECD Jobs Study. Facts, Analysis, Strategies*, Paris: OECD Publications.

Oesch, D. (2013). *Occupational Change in Europe. How Technology & Education Transform the Job Structure*, Oxford.

Rubery, J., Smith, M. and Fagan, C. (1999). *Women's Employment in Europe. Trends and Prospects*, Routledge.

Rumberger, R. (1987). "The impact of surplus schooling on productivity and earnings", *Journal of Human Resources*, 22 (1), pp. 24-50.

Sicerman, N. (1991). "Over education in the labor market", *Journal of Labor Economics*, 9 (2), pp. 101-122.

Spenner, K. (1983). "Deciphering Prometheus: Temporal change in the skill level of work", *American Sociological Review*, 48, pp. 824-837.

Spitz-Oener, A. (2006). "Technical change, Job tasks, and rising educational demands: Looking outside the wage structure", *Journal of Labor Economics*, 24 (2), pp. 235-270.

Vergeer, R. and Kleinknecht, A. (2012). "Do flexible labour markets indeed reduce unemployment? A robustness check", *Review of Social Economy*, 70 (4), December.

Wright, E.O. (2003). "The pattern of job expansion in the USA: A comparison of the 1960s and 1990s", *Socio-Economic Review*, 1 (3), pp. 289-325.

Αγναντόπουλος, Α. και Ευστράτογλου, Α. (2015). «Προς μια μακρόπνοη εξαγωγική πολιτική: Από την εσωτερική υποτίμηση στη βελτίωση της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας», Κείμενο Πολιτικής 12, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Βαλυράκης, Σ., Μουρίκη, Α., Μπαμπανάσης, Σ. και Μαραβέγιας, Ν. (επιμ.) (2014). *Από την κρίση στην ανάπτυξη. Σε αναζήτηση νέων αναπτυξιακών μοντέλων για την Ελλάδα και τον ευρωπαϊκό Νότο*, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Ίδρυμα Friedrich Ebert, Εκδόσεις Παπαζήση.

Γιαννίτσης, Τ. (επιμ.) (2008). *Σε αναζήτηση του ελληνικού μοντέλου ανάπτυξης*, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Εκδόσεις Παπαζήση.

ΕΙΕΑΔ, (2016). Διάγνωση αναγκών της αγοράς εργασίας. Επιτελική σύνοψη αποτελεσμάτων μηχανισμού διάγνωσης. Αθήνα, Δεκέμβριος 2016

Ευστράτογλου, Α. (2000). «Θεωρίες των αγορών εργασίας», Τετράδια Εργασίας, 45, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Ευστράτογλου, Α. (2005). Εκπαίδευση ενηλίκων και κοινωνικές δεξιότητες. Εισήγηση στο 2^ο διεθνές συνέδριο της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Αθήνα, Δεκέμβριος 2005.

Ευστράτογλου, Α. (2009). «Διαρθρωτική ή κυκλική η ανεργία στην Ελλάδα σήμερα;», *Ενημέρωση*, ΙΝΕ ΓΣΕΕ, 159, σ. 18-29.

- Ευστράτογλου, Α. (2013). *Οικονομική κρίση και πόλωση των επαγγελματιών στην Ελλάδα*, αδημοσίευτη μελέτη, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- Ευστράτογλου, Α. (2015). *Ευέλικτες μορφές απασχόλησης και παραγωγικότητα στους κλάδους της ελληνικής οικονομίας*, Μελέτη 36, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- Ευστράτογλου, Α. (2016). *Παραγωγικό σύστημα και ανθρώπινο δυναμικό στην Ελλάδα το νέο αιώνα*, Friedrich Ebert Stiftung, Αθήνα.
- Ευστράτογλου, Α. και Αγκναντόπουλος, Α. (2015). *Ο ρόλος των εξαγωγών στην ελληνική οικονομία. Μία κλαδική προσέγγιση*, αδημοσίευτη μελέτη, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- Ευστράτογλου, Α., Κύρου, Α. και Μαρσέλου, Α. (2011). *Απασχόληση και επαγγέλματα στην Ελλάδα στις απαρχές του 21ου αιώνα*, Μελέτη 13, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- Ευστράτογλου, Α., Νικολοπούλου, Β. και Παυλή-Κορρέ, Μ. (2006). *Βασικές διαστάσεις του αναλφαριθμητισμού στην Ελλάδα*, Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- Harvey, D. (2015). *Δεκαεφτά αντιφάσεις και το τέλος του καπιταλισμού*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- INE ΓΣΕΕ (2016). *Ετήσια έκθεση για την ελληνική οικονομία και την απασχόληση*, Αθήνα.
- INE ΓΣΕΕ (2015). *Ετήσια έκθεση για την ελληνική οικονομία και την απασχόληση*, Αθήνα.
- KANEP ΓΣΕΕ (2014). *Τα βασικά μεγέθη της εκπαίδευσης. Η ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση 2012-2013. Μέρος Α, Το ευρωπαϊκό πλαίσιο αναφοράς (2001-2012)*.
- Καραλής, Θ. (2013). *Κίνητρα και εμπόδια για τη συμμετοχή των ενηλίκων στη διά βίου εκπαίδευση*. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ.
- Καΰκ, Π. και Ζυλμπερμπερκ, Α. (2017). *Από την εργασία στην ανεργία και πάλι πίσω. Δημιουργία και καταστροφή θέσεων εργασίας σε μια οικονομία που αναπτύσσεται*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Κρητικίδης, Γ. (2014). «Πιθανότητες απώλειας και πρόσβασης στην απασχόληση 2007-2013», *Ενημέρωση*, 213, σ. 2-13, ΙΝΕ ΓΣΕΕ Αθήνα.

Παράρτημα

Ταξινόμηση επαγγελματιών (2ψήφιο ΣΤΕΠ 92)	Ταξινόμηση επαγγελματιών (2ψήφιο ISCO 08)
11 Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων & ανώτερα διοικητικά στελέχη Δημόσιας Διοίκησης & οργανισμών ειδικών συμφερόντων	11 Γενικοί διευθυντές, ανώτερα διοικητικά στελέχη & μέλη των νομοθετικών σωμάτων
12 Διευθύνοντες & ανώτερα στελέχη μεγάλων δημόσιων & ιδιωτικών επιχειρήσεων	12 Διοικητικοί & εμπορικοί διευθυντές
13 Διευθύνοντες επιχειρηματίες & προϊστάμενοι μικρών δημόσιων ή ιδιωτικών επιχειρήσεων	13 Διευθυντές παραγωγής & εξειδικευμένων υπηρεσιών
21 Φυσικοί, μαθηματικοί & συναφή επαγγέλματα	14 Διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων, επιχειρήσεων λιανικού & χονδρικού εμπορίου & άλλων υπηρεσιών
22 Αρχιτέκτονες, μηχανικοί & συναφή επαγγέλματα	21 Ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα & μηχανικοί
23 Βιολόγοι εν γένει, ιατροί & συναφή επαγγέλματα	22 Επαγγελματίες του τομέα της υγείας
24 Εκπαιδευτικοί	23 Εκπαιδευτικοί
25 Λογιστές & άλλα στελέχη επιχειρήσεων	24 Επαγγελματίες επιχειρήσεων & διοίκησης
26 Νομικοί εν γένει	25 Επαγγελματίες του τομέα των τεχνολογιών πληροφόρησης & επικοινωνίας
27 Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά & συναφή επαγγέλματα	26 Επαγγελματίες του νομικού, κοινωνικού & πολιτιστικού κλάδου
31 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί των επιστημών της φυσικής	31 Τεχνικοί θετικών επιστημών & μηχανικής
32 Τεχνολόγοι & τεχνικοί βοηθοί των επιστημών βιολογίας & υγείας	32 Τεχνικοί του τομέα της υγείας
33 Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό	33 Βοηθοί επαγγελματιών επιχειρήσεων & διοίκησης
34 Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές, κτηματομεσίτες, 41 Υπάλληλοι γραφείου	34 Βοηθοί επαγγελματιών του νομικού, κοινωνικού & πολιτιστικού τομέα & συναφή επαγγέλματα
42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	35 Τεχνικοί του τομέα της πληροφόρησης & επικοινωνίας
51 Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	41 Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων & χειριστές μηχανών με ηλεκτρολόγιο
52 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας	42 Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών
53 Μοντέλα, πωλητές & συναφή επαγγέλματα	43 Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων & υλικών
61 Γεωργοί ειδικευμένοι κυρίως σε μία ετήσια καλλιέργεια	44 Άλλοι υπάλληλοι γραφείου
62 Γεωργοί ειδικευμένοι κυρίως στην καλλιέργεια δένδρων, αμπέλων, 63 Γεωργοί πολυκαλλιεργητές	51 Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
64 Ειδικευμένοι κτηνοτρόφοι, πτηνοτρόφοι	52 Πωλητές
65 Δασοκόμοι, υλοτόμοι & συναφή επαγγέλματα	53 Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας
66 Ειδικευμένοι αλιείς & συναφή επαγγέλματα	54 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
71 Μεταλλωρύχοι, λατόμοι & συναφή επαγγέλματα	61 Ειδικευμένοι γεωργοί & κτηνοτρόφοι,
72 Τεχνίτες ανέγερσης & αποπεράτωσης κτιρίων & άλλων δομικών έργων	62 Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς & κτηνοτρόφοι
73 Χύτες μετάλλων, συγκολλητές, ελασματοουργοί, τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών, σιδηρουργοί & συναφή επαγγέλματα	71 Τεχνίτες ανέγερσης & αποπεράτωσης κτιρίων, εξααιρούμενων των ηλεκτρολόγων
74 Μηχανικοί, εφαρμοστές και συντηρητές μηχανών & ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού	72 Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων & συναφή επαγγέλματα
75 Τεχνίτες που εκτελούν εργασίες ακριβείας, χειροτέχνες, τυπογράφοι	73 Χειροτέχνες & τυπογράφοι
76 Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων & συναφή επαγγέλματα	74 Ηλεκτρολόγοι & ηλεκτρονικοί
77 Τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου, επιπλοποιοί & συναφή επαγγέλματα	75 Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, επεξεργασίας ξύλου, ειδών ένδυσης & συναφή επαγγέλματα
78 Τεχνίτες υφαντουργίας, ειδών ένδυσης & συναφή επαγγέλματα	81 Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού
81 Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων	82 Συναρμολογητές (μονταδόροι)
82 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων από μέταλλα & ορυκτά	83 Οδηγοί μέσω μεταφοράς & χειριστές κινητού εξοπλισμού
83 Χειριστές μηχανών παραγωγής χημικών προϊόντων	91 Καθαριστές και βοηθοί
84 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων ξύλου & χαρτιού	92 Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας & αλιείας
85 Χειριστές μηχανών παραγωγής κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων, γούνινων & δερμάτινων προϊόντων	93 Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης & μεταφορών
86 Χειριστές μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής, ποτών & καπνού	94 Βοηθοί παρασκευής φαγητών
87 Συναρμολογητές (μονταδόροι) & χειριστές μηχανημάτων	95 Πλανόδιοι πωλητές, πρόσωπα που παρέχουν μικροϋπηρεσίες στο δρόμο και συναφή επαγγέλματα
88 Οδηγοί μέσω μεταφοράς & χειριστές κινητού εξοπλισμού	96 Συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες
91 Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί	01 Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν
92 Ανειδίκευτοι αγροεργάτες, αλιεργάτες & συναφή επαγγέλματα	
93 Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης & μεταφορών	
01 Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	

Ταξινόμηση επαγγελματών (3ψήφιο ΣΤΕΠ 92)	Ταξινόμηση επαγγελματών (3ψήφιο ISCO 08)
111 Μέλη βουλευόμενων σωμάτων, ανώτ. διοικ. στελέχη δημ. διοίκησης	111 Μέλη των νομοθετικών σωμάτων & ανώτερα διοικητικά στελέχη
112 Ανώτερα διοικητικά στελέχη οργανισμών ειδικών συμφερόντων	112 Διευθύνοντες σύμβουλοι & γενικοί διευθυντές
121 Γεν. δ/ντές-ανώτ. δ/ντικά στελέχη μεγάλων δημόσιων ιδιωτ. επχ.	121 Διευθυντές επιχειρηματικών υπηρεσιών & διοίκησης
122 Δ/ντές παραγωγ.-λειτουργίας μονάδων μεγάλων επχ. (δημ.-ιδιωτ.)	122 Διευθυντές πωλήσεων, μάρκετινγκ & ανάπτυξης
123 Διευθυντές υπηρεσιών υποστήριξης	131 Διευθυντές παραγωγής γεωργίας, δασοκομίας, αλιείας
131 Διευθυντές επιχ/τίες-πρ/νοι/μικρές γεωργοκτηνοτροφικές εκμ.	132 Διευθυντές επιχ. μεταποίησης, εξόρυξης, κατασκευών & διανομής
132 Διευθυντές επιχειρηματίες-προϊστάμενοι μικρές εξορυκτικές επχ.	133 Διευθυντές υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφόρησης & επικοινωνίας
133 Διευθυντές επιχ/τίες-πρ/νοι/μικρές κατασκευαστικές επχ.	134 Διευθυντές επιχειρήσεων παροχής επαγγελματικών υπηρεσιών
134 Δ/ντες επιχ/τίες-πρ/νοι/μικρές επιχ/σεις χονδρ.-λιαν. εμπ.	141 Διευθυντές ξενοδοχείων & εστιατορίων
135 Δ/ντες επιχ/τίες-πρ/νοι/μικρά εστιατόρια-ξενοδοχεία	142 Διευθυντές επιχειρήσεων λιανικού & χονδρικού εμπορίου
136 Δ/ντες επιχ/τίες-πρ/νοι/μικρές επιχ.μεταφ.-επικοινωνιών	143 Διευθυντές άλλων υπηρεσιών
139 Άλλοι δ/ντες επιχ/τίες-πρ/νοι/μικρών επιχ/σεων	
211 Φυσικοί, χημικοί & συναφή επαγγέλματα	211 Επαγγελματίες φυσικών επιστημών, γεωλόγοι & γεωφυσικοί
212 Μαθηματικοί, στατιστικοί	212 Μαθηματικοί, αναλογιστές & στατιστικοί
213 Πρόσωπα με επαγγελματική δραστηριότητα στην πληροφορική	213 Επαγγελματίες επιστημών της ζωής
221 Αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι και συγκοινωνιολόγοι	214 Μηχανικοί (εκτός ηλεκτρολόγων, τεχνολόγων)
222 Πολιτικοί μηχανικοί	215 Ηλεκτρολόγοι τεχνολόγοι μηχανικοί
223 Ηλεκτρολόγοι μηχανικοί – ηλεκτρονικοί μηχανικοί-μηχανολόγοι	216 Αρχιτέκτονες, τοπογράφοι, πολεοδόμοι & σχεδιαστές
229 Άλλοι μηχανικοί	221 Ιατροί
231 Βιολόγοι, γεωπόνοι & συναφή επαγγέλματα	222 Νοσηλευτές & μαίες
232 Ιατροί	223 Επαγγελματίες παραδοσιακής & συμπληρωματικής ιατρικής
233 Οδοντίατροι	224 Παραϊατρικά επαγγέλματα
234 Κτηνίατροι	225 Κτηνίατροι
235 Φαρμακοποιοί	226 Άλλοι επαγγελματίες του τομέα υγείας
236 Άλλοι επιστήμονες υγείας, εκτός νοσηλευτικής π.δ.κ.α.	231 Διδακτικό προσωπικό ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων
237 Νοσοκόμοι και μαίες πτυχιούχοι ΑΕΙ	232 Καθηγητές επαγγελματικής εκπαίδευσης
241 Διδακτικό προσωπικό ΑΕΙ	233 Καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
242 Διδακτικό προσ. ΤΕΙ-λοιπές σχολές 3/βάθμιας τεχνολογ. εκπ/σης	234 Δάσκαλοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης & νηπιαγωγοί
243 Καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	235 Άλλοι εκπαιδευτικοί
244 Δάσκαλοι δημοτικών σχολείων	241 Επαγγελματίες χρηματοοικονομικού τομέα
245 Νηπιαγωγοί	242 Επαγγελματίες διοίκησης
246 Εκπαιδευτικοί ειδικής εκπαίδευσης	243 Επαγγελματίες σύμβουλοι πωλήσεων, μάρκετινγκ & δημοσίων σχέσεων
247 Διδακτικό προσωπικό ιδ. φροντιστηρίων-επαγ/κών-τεχν. σχολών	251 Σχεδιαστές & αναλυτές λογισμικού & εφαρμογών
249 Άλλοι εκπαιδευτικοί	252 Επαγγελματίες βάσεων δεδομένων & δικτύων
251 Λογιστές και άλλα στελέχη επιχειρήσεων	261 Επαγγελματίες νομικοί
261 Δικηγόροι και νομικοί σύμβουλοι	262 Βιβλιοθηκονόμοι, αρχειοφύλακες, έφοροι αρχαιοτήτων, μουσείων & αιθουσών έργων τέχνης
262 Εισαγγελείς	263 Επαγγελματίες κοινωνικού & θρησκευτικού τομέα
263 Δικαστές	264 Συγγραφείς, δημοσιογράφοι & γλωσσολόγοι
264 Συμβολαιογράφοι και άλλοι νομικοί π.δ.κ.α.	265 Καλλιτέχνες εν γένει
271 Αρχ/θέτες-βιβλιοθηκονόμοι-συναφή επαγ. τεκμηρίωση-πληρ/ση	
272 Οικονομολόγοι, κοινωνιολόγοι & συναφή επαγγέλματα	
273 Συγγραφείς, δημοσιογράφοι & συναφή επαγγέλματα	
274 Γλύπτες, ζωγράφοι & συναφή επαγγέλματα	

275 Συνθέτες, μουσικοί, μονωδοί κ.π.α.ε	
276 Χορογράφοι και χορευτές	
277 Ηθοποιοί και σκηνοθέτες	
278 Κληρικοί εν γένει	
279 Διοικητικά στελέχη του δημόσιου τομέα (Πτυχιούχοι ΑΕΙ)	
311 Τεχνολόγοι των επιστημών της φυσικής & της μηχανικής	311 Τεχνικοί επιστημών φυσικής & μηχανικής
312 Σχεδιαστές αρχιτεκτονικού σχεδίου κ.π.α.ε.	312 Επόπτες ορυχείων, μεταποιητικών & κατασκευαστικών μονάδων
313 Τεχνολόγοι πληροφορικής εν γένει	313 Τεχνικοί ελέγχου διαδικασίας
314 Χειριστές οπτικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού	314 Τεχνικοί επιστημών της ζωής & συναφή επαγγέλματα
315 Αξιωματικοί μηχανικοί ναυσιπλοΐας	315 Ελεγκτές, τεχνικοί ναυσιπλοΐας & αεροπλοΐας
316 Αξιωματικοί καταστρώματος και πλοηγοί πλοίων	321 Τεχνικοί ιατρικής & φαρμακευτικής
317 Πιλότοι α/φ, ελεγκτές εναέριας κυκλοφ.-συναφή επαγγέλματα	322 Βοηθοί επαγγελματιών νοσηλευτικής & μαιευτικής
318 Επιθεωρητές ασφάλειας & ποιοτικού ελέγχου	323 Βοηθοί επαγ/τιών παραδοσιακής & συμπληρωματικής ιατρικής
321 Τεχνολόγοι βιολογικών επιστημών-συναφή επαγγέλματα	324 Τεχνικοί & βοηθοί κτηνιάτρων
322 Τεχνικοί βοηθοί ιατρικής & συναφών προς την ιατρική	325 Άλλοι βοηθοί επαγγελματιών τομέα υγείας
323 Νοσοκόμοι, διπλωματούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών	331 Βοηθοί επαγ/τιών χρηματοοικονομικού & μαθηματικού κλάδου
324 Μαΐες, διπλωματούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών	332 Πράκτορες & μεσίτες αγοραπωλησιών
331 Βοηθ. διδακτικό προσωπικό προσχολικής & ειδικής εκπαίδευσης	333 Πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις
332 Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό π.δ.κ.α.	334 Γραμματείς διοίκησης & ειδικευμένοι γραμματείς
341 Επαγγελματική δραστηριότητα σε χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες-πωλήσεις	335 Λειτουργοί & ελεγκτές ρυθμιστικών-εκτελεστικών κρατικών υπηρεσιών
342 Εμπορευματομεσίτες - πράκτορες παροχής υπηρεσιών επιχ/σεων	341 Βοηθοί επαγ/τιών νομικού, κοινωνικού & θρησκευτικού τομέα
343 Γραμματείς διοικήσεων, βοηθοί Νομικών-συναφή επαγ/τα	342 Εργαζόμενοι στον τομέα αθλητισμού & σωματικής αγωγής
344 Ελεγκτές τελωνείων-εφορίας-συναφείς δημόσιες υπηρεσίες	343 Βοηθοί επαγγελματιών καλλιτεχνικού, πολιτιστικού τομέα & μαγειρικής
345 Αξιωματικοί σωμάτων ασφαλείας και ιδιωτικοί αστυνομικοί	351 Τεχνικοί λειτουργιών & υποστήριξης χρηστών τεχνολογιών πληροφόρησης & επικοινωνίας
346 Κοινωνικοί λειτουργοί, πτυχιούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών	352 Τεχνικοί τηλεπικοινωνιών & εκπομπών ραδιοφώνου & τηλεόρασης
347 Διακοσμητές, εμπορικοί σχεδιαστές (μοντελίστες) κ.π.α.ε.	
348 Εκφωνητές, μουσικοί, τραγουδιστές κ.π.α.ε.	
349 Επαγγελματίες αθλητές και προπονητές	
411 Στενογράφοι, δακτυλογράφοι, χειριστές μηχ. με πληκτρολόγιο	411 Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων
412 Υπάλληλοι Λογιστηρίου & συναφή επαγγέλματα	412 Γραμματείς γενικών καθηκόντων
413 Υπάλληλοι καταγραφής υλικών & υπηρεσιών μεταφορών	413 Χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο
414 Ταχυδρομικοί & υπάλληλοι διαλογής αλληλογραφίας	421 Ταμίες, εισπράκτορες & συναφή επαγγέλματα
415 Υπάλληλοι βιβλιοθηκών & συναφή επαγγέλματα	422 Υπάλληλοι πληροφόρησης πελατών
419 Λοιποί υπάλληλοι γραφείου	431 Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων
421 Ταμίες, ταμειολογιστές & συναφή επαγγέλματα	432 Υπάλληλοι καταγραφής υλικών & υπηρεσιών μεταφορών
422 Πράκτορες στοιχημάτων & κρουπιέρηδες	441 Άλλοι υπάλληλοι γραφείου
423 Υπάλληλοι ταξιδιωτικών γραφείων & υποδοχής πελατών	
424 Χειριστές τηλεφωνικών κέντρων	
511 Ταξιδιωτικοί συνοδοί, φροντιστές και ξεναγοί	511 Ταξιδιωτικοί συνοδοί, εισπράκτορες & ξεναγοί
512 Εισπράκτορες μεταφορικών μέσων	512 Μάγειροι
513 Διαχειριστές, οικονόμοι, αρχιθαλαμηπόλοι κ.π.α.ε.	513 Σερβιτόροι & μπάρμεν
514 Μάγειροι	514 Κομμωτές/κομμώτριες, αισθητικοί & συναφή επαγγέλματα
515 Σερβιτόροι	515 Επόπτες καθαρισμού, φροντιστές κτιρίων & κατοικιών
516 Απασχ. στην παροχή προσωπικής φροντίδας & συναφή επαγ/τα	516 Άλλοι απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
517 Κομμωτές, κούρεϊς, αισθητικοί & συναφή επαγγέλματα	521 Πλανόδιοι πωλητές & πωλητές σε υπαίθριες αγορές
519 Λοιποί απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	522 Πωλητές σε καταστήματα

521 Πυροσβέστες	523 Ταμίες & υπάλληλοι έκδοσης εισιτηρίων
522 Αστυνομικοί	524 Άλλοι πωλητές
523 Λοιποί απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας.	531 Παιδοκόμοι & βοηθοί δασκάλων
531 Μοντέλα επίδειξης μόδας (μανεκέν)	532 Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας τομέα υπηρεσιών υγείας
532 Πωλητές σε καταστήματα	541 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
533 Πωλητές σε υπαίθριους πάγκους και αγορές	
611 Καλλιεργητές δημητριακών και ρυζιού	611 Καλλιεργητές κηπευτικών & φυτωρίων
612 Βαμβακοκαλλιεργητές	612 Κτηνοτρόφοι
613 Καπνοκαλλιεργητές	613 Γεωργοκτηνοτρόφοι μεικτών εκμεταλλεύσεων
614 Καλλιεργητές κηπευτικών, ανθών και φυτωρίων	621 Δασοκόμοι, υλοτόμοι & συναφή επαγγέλματα
615 Λοιποί γεωργοί ειδικευμένοι (σε μια ετήσια καλλιέργεια)	622 Αλιείς, κυνηγοί & παγιδευτές θηραμάτων
621 Καλλιεργητές ελαιόδέντρων	631 Καλλιεργητές γεωργοί, για ίδια κατανάλωση
622 Καλλιεργητές εσπεριδοειδών	632 Κτηνοτρόφοι, για ίδια κατανάλωση
623 Καλλιεργητές λοιπών οπωροφόρων δένδρων	633 Γεωργοκτηνοτρόφοι μεικτών εκμεταλλεύσεων, για ίδια κατανάλωση
624 Καλλιεργητές αμπέλων και σταφιδαμπέλων	634 Αλιείς, κυνηγοί, παγιδευτές και συλλέκτες θηραμάτων, για ίδια κατανάλωση
631 Γεωργοί πολυκαλλιεργητές	
641 Αγελαδοτρόφοι	
642 Προβατοτρόφοι και αιγοτρόφοι	
643 Χοιροτρόφοι	
644 Πτηνοτρόφοι	
645 Λοιποί ειδικευμένοι κτηνοτρόφοι π.δ.κ.α.	
646 Κτηνοτρόφοι μικτών κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων	
647 Ειδικευμένοι γεωργοκτηνοτρόφοι μικτών εκμεταλλεύσεων	
651 Δασοκόμοι, υλοτόμοι & συναφή επαγγέλματα	
661 Αλιείς θαλάσσης και εσωτερικών υδάτων	
662 Ειδικευμένοι καλλιεργειών ιχθύων-άλλων υδρόβιων ειδών	
671 Επαγγελματίες κυνηγοί & παγιδευτές θηραμάτων	
711 Μεταλλωρύχοι, λατόμοι κ.π.α.ε.	711 Κτίστες & συναφή επαγγέλματα
712 Λιθοκόπτες και λιθοξόδοι	712 Τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων & συναφή επαγγέλματα
721 Κτίστες	713 Ελαιοχρωματιστές, βαφείς, καθαριστές & συναφή επαγγέλματα
722 Σκυροκονιαστές & τεχνίτες κατασκευής μωσαϊκών δαπέδων	721 Χύτες μετάλλων, συγκολλητές, ελασματοουργοί, τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών, σιδηρουργοί & συναφή επαγγ.
723 Ξυλουργοί και μαραγκοί	722 Σιδηρουργοί, κατασκευαστές εργαλείων & συναφή επαγγέλματα
724 Τεχνίτες ανέγερσης-συντ/σης κτιρίων-άλλων δομ. έργων π.δ.κ.α.	723 Μηχανικοί & επισκευαστές μηχανημάτων
725 Αμμοκονιαστές, γυψοτεχνίτες & συναφή επαγγέλματα	731 Χειροτέχνες
726 Υδραυλικοί και εγκαταστάτες σωληνώσεων	732 Τυπογράφοι & συναφή επαγγέλματα
727 Ηλεκτρολόγοι εγκαταστάσεων-συναφείς ηλεκτρολογικές εργασίες	741 Εγκαταστάτες & επισκευαστές ηλεκτρολογικού εξοπλισμού
728 Άλλοι τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων & άλλων δομικών έργων	742 Εγκαταστάτες & επισκευαστές ηλεκτρονικού & τηλεπικοινωνιακού εξοπλισμού
729 Ελαιοχρ/στές- βαφείς- στιλβωτές- καθαριστές- συναφή επαγ/τα	751 Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων & συναφή επαγγέλματα
731 Χύτες & κατασκευαστές τύπων & πυρήνων μεταλλουργίας	752 Τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου, επιπλοποιοί & συναφή επαγγέλματα
732 Συγκολλητές και φλογοκόπτες μετάλλων	753 Τεχνίτες ειδών ένδυσης & συναφή επαγγέλματα
733 Τεχν. κατασκευής-εγκ/σης-επισκευής ειδών φύλλων μετάλλων	754 Άλλοι τεχνίτες & συναφή επαγγέλματα
734 Τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών & συναφή επαγ/τα	
735 Σιδηρουργοί, κατασκευαστές εργαλείων & συναφή επαγ/τα	
741 Μηχανικοί-εφαρμοστές αυτοκινήτων οχημάτων & μοτοσικλετών	
742 Μηχανικοί-εφαρμοστές κινητήρων αεροσκαφών	

743 Μηχανικοί-εφαρμοστές γεωργικών ή βιομηχανικών μηχανημάτων	
744 Ηλεκτροτεχνίτες, εφαρμοστές-συντηρητές ηλεκτρικών μηχανών	
745 Εφαρμοστές, μηχ/κοί & συντηρητές ηλεκτρονικού εξοπλισμού	
746 Εγκ/στάτες-συντηρητές τηλεγραφικού-τηλεφωνικού εξοπλισμού	
747 Εγκαταστάτες-συντηρητές ηλεκτρ.-τηλεφ.-τηλεγρ. γραμμών	
751 Κατασκευαστές-επισκευαστές ρολογιών, οργάνων ακριβείας	
752 Κατασκευαστές & χορδιστές μουσικών οργάνων	
753 Κοσμηματοποιοί & τεχνίτες πολυτίμων μετάλλων	
754 Αγγειοπλάστες, τεχνίτες γυαλιού & συναφή επαγγέλματα	
755 Χειροτέχνες ξύλου-υφάσματος-δέρματος-συναφών υλικών	
756 Τυπογράφοι & συναφή επαγγέλματα	
761 Σφαγείς, επεξεργαστές αλιευμάτων κ.π.α.ε.	
762 Αρτοποιοί, ζαχαροπλάστες	
763 Παρασκευαστές γαλακτοκομικών προϊόντων	
764 Άλλοι τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, ποτών & καπνού	
765 Τεχν. πρώτης επεξ/σίας καπνού & παραγωγής προϊόντων καπνού	
771 Επιπλοποιοί κ.π.α.ε.	
772 Τεχνίτες . επεξ/σίας ξύλου-ρυθμιστές-χειρ. ξυλουργικών μηχ/των	
781 Τεχνίτες υφαντουργίας κ.π.α.ε.	
782 Ράφτες και πιλοποιοί	
783 Γουνοποιοί κ.π.α.ε.	
784 Κατασκευαστές προτύπων-κόπτες υφασμάτων-δέρματος-κλπ	
785 Γαζωτές, κεντητές κ.π.α.ε.	
786 Τεχνίτες ταπετσαριών κ.π.α.ε.	
787 Τεχνίτες βυρσοδεψίας-επεξεργαστές δορών, δερμάτων & γουνών	
788 Υποδηματοποιοί & κατασκευαστές ειδών κυρίως από δέρμα	
811 Χειριστές εγκαταστάσεων ορυχείων & επεξεργασίας μεταλλευμάτων	811 Χειριστές εγκαταστάσεων ορυχείων & εγκαταστάσεων επεξεργασίας μεταλλευμάτων
812 Χειριστές εγκαταστάσεων μεταλλουργίας	812 Χειριστές εξοπλισμού επεξεργασίας & φινιρίσματος μεταλλικών προϊόντων
813 Χειριστές .εγκαταστάσεων υαλουργίας-κεραμικής & συναφών βιομηχανιών	813 Χειριστές εγκαταστάσεων & μηχανών παραγωγής χημικών & φωτογραφικών προϊόντων
814 Χειριστές εγκαταστάσεων επεξεργασίας ξύλου	814 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων από ελαστικό, πλαστικό, χαρτί & χαρτόνι
815 Χειριστές .εγκαταστάσεων χαρτοπολυτού-χαρτοποιίας-χαρτονοποιίας	815 Χειριστές μηχανών παραγωγής κλωστοϋφαντουργικών, γούνινων & δερμάτινων προϊόντων
816 Χειριστές εγκαταστάσεων χημικής επεξεργασίας	816 Χειριστές μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής & συναφών προϊόντων
817 Χειριστές εγκαταστάσεων παραγωγής ενέργειας & συναφών εγκαταστάσεων	817 Χειριστές εγκαταστάσεων επεξεργασίας ξύλου, χαρτοποιίας & χαρτονοποιίας
818 Χειριστές βιομηχανικών ρομπότ	818 Άλλοι χειριστές σταθερών εγκαταστάσεων & μηχανών
821 Χειρ .εργαλειομηχανών παραγωγής-επεξ/σίας μεταλ. προϊόντων	821 Συναρμολογητές (μονταδόροι)
822 Χειρ. μηχ. παραγ.πρ/ντων τσιμέντου-άλλων μη μεταλ. ορυκτών	831 Μηχανοδηγοί & συναφή επαγγέλματα
831 Χειρ. μηχ . παραγ. φαρμ/κών πρ/ντων-καλλυντικών-απορρυπαντ.	832 Οδηγοί αυτοκινήτων, μικρών φορτηγών & μοτοσικλετών
832 Χειριστές μηχανών παραγωγής πυρομαχικών-εκρηκτικών υλών	833 Οδηγοί φορτηγών & λεωφορείων
833 Χειρ. μηχ. φινιρίσματος-επιμετάλλωση-επίχριση μετ. πρ/ντων	834 Χειριστές κινητού εξοπλισμού
834 Άλλοι χειριστές μηχανών παραγωγής χημικών προϊόντων	835 Ναυτικοί-πλήρωμα καταστρώματος & συναφή επαγγέλματα
835 Χειριστές μηχανών παραγωγής πρ/ντων ελαστικού & πλαστικού	
841 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων ξύλου	
842 Χειρ. εκτυπωτικών μηχ/των, μηχανών βιβλιοδεσίας & παραγωγής	
851 Χειρ. μηχανών προπαρασκ. υφαν/ργικών ινών-υφ/κών-πλεκτ. μηχ.	
852 Χειρ. μηχ. αποχρ/σμού-βαφής -φινιρίσματος υφαν/ργικών προϊόν.	

853 Χειρ. πλυντηρίων-στεγνοκαθαριστηρίων- πρεσσών σιδερώματος	
854 Χειριστές μηχανών προπαρασκευής γούνας και δέρματος	
855 Χειριστές μηχ. υποδ/ποιίας-κατασκ.ειδών αποσκευής & παρόμοια	
859 Χειριστές μηχ. υφαν/ργίας-παραγ.ειδών (δέρμα-γούνα π.δ.κ.α.)	
861 Χειριστές μηχανών επεξεργασίας κρεάτων και ψαριών	
862 Χειριστές μηχανών παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων	
863 Χειριστές μηχανών αρτοποιίας-ζαχαροπλαστικής	
864 Χειριστές μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής π.δ.κ.α.	
865 Χειριστές μηχανημάτων ποτοποιίας και ζυθοποιίας	
866 Χειριστές μηχ/των επεξεργασίας καπνού-παραγ. πρ/ντων καπνού	
871 Συναρμολογητές-εφαρμοστές μηχανημάτων και μηχανών	
872 Συναρμολογητές-εφαρμοστές ηλεκ/γικού-ηλεκτρον.εξ/σμού	
873 Άλλοι συναρμολογητές	
874 Άλλοι χειριστές μηχανών π.δ.κ.α.	
881 Μηχανοδηγοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	
882 Οδηγοί αυτοκινούμενων οχημάτων	
883 Χειρ. μηχανοκίνητων αγροτικών-δασσοκομικών μηχ/των-εξ/σμού	
884 Χειριστές χωματουργικών μηχ/των & μηχ/των δομικών έργων	
885 Χειρ. γερανών-γερανοφόρων-ανυψωτήρων-παρόμοιων μηχ/των	
886 Ναυτικοί-πλήρωμα καταστρώματος & συναφή επαγγέλματα	
911 Πλανόδιοι πωλητές & συναφή επαγγέλματα	911 Καθαριστές& βοηθοί οικιών, ξενοδοχείων & γραφείων
912 Στιλβωτές υποδημάτων-πρόσωπα μικροϋπηρεσιών στο δρόμο	912 Καθαριστές οχημάτων, παραθύρων & συναφή επαγγέλματα
913 Οικιακοί βοηθοί, καθαριστές, πλύντες & συναφή επαγ/τα	921 Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας, αλιείας
914 Επιστάτες-διαχειριστές κτιρίων-καθαριστές παραθύρων	931 Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών
915 Αγγελιοφόροι, αχθοφόροι, θυρωροί & συναφή επαγγέλματα	932 Ανειδίκευτοι εργάτες μεταποίησης
916 Συλλέκτες απορριμμάτων, οδοκαθαριστές & συναφή επαγ/τα	933 Ανειδίκευτοι εργάτες μεταφορών & αποθήκευσης
921 Ανειδίκευτοι αγρεργάτες, αλιεργάτες & συναφή επαγ/τα	941 Βοηθοί παρασκευής φαγητών
931 Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων και κατασκευών	951 Πρόσωπα που παρέχουν μικροϋπηρεσίες στο δρόμο & συναφή επαγγέλματα
932 Ανειδίκευτοι εργάτες μεταποιητικών βιομηχανιών	952 Πλανόδιοι πωλητές (εξαιρουμένων των πωλητών τροφίμων)
933 Φορτοεκφορτωτές, λιμενεργάτες, αχθοφόροι κ.π.α.ε.	961 Συλλέκτες απορριμμάτων
	962 Άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν

